

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TERCÜME-İ MÜFREDÂT-I

İbn Baytar

*Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları
İstanbul - 2017*

**TERCÜME-İ
MÜFREDÂT-I**
İbn Baytar

Koordinatör
Kevser Topkar

Bilim Kurulu
Metin Uçar
H. Halit Atlı
Burhanettin İlter
Mesut Budak

“Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yönetim Kurulu’nun
10/11/2017 tarih ve E.17024 nolu kararı ile basılmıştır”

Yayın Kodu: 10/11/2017-E.17024

Yayın Hakkı: Sağlık Bilimleri Üniversitesi

ISBN: 978-605-82872-4-2

Matbaa Bilgisi: Hayrat Neşriyat Matbaası

İstanbul 2017

Medeniyet tarihimizde eczacılık ve tıp alanında önemli bir yeri olan Müfredat'ın günümüz Türkçesi'ne çevirilmesi, ilim dünyası adına önemli bir kazanımdır. Ortaçağ'ın tıp, eczacılık ve botanik bilgini olan İbn Baytar, botanik ve eczacılığa ilişkin bilgilerin sistemleştirilmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Tam adı el-Câmi' li-Müfredâtî'l-Edviye ve'l-Ağziye olan eser, Osmanlı döneminde yapılan çalışmalara da kaynaklık etmiş, 19.yy'da ise Almanca'ya çevrilmiştir.

*Böylesi önemli bir eserin ilk kez bütün bir çevirisini genç nesillerle buluştur-
maktan ziyadesiyle memnuniyet duyuyorum. Sağlıklı bir yaşam için insanlı-
ğın binlerce yıllık tecrübesinden yararlanmak şiarımızdır. Kuşaktan kuşağa
aktarılan, tecrübe yoluyla elde edilen bu büyük bilgi birikimini bilimsel çalış-
malarla harmanlamak temel hedeflerimizdendir.*

*Bu bağlamda, ülkemizin bitki zenginliğini bir şifa kaynağı olarak görüyor,
bu alanda yapılan çalışmaların çok yönlü desteklenmesi gerektiğine inanı-
yorum. Akademik kurumlarımızın öncülüğünde zengin bir Türkçe Fitotera-
pi külliyyatının oluşmasını gönülden arzu ediyor, bu çalışmaya emeği geçen
herkesi kutluyorum.*

Emine Erdoğan
Türkiye Cumhurbaşkanı Eşi

Takdim

Başlangıcı insanlık tarihiyle çağdaş olan tıp bilimi, ortak aklın birikimiyle günümüz modern seviyesine ulaşmıştır. Çağımızda teknolojinin yoğun bir şekilde kendisine hizmet ettiği, bilimsel metotlarla deneye tabi tutulabilen, kanıt bazlı modern tıbbın ortaya çıkmasında hiç şüphesiz geleneksel tıp birikiminin büyük bir etkisi vardır. Özellikle Ortaçağ'daki İslam tıbbının şimdiki seviye ve anlayışa azımsanmayacak katkıları olmuştur. Örneğin ez-Zehravî'nin telif ettiği ve cerrahi alanda çığır açan “et-Tasrîf” isimli eseri olmasaydı, cerrahi tıp bilimlerinde; er-Râzî'nin öğrencileri vasıtasıyla tutulan günlük klinik kayıtları elimize ulaşmasaydı, klinik tıpta bugünkü seviyeye ulaşamayacaktık. Tıp biliminin hangi merhalelerden geçerek günümüz seviyesine geldiğini bilmek tıbbî, tarihî ve kültürel bir sorumluluktur.

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, kuruluş misyonundaki “geçmiş ve geleceğe” köprü vazifesini yapmak için yurt içindeki ve yurt dışındaki külliyeleyle eğitim öğretim faaliyetleri vermekte, eğitim ve araştırma hastaneleriyle insan ve toplum sağlığına katkıda bulunmakta, uygulama ve araştırma merkezleriyle bilimsel ve teknolojik ürün çalışmalarını yapmaktadır. Özellikle “Tıp Tarihi” ve “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp” alanlarındaki araştırmalarıyla geçmişimizden tevarüs ettiğimiz tıbbî ve tarihî birikimi bilimsel anlamda tıp dünyasına kazandırmak için faaliyetler yürütmektedir. Botanik ve eczacılık ilminde çağının öncüsü olan ve eseri yüzyıllarca Avrupa'da okutulan İbnü'l-Baytar'ın Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya 03745 numarada kayıtlı **“Tercüme-i Câmî'ü Müfredâtî'l-Edviye ve'l-Eğziye”** isimli kitabının Türkçeye aktarılması da bu çalışmaların bir neticesidir.

13. yüzyılın önemli bir bilim adamı olan İbnü'l-Baytar'ın bu eseri, o zamana kadarki botanik tecrübesinin yanı sıra bizzat kendi keşfettiği drogların da yer aldığı, yeri geldiğinde farmakolojik bulguların da zikredildiği bir kitaptır. Aslı Arapça olan bu eser, Osmanlı dönemin-

de birçok kez Türkçeye çevrilmiş ve kütüphanelerimizde birçok nüsha ortaya çıkmıştır. Elinizdeki çalışma, Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine nakledilerek ve kısmî nüsha karşılaştırmaları yapılarak vücuda getirilmiştir. Tam kritik ve sadeleştirme aşamaları devam etmektedir. Ayrıca eserin Arapça aslından Türkçeye kazandırılması için de gayretli bir çalışma yürütülmektedir.

Kurum olarak, kadim tıp eserlerinin çeviri ve sadeleştirmesini yeterli görmüyor, hastalık bulgularının ve tedavi yöntemlerinin klinik ve deneysel bazda araştırılması gerektiğini de düşünüyoruz. Üniversitemiz ve araştırma merkezlerimiz bu bilimsel çalışmaları ara vermeden yapmaya devam edecektir.

Bu vesileyle kitabın hazırlanmasında emeği geçen Metin Uçar, H. Halit Atlı, Burhanettin İlter ve Mesut Budak'a şükranlarımı sunar, eserin bilim dünyasına faydalı olmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Cevdet ERDÖL
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Rektörü

Önsöz

Binlerce yıldır var olan tıp sanatı, keşiflere, tecrübeler ve bilimsel gelişmelere bağlı olduğu kadar, toplumların kültür ve yaşam biçimleriyle de ilgili bir kavram olarak kendisini sürekli yenilemiş, hayatın kaçınılmaz sonucu olan hastalıklara en faydalı ve zararsız tedavi metotlarını bulmaya çalışmıştır. Bunun için insanlar ilk referans noktası olarak yine yaşadıkları çevreyle temasa geçmiş, hem kendisine verilen yetenekler hem de diğer canlıları gözlemlemesi sayesinde etrafındaki bitki, su, taş, toprak gibi nesneleri hastalıkları için kullanmışlardır. Tedavi şekilleri, zaman içerisinde birikim ve tecrübeye orantılı olarak gelişmesine, günümüzde kimya ve biyokimya alanındaki klinik çalışmalarda doğadaki maddelerden faydalanılmasına rağmen, bu referanslar tabiattaki ilk halleriyle her zaman insanların ilgisini çekmiş ve güncelliğini korumuştur.

Antik medeniyetlerden itibaren süregelen bitkisel ürünler ve tedavi şekilleri hakkındaki çalışmalar İslam medeniyetinde de devam etmiştir. İslamiyet'in bilimi teşvik etmesi, ilim adamlarının devlet tarafından himaye edilmesi, İslam dünyasında ortak dil olarak kullanılan Arapça vasıtasıyla bilimsel çalışmaların kolektif akla dönüşmesi, ayrıca antik Yunan ve Hint eserlerinin Arapçaya çevrilmesi, 8. yüzyıldan sonra bilim ve kültür hayatına İslam uygarlığının hâkim olmasına neden olmuştur.

9. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar geçen zaman dilimi, İslam tıbbının zirvede olduğu, tıbbın çeşitli alanlarında eserlerin verildiği, tedavilere ilişkin teorinin yanı sıra pratiğin de uygulandığı bir dönemdir. Bu dönemde Ebubekir er-Râzî, Ali bin Abbas, İbn Sina, el-Birûnî, ez-Zehravî, İbnü'l-Baytar, İbnü'n-Nefis gibi âlimler kendi alanlarında seçkin eserler vermişler, bu eserler Avrupa dillerine çevrilerek yüzyıllarca batı tıp okullarında okutulmuştur. İslam tıpçıları özellikle Yunan ve Hint dillerinden tercüme edilen kitapların birikimiyle eczacılık alanında da çalışmalar yapmış, tedavinin temelini oluşturan bitkilerin tanıtımı

ve kullanımıyla ilgili eserler yazmışlardır. Endülüs medeniyetinin en önemli bilim adamlarından ve botanik/eczacılık konusunda çağının öncüsü olan İbnü'l-Baytar'ın kendisinden önceki yabancı ve müslüman âlimlerin birikimleriyle, en önemlisi kendi tecrübeleriyle kaleme aldığı *el-Câmi' li-Müfredâtî'l-Edviye ve'l-Ağziye* isimli eseri de bu çalışmalardan biridir.

13. yüzyılda yazılmış, özellikle Akdeniz coğrafyasındaki bitki ve ilaçların tanıtım ve kullanım yöntemlerini içeren *Müfredât* kitabı 14. veya 15. yüzyılda Türkçeye kazandırılmış, sonraki dönemlerde farklı tercümeleri yapılarak birçok nüsha ortaya çıkmıştır..

Bu çalışmada esas aldığımız nüsha, Ayasofya Ktb. (Süleymaniye Ktb.) No. 3745'te *Terceme-i Müfredât* olarak kayıtlıdır. Burada yer alan kayda göre çevirenin ismi Hezârfen Hüseyin Efendi'dir. Ancak yazmanın zahriyesindeki tarihler çevirinin daha önce yapıldığı intibainı uyandırmaktadır.

Eser günümüz Türkçesine çevrilirken basit transkripsiyon kuralları uygulanmıştır. Şöyle ki; harf uzatmaları için -â, î, û-, ayın harfi için -'-, hemze için -'-' işareti kullanılmıştır. Metinde okunuşunda tereddüt edilen kelimeler (?) işaretiyle gösterilmiştir. Alternatif okuma ihtimalleri parantez () içinde belirtilmiştir. Kâtibin hatasından kaynaklandığı düşünülen yanlış yazımlarda, diğer nüshalardan teyit edilerek ilave edilen doğru yazım şekli, köşeli parantezle [] gösterilmiştir. Yine metinde açıklamaları verilmesine rağmen isimlerinin yazımı unutulmuş bazı madde başlıkları, köşeli parantezle belirtilmiştir. Anlam düşüklüğü olan yerlerde, destek nüshalarından bakılarak bazı kelimeler ilave edilmiş ve bunlar çift tırnak "" işaretiyle belirtilmiştir. Bariz ve küçük hataların olduğu yerlerde herhangi bir işaret gösterilmeksizin düzeltmeler yapılmıştır.

Müfredât'ın Arapça nüshasında bitki, hayvan, taş ve madenlere ait 1400'den fazla müstakil başlık yer almaktadır. Bununla birlikte Türkçeye çevrilen nüshalarda her mütercim kitabın içinden seçmeler ve kı-

saltnmalar yapmış, dolayısıyla Türkçe nüshaların arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. İncelediğimiz nüshada 958 madde vardır. Maddeler Arap alfabesine göre sıralanmış, ancak kelimelerin ikinci harfinden itibaren bu sıralamaya tam uyulmadığı görülmüştür. Madde başlıklarının isimlendirilmesinde, 1992 yılında Beyrut'ta 4 cilt halinde Arapça olarak basılan mukayeseli matbu nüsha kontrol nüshası olarak tercih edilmiş; ayrıca mukayese amacıyla Fazıl Ahmed Paşa, nr. 983 ve He-kimoğlu, nr. 584 olarak kayıtlı Arapça nüshalardan; Esad Efendi, nr. 2497; Kemankeş, nr. 673; Antalya Tekelioğlu, nr. 478; Kılıç Ali Paşa, nr. 716/4; Lala İsmail, nr. 389/6 ve H.1218 tarihli Türkçe yazma nüshalardan destek alınmıştır. Nüsha karşılaştırması esnasında, diğer nüshalarda geçtiği halde Ayasofya nüshasında kaleme alınmamış madde ve metinlerin olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma nüshamızdaki kimi madde başlıklarında, Arapça nüshada yazılandan farklı bir kelimeyle karşılaşılmıştır. Örneğin “Kurşun” anlamına gelen “الآنك = El-Ânuk” kelimesi, Müfredât'ın Arapça matbu nüshasında “أبار = Abâr” şeklinde geçmektedir. Bu gibi durumlarda Türkçe nüshadaki kelime tercih edilmiştir.

Kimi drog isimleri ise Türkçe nüshada başka bir drog tarifinin başlığı olarak yazılmıştır. “جدوار = Cedvâr” olarak bilinen bitki kökü Müfredât'ın Arapça nüshasında mevcut iken, incelediğimiz nüshada böyle bir bitkinin tarifi yapılmamış; ancak yanlış bir şekilde, yine Arapça nüshada ayrı bir madde olarak yer alan “جيدار = Cîdâr” bitkisinin madde başlığına Türkçe nüshada “Cedvâr” kelimesi yazılmıştır. Destek nüshalarının ekserisinde de aynı hatanın devam ettiği görülmüştür. Böyle durumlarda doğru yazım köşeli parantezle gösterilmiştir.

Metin içindeki Arapça ve Farsça kelimelerde genel yazım kurallarına uyulmuş, Türkçe kelimelerde ise eski telaffuz ve imlalara dikkat edilerek belirli bir standart oluşturulmaya çalışılmıştır. Nüshada birden fazla farklı imlası olan (ma'ide-mi'de, fâide-fâyide vb.) kelimeler, tek imla ile gösterilmiştir. Okumayı kolaylaştırmak amacıyla, eski Türkçe-

de gösterilmeyen ismin -i hali (belirtme eki), bazı kelimelere ilave edilmiştir (hılt ishâl ider=hıltı ishâl ider gibi). Bitkilerde geçen bazı farklı yazımlara (şırığan-şırluğan, biber-büber vb.) ise dokunulmamıştır.

Bu zamana kadar *Müfredât*'ın Osmanlıca nüshasının günümüz Türkçesine bütün bir çevirisi henüz gerçekleştirilmemişti. Biz bu çeviriyi yaparken, eserin edebî ve dil özelliklerini ortaya koyma gayesinden hariç olarak, tıp tarihinde pratik kullanımını sağlama, ilaç ve tedavileri ön plana çıkarma düşüncesiyle basit bir yöntem izledik. İçindeki kısımları oluştururken, teyit ettiğimiz doğru yazım şekillerini tercih ettik. Kitabın sonuna Osmanlı Türkçesi alfabe sıralamasına göre bir dizin ilave ettik.

Aslında İbn Baytar'ın *Müfredât*'ına yapılan böyle bir çalışmanın yetersiz kaldığının ve birçok eksiklikleri barındırdığının farkındayız. Bizce çalışmaya en azından Latince ve Yunanca karşılıklarının yer aldığı bir drog sözlüğü, eski Türkçe, Arapça, Farsça kelimelere yönelik genel bir sözlük, ayrıca ayrıntılı bir indeks eklenmeliydi. Ancak ideal sözlük (özellikle drog sözlüğü) ve indeksin hazırlanması için, Arapça ve Türkçe nüshalarının hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle mukayesesi, bunun yanı sıra farklı dillerdeki çeviri nüshalarından destek alınması gerekiyordu. Böyle kapsamlı bir araştırmanın oldukça uzun bir mesai teşkil edecek olması bizim mazeretimizi oluşturmuştur. Yine de birkaç nüshayla başladığımız çalışmanın; bundan sonraki baskılarda bütün Türkçe nüshalar karşılaştırılarak eksik madde ve metinlerin tekmili, nüsha kritikleri, sadeleştirme, sözlükler, ayrıntılı indeks ve görsel ilavelerle birlikte eserin günümüz tıp ve botanik ilmine daha fazla katkı sağlayacak şekilde hazırlanmasına bir başlangıç olmasını umuyoruz.

Hazırlayanlar

İbnü'l-Baytar ve Eseri el-Müfredât Hakkında

Doğum tarihi hakkında kaynaklarda farklı rakamlar zikredilmekle birlikte, 12. yüzyılın son çeyreğini genel bir tarih olarak verebileceğimiz *Ziyaeddin Ebû Muhammed Abdullah bin Ahmed el-Endülüsî el-Mâlikî*, Endülüs'ün Malaga şehrinde doğmuştur. Babasının baytarlık mesleğinden ötürü İbnü'l-Baytar olarak tanınmış, küçük yaştan itibaren botanik bilimine ilgi duyduğu için el-Aşşâb (botanikçi) olarak da anılmıştır. Ebu'l-Abbas Ahmed bin Muhammed (İbnü'r-Rûmiyye)'den uzun yıllar tıbbi bitkiler, isimleri ve yetiştikleri yerler hakkında dersler aldı. Bunun için Sevilla bölgesinde hocasıyla birlikte araştırmalar yaptı. Yirmili yaşlarında Endülüs'ün farklı coğrafyalarında dolaşarak hem bitki numuneleri topladı hem de ünlü eczacılardan dersler almaya devam etti.

1220 yılında kendisini botanik ilminde derinleştirmek maksadıyla Kuzey Afrika'dan itibaren uzun bir yolculuğa çıkan İbnü'l-Baytar, Fas, Tunus, Cezayir ve Trablus şehirlerini dolaşarak 1223 yılında Anadolu'ya geldi. Buradaki araştırmalarını kuzey Akdeniz sahillerinde ve Yunanistan adalarında da devam ettiren İbnü'l-Baytar, geri dönüşte İskenderiye'ye geçti ve Mısır Eyyûbî hükümdarı Melik Kâmil'in teveccühlerine mazhar olarak bölgedeki botanikçilerin başına getirildi. Kâmil'in oğlu Melik Salih döneminde görevini sürdürürken, bir yandan da Ortadoğu coğrafyasının birçok şehrini gezerek incelemelere ve malzeme toplamaya devam etti. Özellikle Kahire ve Şam'da birçok talebe yetiştiren İbnü'l-Baytar, 1248 tarihinde Şam'da aniden vefat etmiştir.

Yaşadığı dönemde üç kıtayı gezerek nebati, hayvani ve madeni birçok ilaç malzemesi toplayan ve notlar alan İbnü'l-Baytar, çağının en büyük botanik bilgini kabul edilmektedir. İbnü'l-Baytar, Dioskorides, Calinus ve Hipokrat gibi antik tıpçıların yanı sıra, İbn Sina ve Gâfîkî gibi İslam âlimlerinin eserlerinden okumalar yapmış ve bazılarına şerhler yazmıştır. Bitkilerle ilgili nakilleri gözlem ve deneylerle kontrol etmiş, bunlara ilaveten birçok bitki ve ilacı tıp dünyasına kendisi tanıtmıştır. Bununla birlikte hayvan ve madenler hakkında da araştırmalarda bu-

lunmuş, incelediği ilaçların isimlerini o dönemin bilimsel dillerindeki karşılıklarıyla ve mahallî okunuşlarıyla belirtmiştir. Bir ilacı farklı bir ilaçla kıyaslama yoluna giderek ve ilaçların kimyasal özelliklerini inceleyerek tetkik eden İbnü'l-Baytar, deneylerle doğrulamadığı bilgileri doğrulanmış bilgilerden ayrı bir tasnife tabi tutarak kendisinden sonraki botanik ve tıp ilmine büyük katkı sağlamıştır.

İbnü'l-Baytar'ın tespit edilen eserleri şu şekilde sıralanabilir:

1- el-Muğnî fi'l-edviyeti'l-müfrede: Yirmi bölümden oluşan eserde, farklı hastalıklar başlıklar şeklinde incelenerek karşılıklarına ilaçları yazılmıştır. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesindedir (Fatih, nr. 3633).

2- Tefsîru kitâbi Diyâskûridûs (Dîskûridis): Dioskorides'in Materia Medica isimli meşhur drog eserine yapılmış şerh kitabıdır. 550 ilaç alfabetik sıraya dizilmiş ve Grekçe isimleri düzeltilerek açıklanmıştır. Arapça ve Almanca dillerinde kitabın ilmî neşri yapılmıştır.

3- el-İbâne vel-i'lâm bimâ fi'l-minhâc mine'l-halel ve'l-evhâm: Ebû Ali İbn Cezle'nin Minhâcü'l-beyân fimâ yesta'milühü'l-insân isimli ilaçlarla ilgili kitabındaki hataları ve yanlış yazımları tespit ve tenkit için yazılmıştır.

4- Ef'alü'l-garîbe ve'l-havâssu'l-acîbe.

5- Mizânü't-tabîb.

6- Risâle fi tedâvi's-sümûm.

7- el-Câmi' li-müfredâtı'l-edviye ve'l-ağziye: İbnü'l-Baytar'ın en meşhur kitabıdır. Kısaca el-Müfredât olarak bilinen eserde, ilaç olarak kullanılan bitki, havyan ve maden isimleri alfabetik sıraya dizilmiş ve faydalı olduğu hastalıklar zikredilmiştir. El-Müfredât, Ortaçağ'ın en büyük bitki ve ilaç kitabı kabul edilmektedir.

İbnü'l-Baytar'ın yıllarını vererek birçok farklı coğrafyadan topladığı tıbbî ve bitkisel ilaçları içeren el-Müfredât, 1242-1248 yılları arasında kaleme alınmış ve Eyyûbi hükümdarı Melik Salih Necmeddin Eyyûb'e takdim edilmiştir. Eserin giriş kısmında belirtildiğine göre, İbnü'l-Baytar bu çalışmayı, basit ilaç ve gıda olarak kullanılan bitkilerin toplandığı bir kaynak kitabı olarak düşünmüştür. Tecrübe ve deneylerinde gözlemlediği bilgileri el-Müfredât'a alan yazar, kendisinden önceki

âlimlerin eserlerinden yararlanmış, ancak onların yaptığı hataları ve yanlış bilgileri kitabına almamış veya tashih etmiştir.

Dioskorides, Calinus'un yanı sıra İbn Sina ve Ebubekir er-Râzî gibi âlimlerin olduğu onlarca tıp bilgininin fikirlerinin zikredildiği el-Müfredât, araştırmalarda kolayca kullanılabilmesi için alfabetik olarak düzenlenmiştir. Eser, ilaçların Arapça, Farsça, Berberice, Latince dillerindeki karşılıklarını ve yerel lehçedeki telaffuzlarını da içermektedir.

Kitapta toplam 2353 başlık yer almakta, bunların yaklaşık 1400'ü müstakil bir başlık niteliğini taşımaktadır. Maddelerin çoğunluğu bitki, azınlıkta olan kısmı da hayvan, taş, maden ve diğer doğal maddelerdir. Maddeler hakkında ilk başta ansiklopedik bilgiler verilmiş, farklı dillerdeki telaffuzu, fiziki biçimi, yetiştiği ortam, mizaç özellikleri ve benzediği ilaçlar zikredilmiştir. Ardından hangi hastalığa hangi kullanımlarda iyi geldiği formülleriyle beraber anlatılmış, ilacın hangi karakter ve hastalığa zararlı olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Eğer ilacın farklı türleri varsa onlar da aynı başlık altında ele alınmıştır. Bazı maddelerde farklı hekimlerin ve yazarın kendi görüş ve tecrübeleri de yer almaktadır.

El-Müfredât, 16. yüzyılın ortalarına kadar başvurulmuş en önemli ilaç kitabı olmuş, batı tıbbını 19. yüzyıla kadar etkilemiştir. Bundan dolayı birçok hekim ve eczacı el-Müfredât'ı ana kaynak olarak kullanmış, yazarlar bu eserden birçok tercüme, ihtisar ve seçmeler yapmışlardır. Türkçeye çevirisi ilk olarak XIV. yüzyıl ortalarında Aydınoglu Umur Bey adına yapılan, ancak XV. yüzyılda Geredeli İshak bin Murad tarafından Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey adına tercüme edildiği de iddialar arasında yer alan¹ eserin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, yazma eserler bölümünde 1204 numarada kayıtlıdır. Nesih hattıyla yazılan ve H. 10. yüzyıl civarında istinsah edilmiş olan eser 302 yaprak olup, ebadı 16,5x26,5 (11x19,5) cm ve 17 satırdır. Eserin Yazma Eserler Kurumu'nda kayıtlı diğer tercüme nüshaları şu şekildedir:

- Esad Efendi, nr. 2497: Nestalikle 153 yaprak, 17,5x26 (12x21) cm, 19 satır.
- Antalya, Tekelioğlu, nr. 478: Harekeli nesihle 302 yaprak, 21,5x15,6 (16,5x11) cm, 15 satır. İstinsahı H. 963 Şaban'ındadır.

1. Ramazan Şeşen, "Ortaçağ İslam Tıbbının Kaynakları ve XV. Yüzyılda Türkçeye Tercüme Edilen Tıp Kitapları", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S. 5, İstanbul, 1993, s. 16.

- İstanbul Üniversitesi, TY, nr. 2661: Nesihle 154 yaprak 21x13 (15x23,5) cm, 25 satır. İstinsahı H. 10. yüzyıldadır.
- Lala İsmail, nr. 389/6: Nesihle yap. 166b-308a, 19,7x14 (15,5x10) cm, 19 satır. İstinsahı H. 10. yüzyıl civarındadır.
- Haraccioğlu, nr. 1119: 159 yaprak, 17x25 (12x19) cm, 19 satır. İstinsahı H. 11. yüzyıldadır.
- Sadberk Hanım, nr. 256: Talikle 181 yaprak 21x14 (16x8,5) cm. 21 satır. İstinsahı H. 1100 Rebiülâhir'indedir.
- Bursa Müzesi, nr. 83/1: 156 yaprak, 14x19 (11x15) cm. İstinsahı H. 12. yüzyıldadır.
- Ali Emiri, Tıb, nr. 26: Nesihle 333 sayfa, 24,5x16 (18x11,5) cm, 19 satır. İstinsahı Şad b. Abdurrahman tarafından yapılmıştır.
- Bursa İnebey Genel, nr. 5029/2: Nesihle yap. 43b-203b, 19,5x13 (15x10) cm, 17 satır. Sonu eksiktir.
- Çapa Tıp Tarihi, nr. 4446/6: Nesihle 63 yaprak, 14,5x10 (10,5x7,5) cm, 15 satır.
- Gazi Hüsrev Bey, nr. R 3071: Nestalikle 175 yaprak, 18x13 (16x10,5) cm, 19 satır.
- Kemankeş, nr. 673: Talikle 158 yaprak, 18,3x29,5 (11,5x19,6) cm, 21 satır.
- Kılıç Ali Paşa, nr. 716/4: Nesihle yap. 226b-363b, 16,3x10 (6,7x14) cm, 19 satır.
- Revan, nr. 1669; Nesihle 12+285 yaprak, 23x10 cm, 19 satır.
- III. Ahmed nr. 2113; Talikle 260 yaprak, 20,5x14 cm. 15 satır. İstinsahı H. 896'da yapılmıştır.
- Ayasofya, nr. 3745: Nesihle 193 yaprak, 23,6x16,4 (17,5x10,5) cm, 17 satır. Kitabın sonun-da Mustafa b. İlyas'ın temellük kaydı vardır. Çalışmamızda kaynak olarak kullandığımız nüsha, Ayasofya Kütüphanesi no. 3745 olarak kayıtlıdır. Bu nüshayı çevirenin Hezarfen Hüseyin Efendi (ö.1691) olarak belirtilse de, eserin zahriyesindeki tarihler tercümenin daha önce yapıldığı düşüncesini doğurmaktadır. 1875 tarihinde Kahire'de 4 kısım halinde Arapça olarak basılan el-Müfredât'ın İspanyolca, Latince, Almanca ve Fransızca çevirileri yapılmış, 1996 yılında Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasımı gerçekleştirilmiştir.

HARFÜ'L-ELİF

1-b

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm ve bihi'l-avn.

Allah'a çok şükür idüb Muhammed Resûlullâh ve âline ve ashâbına çok salavât getürdükden sonra şurû' itdüğüne imtisâl idevüz bir emre ki âdetâ bizüm üzerümüze vâcibdir ol emr iden kıdvetü'l-e'âzım ve'l-ekâbir hâviyü'l-me'âlî ve'l-mefâhir el-mahsûs bi-inâyeti'l-meliki'l-kâdir Umur Bey hazretleri dâme tevfikuhû ile'l-hayrât mâ-dâme fî-ribkatî'l-cübbât [hayât] şöyle işâret olundu ki, müfredât-ı İbn Baytarî musannif tertîbi üzerine Türkî dilince tercüme ola şol ki, bizüm makdûrumuzdur taksîr kılmadık bâkî özr inde kirâmi'n-nâs katı makbûldür.

El-Alusen

Bu bir otdur ki, dağlarda biter. Her bir budağının aşağıdan yukarıya dek pür yapraktır. Her yaprağı iki kat olur. Tohumu içinde olur yassı yanında. Kaçan bu otu suyla kaynatsalar suyunu sovak geçen kişiye içürseler sovak zahmetin def' ide. Hekîm eydür ki, ele alsalar ve nazar itseler girü bu fâide ide. Eğer döğseler bala karışdırsalar yüzde olan siğillere ve çığda dürtseleler gidere. Eğer iki dirhem döğseler ta'âma katsalar kuduz it talayan kişiye yidürseler kurtara. Eğer bir evde asakosalar ol evde olan halkı cemî'-i hastalıktan saklaya. Eğer bir kızılca beze bağlasalar ahurda asakosalar hayvânât saklaya. Eğer bögreğinde taşı olan kişiye

2-a

bir dirhem içse on güne dek ol zahmet andan gide.

Itrîbâl [Atrîlâl]

Hilâl tohumudur. Bu ota kuzgun ayağı dirler. Her vechile torak otuna benzer. İllâ bu kadar vardır ki, bunun çiçeği ak olur. Mizâcı ıssıdır, kurudur. İsti'mâl olunan tohumudur. Behakın her nev'ini ve barası giderir. İçmekle sûret budur ki, bir dirhem rub' dirhem âkırkarhâyla yumuşak döğseler karışıkça bala katsalar behak veya baras olan kişi yalasa güneşe karşı otursa iki saate dek zahmeti olan yerler yarıla suları aka ol zahmet gide. Eğer gitmezse tohumundan alalar. Beş dirhem selhu'l-hayyden alalar. Dört dirhem baganos yaprağın alalar, sahk ideler. Beş güne değin günde beş dirhem içseler üzüm suyuyla evet yaz gününde evvelâ içdükden sonra çıka güneşe dura. Yalınca terleyince gâyet fâide ide. Eğer bu tohumu yumuşak döğseler, şol avret ki karnında oğlanı ölmüş ola, burnuna üfürseler düşüre. Bu tohumu bir dirhem içseler iç ağrısın gidere.

İksâr [Aksâr]

Bu bir otdur ki, yaprağı havuç yaprağına benzer. Yalnızca biter. Uzun bir zirâ' olur. Depesi torak otuna benzer evet çiçekleri akçe olur. Kökü değirmi olur. Koz dikilü ekin yerlerinde ve dağlarda biter. Hâr-ı yâbisdir. Adına Türkçe hılâl dirler. Kaçan bir kişi her sabâh iki miskâl bunun tohumundan demür dikenini suyuyla on beş güne değin içse on beş güne değin kavukdaki ve bögrekdeki taşları gidere ve karında

2-b

olan kurtları çıkara. Eğer kökünden itmek isteseler ol dahi kifâyet ider. Ve incükde olan balgamî şişlere ursalar hal ide ve be-gâyet fâide ide.

Argîs

Hatuntuzluğu ağacı kökünün kabuğudur. Kaçan bunu kaynadub sıksalar suyunu havlân-ı hindî yerine isti'mâl itseler anun fâidesin ide. Dahi ol suyu mazmaza itseler anun fâidesin ide. Ve ağızda olan zahmeti gidere. Ve dahi eski göz ağrıların giderir. Eğer gözü ağrımadan isti'mâlitse ağrımadan saklaya. Ve dahi şarâbla isti'mâlitse bişürse ciğeri ağrıyana içürseler ciğer ağrısının gidere. Veremi var ise yumuşada ve dahi kaynatsalar hukne itseler bağırsak çibanlarına fâide ide.

Amlîles

Bu bir otdur ki, yaprağı mersin yaprağına benzer. Yemişi ardıc yemişine benzer. Eğer bu ağacın yemişini kaynatsalar saruluk düşen ve istiskâ olan kişiye içürseler mücerrebdır gidere. Ve dahi kökünün kabuğunu ıslatsalar suyunu içseler âdemin içini yürüde. Ve dahi ciğeri ve dalağı kavî eyleye. Eğesinin süddelerin aç. Eğer etle bişürseler şorvasın içseler yerakamı gidere.

Ebhel

Türkçe dağ servisidir. Yaprağı yılgun yaprağına benzer. Kaçan bunun yaprağın döğseler balla karışdırsalar eski çibanlara ursalar bitüre. Ve dahi ıssı şişlere ursalar sâkin eyleye. Ve eğer yaku eyleseler gövdeye ursalar deri kuruduğunu gidere. Eğer içseler kan işede. Ve karındaki oğlanı düşüre.

3-a

Ve dahi döğseler balla karışdırsalar diş diblerine ursalar çürüyenin gidere. Yeni et bitüre muhkem eyleye. Ve dahi yemişin alsalar demür kab içinde şırluğan yağıyla kaynatsalar karârınca andan sonra sağır olan kulağına tamzursalar aç. Ve dahi yemişinden on dirhem alsalar bir çölmeğe koysalar kaynatsalar şol kadar kim yağın cemî'isi sine, andan on dirhem ak şeker ile sahık ideler. Günde iki dirhem acıla ılıcak suyla içseler bevâsırı gidere. Ve içi yürüde. Ve karında olan kurtları çıkara. Ve dahi incirle döğseler iki dirhem balla karışdırub içseler hayız kanın yürüde. Kaçan yemişinden on iki dirhem alsalar sahık itseler altı dirhem sayyağın kaynatsalar on sekiz dirhem bal katsalar dıyku'n-nefes olan kişiye yaladalar be-gâyet fâide ide. Ve dahi bunun yaprakların döğseler sirkeyle sahık itseler kaşı kirpiği dökülen kişiye dürtse-ler ol zahmeti gidere.

Ebrîsem (İbrişim)

Bunun eyüsü hamıdır. Kalbi kavî eyler ve rûhu ferah eyler. Ve harîrden gönlek giyse bit olmağı men' ider. Ve yürek oynamasını giderir. Bir dirhem içseler göyünmüşden, göyünmüşünün sûret budur ki, bir demür kabın içine koyalar, ağzını sıvayalar. Uvacuk delikler koyalar. Göyündürdükden sonra yuyalar. Gözün kabağın dolduralar. Gözde olan çibanlara fâide ide. Ve dahi göyündürmeden mıkırâzla uvak doğrasalar sahık itseler

3-b

çok döğseler yahud kehrübâ ve bih-i mercan birle sahik itseler
çok döğseler hafakânı gidermeye eyü ola.

Abanûs

Gâyet eyüsü oldur kim kara ola ve düz ola kaçan kim dörpüyle
sürseler harîrden eleseler göze sürme itseler gözde olan eski çı-
banları ve gözden akan rutûbeti gidere ve aklığını dahi gidere.
Eğer çölmeğe koysalar göyündürseler dahi yusalar isfidâc yur
gibi kuru göz ağrısına ve göz giciğine kahl itse be-gâyet fâide ide.
Eğer iki dirhem in içseler bögrekdeki taşı dağda. Ve dahi yumu-
şak döğseler od yanuğuna ekseler be-gâyet fâide ide.

Ebû kânîs [Ebû kâbus]

Gâsûl-i Rûmî dirler. Bu bir otdur kim, uvacuk yaprakları olur,
zeytûn yaprağı gibi. Deniz kenârlarında biter. İki yaprağının ara-
sında kuruca dikenler vardır. Ak ak diblerinde çiçekleri olur. Sal-
kum salkum al sıfat olur. Kaçan bunun yaprağı ve kökünü alsalar
kaynatsalar ve sıksalar kurutsalar, hâcet vaktinde mâû'l-karâtîn
adlı turâbla üç miskâl içürseler, balgama mâ-i ishâl ide ve usr-ı
nefese ve uçuğa ve sinirler ağrısına be-gâyet fâide ide.

İbnü İrs

Türkçe gözen dirler. Fârisice râsû dirler. Kelere benzer bir
hayvândır. Kaçan karnın yarsalar için çıkarsalar tuz koysalar göl-
gede kurutsalar iki miskâl şarâbla içseler yılan ve çıyan ve akreb
sokduğuna fâide ide. Ve dahi

4-a

kuttâl edviyeleri def' ider. Eğer içini kişnicle karışdırsalar gölgede kurutsalar, iki miskâl içseler uçuğu def' ide. Ve dahi bir çölmeğe koysalar göyündürseler, külün alsalar sirkeyle karışdırsalar nikrîse ursalar be-gâyet fâide ide. Ve kanın hanâzîre dürt-seler fâide ide. Ve veca'-ı mefâsıla külünü sirkeyle yaku eyleyüb ursalar tahlîl ide. Eğer kurutsalar sara'ı olan kişi kurusunu yise fâide ide. Eğer ayaklarını avretin boynuna assalar yüklü olmaya. Ve etini yaku idüb arka ağrısına ursalar gidere. Ve karna ursalar galîz yelleri gidere. Eğer bir ta'âmda ağu olsa bu hayvân görücek tüyü ürperir.

El-Ânuk

Kurşundur. Kaçan bundan bir havan düzseler destesiyle bile zeyt yağın yahud gül yağın yahud ayva yağın yahud mersin yağın kurutsalar sahk itseler, avadan andan ol yağlardan mak'adda olan çibanlara ve bevâsıra dürtseler fâide ide. Ve dahi bundan iki pare alsalar tahtacık eyleseler uçuk tutan kişinin kasuğuna bağlasalar fâide ide. Kaçan bunu göyündürseler dahi yumuşak döğseler eski cerâhatlere ekseler be-gâyet fâide ide. Eğer çibanın irini olsa günde bir kez isti'mâl ideler. Eğer yufkacık tahta eyleseler birbirine sürseler azcuk suyla ta ol su karârınca ol suya gül yağı katsalar mak'adda olan çibanlara ve bevâsıra dürtseler fâide ide. Eğer göyünmüş kurşunu alsalar yumuşak döğseler kül itseler gözden akan

4-b

yaşı kese. Dahi çıbanda olan artuk eti gidere. Ve dahi ufacak ufacak doğrasalar bir çölmek içine bir kat döşeseler üzerine kükürd saçsalar yine bir kat dahi kurşun döşeyüb üzerine kükürd saçsalar ta kim ol çölmek dolunca bu vechile ideler. Dahi od üstüne koyalar. Hemân ki yalınlandığınlayın demürle karışdıralar ta kim kül ola. Ol külü alalar eski çibanlar merhemine katalar fâide ide. Ve göz otlarına katalar be-gâyet fâide ide. Kaçan bir kişi iç yağın parmağına sürse bir pare kurşunla ovsa kaşına dürtse kıl-ları muhkem idüb çok eyleye. Ve dökülmekden men' ide. Eğer kurşunu şarâbla birbirine sürseler ıssı veremlere be-gâyet fâide ide. Kaçan kurşunu yağla sürseler şol kadar ki yağ karara, andan ol yağı kangı demüre dürtseler paslanmaya. Ve dahi kurşundan yüzük idüb dakınsalar bedeni naks ide yani arık ide. Ve dahi bir pare kurşunu et bişe-dururken üstüne bıraksalar âlemin odun yakarsan hiç bişmeye çâre olmaya.

İbnü Ara'l-Kıt [Ebzâzü'l-kıttâ]

Türkçe uvacuk hayy-ı âlem dirler. Dîvârlarda ve taşlarda biter. Uzun olur. Çok budaklu olur. Bir kökden çıkar. Değirmi yapraklu saru saru uvacuk çiçekleri olur. Kaçan bunu yalunuzca döğüb yaku idüb eski çibanlara ve gözde olan çibanlara ve şişlere ursalar gidere. Ve od yanuğuna ve nikrîse fâide ider. Eğer sıksalar suyunu

5-a

göl yağıyla karışdırırsa başa sürseler ağrısın gidere. Ve eğer şarâbla suyun içseler içindeki uzun kurdu çıkara ve ishâl men' eyleye. Ve bağırıskda olan çibanları gidere. Dahi bu yaprakdan şâf eyleyüb hatun kişiler götürse rahimden akan rutûbeti kese. Ve dahi döğseler ve sürme idüb göze çekseler göz ağrısına fâide ide. Ve dahi eski iç yağıyla yaku eyleseler hanâzîre ursalar hall eyleye.

Ütrunc (Ütrüc)

Fârisîce turunc dirler. Türkçe ağaç kavunu dirler. Ekşidir, sovuğdur, kurudur. Ahlâtı latîf ider. Kat' ider. Sevretini ve yüreği sovuğdur. Ciğerün harâretini sâkin ider ve mi'deyi kavî ider. Ve safrâyı kat' idüb safrâda olan teşvîşleri giderir. Ve dahi ıssı mizâclü kişilerin kalbini ferah eyler. Ve ıssı hafakânı giderir. Ve yılan sokduğuna fâide ide. Ve kahl idüb göze çekseler yerakanı giderir. Ve göze fâide ider. Kaçan sirkeyle bişürseler yarım üsküresini sülük yudan kişi içse sülükü öldüre çıkara. Ve ısıtmaya fâide ide. Ve mâlihulyâsı ki safrâ göyünmüşden olur, fâide ider. Ve geç hazm ider. Dahi mi'deye yaramazdır. Kulunç götürür. Vâcib budur kim yalnız yiyeler. Önünde ve sonunda ta'âm yimeyeler. Ammâ balla mürebbâ olmuşu eyüdü. Hazmı tiz olur. Ammâ kuruducudur ve susadıcıdır. Ammâ müferrahdır. Eğer kabuğun göyündürseler yaku eyleseler barasa ursalar fâide ide. Ve dahi

5-b

ağız kokusunu eyü ide. Ağızda tutsalar ve bişürseler suyun içseler kusmağı giderir. Ve kabını sıksalar suyun içseler ef'â sokduğuna fâide ide. Ve sokundusuna dahi ursalar fâide ide. Ve dahi eyyâm-ı tâ'ûnda kokulamak azîm fâide ider. Ve balgamı ve susamağı def' ider. Ve dahi turunç kabuğunu sirkeye koysalar fi'l-hâl sirke eyleye. Ve dahi kaçan donla koysalar güve kesmeğinden saklaya. Ve dahi çekirdeğin iki miskâl kabuğu gitmişle ılıcak suyla içseler akreb sokduğu zahmetin gidere emîn ola. Ve eğer tahlîl idüb dış diblerine ursalar muhkem ide. Ve dahi turuncun yaprağını döğseler şişlere ursalar arada bir miskâl yaprağından yiseler ta'âmı hazm eyleye mi'deyi kızdırı. Ve nefes yoluna balgam dursa gidere. Ve içde olan yelleri dağıda. Ve mi'deyi kavî ider. Ve süddeyi açar.

Esel

Türkçe yemişlü yılguna dirler. Bu bir büyük ağaçdır. Yeşil budakları olur. Kızıla mâil olur. Sovukdur, kurudur. Kaçan kökünü bişürseler şarâbla ya sirkeyle ciğeri ağrıyana içürseler be-gâyet fâide ide. Ve dişler ağrısın gidere. Ve dahi kan tükürmeğe fâide ider. Kaçan içseler içi kabz eyleye. Ve içden giden kanları tuta. Ve dahi yemişini yumuşak döğseler çıbanlara saçsalar artuk etleri gidere. Ve dişler dibine ekseler ırganmasın muhkem ide. Ve eti yenmiş olanı gidere. Ve dahi yemişini bişürseler giceden sabâha değin

6-a

gâyet ıssı suda ıslatsalar suyundan saruluk düşen kişi içse saruluğu gide, benzi be-gâyet hoş ola. Eğer oğlancıklara içürseler kusdura. Ve mi'delerini azmış hıltdan arıda. Ve şol sulu uyuz olan kişilere suyun içürseler ve kurusun yumuşak döğseler ol uyuza ekseler be-gâyet fâide ide. Ve dahi arık kişiler bunun yemişini kaynatsalar içseler be-gâyet semriye. Sûret budur ki, yedi gün bir-biri ardınca bunun suyundan içseler andan sonra yedi gün dahi sovuğucu ve yaş eyleyici kurslar yiseler andan sonra sığır ayranın içse bir nice gün andan sonra kesîreyi yumuşak döğseler beraber şeker katsalar yedi gün her günde iki dirhem yiseler andan sonra simid ekmeğın yiseler be-gâyet semriyeler. Ve benizlerin be-gâyet gökçek eyleye. Ve dahi şol kişi kim mi'desinde yaramaz hıltlar olsa kaynatsa suyun içse mi'desini arıda. Ve mi'deyi kavî eyleye. Ve eski ishâllere fâide ider. Ve kanı kese. Ve hayız kanın dahi kese ki, dâim akar ola. Ve suyunu beraber şekerle kıvâma getürseler içseler her sabâh bir kaşuk ılıcak suyuyla içse dalak ve bağırsaklar zahmetin gidere. Hekîm eydür, bu yemişe şimdiki zamanda palamud yemişi dirler. Eğer döğüb yaku eyleseler madde inen uzuvlara ursalar kavî eyleye. Ol yere madde inmekden men' eyleye.

6-b

Eğer üç dirhem döğseler be-gâyet ishâl olan kişiye yedürseler fi'l-hâl tuta. Ve dahi bu ağacı bir evde dütüzseler ol evde olan kişiler kabarcık çıkmakdan emîn olalar. Ve dahi bu ağacın külünü yaku eyleseler mak'ad çıkduğuna ursalar be-gâyet fâide ide. Ve tâze yaraya veya gayrıya bu ağacın külünü ekseler fi'l-hâl hoş eyleye. Mücerrebdir. Hekîm eydür, bunun bedeli mazudur dirler.

İsmid

Türkçe Isfahânî sürme dirler. Yumuşak döğseler çibanlara ekse-ler artuk olan etini yiye onulda bitüre. Çürüğün gidere. Ve gözde olan çibanlara dahi ekseler bitüre. Ve burun kanın dindüre eğer buruna püfürseler. Hekîm eydür, bu tûtiyâ şol göyünmüş kurşun gibi amel ider evet bu tûtiyâyı tâze iç yağına karışdırsalar od yanında dürtseler be-gâyet fâide ide. Ve mûmiyâlara karışdırsalar azcuk isfidâc koysalar od yanığından olan çibanları bitüre. Ve bu sürme gözleri be-gâyet kavî ider. Nice ağrıları def' ider. Karılar ve pîrler gözüne be-gâyet fâide ide. Ve dahi şol gözler ki za'îf olmuşdur, bu tûtiyâya azcuk müşk katsalar göze çekseler be-gâyet kavî ide. Ve gözde harâreti ve rutûbeti gidere. Ve bu tûtiyâyı şâf gibi eyleseler şol hatun kişilerin ki hayızları kesilmez, götürsünler hayızları kesile. Ve eğer yumuşak döğseler bitlü olan kişinin gövdesine dürtseler bitlerin kıra. Ve dahi yaşaran gözlere

7-a

sürme gibi çekseler göz yaşın gidere ve yeni cerâhatlere dürtseler bitüre.

Etrâr [Esrâr]

Türkçe hatuntuzluğuna dirler. Sovukdur, kurudur. Ciğeri ve mi'deyi kavî eyler. Issı şişlere ursalar giderir. Ve dahi içi tutar ve susuzluğu giderir. Ve ciğeri sovudur. Safrâyı kat' ider. Ve çekirdeğin ezseler içürseler bağırsakdaki çibanlara fâide ide, kuruda. Kanın kese. Kaçan dâim olsalar ciğerde olan ishâle fâide ide. Ve balgamdan olan ısıtmaları gidere.

İccâs

Türkçe erük dirler. Eyüsü iri olandır ki, tatlu ola. Sovukdur, terdir. Çok yiyicek mi'deyi süst eyler, içi yürüdür evet kurutsalar içi kabz eyler. Mi'deye eyüdür. Kaçan yaprağın şarâb-ı verdle kaynatsalar ol suyla gargara itseler şişlerin çeke. Ve diş dibleri şişden gidere. Ve dahi gerekdir ki, yiyen kişi ta'âmdan sonra yimeye. Husûsa ki ıssı mizâclu kişi ola. Ve dahi safrâyı ishâl ider. Balgamî kişilere mâü'l-asel içeler ta ki mi'de zararın def' ide. Ve yüreği sovuda. Ve içi yürüde. Ve susalığı sâkin ide. Ve ta'âm arzusun gidere. Kaçan bişürseler süzseler şekerle ya balla karışdırsalar safrâyı be-gâyet ishâl ide. Ve giciği gidere. Ve kuru erüğü ıslatsalar suyun içseler envâ'-ı öksürüğe fâide ider. Ve kurusun bişürseler azcuk şeker katsalar içseler safrâdan olan ısıtmayı gidere. Ve hayız kanın yürüde. Dağ erüğü gâyetde

7-b

kabz ider. Ve ciğeri sovudur.

Ahiyûn

Türkçe ef'â başı dirler, yemişi ana benzediğinden ötürü. Bu bir otdur ki, uzun uzun yapraklar olur. Üzeri dikenlü olur. Her yaprağının dibinde saru çiçeği olur. Ve bunun kökü parmakdan ince olur. Eğer kaynatsalar şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer kökünü kaynatsalar şarâbla içseler arka ağrısın gidere. Ve süddeyi çok eyleye.

Ahînûs

Bu bir otdur ki, ırmaklar kenârında biter. Bir karış uzun olur. Yapraklarının depesi ayrılmış olur. Beş budaklu olur ya altı. Ve çiçeği ak olur. Uvacuk kara yemişleri olur. Kaçan yemişinden iki dirhem alsalar dört dirhem bala katsalar göze çekseler göz yaşın kese. Ve sıkındusunu kibrîtile ve natrûnla karışdırsalar kula[ğa] tamzursalar ağrısın gidere.

Ahırsâc

Bu bir ağaçdır ki, ıssı şehirlerde biter. Âdem boyunca olur. Yaprığı incir yaprağı gibi olur. İçi mücevvef olur. Budakları içinde yemişi çok olur. Kaçan yemişin ve yaprağın kaynatsalar nikrîs üzerine dökseler sancusını gidere. Ve dahi ağacın yaksalar kül eyleseler ol külü sirkeyle karışdırsalar cerâhatlere ve çibanlara ve sivilcelere ve beneklere tekrâr ursalar gidere.

Idhır [Izhır]

Türkçe Mekke ayruğı dirler. Sidüğü yürüdür. Kaçan içseler hayız kanın yürüdür. Ve ciğerde ve mi'dede olan şişleri giderir. Ve kökü çiçeğinden artuk

8-a

hayız ider. Ve artuk kızdırır. Ve kan tükürmeğiçün düzülen ma'cûna katsalar fâide ide. Ve dahi bişürseler suyun içürseler kavukdaki taşı gidere. Ve mi'de ve ciğer ve bögrek ve öyken ağrıların gidere. Ve dahi on güne değin günde bir miskâl biberle içürseler şol kişiye kim korkusu ola. Ve dahi şol kişiye kim mi'desi yimek kabûl itmeye, dâim kusa. Ve dahi şol kişiye ki korkusu ola. Ve dahi şol kişiye kim a'zâsında sancısı ola. İçseler fâide ide. Ammâ başı sakîl ider. Ve yaku eyleyüb ursalar mi'dede ve ciğerde olan katı şişlere fâide ide, gidere. Ve çok suyla kaynatsalar avretler içine girse otursa rahimlerinde şişlere fâide ide. Ve dahi suyun içseler iç ağrılarına husûsa kim rahim ağrısına be-gâyet fâide ide. Ve dahi bir kişi çok kokulasa başın ağır eyleye uyuda. Eğer süci ile bişürseler sidüğü tutulan kişiye içürseler sidüğün yürüde. Ve kavuğu kızdıra ve gövdede olan cemî'-i yelleri dağıda. Ve dahi kökün bişürseler on beş güne değin içseler mafsallar ağrısına fâide ide. Ve balgamdan olan ısıtmaları gidere. Eğer sirkencübîn ile içseler bu fâideleri ide. Ve tabî'atı tuta evet sidüğü yürüde.

Azeryûn

Ukhuvânın bir nev'idir. Aynü'l-bakarla meşhûrdur. Uzunlu

8-b

bir arşın olur. Yaprakları parmakdan uzun olur. Saru çiçekleri olur. Şol babadya çiçekleri gibi olur. Kokusu olmaz. Ba'zılar eydür, şol güneyik kokusuna benzer. Bir avret anı altına alsa yüklü olsa düşüre. Ve dahi dütüzseler sıçan ve yılan ve keler gibi ol evden çıka gide. Kaynadub suyun alsalar ol sudan dört dirhem içseler be-gâyet kusdura, gücele. Ve dahi ev içine dökseler sinek kaçsın. Ve eğer yaku eyleyüb döğseler zekere ursalar kıvâma gele. Ve eğer kökünü döğüb sıkub suyun alsalar buruna tamzursalar diş ağrısın men' ide. Ve dimağdan mübâlağa balgam indüre. Eğer kökünü hanâzîr olan kimse boynunda götürse zahmeti gidere. Ve oğlu kızı olmayan avret şâf gibi eylese önünden götürse oğlu kızı ola. Ve dahi müferrihler katsalar ferahları arta. Ve yüreğe kuvvet vire.

Âzânü'l-fâri'l-bustânî

Türkçe sıçankulağı dirler. Zîrâ yaprakları sıçankulağına benzer. Bostan arasında biter. Eğer yaku eyleseler gözde olan şişlere ursalar fâide ide. Ve dahi suyun sıksalar kulağa tamzursalar kulak ağrısın gidere. Ve bir dürlüsü dahi yabanda biter. Bir kökden bir nice budaklar çıkar. Dibine yakın yeri kızıl olur. İçi mücevvef olur. Yaprakları uzun olur. Türkçe Hüdhüd Gözü dirler. Kaçan kökünü

9-a

yaku eyleyüb göze ursalar gözde olan nasırı gidere. Eğer sıksalar suyun alsalar zekeri anunla ursalar ve yidükleri şorbaya katsalar zekeri kıvâma getüre. Ne kadar isterse cimâ' ide. Eğer kuru ağacın alsalar kaynatsalar suyun alub ol suyu isti'mâl itseler yine ol fâide ide. Hekîm eydür, kocaları yiğit gibi eyler. Ve cimâ'da süst-endâm kişilere kuvvet virir. Ne kadar dilerse cimâ' ide. Evet bu didüğüm nev' kum arasında biter. Budakları yere döşenür. Uvacuk yaprakları olur. Sıçankulağına benzer. Eğer Âzânü'l-fârî su içinde bişürseler ol suyu süzseler na'nâ' katsalar içseler üzerine tuzlu balık yiseler karında olan kurtları çıkara.

Üznü'l-erneb [Âzânü'l-erneb]

Türkçe tavşankulağı dirler. Bu bir otdur ki, yerden yukarı biter. Arış çıkar. Mor çiçeği olur. Kettân çiçeğine benzer. Özdeki bir olur. Ammâ budakları çok olur. Yoğunluğu parmakça olur. Yaprakları sinirlü yaprağa benzer. Ammâ karaya mâildir. Yaprakları tülüce olur. Kaçan koparsalar yüze sürseler kızdıra. Levnini gökçek eyleye. Ve bişürseler suyun içseler öksürüğe fâide ide. Ve göğsü yumuşada. Eğer döğseler gül yağıyla yaku eyleseler mak'adda olan şişlere ursalar fâide ide. Ağrısın ve sancusın gidere.

Âzânü'l-hayvânât

Yani mecmû'-ı hayvânâtın kemirdikleri ki kulaklarında

9-b

olur. Yimeyeler zîrâ galîzdir. Geç hazm olur.

Erüz

Türkçe pirince dirler. Ve Rumca Riz dirler. Mu'tedildir evet içi kabz ider. Eğer yunmadan bişürseler ve eğer süt içinde bişürseler ve badem yağın katsalar kabz ide. Gıdâlığı mu'tedil olur. Ve her gâh bişirüb yiseler şeker katub yiyeler. Mi'deden inmesi tiz ola. Demini ziyâde eyler. Ve dahi her kim pirinç yise ömrü uzun ola evet ayrık ta'âm yimese ve dahi bedeninde saruluk kalmaya ve tağayyur olmaya. Eğer süt ile bişürmek isteseler keçi südüyle bişüreler mu'tedil ola. Gıdâsı eyü ola. Zîrâ kim koyun südü ile ya sığır südüyle bişürseler galîz olur. Mi'dede çok yanur. Eğer sumakla bişürseler içi be-gâyet kabz ide. Ve dahi kurusun yumuşak döğseler yaş cerâhatlere ekseler gâyet fâide ide. Ve yüzü bunun ile yusalar çığıdı gidere. Ve yumadan keçinin bögreği yağıyla bişürseler edviyeden olan ishâli gidere. Ve ol edviyeden olan bağırsak ağrısına fâide ide. Eğer keçi südüyle bişürseler şeker katsalar yiseler bedeni semirde ve menî ziyâde ide. Ve benzi hûb ide.

Arâfû [Arâkuvâ]

Uvacuk değirmice kırca tohumcuklardır. Mercimek arasında biter. Türkçe Mercimek külücürü dirler. Kaçan bunu öğüdseler sirkeyle karışdırsalar, sehilce sucuğaz katsalar altı saat güneşde kosalar andan sonra yine sehilce su katsalar karışdırsalar

10-a

yaku eyleseler gâyet ıssı vakit şişlere ursalar yumuşada ve ağrısının def' ide.

Arakıtyûn [Arkatyûn]

Bu bir otdur kim, yemişi kemnûna benzer. Kökü tatlu olur ve yumuşak olur. Yeryüzüne çıkanı uzun olur. Süst olur. Kaçan kim kökünü ve yemişini bişürseler şarâbla ağızda tutsalar diş ağrısının gidere. Ve od yangununın üzerine dürtsele fâide ide. Ve şol çıbanlar ki dırnaklar dibinde olur. Elde ayakda üzerine dökseler giderir. Ve sovuksan yarılan yerlere kaynanmış suyun dökseler gâyet fâide ide. Eğer ol otları kaynanmış şarâbı sidüğü tutulan ve nikrîs ve ırku'n-nisâ olan kişilere içürseler fâide ide. Ve bu otun bir dürlüsü dahi olur. Yaprığı kabağa benzer evet büyük olur. Ve katı olur. Üzeri bozca ve dikenlüce olur. Kuruducudur. Ve tahlîl idicidir. Ve yaprağın eski çıbanlara ursalar bitüre. Ve kökünden bir dirhem veyahud iki dirhem gülînar içiyle içseler göğüsden akan irine fâide ide.

Ermâl [Ermâk]

Hind'den gelür. Karanfile benzer bir otdur. Issıdır, kurudur. Ağız kokusun giderir. Eğer yaku eyleyüb kabarcıklara ve ıssı veremlere dürtsele fâide ide. Ve dahi yumuşak döğseler çıbanlara ekseleler yiseler a'zâdaki ufûneti gidere. Ve dimağa kuvvet vire. Ve ağız ağrısına ve göz ağrısına fâide ide. Kalbi kavî ider. Fi'l-cümle

10-b

cemî'-i kuvâya yardım ider.

Ermîyen [Urmînun]

Bu bir otdur ki, yerden yukarı buçuk arşun çıkar. Tohumu boy tohumuna benzer. İsti'mâl olanı bostanda bitendir. Uzunca uzunca tohumu olur kırca. Kaçan tohumunu yumuşak döğseler şarâbla içseler gözde olan çibanlara ve aklığa fâide ider. Kaçan suyla yaku eyleseler balgamî şişlere ursalar tahlîl ide dağıda.

Ercîkana

Boyacılar katında meşhûrdur. Yapağı pirinç yapağına benzer. İllâ ak olur. Her iki yapağın arasında bir budak çıkar. Kısacuk dipleri değirmice saru çiçekleri olur. Ve dikenler olur. Sovukdur. Kaçan bişürseler suyundan üç gün günde altmış dirhem içseler yerakanı ve istiskâyı giderir. Mücerrebdur. Ba'zılar eydür, üzümle bişürseler isti'mâl itseler bu fâide ide. Eğer suyun arpa unuyla karışdırsalar yaku eyleyüb şişlere ursalar be-gâyet fâide ide.

Erâk

Misvâk ağacıdır. Yemişi mi'deyi kavî ider. Ve tabî'atı kabz ider. Kaçan kaynatsalar suyun içürseler sidüğü yürüde. Ve kavuğu arıda.

Urtukân

Uvacuk taşçuğazlardır saruca. Eğer ocakdan yaksalar kızarır. Kaçan bunu göyündürseler yusalar çibana ekseler artuk etleri giderir. Cerâhatin bitüre. Ve ıssı şişlere ursalar fâide ide.

Erneb-i berri

Kuru yer tavşanıdır. Büryân itseler hastalıktan

11-a

başı ditreyen kişi başın yise fâide ide. Kaçan oğlancıkların dişi dibine sürseler dişi biterken ağrımağı men' ide. Ve eğer başını göyündürseler ayının içi yağıyla kaşı kirpiği dökülen kişiye karışdırub sürseler fâide ide. Ol zahmeti gidere. Kaçan tavşan hayasını hayızdan kesilmiş hatun kişi üç gün içse yüklü olmaya. Ve rahimden akan rutûbeti gidere. Ve sirkeyle içseler sara'a fâide ide. Ve kuttâl otların zararın def' ide. Ve ısıcak kanıyla çığıdı ve behakı ve uvacuk kabarcığı ursalar gidere. Ve ba'zı hekîm eydür, gövde uyuşan kişi bişürse yise fâide ide dir. Ve bağırsak çibanlarına fâide ide. Ve dahi bütünce bir çölmeğe koyub göyündürseler külünden on güne değin günde iki dirhem yise böğreğinde ve kavuğunda taşı olan kişilere fâide ide gidere. Kaçan tavşanın karnın alsalar göyündürseler gül yağıyla karışdırsalar kıl bitmez başa dürtsele kıl bite. Ve eğer tavşanı bütün kaynatsalar nikrîs olan ve bendkeşlerin ağrıyan kişi suyuna girse otursa be-gâyet fâide ide. Ve döseğe işeyen kişiye yigirmi ya otuz güne değin hemân tavşan etin yidürseler ol zahmeti gidere.

Erneb-i bahrî

Yani deniztavşanı bir küçük canavardır. Depesinden taşcuğaz olur. Kaçan yaku eyleseler başa ursalar saçı döke. Ve dahi

11-b

ol tavşanı yaksalar kül eyleseler külü harîrden eleseler tûtiyâ eyleseler göze çekseler be-gâyet nurlandura eyü eyleye. Ve dahi kaynatsalar suyun içseler ağuları def' ider. Ba'zı hekîmler eydür, ol suyu başa dökseler kılı döke dirler. Ammâ içmeyeler. İnen vâfir çıban idüb helâk ider.

Artas-ı levhiyâ [Aristulûhya]

Türkçe karga düleği dirler. Ve zerâvend-i tavîl didükleri budur. Bu otun köküdür isti'mâl olan. Kaçan kurutsalar dögseler çıbanlara saçsalar yaramaz etin giderüb sağ et bitüre. Ve kaynatsalar suyun içseler rabv zahmetine ve ıncırığa ve kan tükürmeğe ve dalağ şışmeğine fâide ider. Ve zâtü'l-cenbe ve a'zâ süstlüğüne fâide ide. Ve eğer iki dirhemini şarâbla içseler yılan sokduğuna ve ağulu otlar içene fâide ider. Ve yaku idüb yılan sokduğuna ursalar fâide ide. Ve eğer biber ve mürr katsalar hayız gören hatunlara içürseler nifâsdan olan zahmetleri gidere. Ve hayız kanın yürüde. Ve ölü oğlanı çıkara. Ve hatunlar şâf idüb götürseler yine bu fâide ide. Ve diş diblerine dürtseler dişi ağrıda. Eğer balla karışdırsalar eski çıbanlara dürtseler bitüre. Ve dişlere dürtseler arıda. Ve diblerin muhkem eyleye. Eğer sirkeyle karışdırsalar dalağa dürtseler fâide ide. Ve hem sirkencübînle içseler

12-a

girü dalağa fâide ide. Ve bevâsıra ve şişlere yaku idüb ursalar fâide ide. Ve balla bir buçuk dirhemin karışdırub yalasalar yürekde olan bevâsıra ve teşennüce ve sinirler süst olmağa fâide ide. Ve levni gökçek eyler ve göğsü arıdır ve sara'a be-gâyet fâide ide. Üç dirhem içseler balgamı ishâl idüb mi'deye be-gâyet fâide ide. Ve yelleri dağıda. Ve eğer bulunmasa bedeli zürunbâd ola. Ve bâri mikdârı anzarut ola.

Âzâd-ı draht [Âzâd-draht]

Türkçe büyük tesbih ağacı dirler. Yemişi iğdeye benzer bir büyük ağaçdır. Çok budaklu aluç ağacına benzer. Levnde ve yemişde dahi bi-aynihî aluca benzer. Evet zinhâr yemişinden yimeyeler, ağudur helâk ider. Ammâ yaprakları ve budakları uvacuk döğseler suyun siksalar bala katub içseler semm-i kâtîli def' ider. Ve ırku'n-nisâyâ ve hayâller süst olmasına fâide ide. Ve sidüğü yürüde. Hayız kanın yürüde. Ve kavukda olan dökülmüş kanı eridüb çıkara. Ve çiçeğin kokulasalar dimağda olan süddeleri açâ. Ve kabuğun kara helîle bile ve şahterecle bişürseler suyun içseler balgamî ısıtmaları ve kara sevdâyı gidere. Ve yaprağını ve yemişini mürdesengle ve gül yağıyla karışdırsalar, şol baş ki sulu çibanlardan ola kıl bitmeye, birkaç gün dürtsele üç günde bir hammâma girseler çıkduğu vaktin yine

12-b

dürtseler be-gâyet fâide ide.

Asârûn

Yedi miskâl içürseler mâü'l-aselle ishâl ider. Ve dahi sidüğü yürüdür. Ve ırku'n-nisâya fâide ider. Ve hayız kanın yürüdür. Ve süddeleri açar. Ve yürek ve boğaz ağrılarına fâide ider. Ve yelleri tahlîl ider. Eğer sürme idüb göze çekseler be-gâyet kuvvet vire. Ve dalak katılığın gidere. Ve eğer balla yalasalar menî ziyâde eyleye. Bögreği ve kavuğu kavî eyleye. Ve eğer evde dütüzseler yeşil akrebler kim evde olur kıra. Ve dahi döğseler taze koyun südüyle karışdırsalar yaku eyleyüb iki sekirden arasına ursalar cimâ'ı gâyet kavî eyler. Ve günde bir dirhem ya iki dirhem şekerle üç güne dek isti'mâl itse mi'denin sovuğuğun ve ciğerin sovuğuğun gidere. Tabî'atı yumuşada ve bögrekdeki taşı dağıda. Ve ağrılarını gidere. Ve ağı içine ve yılan sok[duğu]na fâide ide. Asârûn şarâbı fâide ider istiskâ olana ve saruluk düşene ve ciğeri zahmetde olana ve sekirdeni ağrıyana. Ve sidüğü be-gâyet yürüdür. Terkîb budur kim üç miskâl asârûn on iki miskâl kartol şıraya koyalar, kıvâma getüreler, iki aydan sonra isti'mâl ideler.

Ustuhutûs

Ma'nâsı ruhlar dururucu demek olur. Süddeleri açar. Ahlâtı latîf ider. Göze cilâ virir. Dimağ arıdır. Ve göğüs ağrılarına be-gâyet fâide

13-a

ider. Eğer üç dirhem sirkengübînle içseler sevdâyı ve balgamı ishâl ide. Ve sara'ı ve mâlihulyâyı gidere. Ve eğer beş dirhem iki dirhem kesîre ile karışdırub buruna tamzursalar dimâğı be-gâyet tenkîh ide. Ve mürebbâsın yiseler be-gâyet ferah eyleye. Ve kalbi kavî ide. Ve eğer yumuşak döğseler beş on günde iki dirhem içseler baş ditremesin gidere. Ve kaynatsalar suyun veca'-ı mefâsıla ursalar veca'ın sâkin eyleye. Ve dahi çiçeğinden balla veya şekerle mürebbâ eyleseler benefşe mürebbâsı gibi bahârda ideler yiyeler nefesi ferah eyleye. Ve sevdâyı gidere. Ve hılt çıkara ve ağı içine ve yılan sok[duğu]na be-gâyet fâide ide. Ve şarâb-ı ustuhutûsu zûfâ şarâbı gibi ideler. Bu şarâb galîz yelleri hall eyleye. Ve eyegüler ağrısına ve sinirler ağrısına ve ifrâtla sovuqlara be-gâyet fâide ide. Ve uçuk tutana bu şarâbdan âkırkarhâyla ve sikencübînle ovarsalar fâide ide.

Isfanâh

Meşhûrdur. Mu'tedildir. Yumuşaktır. Eyüdüdür göğüs yumuşatmağa ve içi yumuşadır. Sovukdur, yaşıdır. Bağırsakları yur ve safrâyı giderir. Ve katı olur. Bunun şorvasından gönül nefret tutar. Koyuca bişürüb üzerine darçînî saçub yiyeler, arka ağrısın gidere. Ve göğüsde olan ıssı şişlere ursalar ve göğüs iriliğine ve öksürüğe fâide ide. Ve sidük göyünmesine fâide ide. Ve boğaz ağrılarına ve nüzlelere fâide ide.

13-b

Eğer baklayla bişürseler yiseler fâide ide. Ya bal kıvâmı yaz ve kış ekerlerdi yerlerdi. Zîrâ boğaz ağrısı ve göğüs ağrısı evlerde çok olurdu. Bununla şifâ bulurlardı. Ve kandan olan hâsıl olan öyken ağrısın giderir. Ve safrâyı giderir. Kaçan kavurma eyleseler yiseler ter ısıtmalara fâide ide ki Türkçe ağrı dirler. Husûsa ki badem yağıyla bişüreler.

Ustuatikus [Asteratikus]

Türkçe ayu kulağı dirler. Bu bir otdur ki, yalnız çıkar. Budakları olmaz. Kendüzi katı olur. İçinde saru çiçekleri olur. Babadya çiçeğine benzer. Depecükleri ayrılmış olur. Ve yaprakları ayrılmış olur. Ve hem uzun olur. Bunu döğseler yaku eyleseler emcek şişlerine ursalar be-gâyet fâide ide. Ve hatunu kişiler bunu boynuna assa ol zahmetden kurtula. Ve bu otun yaprağını döğseler sıkssalar suyla karışdırsalar mi'de alevlendiğini gidere. Ve hunnâka fâide ide. Ve oğlancıklarda olan uçuğa fâide ider. Ve gözde olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve kasukda ve gayrıda olan ıssı şişlere dahi ursalar fâide ide. Ve çiçeğin dahi ursalar fâide ide. Ve sancusını sâkin eyleye.

Esel

Bu bir otdur ki, iki dürlü olur. Sular katında olur. Birinin yemişi olmaz. Birinin kırca yemişi olur. Eğer ol yemişinden şarâbla yiseler içi kabz eyleye. Kanı kese. Ve sidüğü yürüde. Eğer yaprağını yaku eyleyüb yılan sokduğu

14-a

yere ursalar fâide ide. Ammâ ol yemişi odda kurudub andan içmek gerek.

İslîh

Bu bir otdur ki, kum arasında biter. Uzun uzun su teresine benzer. Boyacılar isti'mâl iderler. Kaçan yaprağını bişürseler yaku eyleyüb balgamî şişlere ursalar fâide ide. Ve eğer arpa unuyla karışdırub ısırguya ursalar fâide ide. Bir dürlü dahi olur. Kuruda biter. Depecükleri olur. Ban tohumuna benzer. Eğer dögseler içi ağrıyan kişiye içürseler zahmetini gidere. Galîz yelleri ve kulunç ve akreb sokduğuna ve kuttâl otlar içen kişilere fâide ider.

Istıragalis [Astıragalis]

Türkçe tavşancıl toynağı dirler. Yer üzerine düşeni yaprağı ve budağı nohuda benzer. Uvacuk çiçeği olur. Kökü turba benzer. Gölgelü yerlerde biter. Ve karlu yerlerde çok biter. Eğer dögseler eski çıbanlara ekseler bitüre. Ve dahi kökünü kaynatsalar şarâbla içseler içi kabz eyleye. Ve ishâli kat' ide. Ve sidüğü yürüde. Ve kan tükürmeği kese.

Âs

Mersindir. Yaş yemişin yiseler kan tükürmeğe fâide ide. Ve kavuk göyünmesine fâide ider. Ve mi'deyi eyü eyler. Sidüğü yürüdür. Ve yemişin sıksalar suyun şarâba katsalar içseler akreb ve yılan sokduğuna fâide ide. Ve yemişini bişürüb suyun kıllara dürtseler kararda. Eğer şarâbla bişürseler yaku eyleseler topukda ve ayakda olan çıbanlara ursalar gidere. Ve arpa unuyla yaku eyleyüb gözdeki

14-b

ıssı şışlere ursalar fâide ide. Ve yemişini sıksalar sehilce bişürse-
ler şarâb içmezden önürdi içseler humârı def' ider. Ve eğer ye-
mişini ve yaprağını kaynatsalar içine girseler rahim çıkduğuna
ve mak'ad çıkduğuna ve rahimden akan rutûbete be-gâyet fâide
ide. Ve dahi başı ol suyla yusalar konağını ve baş çıbanların ve
beneklerin gidere. Ve kalbini muhkem ide. Ve yaprağını kurudub
döğseler dış diblerine kosalar muhkem eyleye. Ve yaprağını kay-
natsalar bendkeşleri süst olan kişi içine girse otursa fâide birle
ve bu suyu sınımış sünüğe tâzeyken döğseler ursalar fâide ide.
Ve behakı bu suyla yusalar gidere. Ve kulağa tamzursalar kulak-
dan akan irüni def' ide. Eğer yaprağını döğseler üzerine su koy-
salar sehilce zeyt ya gül yağı karışdırsalar baş çıbanlara ursalar
fâide ide. Eğer kurusun döğseler kuruluşuna ekseler fâide ide.
Koltuk ve kulak ve kasuk bişüb râyihası azduğuna ekseler gide-
re. Ve yüreği oynayan kişi gövdesine saçsa daraldığın ve yüreği
oynamağın gidere. Ve eğer göyündürseler ya kuru iken mumla
zeytle karışdırub od yanığına ve kuruluşuna ursalar gidere. Ve
safrâdan olan ishâli kese. Ve yemişin yiseler veya suyun içseler
ba'zılar bunu göyündürürler. Ve mazu suyun alsalar karışdırsalar
gölgede kurutsalar vakt-i hâcetde isti'mâl ideler. Yaprığı yemişi
gibi fâide ider.

15-a

Ve kokulamak ıssı buhârı def' ide. Ve yemişi öksürüğe fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırsalar başa ursalar burun kanın kese ve yemişi susalığı kese. Ve kusmağı def' ider. Eğer hatun kişiler tütsü eyleseler tütününe otursalar rahimlerinden sızlayan kanı kese. Eğer çügündür suyuyla bişürseler başa ursalar başdaki baş bartı gidere. Ve eğer bakla suyuyla döğseler yüze ursalar çığıdı gidere. Ve yiseler mi'deyi kavî ider. Ve hafakâna eyüdü. Ve öyken ağrısın giderir. Öksürüğe fâide ider. Ve eğer yaprağını bişürseler şarâbla yaku eyleseler başa ursalar baş ağrısın gidere. Ve eğer kaynat-salar ve suyunu kıvâma getürseler isti'mâl eyleseler madde kim mi'deye iner def' eyleye ve sidük köpüğün gidere. Ve hayız kanı akduğunu kese. Ve yaprağın döğseler suyun sıksalar içseler içi kabz eyleye. Ve şıruğan katub içseler balgamı ishâl ide. Eğer ağa-cında bir halkacuk eyleyüb yağının serçe parmağına geçürseler bezeler şişini gidere.

Şarâbü'l-âs

Sıfatı budur ki, cemî'-i eczâsını döğeler, yedi buçuk vukıyye alar, üç medre şıra katarlar şol kadar bişüreler kim üç bahşdan bir bahşı gide, süzeler. Bu şarâbı alalar şol kişinin kim başında sulu çıbanlar olsa ve konağı ve beneği olsa içürseler fâide ide. Ve karında olan rutûbeti ve rahimde olan çıbanları men' eyleye. Ve bu mersinin bir dürlüsü

15-b

dahi olur. Bi-aynihî yaprağı buna benzer. Evet uçları sünü burnuna benzer. Ve değirmi yemişleri olur. Yaprağı arasında kaçan olsa kıpkızıl olur. Ve yemişi içinde çekirdeği katı olur. Bunun yaprağını ve yemişini şarâbla içseler sidüğü yürüdür. Taşları dağıdır. Ve hayız kanın yürüdür. Ve yerakanı giderir.

Âsiyûs [Esiyûs]

Şol taşdır ki, üzerinde tuz biter ve ele alıcak ovulur. Eğer ziftle karışdırsalar cerâhate ursalar bitüre. Kurusunu döğseler eski çıbanlar ki onulmaz, anlara ekseler onulda. Ve çıbanda olan artuk etleri yiye. Ve bal karışdırsalar gövdede olan çıbanlara ursalar dağılmaktan men' eyleye. Eğer bakla unuyla karışdırsalar ursalar fâide ide. Ve eğer sirkeyle karışdırsalar, yiseler öyken çıbanlara fâide ide. Ve dahi yumuşak döğseler hammâmda semiz kişiler saçinsa be-gâyet fâide ider. Ve tozunu dış dibine kosalar kanın kese. Ve yumuşak döğseler birkaç kere harîrden eleseler göze sürme gibi çekseler be-gâyet kuvvet vire ve aklığı gidere.

İsfidâc

Yani üstübeç, sovuducudur ve yumuşadıcıdır. Çıbanlarda yeni etler bitürür. Eski etleri koparır. Ve hayvânât gözüne düşen aklığı giderir. Zeyt yağıyla karışdırub od yanığüna dürtsele be-gâyet fâide ide. Ve sirkeyle ezüb baş ağrısına dürtsele eğer gül yağın katub dürtsele be-gâyet fâide ide. Ve yaku eyleyüb ursalar göz

16-a

ağrısına fâide ide. Ve eğer tatlu suyla çok yusalar birkaç gün gül suyuyla içseler ıssı göz ağrısının gidere. Ve eğer avret südüyle ez-seler göze tamzursalar girü fâide ide. Eğer inebü's-sa'leb suyun-dan hall eyleseler ıssı şişlere ve od yanuğuna ursalar fâide ide. Ve yumadan içmeyeler, zîrâ ki kuttâl otlardandır. Bunun tiryâkı mâü'l-'asel içmekdir erük püsüyle.

Ebrenc [İsrinc]

Göyünmüş kurşundur. Eğer zeyt yağıyla kaynatsalar yaramaz çibanlara ursalar çürük etlerin gidere. Eyü etler bitüre. Eğer iç yağıyla ya sinirlü yaprak suyuyla hukne itseler bağırsakda olan çibanlara fâide ide.

İsfencü'l-bahrî

Türkçe süngerdir. Göyündürseler kan boşanan yerlere saçsalar kanın tuta. Ve göyündürmeden zifte bandırub ursalar girü tuta. Suyla veya sirkeyle ya şarâbla ıslatsalar cerâhate ursalar bitüre. Eğer göyünmüş balla karışdırsalar eski çibanlara ursalar etin bitüre. Ve eğer göyünmüşünden göze sürme itseler göz ağrısının gidere. Göze cilâ vire.

Esed

Arslanın iç yağıyla kasuğu ve sekirdeni ve mak'adı ve zekeri ursalar be-gâyet kuvvet vire. Ve eğer ısırgan dikenini yağıyla bunun yağın karışdırub zekere dürtseler be-gâyet cimâ'a kuvvet vire. Çığıda dürtseler giderir. Eğer ödün tûtiyâ idüb göze çekseler be-gâyet rûşen eyleye. Eğer içi yağınını cemî'-i bedene dürtseler cemî' yırtıcı

16-b

canavarlar andan kaç. Ve yine ancılayın ödünden dürtse girü kaçalar. Eğer iki gözü ortasındaki deriye yapışan yağı alına dürt-seler her kim görürse hürmetlü gözüke, cemî'-i hâcetin rû eyle-yeler.

Uşak

Meşhûrdur. Be-gâyet yumuşadıcıdır. Mafsalda olan katı şişlere ve dalağa ursalar tahlîl ider. Ve hanâzîri dağıdır. İki dirhem iç-seler sirkeyle dalak şişin gidere. Ve ırku'n-nisâyı gidere. Ve eğer arpa suyuyla karışdırub içseler dıyku'n-nefesi gidere. Ve sara'a ve göğüsde olan yaşlığına fâide ide. Ve sidüğü yürüde. Ve göz çıban-larına ursalar gâyet eyü eyleye. Ve sirkeyle ezseler dalağa ur-salar tahlîl ide, katılıkların gidere. Ve eğer ziftle ve balla yaku idüb bendkeşedeki katı olan şişlere ursalar hall eyleye. Kaçan sirkey-le ve natrûnla karışdırısalar dahi sayyağın katsalar süst-endâm kişilere ve ırku'n-nisâyâ sürseler fâide ide. Ve çıbanlara ursalar çürüyen etleri gidere. Ve katı şişlere ursalar et bitüre yumuşada. Ve dahi içden akan saru suya fâide ide. Ve içindeki namâzbûru kuruduben öldüre çıkara. Be-gâyet teftîh ide. Hattâ damarların ağzın aç. Kan dahi aka. Evet bögreğe ziyân ide. Muslihi zûfâdır ve içde olan yelleri dağıdır. Ve balgamdan olan hunnâkı giderir. Ve düşüt oğlanı çıkarır. Ve kara sevdâyı ishâl

17-a

ider. Eğer sirkeyle hall itseler balgamî katı şişlere ursalar hall eyleye. Ve suyla hall idüb gargara itseler dimağdan balgamı indirür. Ve suyla hall itseler felce ve şişmişe dürtsele fâide ide. Bulunmasa bedeli büre bevlidir.

Uşturğar [Uşturgaz]

Türkçe deve dikenidirler. Ba'zılar yandakıdırler. Hâssası budur ki, gönül döndürür kusedurur. Eyle gerekdir ki, sirkesin bile isti'mâl ideler. Sirkesi şol vechile olur ki, uvacuk doğrayalar, süciden dönmüş sirkeye ıslayalar, yigirmi günden sonra isti'mâl ideler. Azmış balgamdan olan hummâyı gidere. Ve rub'a fâide ide. Mi'deyi be-gâyet eyü ider arıdır kuvvetlendürür. İştihâyı açar ve yimeği hazm ider, zararın def' ider.

Uşne

Türkçe pelid yosunudur, tahlîl idicidir ve yumuşadıcıdır. Kaçan kaynatsalar rahimi ağrıyan hatun kişi içine girse otursa eğer suyun sahk itseler budlara ve uyluklara ve yağrınlara ve kulak diblerine kosalar fâide ide. Ve suyla bişürseler suyun içseler kusmağı kese. Ve mi'deyi kavî eyleye. Yaşlığı kuruda. Ve yüreği muhkem eyleye. Ve şarâbla bişürseler ol şarâbdan içseler mi'deyi kavî ide. Ve karında olan yelleri gidere. Ve oğlancıkları uyuda. Ve yürek oynamasına fâide ide. Ve rûhu ferah eyleye. Ve rahim süddelerin açar. Ve ciğer ağrısına fâide ide.

17-b

Eğer kaynatsalar ıssı veremlere ursalar sâkin eyleye. Ve mafsallara ursalar katılıkların hall eyleye. Ve eğer kaynatsalar içine girse-ler otursalar hayız kanın yürüde. Eğer sirkeyle sahik itseler dala-ğa ursalar fâide ide. Ve kurusunu yumuşak döğseler cerâhatlere saçsalar eyü etler bitüre. Ve döğüb harîrden eleseler göze sürme itseler gözü tiz eyleye. Eğer yiseler kavukdaki ve bögrekdeki taşı dağıda. Eğer şarâbla bişürseler ol şarâbı içseler yılan sokduğuna fâide ide. Bedeni kurudandır.

İşhîs [Eşhîs]

Türkçe sakız dikenidirler. Kökün içseler eyü şarâbile namâzbûru çıkara. Eğer şarâbile mecnûna günde iki dirhem içürseler fâide ide. Eğer kaynatsalar suyun sidüğü tutulan kişiye içürseler fi'l-hâl açıla. Ve yılan ve çıyan sokduğuna fâide ide. Eğer unla karışdırsalar su ve zeyt kosalar itlere ve hınzırlara ve sıçana yidürseler kıra. Ve istiskâ olan kişiye içürseler fâide ide. Eğer yaku eyleyüb uyuza ursalar ve demregüye ve behaka dürtse-ler fâide ide. Ve eti yinen çibanlara dürtse-ler fâide ide. Ve kaynatsalar suyla mazma-za itseler diş dibleri ağrısın sâkin eyleye. Ve kükürdile karışdırub yüzdeki çığıda ursalar gidere.

Uşnân

Türkçe çoğan'a dirler. Mi'deyi arıdır. Süddeleri açar. Ve çibanda olan

18-a

artuk etleri gidere. Buçuk dirhem içseler sidüğü tutulan kişinin sidüğün açar. Ve beş dirhem içseler oğlanı düşürür, gerek ölü olsun gerek diri. Ve bir dirhem yise hayız kanın yürüde. Ve üç dirhem yise istiskâyı gidere. On dirhem yaşlı evde dütüzseler kurt kuş kaçs.

Asfûn

Bu bir otdur ki, hunûta benzer. Diblerinde incecük başları olur. Doluca tohumları olur. Ve tadı enîsûna benzer. Kaçan bunun tohumunu kaynatsalar mâû'l-karâtîn adlu şarâbla içseler galîz hıltları kat' ider. Ve göğüs ağrılarına fâide ide. Ve öksürüğe fâide ide. Ve ciğeri arıda. Ve ağrılarına fâide ide. Ve kan tükürmeğe fâide ide.

Asâbi'-i sufr

Türkçe meryemeli dirler. Yaprakları kurt hayası didükleri ot yaprağına benzer. İncecik özdekcüğü olur. Dibinden depesine değin çiçekleri olur. Ve kökü oğlancık ayasına benzer. Beş parmağı olur ya altı. Doluca doluca ru[tû]beti olur. Kendüsünün rengi ablak olur. Ağla sarudan gâyet katı olur. Azcuk tatluca olur. Kumlar arasında ve denizler kenârında biter. Galîz hıltları tahlîl ider. Ve hem sinirleri arıdır. Mecnûna fâide ider. Ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ider. Ve düşüt oğlanı düşürür. Bedeli topalakdır, vezninin

18-b

iki bahşından bir bahşı mikdârı.

Astufîn [Istaflîn]

Türkçe havuçdur. Cimâ'ı ziyâde eyler. Ve sidüğü yürüdür. Ve hayız kanın yürüdür. Ve bir dürlüsü dahi olur. Yaprığı şahterec yaprağına benzer. Sular kenârında biter. Kaçan tohumundan içseler sidüğü yürüdür. Ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ider. Eğer avretler içse ya şâf bigi götürse hayız kanın yürüde. Ve karında ölmüş oğlanı çıkara. Eğer yaprağını döğseler balla karışdırsalar şol et biten çibanlara ursalar fâide ide. Evet sinire ve göğse ve boğaza ziyân eyler. Eğer çiğle yise mi'deye ziyân ider ve yüreği ağrıdır. Ve tohumunun bir dirhemine bir dirhem şeker katub içseler incükler ağrısına fâide ide. Ve avretler içseler yüklü ola. Ve ol su kenârında biten havucu evde asakosalar haşarâtdan ne varsa gide. Eğer havucun yaprağını kendüyle bile bişürseler suyuyla oğlancıkların ellerin yusalar, sovakdan kancuğazları donduğun gidere. Neffâhdır. Geç hazm olur. Evet zekeri kıvâma götürür. Eğer yimek dileseler evvel bişüreler ıssı otlar saçalar. Sidüğü yürüde. Ve bögreği kızdıra. Ve mi'deyi kavî ide. Ve galiz balgamları gidere. Ve ciğerin süddelerin aç. Ve ta'âm hazm ve oğlak etiyle ve sirkeyle ve tuzla yiseler mi'deye ve ciğere

19-a

ve dalağa fâide ider. Ve balla mürebbâ itseler yiseler cimâ'a be-gâyet kuvvet vire. Ve mi'deye fâide ide. Ve rahimi arıda. Ve galîz yelleri çıkara. Gönüle ta'âm istede. Ve ta'âmdan önden ve hem sonra yiyeler. Tohumunun bedeli enîsündür.

Usturük [Astarek]

Mî'a-i sâ'ile Türkçe kara günlük dirler. Kızdırıcıdır ve yumuşadıcıdır ve bişiricidir. Eğer yedi buçuk dirhem içseler şâf gibi götürseler öksürüğe ve zükkâma fâide ider. Ve nüzleye ve ün boğulduğuna be-gâyet eyüdüdür. Ve hayız kanın yürüde. Göğüs ve öyken ağrısına fâide ide. Ve yaşlıkların gidere. Ve ishâli kabz eyleye. Ve mi'deyi eyü eyleye. Ve galîz yelleri dağıda. Eğer bedeninin taşrasına dürtsele yine bu fâideleri ide. Eğer zeyt yağıyla karışdırsalar uyuza ve beneğe fâide ide. Ve gövdede olan çibanlara fâide ide. Ve iki miskâlini otuz altı dirhem ıssı suyla içseler balgamı ishâl ide zahmetsiz. Ve dütüzseler yaramaz rîhleri giderir. Ve yaramaz havâyâ fâide ide gidere.

Itriyye

Erişte aşıdır. Issıdır. İfrâtla yaşlığı terdür. İfrâtla geç hazm olur. Mi'deyi sakıl ider. Zîrâ ki hamîrsüzdür ve etsiz bişeni gâyet hafıfdir. Ba'zılar katında öyle değildir. Ve eğer fülful katsalar ve tatlu badem yağı katsalar hâli eyüdüdür. Azcuk eğer hazm olsa gıdâsı çok

19-b

öyken öksürüğüne fâide ider. Ve kan tükürmeğe fâide ider. Husûsâ ki tohumuyla bişe ve içi yumuşadır.

İzfârü't-tayyib [Azfârü't-tîb]

Yani İblis tırnağı, sadef gibi bir kurtcuğazın üzerinde olur, çukal gibi. Bunu şol denizden getirürler ki, anda sünbül biter. İki dür-lü olur. Biri kulzümî ve biri bâbilî olur. Uvacuk kırca olur. Eyüsü ağırdır. Yemen'de olur. Kebiş bahrinde olur. Kaçan avretlerin rahimleri hunnâk olub ağrısına bunu buhâr itseler fâide ide. Dahi uçuk ârız olsa gide. Eğer bundan iki dirhem ıssı suyla içseler içi yumuşada. Ve hafakâna ve mi'de ağrısına ve ciğer ve rahimler ağrısına fâide ide. Ve kavukda olan donmuş kanları gidere. Ve avretler tütsü eyleseler hayız kanın indüre. Ve yaramaz rîhleri gidere. Ve nüzlelere fâide ide duhân idicek.

Agîres [Agîrus]

Kozdur. Yani koz kabuğunu sıksalar balla bişürseler boğazda ve ağızda olan zahmetler için içseler fâide ide. Eğer yağın çıkarsalar gözde olan nasıra fâide ide. Ve sinirler ağrısına fâide ide. Ve kuru kabuğun cerâhate ekseler fâide ide. Kaçan kozu yiseler tiz hazm, evet mi'deye yaramazdır. Ve safrâyı ziyâde eyler. Baş ağrısıdır. Ve öksürüğe yaramazdır. Eğer acıla yiseler kusdurur. Eğer kuru

20-a

incirle baganos yiseler üzerine ağı yiseler kâr itmeye. Ve eğer balla karışdırub çok yiseler namâzbûr kurdun çıkara. Ve eğer baganosu balla karışdırub şişen emceklere ursalar fâide ide. Ve sinir büzüldüğün aç. Ve eğer bal ve tuz ve soğan bir kozu karışdırırsalar kuduz taladığı yere ursalar ve yidürseler fâide ide. Eğer döğseler içi ağrıyanın göbeğine ursalar fâide ide. Eğer kabuğunu göyündürseler şarâbla ve zeytle sahık itseler ve oğlancıkların başına ursalar saçların eyü eyleye bitüre. Ve dâû's-sa'lebe ursalar fâide ide. Ve içini göyündürseler avretler götürse hayız men' ide. Ve eğer eski koz içini çiğneseler yaramaz şişlere ursalar cemre didükleri çibana ursalar ve gözde olan çibana ve dâû's-sa'lebe ursalar gidere. Ve eğer koz yağıyla bûre eyleseler bûreye ursalar zahmetin gidere. Eğer kozun yaprağı vaktin kozu alsalar döğseler balla karışdırub göze sürme eyleseler gözün perdesin gidere. Eğer yaprağın ve ağacının kabuğunu iki miskâl içseler sidük damlasını kese. Eğer yeşil kabuğunu döğseler biraz kir olmuş demürbokına karışdırırsalar bir hafta kosalar her gün debretseler andan ak kılı boyasalar be-gâyet

20-b

kara ide. Eğer demregüye sürseler be-gâyet fâide ide. Yeşil kabuğunu suyla kaynatsalar mazmaza itseler dişi muhkem ide. Ve eğer bir çölmek içini sırçaladsalar zeytle göme kosalar koz ağacının dibine köklerinden birin kesüb çölmek içine koysalar ağzın örtsele hattâ yaprağı bitüb koz irişince sonra çıkarsalar ol yağı ak kıla sürseler be-gâyet kara ide. Eğer semiz kişiler koz gölgesinde uyusalar semizlikleri gide. Ve kozu döğseler yüze dürtsele eğilmesini ve çığıdını gidere. Eğer yaprağını sıksalar suyun ılıcak iken kulağa tamzursalar fâide ide. Eğer kozu balla mürebbâ itseler bögreği kızdıra ve içi yürüde. Ve sovk mi'deleri eyü eyleye. Ve çok yimek namâzbûr kurdunu çıkara. Eğer kabuğunun külün içsele şarâbla veyahud şâf idüb götürsele hayız sızduğuna fâide ide. Eğer kozu oruç tutan kişi çiğnese incükde olan uvacuk sinir büzüldüğün aç. Eğer yeşil kabuğunun sıksalar suyun alsalar üzüm suyuyla kıvâma getürsele gargara itseler boğaz şişlerine fâide ider. Ve diş diblerin muhkem ide. Ve şişlerin dağıda. Eğer eskisinin içini göyündürsele oğlancıkların demregüsüne dürtsele fâide ide. Ve katı kabuğunu göyündürüb cerâhate

21-a

ekseler kuruda. Ve sahik itseler her gün üç dirhem yiseler sukûf gibi sidük damladuğunu kese. Kaçan kökünün kabuğunu on dirhem kaynatsalar suyunu tokla içseler yelmeşik balgamı kUSDura. Ve belden aşağına ağrısına fâide ide. Ve kökünün kabuğuyla her beş günde bir ağzını misvâklasa dimağını arıda ve zeyrek eyleye. Ve hem bunun yağı badem yağından eyüdü. Anun bedeli benefşe yağıdır. Anun bedeli baganosdur.

Eftîmûn

Meşhûrdur. Kaçan dört dirhemin balla karışdırub tuzla azcuk sirkeyle içseler balgamı ve kara sevdâyı ishâl ide. Eğer safrâsı olan kişiler içseler kUSDura. Ve mâlihulyâsı olan kişilere fâide ide. Ve eğer kızıl üzümle bişürseler suyun içseler süciden olan mâlihulyâyı gidere. Ve uyuza fâide ide. Eğer benefşe çiçeğiyle ve buyan ve kızıl üzümle bişürseler uçumağa fâide ide, evet çok bişürmeyeler. Ve uzun kurtları karnından çıkara. Bunun bedeli turbdur. Ba'zılar eydür, bir buçuk veznince hâşâ bedelidir.

Afsentîn

Rumca pelin'e dirler. Türkçe Evren yavşanı dirler. Eğer kaynatsalar suyun içürseler akreb sokduğına fâide ide. Ve mi'deyi kızdıracıdır cîlâ idicidir. İshâl ider. Damarlarda cem' olan hıtları

21-b

ve mi'dede olan göyünmüş safrâları sidük yolundan çıkarır. Ve sidüğü yürüdür. Ve hamırdan ön içseler hammârı men' ide. Ve kaynatsalar suyun sabâh içseler iştiâhı kavî ider. Ve mi'de ağrılarına fâide ider. Ve yerakanı giderir. Ve mâû'l-asel birle yoğursalar şâf gibi avretler götürseler hayız kanın süre. Ve suyun sirkeyle karışdırub içseler hunnâka fâide ide. Ve şarâbla içseler ağrıları def' ider. Ve yılan sokduğuna fâide ide. Ve suyla dahi yoğursalar fâide ide. Ve balla ezseler göz perdesine ve kulağa tamzursalar fâide ide. Ve buğu kalan ağrıya fâide ide. Ve sancu için vurulacak bal mumun ve gül yağın ve pelini döğüb yiseler bile fâide ide. Ve eğer giyesi arasında sanduğa kosalar güveyi kıra. Kaçan zeytle karışdırsalar mahv olmaya. Ve ol kâğıdı sıçan yimekten men' ide. Ve mizac azduğuna fâide ide. Eğer suyun içseler mi'deye yaramazdır. Ve eğer balla karışdırsalar dâû's-sa'leb ve dâû'l-hayyeye ursalar fâide ide. Ve eğer ıslatsalar üç gün dursa andan sıksalar ol suyu içseler süddeleri açsın. Başdaki cıbanları kuruda. Ve gözün nûrun artura. Ve mi'deyi ve ciğeri kavî ide. Ve uzak ısıtımaları fâide ide. Ve eğer bu otu döğseler

22-a

kettân bezine bağlasalar kaynar suya batursalar kanı çok olan gözlere ursalar biraz dursa andan ol bezi giderseler sıksalar cemî'-i gözde olan kan ol bezden aka. Eğer iki dirhem in balla yalasalar bevâsır zahmetine fâide ide. Ve gözün kapaklarını kat olduğuna fâide ide. Ve eğer yaku idüb ursalar girü fâide ide. Ve eğer yedi dirhem in kaynadub saçsalar büreleri kıra. Ve dütüzseler ev içinde olan haşerât gide. Ve eğer bir buçuk dirhem in balla karışdırub yalasalar ıssı mi'deyi kavî ider ve arıda. Ve yaramaz hıltları tiz süre çıkara. Ve bendkeşler ağrısına fâide ide. Ve eğer sirkeyle bişürseler dalağa yaku eyleseler gidere. Ve eğer zeyti iklîlü'l-melikle yaku itseler ciğer şişine ursalar fâide ide. Ve eğer badem yağı içinde bişürseler azcuk keçi ödü katsalar kulağa tamzursalar cemî'-i zahmetlerin gidere. Ve eğer mezkûr otun çiçeğin alsalar yağın çıkarsalar süst-endâm kişilerin a'zâsına dürtseler fâide ide. Mi'deye kuvvet vire. Bunun bedeli asârûndur. Beraberi ve yarı mikdârı saru helîle bile dir.

Şarâb-ı afsentîn

Terkîb budur ki, yiğirmi dört dirhem alalar, bir gün bir gice suda ısladalar, sonra kaynadalar, suyun süzeler. Yüz yiğirmi dirhem şekerle veya balla kıvâma getüre

22-b

isti'mâl ide. Bu şarâbın hâssiyet oldur kim, fâide ider ciğer ve mi'de ağrısına ve dalak katılıklarına ve yerakana kim harâretten ola ve galîz yelleri dağıdır. Ve gerinmeğe fâide ider. Ve ıssıdan olan kulunca fâide ider. Ve süddeler açar. Ve sidüğü yürüdür. Ve yaramaz hıltı sidük yolundan çıkarır. Ve karından yılanı çıkarır. Ve iştiâyı ziyâde ider. Ve hayız kanın yürüdür. Ve ağu içenlere fâide ider.

Aknikûn [Afikuvan]

Bu bir otdur ki, ekin ve nadas içinde biter. Yaprağı baganos yaprağına benzer. Kuvveti afyon kuvvetine benzer. İfrâtla sovuducur uyuşdurucudur. Ve eğer yaprağın döğseler ıssı şişlere ursalar fâide ide ve ağrısın sâkin ide. Ve bedende her kangı a'zâya ursalar sâkin ide.

Afyon

Kara haşhaş südüdür. Eğer mercimek denlü yiseler her ağrıları sâkin ide ve uyuda. Ve eski öksürüğe fâide ide. Eğer çok yiseler öldürür. Eğer gül yağıyla karışdırsalar başa dürtsele baş ağrısın sâkin ide gidere. Eğer badem yağıyla ve za'ferân ve mürrele karışdırsalar kulağa tamzursalar ağrısın gidere. Ve eğer bişmiş yumurda sarusıyla ve za'ferânla karışdırsalar cerâhate ursalar fâide ide. Ve dahi avret südüyle ki emzürür ola ve za'ferânla karışdırsalar nikrîse ursalar fâide ide. Ve şâf eyleseler götürseler uyumayan

23-a

kişi uyuya. Eğer yumuşak döğseler çibana ursalar yani ekseler fâide ide. Evet içmeyeler. Mercimek kadarından artuk ki zihni fesâda virir. Ve hazmı bozmaya. Ve eğer sirkeyle ezseler eşek burnuna dürtseler gözlerin yaşardub çok ağrıda. İki dirhem yiseler helâk ider. İlâcı budur ki, çok kusduralar, yağıyla hukne ideler ve tuzla sirkengübînle içüreler ve şarâb içüreler. Bedeli üç bunun mikdârı ban tohumudur.

Ef'â

Ef'ânın etleri kızdırıcıdır. Bedeni kuruducudur. Eğer tertîb itse-ler zeytle ve tuzla torak otuyla ve gendeneyle ve suyla yiseler bedeni tahlîl ider arıdır. Ve bedende olan zahmetleri giderir. Eğer cüzzâm renci olursa dahi gidere. Hekîm eydür, vilâyetimizde bir ganî kişi vardı. Düşünde gördü kim Allah te'âlâ buyurur, ey kulum ef'â yılan başıyla kuyruğundan bir sere mikdârı kesüb giderüb tuzla ve zeytle ve gendeneyle ve suyla bişür yi, şifâ ola didi. Vardı ol kişi eyitdi şifâ buldu. Ben dahi dört anun gibi kişiye didim, eyitdiler cüzzâm rencinden kurtulub şifâ buldular. Evet gövdede çok bit eyler. Ve bir dürlü dahi bişürmesi oldur ki, ef'â yılan başın ve kuyruğun mezkûr mikdârca kesdikden sonra bir yeni çölmeğe koyalar, üzerine yüz seksen dirhem incir yumuşak döğeler, koyalar ve yüz dirhem bal dahi koyalar, çölmek ağzın muhkem sıvayalar, furuna koyalar.

23-b

Çölmek ağarınca dura. Andan çıkaralar, sahk ideler. Sehilce sünbül ve sâdic katarlar. İsti'mâl ideler. Be-gâyet göze ve yara ve sinirler ağrısına fâide ide. Ve ömrü uzun eyleye. Ve hanâzîr zahmetlerin gidere. Ve zihni kavî eyleye. Ve çiğle yılanı dögseler yılan sokduğu yere ursalar fâide ide. Ve dâü's-sa'leb zahmetine ursalar fâide ide. Ve ev duvarlarında olan yılanları göyündürseler külün alsalar zeytle sahk itseler hanâzîr rencine ursalar hall ide gidere, be-gâyet mücerrebdir. Ef'â yılan etin çok yiseler gövdede çiban çok eyler.

Ukhuvân

Bu ot babadyanın bir dürlüsüdür. Buna sığır babadyası dirler. Eğer kurusun dört dirhem dögseler sirkencübînle ya tuzla içseler balgamı ishâl ide. Ve safrâdan olmuş zahmeti gidere. Ve sevdâyı çıkara. Ve dıkk zahmetlerin gidere. Ve taşları gidere ve kavukdan ve böğürden. Ve eğer kaynatsalar avretler içine girseler otursalar rahimleri katı olduğun gidere. Ve ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve eğer kokulasalar başı sakîl ide uyuda. Ve eğer kaynadub içseler galiz yelleri dağıda. Ve süddeleri aç. Ve mi'deyi eyü eyleye. Ve iştiâyı kavî ide. Ve sidüğü yürüde. Eğer şâflar idüb avretler götürseler önünden hayız yürüde. Ve eğer yaşken suyun siksalar zekere dürtseler ve hayaya ve sekirdene dürtseler cimâ'a kuvvet vire. Ve eğer kaynadub suyuna yün batursalar

24-a

bozulan sinire ursalar fâide ide. Ve eğer yaşını kokulasalar gövdeden terleri gidere uyuda. Ve eğer üç dirhem yiseler balla mi'deye dökülmüş kanı çıkarır. Yarakana ve istiskâya fâide ider. Ve bevâsıra fâide ider ve ağzın açar.

Aknîsûn [Aksûn]

Bu bir dikendir ki, Türkçe kocabaşı dirler. Eğer kökünü ve yaprağını döğüb suyun içürseler felce ve teşennüce fâide ider.

Aktabas [Uksiyakantus]

Bu bir ağaçdır ki, armud ağacına benzer. Evet katı dikenli olur. Yemişi mersin yemişine benzer. Eğer yemişinden yiseler eski ishâli söke. Ve rahimden akan rutûbeti kese. Eğer kökünü yaku eyleyüb cerâhatlere ursalar eksik etin bitüre. Ve bunun köküy-le yüklü avreti üç kere anulcak ursalar içindeki oğlanı düşüre ve eğer diriyse ger ölüyse.

İklîlü'l-melik

Türkçe koç boynuzu dirler. Ve Eğrice yonca dahi dirler. Kaçan meypuhteyle bişürseler yumurda sarusın ve boy unu ve kettân tohumu unu değirmen tozun karışdırsalar yaku idüb gözde olan ve rahimde ve mak'adda ve hayada olan ıssı şişlere fâide ide. Ve eğer mazuyla karışdırsalar şarâbla yaku itseler başda olan yaş olan çibanlara ursalar onulda. Ve eğer boy unuyla ve şarâbla bişürseler mi'deye ursalar ve suyundan içseler ağrıların sâkin ide. Ve eğer başını sıksalar zekere dürtsele meypuhteyle bişürseler ve karışdırsalar kulağa

24-b

tamzursalar kulak ağrısın gidere. Ve eğer suyun sirkeyle ve gül yağıyla karıştırsalar başa dürtsele ağrısın sâkin ide. Ve bend-keşlerde olan katı şişlere yaku eyleseler ursalar fâide ide. Ve ciğerde ve dalakda olan katı şişlere yaku idüb ursalar yumuşada. Evet bu yakuya afsentîn katalar ve eğer iklîlû'l-melik bulunmasa babadya bedelidir. Bir dürlü dahi olur. Dağlarda biter. Uzun bir arış olur. Yaprığı uzun uzun olur. Ve kuruya mâil olur. Ve ağacı katı olur. Ve yemişleri katı olur. Kaçan yemişi açılrsa içinden hardal dânesi gibi dânesi dökülür. Avcılar bu otdan alub şikâr itdükleri canavarların karnına koyarlar kokmasun deyü. Bu ot sidüğü yürüdür. Ve hayız kanın yürüdür. Ve galîz yelleri dağıda. Ve ciğer süddelerin açar. Ve dalağa fâide ider. Ve öykeni arıdır. Ve yürek oynamasına fâide ider. Ve rabva ve öksürüğe ve istiskâya fâide ide.

Ekit mekit

Buna Türkçe tavşancıl taşı dirler. Kerkes taşı dahi dirler. Zîrâ kerkesin dişisi yumurtlamak istese be-gâyet zahmet çeker yumurtlayamaz. Erkeği varır bu taşı getürür altına kor zahmetsiz yumurtlar. Bu taş serçe yumurdasına benzer. İçinde bir taş dahi biter. Fındık içine benzer. Eğer bu taşı oğlan doğuramaz avret uyluğuna bağlasa fi'l-hâl

25-a

doğura. Eğer suyla ezseller sevdâ ve buhâr çıkan yerlere ursalar be-gâyet fâide ide. Ve eğer sahk idüb avret südüyle karışdırub bir pâre yünü ıslatsalar hiç oğlu olmayan avret götürse oğlu kızı ola. Ve eğer kızılca iplikle yüklü avretler boyunlarına bağlasalar oğlan düşürmekden emîn olalar. Ve dahi bu taşın hâssası budur ki, bir kişi sağ elinde tutsa anun üzerine kimse gâlib olmaya. Ve eğer bir ağaca asakosalar ol ağacın yemişi hiç dökülmeye.

El-Buh [El-Benc]

Bu bir kökdür ki, Hind'den gelür. Buzîdâna benzer. Ak olur. Üzerinde kırca kırca noktacıklar olur. Mücerrebdır. Şerâ zahmetine evvel gün yığirmi dört dirhem sirkencübînle buçuk dirhem içseler ikinci gün buçuk miskâl üçüncü gün bir dirhem içseler ol zahmeti hep gidere. Ve eğer sahk itseler gül yağına karışdırsalar gövdeye dürtseler yine ol zahmeti gidere.

Al-Amâlî [Alûmâlî]

Bu bir yağdır ki, bala benzer. Ağaçdan akar. Buna Dâvûd peygamber balı dirler. Otuz dirhem ezüb suyla içseler yaramaz hıltları gidere. Ve safrâyı ishâl ide. Ve göze sürme gibi çekseler göz kurduğunu gidere. Ve uyuza ve sinirler ağrısına fâide ide.

Alâtînî

Bu bir otdur ki yaprağı sarmaşık yaprağına benzer. Evet küçük olur. Değirmice olur. Sarmaşık bir dürlüsü olur. Beşer altışar bu dağı olur.

25-b

Uzunluğu birer karış olur. Ekinler arasında olur. Ve çukur yerlerde biter. Yaprığının dadı mazu dadına benzer. Eğer yaprağını arpa unuyla yaku idüb gözde olan ıssı şişlere ursalar fâide ide, akan yaşların kese. Eğer bu otu kaynatsalar suyun içseler bağırsak çıbanlarından ishâl kese. Eğer bişürüb ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve tahlîl ide. Eğer kurusunu yumuşak döğseler cerâhatlere ve eski çıbanlara ve od yanığuna ekseler be-gâyet fâide ide. Ve şol nasır ki, ak irüni aka, ana saçsalar fâide ide. Eğer sinirli yaprakla döğseler sıksalar suyla içseler içde giden kanı kese, ammâ suyundan otuz dirhem içeler ve kendüden iki dirhem yiyeler. Eğer iç yağıyla karışdırsalar sünnet olan oğlancıkların cerâhatine ursalar fi'l-hâl bitüre.

El-Asfâkus

Buna Deve dili dirler. Uzun uzun biter. Çok budakları olur. Ağacı çok budaklı olur. Ve hem dört köşe olur. Yaprığı ayva yaprağına benzer. Evet incerek olur. Eğer bu otun budağın yaprağıyla bişürseler avretler içse hayızların yürüde. Ve ölmüş oğlancıkların çıkara. Ve ağulu canavarlar sokduğına fâide ide. Eğer içürseler veyahud dürtseler ak kılı karardır. Ve cerâhatlere fâide ide.

26-a

Ve yaramaz çibanlara fâide ide. Ve kaynadub suyun içürseler dil sakıl olduğuna ve tatlu söylemeye fâide ide. Ve kanı kese. Eğer yaprağını budağıyla kaynatsalar suyuyla istincâ itseler önde ve ardda olan giciklere fâide ide. Eğer yetmiş bir dirhem bir küb şıraya koysalar ol şıra bögrek ve kavuk ağrısına ve kan tükürmeye ve öksürüğe fâide ide. Ve a'zâ süstlüğünü gidere. Ve hayız kanın yürüde eğer içseler.

İlye

Yani kuyruk. Issı ve yaşıdır. Geç hazm olur. Ve eğer korukla sinirlere yaku idüb ursalar fâide ide. Ve katı şişleri hall eyleye. Ve eğer yimek isteseler darçînî ve zencebil ve büber katarlar isti'mâl ideler.

Emlec

Meşhûrdur. Sovukdur, kurudur. Mi'deyi kavî ider. Ve mak'ada fâide virir. Ve kıl diblerin muhkem ider. Ve susuzluğu def' ider. Ve kalb ve cimâ'ı kavî ider. Ve kusmağı ve kağıрмаğı keser. Ve kan harâretinden olan galebesin giderir. Ve içi kabz ider. Ve bevâsıra fâide ider. Ve iştiâ getürür. Ve sinirleri ve gözleri kavî ider. Ve kan sızdığını keser. Eğer üç dirhem içseler ve eğer kaynatsalar suyun kınayla karışdırub ak kılları ursalar kararda ve diblerin muhkem ide. Eğer sahk itseler beraber şeker katsalar badem yağıyla cerb itseler günde beş dirhem in ılıcak suyla içseler gözü nurlandura ve za'afın gidere. Ve iç ağrısına fâide ide. Ve bevâsıra fâide ide. Husûsâ ki balgam

26-b

ve sevdâ ishâl ide. Mürebbâsı içi yumuşadır ve zihni kavî ider ve iştiâ getürür. Ve bunun şarâbı bevâsıra fâide ide. Ve ciğere ve mi'deye ve öykene ve yüreğe kuvvet vire. Ve bağırsaklara ve göze kuvvet virir. Ve dühnü arturur. Ve iştiâyı kavî ider. Terkîbi budur ki, otuz dirhem emlec kes ideler. Üç yüz elli dirhem gül suyundan ısladalar giceden sabâha dek. Evet buçuk dirhem sandal ve bir denk üd ve üç dirhem hatuntuzluğu bile ısladalar. Sabâh kaynadalar. Şol kadar kim otların kuvveti çıka. Andan sonra süzeler. Su mikdârı bir buçuk dirhem şekerle kıvâma getüreler. Andan isti'mâl ideler.

Emrûsiyâ [Ambarûsyâ]

Bu bir otdur ki, çok yaprakları olur. Uzunlu üçer karış olur. Yaprakları baganos yaprağına benzer. Ve râyihası dahi benzer. Yaku itseler madde inmesin men' ide.

Amadrayân

Bu bir ağaçdır ki, yaprağı kebere yaprağına benzer. Gören kişi hemân kebere sanur. Beytü'l-mukaddesde Harem içinde ve taşrasında biter. Süddeleri açar. Ve içinde olan veremleri giderir. Ve ciğer zahmetlerine fâide ider. Ve bedende zâhir olan şışlere fâide ider. Ve ağuyı def' ider. Eğer kaynatsalar suyun yiğirmi dört dirhem içseler ve eğer yaprağın döğseler arı sokduğuna ursalar fâide ide. Ve yılan ve akreb sokduğuna dahi fâide ide. Ve eğer kuduz taladığına suyun içürseler şifâ bula. Ve uyuza fâide ide. Ve gözde olan

27-a

ağa fâide ide. Eğer suyun sıksalar tamzursalar ve kuru yaprağını döğseler fâide ide.

Umsûh

Bu bir otdur ki, iki inceçük katıca yoğun yoğun zeytûn yaprağı olur. Ve bir dürlüsü dahi olur büyük olur. Serçe parmak yoğunluğu kadar olur. Budakları çok olur. Kızıl yemişi olur. Evet olduğu vaktin kara olur. Türkçe bu ikisine dahi Atkuyruğu dirler. Eğer bu otu sıkub şarâba katub içseler ishâli kat' ider. Ve kaynatsalar suyun içseler kasuk yarıldığına fâide ider. Ve ciğeri ve mi'deyi ve öykeni kavî ider. Eğer incirle kaynadub suyun içseler öksürüğe ve dıyku'n-nefes olanlara fâide ider. Eğer kurusunu döğseler cerâhate saçsalar et bitüre. Ve eğer yaku eyleseler haya şişine fâide ider. Ve eğer suyla bişürseler suyun nısf kalınca içseler yüreğe kuvvet vire. Ve eğer sabâh suyundan bir üsküre avretler içseler be-gâyet semirde, benizlerin eyü eyleye.

Amârîtan [Amârantun]

Bu bir otdur ki, inceçük yaprakları olur. Ayvadâne yaprağına benzer. Dibleri değirmice olur. Rengi altuna benzer. Güyegü otu depesine benzer. Eğer uçların şarâbla içseler hayız kanın ve si-düğü yürüde. Ve ağulu canavar sokduğuna fâide ider. Ve ırku'n-nisâyâ fâide ide. Ve galîz hıtları kat' ider. Eğer Dâvûd peygamber balıyla içseler kavukda donan kanı eride ve karnında donan kanı eride. Eğer otuz

27-b

dirhemini şarâbla içseler acıla nâzleyi kat' ide. Eğer donla kosalar güve yimeye.

Ümmü vece'î'l-kebş [Ümmü vece'î'l-kebed]

Türkçe koyun baklası dirler. Zîrâ koyun anı yimeğe gâyet sever. Eğer döğseler sıksalar suyun içseler ciğer ağrısına ve safrâya fâide ide.

Ümmü gaylân

Meşhûrdur. Berriyyede biter. Sovukdur, kurudur. Kâbızdır. Eğer döğseler suyun sıksalar ya kurusun kaynatsalar suyun içseler giden kanı keser. Ve rahimden akan yaşları giderir. Ve kan tükürmeği ve salyâr akmağı keser.

Ümmü kelb

Bu bir otdur ki, uzununu bir karış olur. Ve sarı olur. Yaprığı kınaya benzer. Be-gâyet mücerrebdir. Yılan ve akreb sokduğuna ve ağı içine, kaçan yaşının suyundan içseler iki miskâl zeytle veya kurusunun yaprağından yiseler iki dirhem mücerrebdir, ağuyu def' ider kusdurmağla.

Em'â

Türkçe bağırsaklar demek olur. Kaçan suyla bişürüb yiseler geç hazm olur. Eyle gerekdir ki, içini etle ve ıssı otla doldurub bişürüb yiyeler ki tiz hazm ola.

Encübâr

Bu bir otdur ki, ırmaklar arasında itburnu ağacı arasında biter. Yaprakları yonca yaprağına benzer. Budakları yonca budağından yoğuncadır. Levni kızılca olur. Ve çiçekleri dahi kızılca olur. İtburnu ağacına dolaşur. Enlik dahi dirler. Eğer kökünü çıkarsalar kabuğun soysalar kurutsalar kan tükürene bir miskâl virseler fâide ide.

28-a

Ve kan sızmağa ve bağırsak ağrısına ve bevâsıra ve damarlar ağzı açıldığına ve eski iç ağrılarına fâide ide. Ve bunun şarâbı bağırsakları kavî ider. Ve iç ishâlin tutar. Ve eski öyken çıbanların giderir. Hekîm eydür, üç yıllık öyken çıbanına ilâc itdim bununla şifâ buldu. Terkîbi budur kim, kökünün kabuğundan yaş iken alub sıkalar. Suyundan yigirmi dört dirhemine yüz yigirmi dirhem şeker katarlar. Kıvâma getüreler. Yahud kurusundan otuz dirhem alub kes idüb kaynar suda gice eriterek ısladalar. Sabâh kaydalar. Suyun süzeler. Yüz yigirmi dirhem şeker katub kıvâma getüreler. Andan isti'mâl ideler.

Enâgurûs [Anâgûras]

Türkçe Donuz dikenidirler. Bu bir ağaçdır kim, ziyâde yaramaz kokusu olur. Yemişi bögreğe benzer. Levni dürlü dürlü olur. Üzüm vaktinde be-gâyet katı olur. Eğer yaprağı yaş iken döğseler yaku itseler balgamî şişlere ursalar hall ide. Eğer bir dirhem in itburnu şarâbıyla içürseler rabv zahmetine fâide ide. Ve içindeki oğlanı çıkara, gerek ölü ve gerek diri olsun. Eğer şarâbla içse hayız kanın yürüde. Ve baş ağrısına fâide ide. Ve eğer doğurmayan avretlerin boynuna ağacından assalar doğura. Ve yemişinden yiseler tiz kusdura.

Anşilîs [Ansilîs]

Bu bir otdur ki, iki dürlü olur. Biri mercimek gibi olur, yaprağı uzun bir karış olur, yaban mercimeği dirler.

28-b

Ve birinin yaprağı kemâfitûs yaprağına benzer. Eğer bundan dört dirhem isti'mâl itseler tutulan ve bögreği ağrıyan kişi isti'mâl itse fâide ide. Ve uçuk tutana fâide ide. Ve dahi ikisini sahk idüb gül yağıyla karışdırsalar ve süddeyi katsalar şâf gibi avretler önünden götürseler rahimlerinin ıssı şişlerine fâide ide. Eğer kemâfitûsa benzeyen nev'ini sirkencübînle içseler sara'a fâide ide.

İncidân [Encüdân]

Türkçe kasni ağacı dirler. Eğer bu ağacı kaynatsalar hanâzîre dürtseler fâide ide. Ve kurusunu döğseler cerâhate ekseler fâide ide. Eğer zeytle yaku eyleseler gözde irkilenen kancuğazlara ursoralar gidere. Ve kına yağıyla yaku idüb ırku'n-nisâya fâide ide. Ve eğer sirkeyle bişürüb nar kabı katsalar yaku idüb bevâsıra ursoralar gidere. Ve eğer suyun içseler kuttâl otların zararın gidere. Ve mi'denin sovuğu fâide ide. Ve hayız kanın yürüde. Ve içinde olan ölü oğlanı çıkara. Ve tabî'atı ishâl ide. Ve ciğeri kavî eyleye. Ve hazmı tiz ide. Ve içdeki yelleri dağıda. Ve zekeri kıvâma getüre. Ve bağırsakları ve bögreği kızdırır. Bu mezkûr fâideleri sumağ dahi ider ki, ana kasni dirler. Ve dahi bunu döğseler ekele çıbanına saçsalar be-gâyet fâide ide.

Enîsûn

Meşhûrdur. Sidüğü yürüdür. Ve yelleri dağıdır. Ve ağırları açar. Ve istiskâya fâide ider. Ve ishâli kat' ider. Artuk hıtları

29-a

giderir. Ve rahimden akan yaşları keser. Ve sidüğü yürüdür. Ve iştiâ-yı cimâ' getirür. Dalak ve süddeleri açar. Ve mi'deyi kavî ider. Ve karında olan kurtları öldürür. Ve ağular zararın def' ider. Eğer iki dirhem in içseler ve eğer buhûr itseler nüzleye fâide ide. Ve baş ağrısına ve çigzinmesine ki soğuktan ola, eğer sahk itseler gül yağına karıştırsalar kulağa tamzursalar kulakda olan zahmetlere fâide ide. Eğer yumuşak döğseler diş diblerine kosalarsa ağız kokusun gidere. Ve diş ağrılarına fâide ide. Ciğer ve kavuk ve böğrek ve rahim süddelerin açar, fâide ider. Ve eski ısıtmalara fâide ider. Ve balgamı susuzluğu keser. Terkîb budur ki, on dirhem enîsûn giceden erteye dek suda ısladalar sabâh suyun süzeler. Yüz yigirmi dirhem şekerle kıvâma getüreler. Evet beş dirhem dahi buyan katalar be-gâyet eyü ola.

Encüre

Isırgan dikenidir. Bu otun yemişin ve yaprağın yaku eyleyüb kulak dibinde olan şişlere ursalar fâide ide. Ve bunun tohumunu üzüm suyuyla kaynatsalar içseler cimâ'ı kavî ide. Be-gâyet galîz hıltları göğüsden ve öykenden çıkara. İç işhâl ide. Ve ekele çıbanlara dökseler ekseler fâide ide. Eğer döğseler tuzla yaku eyleyüb it tutduğundan olan cerâhate ve yaramaz çıbanlara ve sinir bozulduğuna ursalar fâide ide. Ve eğer kurutula idüb dalağa ursalar fâide ide. Ve eğer yaprağın

29-b

döğseler buruna üfürseler kanın kese. Ve yaprağın ödle karışdırsalar şâf gibi avretle önünden götürseler hayzı yürüye. Ve eğer yaprağını taşra çıkan rahme ursalar içerü redd ide. Eğer tohumun içseler cimâ' istihâsın getüre. Ve rahim ağzını aç. Eğer kaynadub bala katub yalasalar dıyku'n-nefesi gidere. Ve öyken şişine fâide ide. Ve göğüsde olan artuk hıltları çıkara. Kaçan yaprağını kaynatsalar suyun içseler içi yumuşada ve yelleri dağıda. Ve eğer arpayla bişürseler içseler göğüsde yaramaz hıltdan ne varsa çıkara. Ve bu sudan sehilce mürre katsalar içseler hayzı yürüde. Eğer sıksalar suyla mazmaza itseler çene şişlerine fâide ide. Eğer iki dirhem tohumunu mukaşşır itseler şarâbla içseler balgamı ishâl eyleye. Ve öykeni ve göğsü arıda. Evet gerekdir ki, içen kişi akabince gül yağın içe. Ta kim boğazın yakmaya. Ve mi'dede yelmemişik balgamı çıkarır. Ve tohumun döğseler balla karışdırsalar ve zekere dürtseler büyük eyleye. Ve günde bir dirhem tohumundan yiseler bögrekte ve kavukda olan taşları dağıda. Ve uyuşmuş kanların tahlil ide. Eğer buyanla bişürseler yaku eyleseler kulak ardındaki şişlere ursalar fâide ide.

Engirâ

Bu bir otdur ki ağaca benzer. Yaprığı badem yaprağına benzer. İçinde yaprağı olur ki süsene benzer. Dağlarda biter. Kaçan alsalar bu otu

30-a

kurutsalar kokusu süci kokusuna benzer. Eğer bu otu bişürseler vahşi canavarlara içürseler âdemle üns tuta. Eğer yaku idüb gövdede yaramaz çibanlara ursalar bitüre.

Enfü'l-icl

Buzağı burnu dirler. Zira yemişi ana benzer. Eğer bu otu kaynat-salar suyun içseler ağuyu def' eyleye. Eğer sûsen yağıyla karışdı-rub yüze sürseler kim görürse kabûl eyleye.

Andarusarun

Bu bir otdur ki, ekin arasında biter. Yapağı nohut yaprağına benzer. Üzerinde yemişi olur. Keçi boynuzuna benzer. Tadı acıca olur. Eğer kaynatsalar suyun içseler mi'de zahmetlerine fâide ide ve kuvvet vire. Ve içde olan süddeleri açar. Ve eğer tohumundan döğseler balla karışdırsalar şaf gibi avretler götürse erleri cimâ' itmezden önden yüklü ola.

Enderutafis [Andarusakas]

Nohudun bir nev'idir. Hiçbir yapağı olmaz. Evet içlerinde nohut gibi tohumları olur. Eğer tohumundan iki dirhem şarâbla içse-ler istiskâ olan kişi çok işede. Eğer kaynatsalar nikrîs olan kişiye yaku idüb ursalar fâide ide.

Anzarût

Meşhurdur. Döğseler cerâhatlere saçsalar bitüre. Ve rutûbetin gidere. Eğer yumurda akıyla ya sütle sahk itseler kurutsalar yumuşak döğseler göz ağrılarına ekseler fâide ide. Ve bir dirhe-min matbûha katsalar içseler yelmeşik balgamı ishâl ide. Eğer anzurûtu natrûnla ve suyla sahk itseler boyunda olan şişler ki

30-b

vardır hanâzîre benzer, fâide ide. Ve eğer baldan fitil eyleseler yumuşak döğülmüş anzurûtu yolsalar kulağa soksalar kulakdan akan irini ve kanı onulda. Evet birkaç gün ideler ki fâide ide. Eğer yalunuz içmek isteseler badem yağıyla ıslâh ideler. Tarîk budur ki, on dirhemine yüz dirhem badem yağın karışdırsalar iki dirhem isti'mâl itseler ancak. Evet hekîm eydür, Mısır diyârında hatun kişiler iki dirhem ve yigirmi dört dirhem hammâmdan çıkacak isti'mâl iderlerdi. Bedenleri be-gâyet semirir hiç zarar itmezdirler.

Anitirun

Dağlarda biter. Yaban gendenesi dirler. Yaprığı gendeneye benzer. Taşlar arasında ve denizler kenârında biter. Eğer bu otu Dâvûd peygamber aleyhisselâm otuyla içseler balgamı ve safrâyı ishâl ider.

Anagalis

Bu bir otdur ki, iki dürlü olur. Birinin çiçeği akdır. Ana dişi dirler ve birinin çiçeği kıızıdır. Ana erkek dirler ağaçlardır. Yere düşeni biter. Uvacuk değirmice yaprakları olur. Yemişleri dahi değirmice olur. Eğer kurutsalar yumuşak döğseler cerâhatlere ve gövdede olan yaramaz çıbanlara ekseler fâide ide. Eğer döğüb suyun soksalar gargara itseler dimağdaki balgamı gidere. Eğer buruna tamzursalar diş ağrısın sâkin eyleye. Evet ağzın tarafın muhâlifine tamzuralar. Eğer balla karışdırub göze ursalar za'afın

31-a

gidere. Yaramaz çıbanlara fâide ide. Eğer şarâbla içseler ef‘â sokduğuna ve bögrek ve ciğer ve kasuk ağrılarına fâide ide. Eğer ak çiçeklüsün yaku eyleseler mak‘ad çıktığına ursalar fâide ide. İçerü redd ide. Eğer kızıl çiçeklüsün ursalar taşra çıkmasın ziyâde eyleye. Eğer başın sıksalar hardalla içseler boğaza yapışan sülûğü çıkara. Eğer dışısın sıksalar suyla boğaza gargara itseler ol sülûğü öldüre. Eğer bunun kurusun kaynatsalar suyun içseler mi‘deye inen sülûğü öldüre. Eğer dışısın sırçalı kabda göyündürseler kökünü savub sirkeyle karışdırub burnuna tamzursalar sülûğü düşüre. Eğer bu otu eşek hıyarıyla döğseler karışdırsalar boğaza ursalar yükü düşüre.

Enesü’n-nefes [Ünsü’n-nefes]

Bu bir otdur ki, kır yerde biter. Yaprığı su teresi yaprağına benzer. Saru çiçekleri olur. Ve Türkler ana saru çiçek dirler. Eğer koyun anı yise südün çiğ iken bişürü içseler şol süci ferah ider gibi ferah eyleye. Hiç humârı ve siniri olmaya. Eğer başını döğseler suyundan şarâb eyleseler içseler be-gâyet ferah eyleye. Ve sevdâvî teşvîşleri gidere.

İnfeha

Türkçe maya dirler. Kursak dirler. Eğer tavşan kursağın sirkeyle ezseler uçuk tutan kişiye içürseler fâide ide. Eğer üç dirhemin şarâbla içürseler ağulu

31-b

canavarlar sokduğuna ve eski ishâle ve karın ağrısına ve kan tükürmeği ki, göğüsden gele ve avretlerin rahimlerinden sızı, kana fâide ide. Ve mi'dede donmuş kanı tahlîl ide. Eğer avretler hayız arasında tavşan kursağın sehilce yağ katub yünle şâf itseler götürseler yüklü ola. Eğer hayızdan sonra içse üç güne dek yüklü ola. Ve ağulu otlar zararın def' ide. Eğer hatun kişiler yüklü olacak erkek tavşanın hayasın ya mayasın içse şarâbla erkek oğlan doğura. Eğer dişinin içse kız doğura. Eğer tavşanın mayasından şarâbla bakla kadar içseler rub' ısıtması koya. Eğer oğlancıklar içseler sara'dan emîn olalar. Eğer beze bağlayub sıtma tutan kişinin burnuna ursalar tizicek kanın tuta. Ve oğlancıklara içürseler mi'delerinde olan süt donduğuna ve kusduğuna fâide ide. Ve at kursağı eski ishâllere ve bağırsak çıbanlarına ve ağrısına fâide ide. Ve andan sonra eşek ve geyik ve buzağı ve oğlak ve deve köşegi mayası hepsinin kuvveti birdir, eğer sirkeyle içseler korkmağı gidere. Ve avretler hayızdan sonra şâf idüb götürseler yüklü olmaya.

Evâfînûs

Bu bir otdur ki, bir karış uzunlu olur. Ve yoğunlukda serçe parmak kadar olur. Ve rengi dahi yeşil olur. Ve bozarak çiçekleri olur. Depesi değirmice olur. Dopdolu tohum olur. Eğer şarâbla yaku idüb kasuğa

32-a

ursalar kıl bitürmeye. Eğer yemişini saksalar şarâbla karışdırub içseler saruluğu gidere. Eğer kökünü yaku eyleyüb oğlanlar kasuğuna ursalar geç ihtilâm eyleye. Eğer kökün içseler eski ishâlleri kabz eyleye. Ve yerakana fâide ide.

Unubiruhiş [Unubruhis]

Bu bir otdur ki, virânelerde biter. Ve yaş yerlerde biter. Uzunlu bir karış olur. Yaprığı uvacuk olur. Mercimek yaprağına benzer. Kızılca çiçekleri olur. Eğer taze yaprağın alsalar gövdeye ursalar mesâmları olur aça ve cerâhati tahlîl ide. Eğer yaprağın kurutsalar şarâbla içseler sidük tutulmasına gâyet fâide ide. Ve eğer zeytle karışdırsalar gövdeye dürtsele teri yürüde. Ve eğer saksalar suyun şarâbla içseler sidük damlamasını kese.

Ununuma [Unuma]

Ekelek nev'indendir. Türkçe oğlan düşürücüdür. Yaprakları uzun dört parmak olur. Eni bir parmak olur. Yere düşeni biter. Çiçeği ve yemişi olmaz. Ve kökü kızılca olur. Kır yerlerde biter. Eğer yaprağından döğüb şarâbla içseler karındaki oğlanı öldüre. Fi'l-hâl çıkara. Eğer yüklü avretler üzerinden geçse oğlanın düşüre.

Avigulasan [Ubuglasan]

Türkçe at dili dirler. Yaprığı mersin yaprağına benzer. Depesi değirmi olur. Ve dikenler olur. Ve yaprağının dibinde alûsana benzer ot biter. Kaçan bu otdan başı ağrıyan kişinin başına askosalar başı ağrısı dine ve merhem idüb katı cerâhatlere ursalar yumuşada.

İvez

Ördekdir. Bunda rutûbeti fazliyye

32-b

vardır. Gâyet ıssıdır. Geç hazm olur. Kaz etinden yeynidir. Gıdâlığı eyüdüdür.

Anutuliyun [Ubutilun]

Kabağa benzer bir otdur. Yaban kabağı dirler. Cerâhatlere ursalar şişlerin giderir. Ve etler bitürür.

Usid (Usbid)

Nilüferin bir dürlüdüdür. Eğer bir dirhemini içseler galız yelleri dağdır. Ve rutûbeti giderir. Tohumundan içseler yılan sokduğuna ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer biberle içseler ırku'n-nisâyâ fâide ide.

Unûmâli

Ma'nâsı şarâbla bal demek olur. İki desti şarâba bir desti bal kat-salar kaynatsalar içseler içi yumuşadır ve sidüğü yürüdür. Eğer ta'âm üzerine içseler zarar ider. Ta'âm iştihasın giderir.

Avînâ [Unuya]

Bu bir otdur ki, su teresi yaprağına benzer yaprağı, evet çok ve kökleri olur. Türkler buna gelincik çiçeği dirler. Sıksalar suyunu göze dürtseler göz karardığını gidere bi-izni'llâhi te'âlâ.

Eymarukales [İmarukalis]

Türkçe güz çiğdemi dirler. Saru süsendir. Eğer yumuşak döğüb avretler içse ya balla karışdırub yünle götürseler rahimlerinde olan kanı ve yaşlığı gidere. Eğer yaprağın döğseler yaku idüb oğlan doğurduğundan sonra emceklerinde olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve gözde olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve kökünü yaprağını yaku idüb od yanığına ursalar fâide ide.

Ayaranutani [Ayarabutani]

Bu bir otdur ki, birer arşın budakları olur. Pelid

33-a

yaprağına benzer. Ve kökünü şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve yaku idüb üzerine ursalar dahi fâide ide. Ve yaprağının bir dirhem acıla üç dirhem günlükle ve yetmiş dirhem eski süciyle her gün içse dört güne değin yerakan zahmetin gidere. Yaprağın yaku idüb balgamî eski şişlere ve yaramaz çibanlara ursalar fâide ide. Ve eğer şarâbla bişürseler gargara it-seler diş diblerinde yaramaz çibanları giderir. Eğer bu otu kaynatsalar ol suyu bir eve saçsalar ol evde oturanlar birbirine muhabbet ide. Ve eğer suyundan rub' ısıtması olan kişiye içürseler fâide ide. Türkçe buna kutluca otu dirler.

Abza arid [İda Ariza]

Mersin yaprağına benzer bir otdur. Üzüm çubuğuna benzer. Uzun olur. Birbirine sarmaşır her yaprakda çiçeği olur. Eğer suyun içseler ishâli ve kanı kabz eyleye. Ve bağırsaklar çibanına fâide ide. Ve rahimden eskiden akan yaşları kese. Ve kan sızduğundan dahi kese.

Abzigun [İndikun]

Bu bir otdur ki, kargı kamışına benzer. Boyacılar isti'mâl iderler. Eğer yaku idüb balgamî ve ıssı şişlere ve yaramaz çibanlara ursalar be-gâyet fâide ide.

Abrigarin [İrigarun]

Uzunu bir arış olur. Kızıla mâil yaprağı olur. Su teresine benzer. Ba'zılar buna ülker otu dirler. Çiçeği kokusunu alma kokusuna benzer. Yaprağını ve çiçeğini meypuhteyle yaku idüb hayada ve mak'adda olan şişlere ursalar fâide ide.

33-b

Ve eğer günlük otuyla karışdırsalar sinirde ve gayrıda olan cerâhatlere ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle yaku eyleseler ursalar girü bu fâide ide.

İrsâ

Gök süsene benzer dirler. Kökü katı olur. Yoğun yoğun olur. Eyü kokulu olur. Kızdırıcıdır ve ahlâtı latif ider. Ve göğüsde olan balgamı giderir yumuşadır çıkarır. Eğer yedi dirhem mâû'l-aselle içseler galiz balgamı ve acı safrâyı ishâl ider. Ve gözyaşını keser. Ve iç ağrısını giderir. Eğer sirkeyle içseler hayzı yürüde. Eğer bişürseler yaku idüb hatun kişi urunsa rahimleri katı olduğun gidere ve ağzın aç. Eğer suyla ırku'n-nisâya hukne itseler fâide ide. Eğer döğseler kurusunu yaramaz çibanlara ve nasır etlerine ekseler be-gâyet fâide ide. Ve eğer balla şâf itseler avretler önünde götürseler içdeki ölü oğlanı öldürür çıkarır. Eğer bişürseler yaku eyleseler hanâzîre ve katı şişlere ursalar yumuşada. Ve kurusunu döğseler balla karışdırsalar çibanlara ursalar arıda. Etlerin bitüre. Ve şol kemüklerin üzerinde etleri yokdur, ursalar et bitüre. Ve eğer sirkeyle ve gül yağıyla karışdırub başa dürtsele ağrısın gidere ki sovuksan ola sâkin ide. Ve adalât zahmetin gidere. Ve eğer kaynatsalar suyla mazmaza itseler diş ağrıların sâkin eyleye. Ve çene şişlerine fâide eyleye. Ve eğer kaynatsalar avretler suyuna girseler rahimleri katılığın ki sovuksan olmuş ola gidere. Ve eğer sirkeyle karışdırub

34-a

kulağa tamzursalar ağrısın ve nüzlelerin sâkin ide. Ve bunun yağı bevâsıra eyüdü. Ve süst-endâmları süstlüğü giderir. Terkîb budur; on iki dirhem selîha ve kust on iki dirhem habbü'l-belesân on iki dirhem sakız otu iki dirhem karanfil altı dirhem ceviz altı dirhem za'ferân on iki dirhem bu edviyyeleri yumuşak döğeler ve bir sırça kabın içine koyalar üzerine yüz yigirmi dirhem şırluğan yağın katalar ve gök süsen çiçeğinden koyalar bir gün bir gice dura. Andan sonra sıkalar. Yağın alalar isti'mâl ideler.

Eyyil (Üyyel, İyyel)

Parsîce gâv-ı kûhî dirler. Türkçe sığın geyiği dirler. Ba'zılar eydür, eti geç hazm olur. Galîz kan eyler. Ba'zılar eydür eti galîzdir, evet mi'deden tiz iner sidüğü yürüdür. Ba'zılar eydür ki, yigrek budur ki etin hiç yimeyeler dir. Husûsa ki oğlağı ola galîzdir yaramaz hıltlar eyler. Eğer yimek isteseler gerekdir ki, muharrâ bişüreler sehilce yağla kavurma eyleyeler. Üzerine mâû'l-asel içeler ve incir şerbetin içeler. Eğer boynuzun göyündürseler iki miskâl kesîrâ ile içseler kan tükürmeğe ve bağırsak çıbanlarına ve eski ishâle ve kavuk ağrısına fâide ider. Ve şol avretler ki rahimlerinden yaşlar akar, kadîmden içseler fâide ide. Eğer boynuzun uvacuk doğrasalar bir taş çölmeğe koysalar ağzın balçıkla sıvasalar fırına bıraksalar, çölmek ağırınca dursa andan çıkarsalar yusalar ammâ kaya yur gibi kurutsalar yumuşak

34-b

döğseler gözlerine ekseler yaşın kese ve çıbanlarına fâide ide. Eğer diş diblerine kosalar arıda, pâk eyleye. Eğer evde dütüzseler kurt kuş gide. Eğer sirkeyle bişürseler mazmaza eyleseler diş ağrısın sâkin eyleye. Eğer göyünmüş boynuzla sirke katub karıştırsalar behaka ve barasa güneşe karşı dürtseleler gidere. Ve eğer dalağı şişmiş kişi içse dalağı şişini gidere. Eğer sığırın sayyağıyla karıştırsalar el ve ayak yarıldığını dürtseleler gidere. Ve eğer avretlerin emceğine ve kasuğuna dürtseleler hayızların yürüde. Eğer yüklü avretler bir pâre boynuzun boynuna asakosa oğlanı zahmetsiz doğura. Eğer bir pâre derisin getürseleler ol kişiye hiç yılan yakın olmaya. Mücerrebdür. Ve eğer oğlağının mayasını hayızdan sonra avretler üç gün götürseleler yüklü olmaya. Eğer içi yağın teşennüce dürtseleler be-gâyet fâide ide. Ve kanın kavurma eyleseler bağırsak çıbanlarına fâide ide. Ve eski ishâllere fâide ide. Ve dahi içseleler ağuyu def' ider. Ve kanın içseleler kavukdaki taşı dağıda. Ve yüreğinde bir taş olur. Ana bâd-ı zehir hayvân dirler. Eğer içen kişi on iki arpa ağırı kadar döğüb içse ölmekten kurtara. Ve ağuyu def' ide. Ba'zılar eydür, iki arpa ağırı suyla ezüb ef'â yılanın ağzına tamzursalar öldüre. Eğer altın yüzük kaşına kosalar ay akreb burcundayken üzerinde akreb sûretin eyleseler giyseler

35-a

akreb sokduğundan emîn ola. Ve gözü ağrıyan kişi ol taşı yalasa göz ağrısının gidere. Ve günde buçuk dirhem içseler gussadan kalbi za'îf olan ve ağı içen kişiye be-gâyet fâide ide.

HARFÜ'L-BÂ

Bâbûnec

Babadyadır. Güle yakındır. Letâfetde süstlüğe fâide ider. Ve a'zâdaki ağrıları sâkin eyler. Ve katıları yumuşadır. Ve içindeki veremleri giderir. Ve gövdedeki mesâmları açar ve kızdırıcıdır. Ve ahlâtı latîf idicidir. Eğer kaynatsalar suyundan avretler içse ve içine girse otursa hayızları yürüde. Ve oğlan doğurduğu vaktin sonun düşüre. Ve sidüğü yürüde. Ve taşları dağıda. Eğer kaynatsalar suyun içseler yeli dağıda. Ve ilavus adlı adlı kuluncu gidere. Ve saruluğu ve ciğer ağrısının gidere. Ve kaynanmış kavuğa ursalar kavuk ağrısının giderir. Ve içindeki taşı yürüde. Eğer yaku eyleseler uyuza ursalar gidere. Ve çiğneseler ağız ağrısının gidere. Ve eğer sahk itseler zeyt yağıyla karışdırsalar her gün ısıtma tutan kişiye ursalar fâide ide. Eğer kökünü kurutsalar yumuşak döğseler içseler süddeleri açar. Ve sinirleri kavî eyler. Ve dimâğı kavî eyleye. Ve sovak baş ağrısına fâide ide. Eğer yaku idüb ursalar dahi fâide ide. Eğer kaynatsalar suyuna şeker katub içseler bedeni arıda cemî' yaramaz hıtlardan. Eğer arpa unuyla ve şarâbla yaku idüb ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve a'zâdaki

35-b

ve içindeki zahmetlere fâide ide. Ve babadya yağında ladin hall itseler ağrır yerlere ursalar ağrısın sâkin eyleye. Ve acıbadem yağıyla ve balla karışdırsalar gövdeye ursalar terlede. Ne denlü yaramaz hılt var ise çıkara. Ve dütsü itseler nüzleye fâide ide. Eğer sirkeyle ve tuzla ve suyla bişürseler gözü ağrıyan kişi buharına dursa gözü ağrısın sâkin ide.

Bâzrençbûye (Bâdrençbûye)

Türkçe oğul otu dirler. Eğer yaprağın şarâbla içseler ya yaku idüb dürtseler akreb ve yılan ve kuduz taladığına be-gâyet fâide ide. Eğer kaynadub suyun ol yerlere dürtseler fâide ide. Eğer suyuna avretler girüb otursalar hayızların yürüde. Eğer mazmaza itseler diş ağrılarına fâide ide. Eğer yaprağını natrûnla içseler bağırsak çıbanlarına ve hunnâka ve iç ağrısına fâide ide. Ve dıyku'n-nefese lu'ûkun yidürseler fâide ide. Ve eğer tuzla yaku itseler hanâzîre ve yaramaz çıbanlara ursalar fâide ide. Ve eğer yaku idüb bendkeşler ağrısına ursalar fâide ide. Ve eğer yigirmi dirhem yaprağının suyundan içseler kalbi ferah eyleye. Balgamî ve sevdâvî zahmetlere fâide ide. Ve ağız kokusun eyü eyleye. Ve sevdâdan olan uyuza fâide ide. Ve dimağın süddelerin açsın. Ve hazmı kavî eyleye. Ve bir dürlüsü dahi olur. Turunç kokusu gibi kokusu olur. Eğer kökünden ve yaprağından ve tohumundan kurutub bir beze bağlasalar üzerine ibrişim sarsalar cebde

36-a

götürseler be-gâyet mahbûb ve makbûl ola. Her gören katında cemî' hâceti bite. Ferahlığı gitmeye. Mâdem ki bilebilir, eğer acıla yiseler mi'de sovuğu ve yaşlığına fâide ide. Ve yürek za'afın ve ağrısın giderir. Ve galiz ta'amların hazm eyleye. Ve eyü kokulu geçirde. Ve yelleri dağıda. Ve bağırsaklar zahmetlerine fâide ider. Ve sevdâvî teşvîşlere ve sevdâdan ve balgam göyünmesinden olan yürek oynamasına fâide ide. Ve vahşeti gidere. Ve dimağı kavî eyleye. Ve mi'de ve ciğeri dahi kavî eyleye. Ve ağır basduğuna fâide eyleye. Ve tohumundan buçuk miskâl yiseler yahud yaprağın suyuyla ortancı öyün sıvasalar gâyetde tüy ürperdiğini ve ısıtmayı gidere. Ferah itmekde bedeli ibrişimdir.

Bâduvrûd [Bâdâverd]

Boğa dikenidir. Kuruducudur. Kabz idicidir. İshâli kat' ider. Ve mi'de za'ifliğine fâide ider. Ve kan tükürmeği men' ider. Eğer yaku eyleseler şişlere ursalar fâide ide. Ve bu sudan teşennüc olan kişiler içseler fâide ide. Ve sidüğü yürüde. Ve yaku eyleseler balgamî şişlere ursalar fâide ide. Ve kökünü kaynatsalar mazmaza itse-ler diş ağrılarına fâide ide. Ve bir evde asakosalar kurt kuş kaçagide. Ve kökünü dâû's-sa'lebe sürseler fâide ide, mücerrebdir. Ve kökünü kaynadub içseler eski ısıtmalara ve balgamî ısıtmalara fâide itmekde bedeli şâhteredir.

Bâz(e)rûc (Bâdrûc)

Türkçe tere-i Horasanî dirler. Eğer yaku itseler odla ve gülyağıyla ve şırluğan yağıyla ıssı veremlere ursalar fâide ide. Eğer yalnızca yaku itseler

36-b

yılan ve akreb sokduğuna fâide ide. Eğer şarâbla yaku eyleseler göze ursalar sancusun kese. Ve suyun sıksalar göze dürtseler göze cilâ vire. Ve akan yaşın kese. Eğer tohumun içseler ağuya fâide ide. Ve sidüğü tutulana fâide ide. Ve içindeki yelleri dağıda. Yemişi dahi böyle fâide ider. Ve içi yumuşadır. Cimâ' şehvetin getirür. Ve sidüğü yürüdür. Geç hazm olur. Yimeyeler, gözü karardır. Eğer sirkeyle ıslâh itseler mi'deye ve yüreğe fâide ide. Ve nefesi ferah eyler. Hafakana ve ra'seye fâide ider. Eğer sıksalar suyundan buruna fâide ide. Ve kanın tuta. Ve kan tükürmeği tutar. Ve arı sokduğuna fâide ide. Sokduğu yere kosalar eğer iki kerret evvel-i bahârda çiğneseler ol yıl diş ağrımaye. Eğer.

Bakla

Meşhûrdur. Bişürüb yiseler bağırsak ağrılarına ve ishâle fâide ide. Evet neffâhdır, geç hazm olur. Eğer bişürseler tekrâr nikrîse ursalar fâide ide. Ve eğer suyunu donuzun içi yağıyla karışdırub nikrîse ve sinirlere ve çibanlara ursalar fâide ide. Ve oğlancıkların kasuğuna yaku idüb ursalar kıl bitürmeye. Ve otunu sirkeyle ve balla karışdırub sinirlerde olan darbdan şişlere ve çibanlara ursalar fâide ide. Ve oğlancıkların kasuğuna yaku idüb ursalar kıl bitürmeye. Ve öksürüğe fâide ide. Ve âdemi semirdir. Bişürüb yimek evet geç hazm olur. Ve yaramaz düşler görür. Eğer suyla ve sirkeyle

37-a

bişürseler ve arpa unuyla yaku idüb hayada olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Kabıyla yiseler bağırsak çibanlarında olan ishâli kese. Ve eski ishâli dahi kese. Eğer iki suyla bişürseler yani bir suyla kaynadub anı döküb bir su dahi koyub bişürseler ol vakit nef'i az ola. Eğer bakla otunu bişürüb yaku eyleseler şişlere ursalar fâide ide. Ve şol emcekler ki anda süt donubdur, ana ursalar fâide ide. Ve sidük akdığını kese. Eğer boy unuyla ve balla karışdırub kulak dibindeki şişlere ursalar fâide ide. Ve gözün altı karardığını gidere. Ve eğer gülle veyahud günlükle ve yumurda akıyla karışdırub bebek büyüdüğüne ve göz şişdüğüne ursalar fâide ide. Ve eğer kabuğun soysalar çiğneseler eline ursalar gözden akan yaşı ve gözden akan nüzleyi kese. Eğer şarâbla bişürüb haya şişine ursalar gidere. Ve eğer yaku idüb kasuğuna ursalar geç bâliğ olur. Ve behaka ursalar gidere. Ve kabuğun yaku eyleseler kıl yolunan yere ursalar incecük za'ıfçe kıllar bitüre. Eğer bakla otun eski zeytle ve unla karışdırub yaku eyleseler hanâzîre ursalar hall eyleyüb yumuşada. Ve baklayı bişürseler suyla yünler boyayalar rengi eyü ola. Eğer baklayı ikişer ayırsalar sülük urulan yere ursalar kan sızmasın kese. Kaçan suyun içseler ve tuzsuz yiseler boğazı yumuşada.

37-b

Ve eğer tuz yerine sirke katub yiseler içi tuta. Evet kulunca ve kuluca zarar ider. Ve mi'dede balgamı çok eyler. Ve bağırsakda yelleri çok eyler. Ve baklanın suyu göğsü arıdır ve yumuşadır. Ve kavukda bögrekde taş olmağı men' ider. Ba'zılar eydür, hunnâk ider. Yigreği budur kim, üzerine bir pâre badem yağı ya şırığan yağı yağın içe zararın def' ider. Eğer fülfulle ve tuzla ve güyegü otuyla akını bişürseler yiseler göğüsden ve öykenden olan yera-kanı gidere. Ve eğer tavuğa yidürseler yumurtlamaz ola. Ve çok yimek gussa getirür. Ve eğer badem yağıyla ununu karışdırsalar öksürüğe ve zâtü'l-cenbe fâide ide. Eğer be-gâyet sahk itseler harîrden eleseler göze çekseler madde inmesin def' ide. Eğer sıgırın ödünde bulunan taşçuğazla bir dirhem bakladan bir denk ol taşdan sahk itseler göze tûtiyâ eyleseler kapaklar kızduğuna fâide ide. Eğer şarâbla yaku eyleseler ıssı şışlere ursalar fâide ide. Eğer na'ne yaprağıyla bişürüb göğüsde olan süt donduğuna ursalar hall eyleye. Ve eğer yaşını zencebille yiseler zekeri kıvâma getüre. Ve yeşil yaprağını döğseler od yanuğuna ursalar fâide ide.

Bakla-i Kıbtî

Yaban baklasıdır. Duru sularda biter. Uzunluğu bir arış olur. Bar-mak yoğunluğunca olur. Rengi kızıl olur. Güle benzer. Eğer döğseler unla içseler ishâle ve bağırsakda olan çibana fâide ide. Eğer kabuğunu unûmâli şarâbıyla

38-a

içseler her sabah bir üsküre girü bu fâide ide. Ve eğer sahk itseler badem yağına katsalar kulağa tamzursalar girü fâide ide.

Badıncan

Meşhûrdur. Şol mi'deye kim ta'âmı istifrâğ ide, fâide ider. Evet başa ve göze yaramazdır. Demregüler ve bevâsıra ve göz ağrıları ve sevdâvî hastalıklara hâsıl ider. Evet ciğerin ve dalağın süddelerinin açar. Kaçan haşlayalar ve şıruğan veya badem yağıyla kavurub yiseler zararın def' ider. Eğer sirkeyle kavursalar ıssı mizaclu kişiler ve ciğeri harâretlü olan kişiler yiseler zararın def' ide. Eğer badıncanın kabuğun soyub tuz saçsalar soğuk suda ıslatsalar bir nice zaman dursa ol suyu dökseler birkaç kere karşı suyun dökseler sonra kuru etle bişürseler ya buzağı ya tavuk ya oğlak etiy-le yiseler ishâli kabz ider ve mi'deyi kavî ider ve kanı kese. Eğer haşlanmış badıncan içinde on iki dirhem alsalar şarâb içinde çok ovsalar dahi içseler sidüğü yürüdür. Eğer göyündürseler kökünü sirkeyle karışdırub siğillere ursalar dağıda. Eğer badıncanın sarusun kabak yağıyla doldursalar fırına koysalar sonra yağını süzseler kulağa tamzursalar fi'l-hâl ağrısını kese. Eğer uvacuğunu bişürseler azcuk tuzla su içinde ve ol suyu sıksalar ol su beraberiyeyt katsalar şol kadar kim

38-b

su gidüb zeyt kalsa ol zeyti bişmiş badıncanla döğseler siğillere ursalar gidere. Evet gice erteye dek ve gündüz yağıyla döğüb girü uralar fâide ide. Mücerrebdır. Eğer saru badıncanı bezirle bişürseler ol bezire saru mum katsalar topuklar yarılmasına ve parmaklar arası yarılduğuna dürtseler fâide ide. Eğer badıncanın tohumunu acı bademle beraber katsalar döğseler benefşe yağıyla karışdırsalar bevâsıra dürtseler be-gâyet fâide ide.

Ban

Bir ağaçdır. Ilgın ağacına benzer. Yemişi fındığa benzer. Çığıda ve uyuza eyüdü. Eğer suyunu sıksalar dürtseler ve eğer bir miskâl balla içseler gücile kusdura ve ishâl ide. Ciğer katılığına fâide ide. Ve dalak katılığına fâide ide. Ve eğer sirkeyle karışdırub uyuza dürtseler gidere. Eğer yemişini döğseler azcuk sirkeyle karışdırsalar içseler dalağı arıda. Eğer sirkeyle karışdırub behakun kangı nev'ine ururlarsa fâide ide. Ve çıbandan deri karardüğün gidere. Eğer sidükle karışdırub siğillere ursalar gidere. Eğer yağın içseler ishâl ide. Ve yemişini kurudub döğseler buruna üfürseler diş dibin muhkem ide. Bedeli bir buçuk bu kadar seliha kabuğudur. Vezninin on ülüde bir ülüsü kadar besdir.

Bahrûcî

Bir ağaçdır kim üç arış uzunluğundadır. Kır yerlerde biter. Kızılca çiçekli nohud gibi yemişler olur. Türkler delüce

39-a

nohud dirler. Eğer yemişini döğseler zeytle karışdırub od üstünde azcuk sahk eyleseler siğillere birkaç kerret ursalar gidere. Eğer yaprağını balla ovsalar sıksalar suyun içseler göğüsden kan tükürmeyi kese. Evet bir kere içeler ziyâde içmeyeler.

Barîlûmâyin

Bu ota gözlüce ot dirler. Uvacuk dağılmış yaprakları olur. Budağı olmaz. Yapraklarının üzerinde yemişleri olur. Katı olur. Üzülmesi güç olur. Ve çukur yerlerde biter. Eğer tohumunun ve yaprağının suyundan zeyte karışdırub gövdeye sürseler dalağa fâide ide. Eğer şarâbla bir miskâlini içseler dıyku'n-nefese fâide ide. Evet menî kurudur. Hattâ birkaç kere içse oğuldan kızıdan kala. Otuz yedi gün bir kişi içse kan işeye. İşedüğü günün evvelinden âhirine değin eğer olmuş yemişden gölgede kurutsalar kırk güne değin bir dirhem içseler şarâbla dalak şişini eyü ide. Ve süstlüğe fâide ide. Ve nefes darlığına fâide ide. Ve ıncırığı sâkin ide. Ve oğlan doğurmasın âsân eyleye. Ve yağla karışdırub ısıtma tutan kişinin gövdesine dürtseler tüyü ürperdiğin gidere.

Yablas [Bablas]

Haşhaşın bir dürlüsüdür. Yapağı baganos yaprağına benzer. Yapraklarının dibinde değirmice yemişleri olur. Bostanlarda ve bağlar arasında biter. Eğer unûmâli şarâbla içseler balgam ve safrâyı ishâl eyleye. Mücerrebdir.

39-b

Buhûr-ı Meryem

Parsîce şalgamek dirler. Türkçe Donuz Ağırşığı dirler. Göze cilâ ider ve süddeleri açar. Ve hanâzîri tahlîl ider. Ve balla karışdırub göze kahl itseler göze inen suya fâide ide. Eğer suyundan buruna tamzursalar dimağı tenkîh ider. Eğer kökünü avretler önünden şâf gibi götürseler içindeki oğlanı düşüre. Eğer sıksalar suyun içseler süddeleri açar. Eğer üç miskâlin şarâbla içseler ya mâû'l-aselle dâû's-sa'lebe ve çığıda ursalar fâide ide. Eğer kökünün kurusundan alsalar unûmâli şarâbıyla yaku idüb dalağa ursalar tahlîl ide. Eğer kökünün kurusundan alsalar unûmâli şarâbıyla içseler balgamı ishâl ide. Hekîm eydür, avretler üzerinden geçse oğlanın düşüre dir. Eğer ol buhûr-ı meryemden avretler boynuna ya bazusuna bağlasalar ol bile olduğunca yüklü olmaya. Eğer şarâbla içseler kuttâl otların ve ağulu canavarların sokduğunun zararın def' ider. Eğer süciyle kaynatsalar be-gâyet sarhoş eyleye. Eğer üç miskâlin mâû'l-karâtîn suyuyla ezüb içürseler yerakanı gidere. Evet ısıcak evin içinde çok örtü örteler ta kim terleye, saru teri çıka. Ve dahi balla karışdırsalar buruna tamzursalar dimağı arıdır. Ve yünü dolasalar şâf gibi götürseler

40-a

ishâl eyleye. Eğer karındaki zahmetlere ve kasıkdaki zahmetlere sürseler yumuşada. Ve suyun balla karışdırub göze tamzursalar za'afın giderüb kavî eyleye. Eğer suyunu sirkeyle karışdırub çıkan mak'ada dürtseler içerü redd ide. Eğer balla ve sirkeyle karışdırub uvacuk kabarcıklara ursalar gidere. Ve eğer yaku eylese-ler sinir bozulduğuna ve nikrîse ursalar fâide ide. Eğer bişürüb suyuyla başı yusalar başda olan baş bartı gidere. Ve eğer zeytle karışdırub sovuksan yarılan yerlere dürtseler fâide ide. Ve azcuk mum katsalar dahi yek ola. Ve suyundan rabv zahmetine içürse-ler be-gâyet fâide ide.

Berencasef [Birincasef]

Türkçe ayvadâne dirler. Bögrekte olan taşları dağıdır. Eğer üç dirhem içseler sidüğü yürüdür. Ve kavukdaki taşı çıkara. Ve içi kızdıra. Ve ahlâtı latîf ider. Ve içdeki ölü oğlanı çıkarır. Ve rahim ağrılarına fâide ider. Ve hayız kanın yürüdür. Eğer kaynatsalar avretler içine girseler otursalar girü bu fâide ide. Eğer yaku idüb başa ursalar sovuksan olan baş ağrısın gidere. Eğer göyündürse-ler kününü [külünü] hatun kişilerin fercinde olan çibanlara ur-salar kuruda. Eğer balla yalasalar içindeki kurtları ve namâzbûr kurdun çıkara.

Bersiyavşan

Türkçe baldırı

40-b

kara dirler. Eğer yaku idüb dâü's-sa'leb rencine ursalar kılların bitüre. Ve hanâzîre ursalar tahlîl ide. Ve eğer kaynatsalar suyun içseler rabv zahmetine ve yerakan zahmetine ve dalak ağrısına ve sidük tutulmasına be-gâyet fâide ide. Ve taşları dağıdır. Ve yelmeşik balgamı ishâl ider. Ve kan tükürmeği gidere. Ve içi kabz eyleye. Eğer şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve yaramaz hıltlar inmesin men' ide. Ve hayzı yürüde. Ve kanı kese. Ve yaramaz çibanlara yaku idüb ursalar fâide ide. Eğer suyunu şarâba katsalar gül suyuyla karışdırsalar kılları yusalar muhkem eyleye. Dökülmesin men' ide. Eğer suyun içseler mi'dede ve bağırsakda olan safrâyı ve sevdâyı ishâl ide. Üç dirhem veya yedi dirhem içseler bu fâideleri ide. Eğer yaşını döğseler eline ya aya ya ursalar bedende olan eti çıkara. Ve nasıra fâide ide. Ve baş çibanlarına fâide ide. Eğer döğüb saçsalar ve külünü sirkeyle ve zeytle karışdırub dâü's-sa'lebe ve dâü'l-hayyeye ursalar fâide ide. Eğer üç dirhem içseler avretler nifâsın arıda. Ve sonun düşüre. Eğer şarâbla içürseler kuduz it taladığına fâide ide. Bedeli benefşe çiçeğidir ve süsen köküdür.

Berdi

41-a

Türkçe koğa dirler. Eğer sirkeyle ve suyla ve şarâbla ıslatsalar yeni cerâhatlere ursalar fâide ide. Eğer göyündürseler ağızda ve sâir a'zâda olan yaramaz çibanlara ursalar fâide ide. Ve gözden kan sızmağa ve mi'de çibanlarına bir dirhem içseler fâide ide. Ve hukne itseler bağırsak çibanlarına fâide ide. Eğer göyündürseler dalağı olan kişiye sirkeyle içseler fâide ide. Eğer göyündürseler fâide ide. Eğer kökünü yidürseler girü bu fâide ide. Bunun göyünmüşünün bedeli kâğıd göyünmüşüdür.

Bertânîkî

Bu bir otdur ki, Kuzukulağına benzer. Tülüce olur. Kurudub cerâhate ekseler eyü eyleye. Eğer bişürseler suyunu ağızda tutsalar ağız çibanlarına ve çene şişlerine fâide ide.

Berenc [Birinc]

Türkçe buna Biring-i Kâbilî dirler. İki dürlü olur. Bir dürlüsü uvacuk olur. Bir dürlüsü iri olur. Eğer on dirhem döğseler sütle içseler balgamları ishâl ide. Namâzbûr kurdun ve karında olan çibanı çıkara ve bağırsakdan dahi yelmeşik balgamı çıkara.

Berbîne

Bu bir otdur kim uzunca yapracıkları olur. Rengi gâyet yeşil olur. Dördül bucakları olur. Bir arış uzunluğu olur. Uçlarında çiçekleri olur. Kişniş çiçeğine benzer. Yaban kişnici dahi dirler. Eğer yaprağından içseler yelmeşik balgamı kUSDura. Ve uyuda. Ve yelleri

41-b

dağıda. Ve ra'seye fâide ide. Eğer bişürseler içseler kan galebesinden olan harâreti sâkin eyleye. Eğer sıksalar suyun hanâzîre dürtsele tahlîl ide.

Barkâmsarâ [Berkâmısr]

Bir bakladır. Yaprığı hardal yaprağına benzer. Kokusu râziyâneye benzer. Bitişi kerefise benzer. Depelerinde yeşilce tohumları olur. Yaban hardalı dirler. Mi'deye eyüdür. Ve tohumu kevden kişilere fâide ide. Ve ciğer zahmetine fâide ide. Eğer tohumundan dâim çiğneseler bir dirhem mikdârı humârı zâil eyleye. Ve mi'deyi kavî eyleye. Bedenin mizâcını gâyet eyü ider. Ve benzi saruluğun gidere. Ve ciğerin ve dalağın süddelerin açar. Ve sidüğü yürüdür. Ve bögreği yağlı eyleye. Ve kavuğu arıda. Eğer gül yaprağıyla ve topalakla yaku eyleseler mi'deye ursalar ıslâh eyleye. Dimağdan galîz yelleri dağıda. Ve koksalar bevâsıra fâide ide.

Bersiyânâ

Bu bir otdur ki, kokusu olur. Ve depesinde tohumları olur. Çiçeği olmaz. Temmuz ayının evvelinde olur. Nefesi be-gâyet eyü ider. Ve mi'deyi kavî ider. Kızdırır. Ve göze cilâ virir. Ve dimağı kavî eyler. Ve rûhu ferah eyler. Eğer suyundan gül yaprağıyla karışdırub üç kez hamâmda dürtsele birden gövde karardüğün gidere. Eğer burna tamzursalar dimağı arıda. Ve suyunu çıkarsalar isti'mâ itsele kalbi kavî eyler. Ve nefes ferah eyleye.

Burbuk [Bernûf]

Nar ağacına benzer bir ağaçdır. Yaprakları aluç yaprağına

42-a

benzer. Çiçeği ayvadâne çiçeğine benzer. Eğer yaprağını sıksalar oğlancıkların bendkeşlerin ve burnun ve tulunların ve boyunların ve karınların ve tabanların ursalar ve içürseler cemî' ağrılarına ve ârız olan uçuklarına ve içlerine ve sâir ağrısına fâide ide. Ve dimağdaki süddeyi aç. Eğer analarına bunun suyundan otuz dirhem içseler girü bu fâide ide. Ve mi'deyi kavî eyleye. Ve salyarların kese. Ve balgam göyündüğünden olan ağrıları kese. Eğer erler ve avretler yaprağının suyuna sehilce cavşîr katub içseler kulunç zahmetin gidere. Ve tabî'atların yumuşada. Ve kokulamak zükkâma fâide ide.

Bezr-i kâtûnâ

Bezr-i katunadır. Kaçan sirkeyle ve gül yağıyla yaku idüb bendkeşler ağrısın ve kulak diblerinde olan şişlere ursalar fâide ide. Ve sinir bozulduğuna dahi fâide ide. Eğer yaku eyleseler oğlancıkların bağırsakları zahmetine ve göbekleri çıkduğuna ursalar fâide ide. Eğer lü'âbın çıkarsalar içseler tabî'atı yumuşada. Ve susuzluğu kese. Ve safrâdan olan harâreti sâkin eyleye. Ve kılları yumuşada. Eğer iki dirhem suya ısladub içseler ishâl ide. Ve ısıtmalara fâide ide. Ve yaku eyleseler başa ursalar ağrısın sâkin eyleye. Eğer lü'âbını badem yağıyla içseler safrâdan olan susuzluğu sâkin eyleye. Eğer kavursalar iki dirhem gül yağıyla karışdırub içseler ishâli kat' eyleye. Ve iç ağrıların sâkin ide. Ve bağırsakda olan

42-b

çıbanları yumuşada. Ve süddeleri aç. Eğer bezr-i katuna içmek-
den zahmet olsa mâü'l-asele içüreler. On iki dirhem torak otu su-
yun içüreler. Ve bedeli içi yumuşamakda ayva çekirdeğidir.

Bezr-i kettân

Kettân tohumudur. Mi'deye yaramazdır. Geç hazm olur. Sidüğü
yürüdür. Eğer kavursalar yiseler içi kabz ide. Hamken bala ve
zeyte katsalar yaku idüb ıssı şişlere ursalar yumuşada. Eğer in-
cirle natrûnla yaku itseler çığda ursalar fâide ide. Ve eğer suyla
karışdırsalar kulak dibinde ve gayrı yerde olan şişlere ursalar yu-
muşada. Eğer şarâbla bişüreler çıbanlara ursalar fâide ide. Eğer
buna beraber babadya ve bal katsalar tırnak yarulduğuna ursalar
fâide ide. Eğer balla karışdırsalar lu'ûk gibi yalasalar göğüsde
olan artuk hıltları çıkara. Ve öksürüğü sâkin eyleye. Eğer balla ve
büberle karışdırub yiseler cimâ'ı kavî eyleye. Eğer bişürüb suyla
hukne eyleseler bağırsakda olan ve rahimde olan yaramaz hılt-
ları çıkara. Eğer kaynatsalar avretler içine girse otursa rahimde
olan şişlere fâide ide. Bögrek ve kavukda olan çıbanlara fâide ide.
Eğer yaku idüb ursalar ve eğer mumla ve balla karışdırub tırnak-
lara ursalar tırnakların yaramazın eyü eyleye. Ve teşennücün
eyü eyleye. Ve teni ziyâde eyleye. Ve göğüs ve bağırsak ağrılarına
fâide ide. Eğer kaynatsalar suyunu yağla karışdırub hukne itseler
bağırsak ağrılarına be-gâyet fâide ide. Eğer gülle

43-a

ve bozile [büreyle] yaku idüb siğillere ursalar gidere. Eğer sahk itseler bağırsak ağrılarına fâide ide. Eğer üç dirhem içseler öyken ağrısın gidere. Ve yaku idüb şişlere ve demregüye ursalar fâide ide. Ve yüklü avretler suyun içse oğlanın tiz doğura. Bedeli boydur.

Besfâyic

Meşhûrdur. Türkçe buna pelid yosunu dahi dirler. Ve çıban otu dirler. Kaçan kurutsalar yumuşak döğseler mâü'l-aselle saçsalar balgamı ve safrâyı ishâl ide. Eğer yaku eyleseler sinir bozulduğuna ursalar ve parmaklar arası yarıldığına ursalar fâide ide. Eğer bir dirhem şeker katub içseler kara sevdâyı ishâl ide. Eğer dört dirhem karışdırsalar suyuna şeker bırakub içseler sevdâyı ve yelmeşik ahlâtı ishâl eyleye. Ve mi'de ve bendkeşler ağrısına fâide ide. Ve kuluncu açar. Ve yelleri dağıdır. Eğer her gün iki dirhem bir üsküre hıyarşenber suyuyla içseler yedi güne değin mâlihulyâ ve cüzâm zahmetine be-gâyet fâide ide. Ve sevdâvî teşvîşlere fâide ide. Bedeli vezni kadar eftimûn ola.

Besbâse

Meşhûrdur. Eğer içseler kan tükürmeye ve bağırsak çıbanlarına ve karna ve artuk hılt akduğuna ve dalak ağrısına fâide ide. Ve mi'deyi kavî eyleye. Ve yelleri dağıda. Ve ağız kokusun eyü eyler. Ve ciğeri kavî eyleye. Ve içdeki katıları yumuşadır. Ve rahmi eyü eyler. Ve silsü'l-bevli kese. Ve eski ishâli kese. Ve eskiden bağırsak çıbanlarına fâide ide. Ve eğer suyla ve benefşe

43-b

yağıyla karışdırub burna tamzursalar baş ağrısın giderir. Bedeli cevzdır.

Büssed (Büsseze)

Türkçe mercankökü dirler. Eğer yumuşak döğseler eski çıbanlara saçsalar yaramaz etlerin gidere. Ve yeni et bitüre. Eğer birkaç kat harîrden eleseler göze sürme itseler gözdeki çıbanlara be-gâyet fâide ide. Eğer suyla içseler usrü'n-nefese ve dalağa fâide ide. Ve kalbi kavî ide. Ve hafakanı gidere. Ve ferah eyler. Ve uçuk tutan kişinin boynuna assalar ya nikrîs olan kişinin ayağına bağlasalar fâide ide. Eğer sahk itseler diş diblerine kosalar muhkem eyleye. Eğer üç denk göyünmüşünden alsalar buçuk dirhem sumağla ve yumurda akıyla karışdırub soğuk suyla içseler kan tükürmeyi men' ide. Göyündürmesinin tarîki budur kim on iki dirhem bir çölmeğe koyalar. Ağzını balçıkla sıvayalar. Tennûre bırakalar. Erteye değin dura. Çıkarub isti'mâl ideler. Her kangı yerden kan sızsa ona ekseler tuta. Eğer sahk idüb kulağa tamzursalar zahmetlerine fâide ide.

Büsr

Hurma koruğu dirler. Eğer suyla bişürseler suyunu unûmâli şarâbına katub içseler harâret-i garîziyyeyi kavî eyleye. Ve iç alevlendüğünü gidere. Eğer hoşâb idüb içseler kabz eyleye. Eğer kaynatsalar suyun ağızda tutsalar diş diblerin muhkem eyleye.

Basal

Türkçe soğandır. Eğer mak'ada soksalar damarların ağzın açsın.

44-a

Kan yürüde. Eğer sirkeyle döğüb behaka ursalar güneşe karşı dur-salar gidere. Eğer dâû's-sa'lebe dürtseler kıl bitüre. Eğer suyundan göze tamzursalar kıl bitürmeğin gidere. Ve göze inen suya fâide ide. Ve göz kuruduğun gidere. Evet yel eyler. Gönle ta'âm istedir. Ahlâtı latîf ider. Susadır. Gönül döndürür. Kusdurur. Ve içi yumuşadır. Ve bevâsır ağrılarının ağzın açar. Eğer kabuğun soyub zeyte baturub götürecektir ve eğer suyun balla karışdırsalar göze kahl itseler hunnâka fâide ider. Eğer içseler hayız kanın yürüdür. Eğer dimağa tamzursalar arıdır. Eğer tuzla ve baganosla ve balla karışdırsalar it tutduğuna fâide ider. Eğer suyunun beraberî merâzıyla karışdırub nebât şekeriyle sahk idüb göze kahl itseler giciğin kese. Eğer tuzla karışdırsalar siğillere ursalar fâide ide. Eğer tavuğun içi yağıyla karışdırsalar ayakda olan zahmetlere ursalar fâide ide. Eğer yalnızca suyun kulağa tamzursalar işitmezliğin gidere. Ve kan ve irin akduğuna fâide ide. Eğer çok yiseler baş ağrıda. Dahi çok yise aklı gidere. Eğer bişürseler yiseler sidüğü yürüde. Cimâ'ı be-gâyet kavî eyleye. Eğer çiçeğin döğseler kokulasalar gönle ta'âm istede. Dahi bedendeki mesâmları açsın. Buharları tahlîl ide.

44-b

Eğer seferlerde yiseler sulardan ve havalardan olan zararı def' eyleye. Göğsü ve öykeni ve yelmeşik hıltları arıda. Husûsâ ki nesnelerle pişe. Eğer ak soğanı bişürseler iç yağı ve sayyağı yumurda sarusuyla karışdırub mak'ada ursalar ağrıların ve şişlerin gidere. Eğer çiğini tuzla döğüb başa ursalar başda olan çibanlara fâide ide. Eğer çok yiseler uyuda. Ve salyarı çok eyleye. Evet yerakana fâide ider. Ve kokulaması sam yelin def' ider. Ve sirkeye bıraksalar birkaç gün dursa andan yiseler mi'deyi kavî eyleye. Safrâdan ve balgamdan olan gönül dönmekliğin gidere. Ve müshil içen kişi kokulasa gönlü döndüğün giderir. Eğer ocağa gömüb yiseler öksürüğe fâide ide. Ve hem göğsü yumuşadır.

Busâk

Tükürük demek olur. Eğer aç kişinin tükürüğünü oğlancıkların demregüsüne dürtseler fâide ide. Eğer oruç tutan kişi buğday çiğnese ıssı şişlere ursalar gidere. Ve akreb ağzına tamzursalar öldüre. Ve gözde olan kurtçuğazlara tamzursalar öldüre çıkara. Ve gözde olan çapağa ursalar gidere.

Butum

Menevüş ağacına dirler. Sidüğü yürüdür. Dalağa fâide ide. Eğer yemişin yiseler mi'deye yaramazdır. Kızdırıcıdır. Cimâ'ı kavî ider. Geç hazm olur. Balgamları giderir. Ve iştiâyı giderir. Ve göğsü

45-a

kızdırır. Ve öksürüğe eyüdü. Ve bögreği kızdırır. Lakveye ve felce eyüdü. Evet baş ağrıdır. Ağzına zahmet getürür. Sirkencebîn muslihidir. Ve hayız kanın yürüdür. Ve bevâsır kanın yürüdür. Ve kavuğu arıdır. Ve bögreği semirdir. Ve yelleri dağıdır. Eğer kökünü yaku eyleyüb dâû's-sa'lebe ursalar kılın bitüre. Ve yaprağını kurutsalar sahk idüb başa ursalar kılları uzada ve bitüre ve eyü eyleye.

Bıttih

Kavundur. Eğer olmuşunu yiseler sidüğü yürüde. Eğer yaku idüb göz şişlerine ursalar sâkin ide. Eğer eline kosalar göze inen nüzleyi kese. Eğer kavunun içini çekirdeğiyle döğüb buğday unuyla karışdırub güneşde kurutsalar yumuşak döğseler gövdeyi ve yüzün ovsalar be-gâyet cilâ vire. Kirlerin gidere. Ve eğer kökünden bir dirhem unûmâli şarâbıyla içseler istifrâğ itdire. Ve eğer balla karışdırub yaku itseler çibanlara ursalar gidere. Hekim eydür, kavun sovuğdur ve yaşdır dir. Mi'deden tiz inen ve yufka behaklara ve çığıdlara ursalar gidere. Eğer tohumunu yiseler kavukda olan taşları dağıda. Ve kendüyi çok yiseler tuhme olurlar. Ve mi'dede nice hılt bulursa ana döner. Vakit olur mi'deyi fesâda virir. Hemen bitürecek kusmak gerek. Eğer tohumunu döğseler suyla ezüb içse ıssı öksürüklere ve göz ağrılarına ki ıssı veremden ola be-gâyet fâide ider. Ve kangırub [kağırub] tükürmeği âsân ider. Ve ağız ve boğaz

45-b

irünün yumuşadır. Ve susuzluğu giderir. Ve ağrı hastalığına fâide ider. Ve ciğerin ıssı şişlerine fâide ide. Ve süddeleri açar. Ve sidüğü yürüdür. Ve kavuğu yürüdür. Ve göyünmelerine fâide ider. Ve kokulamak dimağı sovudur. Eğer kabuğunu sığır etiyle muharrâ bişürseler hazmını tiz eyleye. Evet kurudub sahk idüb üzerine andan koyalar. Ve dahi kavunu çok yimek ısıtma eyler. Zîrâ safrâya döner. Gerekdir ki, yidikden sonra ekşi sirkencebîn içe. Biraz çok anul yürüye. Elbette sağ yanına yatmaya hazm olunca. Eğer bundan sonra dahi hazm olmasa koruk suyun ya ekşi enâr suyun içe. Eğer acıla yise def'î yatsa üzerine nesne içmese ısıtma tuta. Ve dahi sakıncalar. Üzerine peynir yimeyeler. Cüllâb içeler.

Bittîh-i Hindî

Karpuzdur. Ağrı hastalığına fâide ide. Ve ısıtmaya ve iç alevlendiğini giderir. Ve sidüğü be-gâyet yürüdür. Kokusu harâreti sâkin ider. Ve eyü ider. Ve mi'deyi za'îf ider. Ve acıla yiseler iç ağrısının eyü eyler. Ve ciğerde sulu kan eyler. Ve içi ishâl ider.

Bat

Kazdır. Cemî' a'zâsı geç hazm olur. Ama kanatları tiz hazm olur. Hekîm eydür, kaz eti âvâzı ve benzi eyü eyler. Ve semirdir. Ve cimâ'ı kavî ider. Ve yelleri dağıdır. Evet mi'dede çok yatura. Ve gövdeyi kavî ider semirdir. Kazın ciğeri be-gâyet lezîz olur. Eyü kan eyler. Ve eti yaramaz kan eyler. Eğer içi yağıyla ağrır yerlere ursalar ağrısının ider. Eğer beynisini mak'ad

46-a

şışine ursalar fâide ide. Eğer bokun hanâzîre ursalar fâide ide.

Baklatü'l-hamkâ

Türkçe tohmekândır. Eğer döğseler mi'de üzerine ursalar mi'de alevlendiğini gidere. Ve sıksalar ağızda tutsalar dış ağrısına fâide ide. Eğer suyun avretler içse bağırsaktaki çıbanlara ve kan sızmağa ve kan tükürmeğine fâide ide. Eğer suyla yaku idüb başa ursalar baş ağrısının sâkin ide. Ve gözlerde olan ıssı şışlere fâide ide. Eğer yiseler dış ağrısının ve mi'de alevlendiğin ve bögrek ve kavuk ağruduğun gidere. Eğer suyun içseler ısıtmalara ve bevâsıra ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve karındaki kurdu gidere. Ve yaku itseler karna ursalar em'âya yaramaz hılt indüğün def' eyleye. Eğer hukne itseler mi'de fesâdında olan hayalar zahmetin gidere. Ve eğer kahl itseler ıssıdan olan göz ağrısına fâide ide. Eğer gül yağıyla karışdırsalar güneşden olan baş ağrısına ursalar fâide ide. Eğer siğillere ursalar gidere. Eğer kaynamadan suyunu hukne itseler bağırsaklara inen safrâyı def' ide. Ve safrâdan olan ishâli kese. Eğer tohumunu kavurmadan yiseler bögrekde ve kavukda olan taşları dağıda. Ve sidüğü yürüde. Ve tabî'atı ishâl ide. Eğer kavursalar yiseler bağırsakları kavî eyleye. Ve yiseler ishâli tuta. Eğer koruk suyuyla borani idüb yiseler susuzluğu gidere. Ve bedeni suda [suvara] ter eyleye. Isıtmalara be-gâyet fâide ide. Ve sidük

46-b

göyünmesini gidere. Evet cimâ'ı za'îf ider. Eğer bundan bir pâre dōşeğe kosalar üzerinde yatan kişi hiç düş görmeye. Ve ihtilâm dahi olmaya. Hekîm eydür, ıssı mizaclu kişiler cimâ'ı ziyâde eyleye. Ciğer ve yürek ve mi'de harâretin def' ider. Ve susuzluğun keser. Eğer yaku itseler od yanuğuna ursalar fâide ide.

Bakam

Meşhûrdur. Bir ağaçdır. Eğer yumuşak dōğseler cerâhatlere ve cı-banlara ursalar bitüre. Ve kanını kese. Evet kökünden içmeyeler. Zîrâ ki semm-i kâtildir.

Bakas [Baks]

Şimşir ağacıdır. Eğer yemişinden yiseler kabz eyleye. Ve bağırsakda olan yaşları kabz eyleye. Yaşlığın gidere. Eğer dörpüleseler uvağın kınaya katsalar başa dürtseler kılların muhkem eyleye. Ve ağrısın gidere. Ve dağılmış saçları cem' eyleye. Eğer yumurda akıyla ve değirmen tozuyla yaku idüb sinirler zahmetine ursalar fâide ide.

Baksûkûsen (Ba'sûfûsen ?)

Bu bir otdur ki, yaprağı su teresi yaprağına benzer. Dördül budakları olur. Çiçeği fesleğen çiçeğine benzer. Tohumu gendene tohumuna benzer. Yaban gendenesi dahi dirler. Kökü alma gibi olur. Değirmi kara kokusu şarâb kokusuna benzer. Taşlu yerlerde biter. Kaçan arpa unuyla yaku eyleseler, şişlerine ursalar yumuşada. Ve siğilleri kopara. Eğer bir dirhem yemişinden yiseler dürlü dürlü düşler göreler. Ve safrâyı ishâl eyleye. Ve kökünden iki dirhem içseler girü ishâl ide. Mâü'l-karâtîn suyuyla içseler fâide ide.

Bakla-i yümniyye [Bakla-i Yemâniyye]

Meşhûrdur. Eğer kökünü

47-a

yaku eyleseler ıssı şışlere ursalar fâide ide. Eğer sıksalar suyun gülyâğına karışdırub ıssıdan olan baş ağrısına dürtseleler gidere. Eğer yiseler eyü hıltlar eyleye. Issı mizaclu kişilere fâide ide. Ve öksürüğü sâkin ide. Safrâdan ve harâretten olan susuzluğu kese. Eğer bişürseler badem yağıyla ve tatlu enâr suyunu katsalar içseler fâide ide.

Baklatü'r-remi

Bu dahi bir otdur kim buna kum baklası dirler. Zîrâ kumlu yerlerde biter. Mi'de ve ciğeri ve içi kavî eyler. Hafakanı giderir. Kalbi kavî eyler. Ve ağız kokusunu eyü eyler. Ve tütsü eyleseler rub' ısıtmalı ve balgamî ısıtmalı kişi terleye. Eğer bir pâre yasdık altına koyub uyusa eyü düşler göre.

Baklatü'l-ensâr (Baklatü'l-emsâr)

Türkçe kelem dirler. Eğer yiseler ya cerâhatlere ursalar ve yaramaz çıbanlara ve şerâ zahmetine ursalar gâyet fâide ide. Eğer tohumundan içseler karındaki kurdu öldüre çıkara. Ve dahi döğüb çığıda ursalar gidere. Eğer bişürüb azcuk kaynadub yiseler ishâl ide. Eğer tekrâr bişürseler birkaç suyuyla yiseler içi kabz eyleye. Ve gözün za'fın gidere. Ve baş ağrısına ve ditredüğüne fâide ide. Eğer mecnûn kişiye içürseler def' ide. Eğer içini yiseler mi'deye fâide idüb sidüğü yürüde. Evet suyla ve tuzla ve turşu mi'deye yaramazdır. İç yumuşadır. Eğer sıksalar gök süsen köküyle karışdırub içseler ishâl eyleye. Eğer şarâbla karışdırub içseler ef'â yılan sokduğına

47-b

fâide ide. Eğer boy unuyla sirkeyle yaku idüb nikrîse ve mafsallara ve yaramaz çıbanlara ursalar fâide ide. Eğer sıksalar suyun burnuna tamzursalar dimağı arıda. Eğer külücür otuyla karışdırub avretler önünden götürse hayzı yürüde. Eğer yaprağın yumuşak döğseler döğüb arpa unuyla yaku idüb ıssı şişlere ve balgamî şişlerine ve şerâ zahmetine ve çıbanlu uyuza ursalar fâide ide. Eğer tuzla karışdırub başa ursalar kılları muhkem eyleye. Eğer yaprağını çiğ iken sirkeyle karışdırub yiseler dalağa fâide ide. Eğer çiğneseler suyun süzseler kesilen avazları aç. Eğer kaynatsalar suyun içseler içi ishâl eyleye. Ve hayız kanın yürüde. Eğer çiçeğin yüklü avretler şâf gibi götürseler içindeki oğlanı öldüre çıkara. Ve tohumunu içseler yerakana fâide ide. Eğer göyündürseler donuzun içi yağıyla karışdırub eski yan ağrısına ursalar fâide idüb sâkin eyleye. Ve külün od yanığüna ekseler gidere. Ve suyunu uyuza ve gıcığa dürtseler fâide ide. Eğer zacla ve sirkeyle karışdırub çığıda ve barasa ve uyuza ursalar fâide ide. Eğer külünü yumurda akıyla karışdırub od yanığüna ursalar gidere. Ve uyku getüre. Eğer kuduz talayana yidürseler fâide ide. Kelem şorbasını öksürüğe ve eski ağrılara ve diz ağrısına fâide ide.

48-a

Evet be-gâyet semiz otuyla bişürüb yimek gerek. Ta ki safrâ ve sevdâ ve galîz kan hâsıl olmaya. Ve göz kararmasını az eyleye. Eğer semiz tavukla bişürseler göğsünde zahmeti olan ve öksürüğü olan yise fâide ide. Eğer yabanda biten kelemen kökünü iki dirhem şarâbla içseler ağı zararın ve ef'â yılan soktuğu def' eyleye. Mücerrebdır. Eğer tohumunu içseler namâzbûru çıkara.

Bakar

Türkçe Sığırdır. Eti galîz kan hâsıl eyler. İş işleyene eyüdü. Eğer oturur kişi yise ki sevdâvî kişilerdir serâtân ve cüzzâm ve rub' ısıtmasın ve dürlü dürlü teşvîşler ve istiskâ zahmetin getüre. Ve dalağın büyüde. Ve ıssı mizaclu kişiler muharrâ bişdikden sonra sirke ve bal ve sarımsak ve baganos katub yiseler üzerine şarâb içeler fâide ide. Ve eğer etini kişnicle ve sirkeyle ve azcuk za'ferânla tertîb idüb yiseler mi'deye ve bağırsaklara madde inmesin def' eyleye. Ve safrâ ishâlini kat' eyleye. Ve arık sığır etini bişürseler kebâb vechile ve suyunu kulağa tamzursalar kulakda olan kurdu öldüre çıkara. Eğer od yanığına ursalar fâide ide. Eğer sığır boynuzunun bürâdesini içseler burun kanın ve ishâlin kese. Eğer boynuzu göyündürseler suyla içseler kan tükürmeyi gidere. Eğer kabuğunu ve toynağını göyündürseler süciyle sahk itseler diş ağrısına

48-b

ursalar fâide ide. Eğer balla karışdırub namâzbûr kurdun çıkara. Ve sirkencebînle içseler dalağı gidere. Ve cimâ'ı ziyâde eyleye. Eğer su sığır toynağını göyündürüb sahk idüb içseler uçuk tutana fâide ide. Eğer kökünü zeytle karışdırub hanâzîre ve dâü'ssa'lebe ursalar fâide ide. Ve topuğunu göyündürüb sahk itseler üç miskâlin balla içseler be-gâyet ferah eyleye. Ve ciğeri kavî eyleye. Ve bedeninin rengin eyü eyleye. Ve sığırın ödünü balla gargara itseler fâide ide. Ve eğer mak'adda olan çibanlara ursalar fâide ide. Ya avret südüyle karışdırub kulağa tamzursalar kulaktan akan irini ve kanı kese. Cerâhatlerine fâide ide. Eğer gendene suyuyla karışdırub kulağa tamzursalar irini kese. Ve su sığırının topuğunu göyündürseler birkaç kez harîrden eleseler göze sürme itseler nurlu eyleye. Eğer anın tersini tazeyken ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve ırku'n-nisâya fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırsalar hanâzîr şişlerine ursalar fâide ide. Ve hall eyleye. Eğer tütsü eyleseler dışarı çıkan rahmi içerü redd eyleye. Eğer dütüzseler sivrisinekleri dağıda. İstiskâ olana içirseler fâide ide. Eğer külünü zeytle karışdırub nikrîse ursalar fâide ide. Eğer göyündürüb sirkeyle karışdırub buruna tamzursalar kanın tuta. Eğer içseler ağuya fâide ide. Eğer avretler tütsü itseler

49-a

içindeki ölü oğlanı çıkara. Ve diri öldüre. Eğer bir bakır çölmeğe koysalar üzerine zeyt koysalar birkaç gün göbekden aşağı haya-ya değin yaku idüb ursalar kuluncu ve galîz yelleri dağıda. Eğer sığırın tersini sirkeyle karışdırub diz ağrılarına ursalar fâide ide. Eğer arpa unuyla karışdırub yaku idüb katı şişlere ursalar yumuşada. Evet kanın içmeyeler.

Belesân

Meşhûrdur. Amma yağı oldur kim ağacı demürle yaralar koyalar. Yıl tamâm olıcak sızanı düşüreler. Eyüsü oldur kim hiç ekşiliği olmaya. Ve eğer süde tamzursalar eyü ide. Issıdır. Göz kararmasını giderir. Eğer avretler içi yağıyla karışdırub şâf gibi götürseler rahimlerinde sovuğun giderüb ölü oğlanların ve oğlan sonun çıkara. Ve yaramaz çibanlara dürtseler arıda. Eğer içseler sidüğü yürüde. Eğer sütle içseler semmi def' eyleye. Hâsıl-ı kelâm belesân yağı kuvvetli yağdır. Yağından aşağı habdır. Habbından aşağı ağacıdır. Eğer habbını içseler içdeki verem öksürüğe ve ırku'n-nisâya ve sara'a fâide ide. Eğer bişürseler avretler içine girseler otursalar rahimlerin ağrısın gidere. Ve ağızların aç. Eğer ağacını kaynatsalar suyun içseler hazmı eyü eyleye. Ve ağılu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve sinir bozulduğın gidere. Ve sidüğü yürüde. Eğer gök süsenle kaynadub başa ursalar başda yaramaz çibanları gidere.

49-b

Ve eğer yağını içseler taşları dağda. Eğer avretler şâf gibi götürseler yüklü ola. Eğer yağıyla zekeri dürtseler süstlüğü gider. Eğer musaykal demüre sürseler od gibi yana. Eğer kula[ğa] tamzursalar ağrıların sâkin eyleye. Akreb sokduğu yerlere ursalar fâide ide. Eğer yağının bir miskâlin bir üsküre zûfâ suyuyla içseler soğuktan olan öksürüğe fâide ide. Ve eğer zanbak yağıyla fitil idüb götürseler sekte zahmetine fâide ide. Ve göze sürme çekseler su indüğüne fâide ide. Eğer bir dengini on iki dirhem acı badem yağına katsalar lakveye ve ra'seye ve beden kâhilliğine ursalar fâide ide. Ve eğer balla karışdırsalar içseler girü bu fâide ide. Eğer yaprağını sıksalar suyun gargara itseler boğazda yapışan sülüğü öldüre. Ve yaramaz hıtlardan olan baş ağrısına dürtseler fâide ide. Ve eğer ağacının kabuğunu göyündürseler sirkeyle karışdırub siğillere dürtseler gidere. Eğer yaşunun kabuğun balla terbiyet itseler. Belesân yağının bedeli turp yağıdır dir ba'zılar eydür, kâfûr suyudur. Habbının bedeli seliha kabuğudur.

Belîlec

Meşhûrdur. Mi'deyi kavî eyler. Yaşlığını ve süstlüğü giderir. Ba'zılar eydür, kâbızdır. İçi kabz eyler. Ve ba'zılar yumuşadır dir. Uzun bağırsağa ve mak'ada fâide ider. Balla olmuş mürebbâsı hazmı kavî ider. Mi'deyi

50-a

kavî ider. Kızdırub eğer şeker katub acıla ılıcak suyla içseler salyârı keser. Gözü tiz eyler. Bunun bedeli emlecdir.

Bellût

Türkçe Pelid dirler. Avretlerden kan sızduğuna fâide ide. Kan tükürmeğine ve bağırsak çıbanlarına fâide ider. Eğer bişürüb yiseler ve eğer yaprağını döğseler cerâhate saçsalar bitüre. Ve yemişini yaku eyleseler ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer bişürseler eski ishâli olan kişiye ve bağırsaklarda olan çıbanlarda ve kan tükürmeğe fâide ide. Eğer yiseler ve avretler şâf gibi götürse eski rahimlerinden akan yaşı keser. Pelid yimek sidüğü eyü eyler. Evet baş ağrıdır. Ve içi yel eyler. Ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer sığır südüyle bişürseler yiseler ağulu otların zararın def' ider. Eğer tuzlu içi yağıyla yaku idüb katı şişlere ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer kökünün kabuğunu suyla bişürseler yumuşayınca giceden erteye dek kıl üzerine ursalar be-gâyet kararda. Eğer yaprağını döğseler balgamî şişlere ursalar fâide ide. Ve za'îf uzuvları kavî eyleye. Ba'zılar eydür, pelidin bedeli keçiboy-nuzudur dirler. Ve ba'zılar mersin yemişidir dir.

Bellûtu'l-arz

Türkçe Yer pelidi dirler. Kumlar arasında biter. Yaprığı kasni ve marul yaprağına benzer. Kökü pelid gibi olur. Eğer yaku idüb kulağa ursalar şişin gidere. Eğer yiseler artuk

50-b

hıltları giderir. Ve süddeleri açar. Ve hayız kanın yürüdür. Ve sidüğü dahi yürüdür. Eğer kökünü balla karışdırsalar yaramaz çibanlara ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer yiseler kavukdaki taşı dağıdır.

Belîh [Beleh]

Hurma kurusudur [koruğudur]. Eğer süciyle ishâli kat' eyleye. Ve rahimden akan eski yaşlara fâide idüb kese. Bevâsırdan akan kanı keser. Eğer yaku idüb cerâhatlere ursalar bitüre. Ve mi'deyi def' ide. Ve dış diblerini muhkem ide. Ve göze ve öykene yaramazdır. Ve mi'dede çok yatura. Ciğerde süddeler ider. Ve galîz hıltlar eyler. Evet çok yimek cüzzâm rencin keser. Bevli ve süddeleri çok eyler.

Belhiyye

Enâr ağacı gibi bir ağaçdır. Çiçeği ve yaprağı za'ferâna benzer. Kokusu şeftali kokusuna benzer. Bostanlarda ve evlerde çok olur. Dimağı ve süddeleri açar kokulasalar.

Büll

Hindistan hıyarıdır. Kebere hıyarı gibi olur. Ciğeri ve yüreği ve öykeni kavî ider. Ve sinir katılığına fâide ider. Ve nikrîse fâide ider. Ve cimâ'ı kavî eyler. Ve bevâsır yellerine fâide ider.

Belâdur (Belâzır)

Meşhûrdur. Zihnin fesâdın giderir. Zeyrek eyler. Ve dimağda olan sovuğu ve yaşlığı giderir. Ve eğer buçuk dirhem içseler be-gâyet hıfzı ziyade eyleye. Ve fâlice fâide ider. Ve bevâsır kurudur. Ve barası giderir. Ve lakveye ve ra'seye fâide ider. Ve balgamî kişiler yise fâide ider. Muslihdır. Ve bir niceler bedeli ak neftidir dirler.

51-a

Biliski [Balaskâ]

Buna çoban süzeği dirler. Zîrâ çobanlar bununla südün süzer. İki budaklı ot olur. Yaprığı uzun olur. Boy yaprağına benzer. Yemişi değirmi olur. Ortası çokdur. Göbeğe benzer. Kaçan yemişini ve yaprağını sıksalar suyun şarâbla içseler yılan sokduğuna fâide ide. Ve kulağa tamzursalar ağrısın sâkin eyler. Eğer eski iç yağıyla yaku idüb hanâzîre ursalar fâide ide.

Benefşe (Benefsec)

Meşhûrdur. Arpa unuyla yaku itseler ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve mi'deye ursalar alevlendüğünü gidere. Ve gözde olan şişlere ve mak'ad çıkduğuna ursalar fâide ide. Eğer çiçeğin suyla hunnâka ve ümmü's-sıbyâna ursalar fâide ide. Ve harâretten olan öksürüğe ve safrâdan baş ağrısına ve uykusuzluğa fâide ide. Kokulasalar eğer kurusun kaynatsalar suyun içseler mi'dede ve bağırsaklarda olan safrâyı ishâl ide. Eğer yaşını yaku idüb başa ve tuluna ursalar ıssıdan olan baş ağrısın sâkin eyleye. Eğer şekerle içseler ishâl eyleye. Eğer erükle ve demirhindiyle ve şahtereyle bişürüb içseler be-gâyet ishâl eyleye. Şerbetünün mikdârı üç dirhemden yedi dirheme değindir. Beraber şekerle ve ılıcak suyla eğer çiçeğin dört dirhem yumuşak döğüb iki gün ya üç gün içseler safrâyı hıtlardan mi'deyi arıda. Yaku idüb kavuğa ursalar göyündüğün gidere.

51-b

Ve benefşe şarâbı öksürüğe ve öyken ağrısına ve zâtü'l-cenbe fâide ider. İçi ishâl eyler. Ve sidüğü yürüdür. Kavuk ve bögrek ağrısın giderir. Safrâdan olan uyuza ve zükkâma ve nüzlelere ve bağırsakda olan zahmetlere fâide ide. Eğer yağın sakızla karışdırub parmaklar arasına safrâyî şişlere ursalar fâide ide. Mürebbâsı boğazı ve içi yumuşadır. Ve öksürüğe fâide ide. Evet mi'deyi süst ider. Eğer tâze yaprağın döğüb mak'adı çıkan oğlancıklara içürseler be-gâyet fâide ide. Bedeli buyan köküdür.

Pencengüş (Bencengüş)

Ayıld ağacıdır. Tohumunu yiseler ciğere ve dalağa fâide ide. Süddelerin açar. Ve hayız kanın yürüdür. Cimâ'ı za'îf ider. İçi kızdırır. Baş ağrısın götürür. Eğer döğseler suyuyla süst-endâmları ov-salar fâide ide. Ve yaku idüb katı şişlere ursalar fâide ide. Eğer iki dirhem şarâb ile içseler süddeyi ve hayız kanın yürüde. Ve ağılu canavar sokduğına ve dalak şişdüğüne ve mecnûna fâide ider. Eğer bişürseler avretler içine girseler otursalar rahimleri ağrısın gidere. Eğer yaku eyleseler zeytle ve sirkeyle karışdırub başa ursalar ağrıların gidere. Eğer evde döşeseler kurt kuş kaçsın. Eğer yaku idüb hayvânât sokduğına ursalar fâide ide. Eğer üzüm yaprağıyla karışdırub haya katılıklarına ursalar yaku idüb mak'ad yarılduğına ursalar

52-a

fâide ide. Ve yaprağın yumuşak döğüb cerâhate saçsalar bitüre. Ve sinir bozulduğuna ve hanâzîre yaku itseler fâide ide. Eğer ağacından değnek itseler çobanlar ve misâfirler yorulmaya.

Bentaflin [Bentafilun]

Türkçe buna Beşparmak dirler. Bir otdur ki, iki budaklı olur. Na'na yaprağına benzer. Eğer kökünü suyla üç ülüde bir ülüsü kalınca kaynatsalar suyun ağızda tutsalar diş ağrısın sâkin eyleye. Eğer mazmaza itseler boğaz irünün gidere. Eğer içseler ishâl ve bağırsak çıbanlarına ve mafsallar ağrısın ve ırku'n-nisâya fâide ide. Eğer döğseler sirkeyle bişürseler yaku eyleseler gövdede olan çıbanlara ve hanâzîre ve katı şişlere ursalar fâide ide. Ve balgamî şişlere dahi fâide ide. Ve mak'adda olan bevâsıra ve kuruluşuna ve uyuza ursalar fâide ide. Eğer kökünü sıksalar içseler ciğer ve öyken ağrısına ve kuttâl otların zararına fâide ide. Eğer kökünü sıksalar içseler ciğer ve öyken ağrısına fâide ide. Eğer her gün otuz güne dek bu yaprakdan sara'a yani uçuk tutan kişi içse fâide ide. Eğer yaprağını sıksalar suyundan birkaç gün her sabah içseler yerakanı gidere. Eğer suyun içseler ve yaku idüb mak'ada ursalar kan gelmesin men' ide. Eğer yaprağının kurusun döğüb cerâhate ekseler bitüre. Eğer yaprağın döşekde kosalar üzerine yatub uyusalar ihtilâm

52-b

olmağı men' ide.

Benc

Türkçe ban otudur. Eğer tohumunu döğseler sıksalar suyun göze tamzursalar ağrısın ve akan yaşın sâkin eyleye. Ve kulağa tamzursalar ağrısın dindüre. Ve rahimler ağrısına fâide ide. Ve eğer unile karışdırub gözde ve ayakda ve sâir yerde olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer üç denk haşhaş tohumuyla ve mâû'l-karâtın şarâbla içseler öksürüğe ve nüzleye ve gözden akan yaşa ve sancuya ve rahimden akan kana fâide ide. Eğer döğseler yaku eyleyüb şarâbla nikrîse ve haya şişine ve nifâsdan şişen emceğe ursalar fâide ide. Ve yaprağı tazeyken döğüb ağrır yerlere ursalar sâkin eyleye. Eğer üç yaprağın veya dört yaprağın şarâbla içseler ısıtmaları gidere. Eğer yaprağını bişürseler yiseler aklı fesâda virir. Eğer ak ban tohumunu veya kökünü kaynatsalar suyla mazmaza itseler diş ağrısını sâkin yeleye. Ve tohumunu yiseler semirde. Eğer yaprağının üçün ya dördün yiseler ifrâtla kan tükürmeye fâide ider. Ve öksürüğü keser. Eğer tohumunu ağrır dişe dütsü eyleseler ağrısın sâkin eyleye. Evet çok dütüzseler hunnâk eyler. Ve cinnet getirür. Eğer ban tohumuyla afyondan beraber alub balla karışdırub bakla kadar yiseler uyuda. Ve gövdede olan zahmete ve nüzlelere ve diş ağrısına fâide ide. Eğer yaprağını bişürseler mak'ad ağrısına ursalar yumurda sarusıyla fâide ide. Eğer kökünü kulunç olanın

53-a

boynuna asalar, fâide ide. Eğer ban tohumundan çok yiseler begâyet sarhoş eyleye. Karasından iki dirhem yiseler öldüre. İlacı budur kim mâû'l-asel içüreler, kUSDurular ve sonuna çok süt içüreler, kurtula.

Bınduk

Mi'deye yaramazdır. Eğer sahk itseler mâû'l-aselle içseler eski öksürükleri gidere. Eğer kavursalar azcuk büberle yiseler nüzleyi bişüre. Eğer göyündürseler donuzun ve ayının içi yağıyla karışdırub dâû's-sa'lebe dürtseler kıl bitüre. Ve bınduku yiseler beyni çok eyleye. Ve eğer göyünmüşünü saruşun gök gözlü oğlancıklara zeytle karışdırub içürseler gözlerinin bebeğin ve saru kılların kararda. Eğer ta'âmdan ön yiseler girü ağuyu def' ide. Ve sâim adlu bağırşağa fâide idüb kuvvet vire. Ve akreb sokduğuna fâide ide. Evet safrâyı çok eyler ve kusdurur. Ve nefh ider. Eğer iç kabuğunu çıkarub yiseler hazm olur. Eğer sovk mizaclu kişiler üzerine mâû'l-asel içseler ıssı mizaclu kişiler cüllâb içeler.

Bınduk-ı Hindî

Sovuk mi'delere eyüdü. Hazmı kavî eyler. Eğer süst a'zâlara dürtseler muhkem eyler. Eğer buçuk dirhem gül suyuyla içseler ağuya fâide ide. Ve göze inen suya ve rub' ısıtmasına ve ishâle ve tuhmeye ve şakıkaya ve uyuza ve baş ağrısına fâide ide. Büber kadar buruna tamzursalar lakveye fâide ide. Bir nice

53-b

eğer soğuk suyla nohud kadar ezüb içseler kuluncu hall ide. Eğer merzencûş suyla ezüb buruna tamzursalar gözde olan perdeyi ve karanuluğu gidere. Eğer şâf idüb avretler götürse hayız kanın yü-rüde. Ve oğlanı çıkara. Eğer üç dirhem sıkılmış suyundan içseler sevdâyı ve sulu balgamı ve safrâyı ishâl ide. Ve barası ve yerakanı ve çığıdı ve kuluncu gidere. Evet sirkencebînle içseler eğer iki dirhem alsalar döğseler tatlu şarâb ve sirkencebîn içinde ısladalar. Bir zaman dura. Andan süzeler. Mercimekle ya arpayla ol şarâb ya sirkencebînle bişürseler tavuk eti katalar. Şorbasın içeler. Birkaç gün şöyle isti'mâl itseler zekeri hiç kıvâma gelmeyen kişinin elbette kıvâma gele. Ve bir dürlüsü dahi olur. Kabuğu üzerinde iplik gibi olur. Eğer bir kişi koparsa eline alsa def'î uçuk tuta. Elinden gidericek yine ayıla.

Benek [Bunk]

Ba'zılar eydür, Mugaylan ağacının köküdür dirler. Ba'zılar eydür, Hindistan'dan gelür bir kabukdur. Dut ağacının kabuğuna benzer de, evlerde dütüzseler kokusu gökçek olduğundan ötürü eğer avretler dütüzseler rahimlerinin ağzın açar. Ve a'zâya yaku idüb ursalar eyü ide. Ve teri men' ide. Ve gövdenin râyahasın eyü eyleye. Deriyi arıda. Altındaki rutûbeti gidere. Ve hırızme kokusun gidere.

Büntûme [Bentûme]

54-a

Türkçe Burç dirler. Zeytûn ağacı üzerinde biter bir otdur. Yaprağı zeytûna benzer. Katı yeşil budakları olur. Üzerinde kuşlar yumurtlar. Ve dahi badem ağacında ve emrud ağacında dahi olur. Eğer bu otu döğseler suyunu sıkub içseler sünükler sınduğuna ve savuşduğuna ve kan tükürmesine fâide ider. Eğer incirle bişürseler suyunu içseler öksürüğe fâide ide. Eğer kurutsalar kel başa hırızme urduktan sonra ekseler be-gâyet fâide ide. Evet ekmeden sidükle ve tuzla başı ovalar. Andan ekeler.

[Benât-ı verdân]

Meşhûrdur. Zeytle sahk itseler ve bişürüb kulağa tamzursalar kulak ağrısının sâkin eyleye. Ve rahim ağrısına ve bögrek ağrısına fâide ide. Ve sidüğü ve hayız kanın yürüde. Eğer zeytle ve mumla ve yumurda sarusuyla karışdırub isti'mâl itseler bevâsıra ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer döğseler yaku idüb incikde olan çibanlara ursalar fâide ide.

Behmen

Süsen köküdür. Ak olur. Kızıl olur. Eğer yaku idüb nikrîse ursalar fâide ide. Kalbi kavî ide. Ve hafakanı gidere. Cimâ'ı ziyâde eyleye. Bedeli tuderidir, asâfirdir.

Behâr

Aynü'l-bakar didükleri otun sarusıdır. Eğer mumla ve yağla yaku idüb katı şişlere ursalar fâide ide. Ve balgamî şişlere ursalar

54-b

fâide ide. Ve çiçeğin döşürüb kurutsalar göz otlarına katsalar göz kuruduğun gidere. Kapakların kuvvetlü ide. Ve inen suyu def' ide.

Behmî (Bühmâ)

Damlar üzerinde biter. Yaprığı arpa yaprağına benzer. Çavdar başı gibi başı olur. Yedi ya sekiz başı olur. Eğer ayva şarâbıyla içseler ishâli kat' ide. Ve kan sızduğun kese. Ve çok işlemeye fâide ide. Eğer bir kızıl sofa ki pâre ola, içine bağlayub boyunlarına bağlasalar her kangı aradan kan sızarsa kat' eyleye.

Bûzîdân

Meşhûrdur. Uzun ve ak olur. Nikrîse ve mafsallar ağrısına ve so-vuk hastalıklara fâide ider. Ve galîz hıltları arıdır. Eğer iki dirhem yiseler cimâ'ı kavî ider. Ve galîz balgamları ve sinirleri arıdır. Ve ağuya fâide ider.

[Bûş-ı Derbendi]

Eğer yaku itseler ıssı şişlere ve ıssı nikrîse ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer inebü's-sa'leb ile karışdırub şâf idüb götürseler nikrîs zahmetin gidere.

Bûsîr

Türkçe Sığırkuyruğu dirler. Erkeği ve dişisi olur. Dişisinin yap-rağı kelem yaprağına benzer. Erkeğinin inceçük uzunca olur. İkisi bile sahrada ve taşlu yerlerde biter. Köklerin döğseler suyla mazmaza itseler diş ağrısına fâide ide. Eğer şarâbla içseler ishâle fâide ide. Eğer bişürseler suyun içseler öksürüğe fâide ide. Eğer yaku idüb dişine ursalar

55-a

ağrısın sâkin eyleye. Eğer yaprağın suyla bişürseler yaku idüb balgamî şişlere ursalar fâide ide. Eğer balla ve şarâbla yaku idüb yaramaz çıbanlara ursalar be-gâyet eyü eyleye. Ve sirkeyle yaku idüb hûre zahmetine ve akreb sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer yaprağını incir arasına kosalar kurt düşmeye dirler.

Bunyûn

Bu bir otdur ki, yaprağı kerefis yaprağına benzer. Çiçeği torak otu çiçeğine benzer. Tohumu ban tohumuna benzer. İçseler hayız kanın yürüde. Ve mi'deyi kızdıra. Ve sidüğü yürüde. Ve içdeki ölü oğlanı çıkara. Dalak ve bögrek ve kavuk ağrısına fâide ide. Eğer suyundan mâû'l-karâtîn şarâbıyla içseler iç ağrısına ve sidük damladuğuna fâide ide. Eğer tuzla ve şarâbla yaku idüb hanâzîr zahmetine ursalar fâide ide.

Bûlûgân [Bulugalin]

Türkçe süt otu dirler. Yaprağı mercimek yaprağına benzer. Bir karış uzunlu olur. Yiseler südü çok eyler.

Bulâmûbuyûn [Bulâmûniyûn]

Bu bir otdur ki, yaprağı baganos yaprağından uzunca olur. Depesinde koca tohumları olur. Ba'zılar çoban dayağı dirler. Zîrâ yaprakları ana benzer. Dağlarda biter. Ve katı yerlerde biter. Kökünün suyun şarâbla içseler baş ağrısına ve bağırsak çıbanlarına ve dalak katılığına ve ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Eğer bir dirhemini sirkeyle içseler dalak ağrısına fâide ide. Ve kökünü boyuna asakosalar akreb sokduğuna

55-b

fâide ide. Eğer kökünü çiğneseler diş ağrısını sâkin eyleye.

Bûlûgânâtın

Türkçe boğunluca [boğumluca] otu dirler, boğun çok olduğundan ötürü. Dağlarda biter. Birer arış uzunluğudur. Yaprığı defne yaprağına benzer. Tadı ayva tadına benzer. Kökü ak ve uzun olur. Boğun boğun olur. Eğer yaku eyleseler hûre zahmetine ve çığıda ursalar fâide ide. Ve kökünü yaku idüb çığıda ursalar giderir.

Burak

Meşhûrdur. Eğer kemnûnla sahik itseler unûmâli şarâbıyla içseler yelleri dağıda. Ve eğer merhem itseler çıbanlı uyuza ve giciğe ve barasa dürtseler fâide ide. Eğer menevüş sakızıyla karışdırub çıbanlara ursalar işlede. Eğer incirle yaku idüb istiskâya ursalar fâide ide. Eğer balla karışdırub göze sürme eyleseler gözü tiz eyleye. Eğer yaku idüb arık kişiler gövdesine sürseler arıklığın def' ide. Kayrutla yaku idüb felce ve siniri bozulduğuna ursalar fâide ide. Eğer babadya yağıyla karışdırub gövdeye dürtseler terlede. Eğer sirkeyle sahik idüb gargara itseler boğazdaki sülûğü düşüre. Evet mi'deye yaramazdır. Eğer balla karışdırub yiseler mi'deyi arıda. Süddelerin aç. Eğer kulağa tamzursalar sağırlığın gidere. Eğer iki dirhem üç dirhem zanbak yağıyla karışdırsalar zekere dürtseler cimâ'ı be-gâyet kavî ide. Eğer balla veya şırluğan ile karışdırub

56-a

kasuğa dürtseleler yine cimâ'ı kavî eyleye. Altı dirhem alsalar altmış dirhem su içinde hall itseler azcuk kaynatsalar kırk dirhem zeyt katsalar gümüş ma'deninde işleyenin kuluncu için fâide ide eğer içürseler. Ve eğer bulunmasa bedeli bir buçuk ol kadar tuzdur.

Bevl

Âdem sidüğüdür. Girü kalan hayvan sidüğünden za'ıfdir. Eğer hayvanât sidüğüyle yaramaz çıbanları ve kemrelü başları yusalar be-gâyet fâide ide. Eğer âdem sidüğün işeyüb kişi içse yılan sokduğuna ve ağulu otlar yidüğüne fâide ide. Eğer âdem sidüğünü natrûnla karışdırsalar kuduz it taladüğuna ve çıbanlı uyuza ve giciğe ursalar fâide ide. Başda olan çıbanlara ve konağa ve karcığa dürtseleler fâide ide. Eğer nar kabıyla sahik itseler kulağa tamzursalar kulakdaki kurdu öldüre ve çıkara. İrini kese. Ve bâliğ olmadık oğlan sidüğü dıyku'n-nefes olan kişi içse fâide ide. Bakır kab içinde bişürseler balla göze tamzursalar gözde olan akı ve çıbanları gidere. Ve göz ağrısına ve karardüğuna fâide ide. Ve sığır sidüğünü eğer mürrele sahik itseler kulağa tamzursalar ağrısın sâkin eyleye. Ve donuz sidüğünün dahi kuvveti sığır sidüğü gibidir. Evet bunun hâssiyeti budur kim, içseleler kavukda olan taşı dağıdır ve sidüğü yürüdür. Eğer eşek sidüğünü içseleler bögrek ağrısına fâide ide. Eğer gözü akşam ve sabah yusalar katı olub çapaklandığın gidere.

56-b

Eğer mak'adında şişi olan kişi ısıcak sidükle birkaç gün yusa fâide ide. Eğer ısıcak sidüğü hukne itseler bağırsakda olan zahmetleri gidere. Eğer natrûnla âdem sidüğün karışdırsalar dâü's-sa'lebe bir nice gün dürtseler gidere. Eğer üzüm çubuğu külüyle âdem sidüğün karışdırsalar kan sızduğu yere ursalar fâide ide. Eğer keçi sidüğün bûreyle ve turunç suyuyla karışdırub giciğe ve barasa ve sinirler ağrısına ve teşennüce ve sinir uzadığına ursalar fâide ide. Eğer âdem sidüğün gendeneyle kaynadub beş güne dek avretler içine girüb otursalar rahimleri ağrısına fâide ide. Girü ancılayın gendeneyle dalağı olan kişi her gün üç kaşık içse zahmeti gide. Gâyet mücerrebdir. Zîrâ Hekîm eydür, dalağı şişen kişi nice ilâc itdi fâide bulmadı. Bir gice düşünde gördü ki, bir kişi buna eydür, her gün sabah sidüğünden üç kere yut, sana şifâ ola didi. Ol kişi dahi eyle itdi. Şifâ buldu. Eğer bir kişi kancık it sidüğün alsa bir yerde kosa koyulunca andan sonra ak kılı yusa kara eyleye. Be-gâyet eyü boyaya. Eğer hayvanâtın sidüğün bişürseler koyulunca yaramaz çibanlara ve nasura be-gâyet fâide ide. Eğer inek sidüğün oğlancıklar gövdesinde olan yaramaz çibanlara dürtsele be-gâyet fâide ide. Evet kaynadalar andan isti'mâl ideler.

Beyza

Türkçe yumurda dirler. Ve dahi rafadan yumurda eyü gıdâdır. Mi'deyi ve bağırsakları ve kavuğu yumuşadır. Eğer bişmiş

57-a

yumurda sarusın za'ferânla ve gül yağıyla karışdırub göz sancısına ursalar sâkin eyleye. Ve eğer akını kulağa tamzursalar ıssı şişlere fâide ide. Sovudub ağrısın sâkin ide. Eğer od yanığuna dürtseler fâide ide. Eğer yüze dürtseler gün yakduğuna fâide ide. Eğer günlükle karışdırub alına dürtseler terleye fâide ide. Eğer gül yağıyla ya şarâb-ı unûmâliyle karışdırub bir yünü yaş idüb göze ursalar gözün ıssı şişlerin sâkin eyleye. Eğer çiğ iken içseler yılan sokduğuna fâide ide. Eğer ılıcak idüb yutsalar kavuk ve bögrek çibanlarına ve göğüs irinine ve kan tükürmeye ve nüzle-ye ve madde inen göze fâide ide. Ve rafadan yumurda öksürüğe diyku'n-nefese ve sill rencine ve ıssıdan avaz boğulmağa ve kan tükürmeye fâide ider. Eğer akını iklilü'l-melike karışdırub hukne itseler bağırsak çibanlarına ve mak'ad çıkduğuna fâide ide. Evet kaz yumurdası ve deve kuşu yumurdası ve ördek yumurdası yaramazdır yimeyeler. Eğer tavuk yumurdasının sarusın kara gömeler, balla karışdırub çığda ve benizde olan karamsılığa ursalar gidere. Eğer toy yumurdasın delseler içine bir pârecik yüncügez kosalar ki ol yünü kararda. Ol vakit eğer kılı yusalar be-gâyet kararda. Eğer kaplubâğa yumurdasını yiseler sara'a ve öksürüğe ve oğlancıklar hastalığına be-gâyet

57-b

fâide ide. Eğer ördek yumurdasını zeytle karışdırsalar rahme tamzursalar dört günden sonra hayzı yürüde. Eğer karınca yumurdasını suyla sahık idüb gövdeye dürtseler kıl bitürmeye. Eğer yumurda akını süveykle yani kavuk [kavut] demek olur, karışdırub kan kusana içürseler kese. Eğer yumurda akını kapak şişlere dürtseler fâide ide. Evet zinhâr içine dürtmeyeler, çıbanlar eyler. Eğer yumurda sarusın benefşe yağıyla karışdırub ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer sarusın çiğile göze ursalar fâide ide. Ve yarılan yerlere ve ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer kabuğun göyündürüb sahık idüb göze sürme itseler gözde olan çıbanlara ve giciğe fâide ide. Eğer deve kuşu yumurdasını kabuğun göyündürmeden sahık itseler balla yalasalar böğür ağrılarına fâide ide. Eğer yumurda kabuğunun göyünmüşünün sahık idüb buruna püfkürseler hiç çâresi bulunmayan burun kanın kese. Ve öyken irinin gidere. Ve göz irinin gidere. Ve göğüs irinin gidere. Ve yumurda sarusın bir üsküreye koyub uncuğaz koyub çalkasalar her bir saruya bir denk büber katub yiseler tiz hazm ola. Mi'delere fâide ide. Eğer sirkeyle bişürüb yiseler bağırsak çıbanlarına ve iç ağrısına fâide ide.

Biş

Bir otdur kim, uzununu bir arış

58-a

olur. Yapağı marul yaprağına benzer. Bildırcın dâim onu otlar. Onun için Bildırcın otu dirler. Türkler sıçan dahi yir dirler. Eğer gövdeye dürtseler etin yiye. Eğer buçuk miskâlini yiseler öldüre. Bedene eser itmekde ağulu yılanlar ağusundan beterdir. Eğer içseler baş çigzindüre. Uçuk tuta. İlacı oldur ki, çok kusduralar. Şalgam tohumunun suyuna sığırın sayağın içürmekle andan sonra pelid şarâbıyla kaynadub kırk dirhemine buçuk dirhem ve dâu'l-misk katub içüreler. Ba'zılar kebere kökü tiryâkı dirler. Eğer bîşi döğüb yaku eyleseler barasa dürtseler gidere. Ve cüzzâmlar için düzülen ma'cûna katub cüzzâmlara yidürseler be-gâyet fâide ide.

Bîş-i mûş-bîşâ

Bu bir otdur kim, bîş yanında biter. Ve bîşin kangı nev'i ki ağaç dibinde bite. Yemişi olmaz ve bu ot dahi bîş bigi fâide ide, barasa ve cüzzâma. Amma bîş-i mûş didikleri bir hayvandır. Sıçana benzer. Bîş adlu otun dibinde olur. Bu dahi cüzzâma ve barasa fâide ider. Ve her ağuya tiryâkdır dirler.

HARFÜ'T-TÂ

Tanbûr [Tânbul]

Halk buna Tenbûl dirler. Yapağı turunç yaprağına benzer. Ağaçlara dolaşur. Ve yaprağının tadı karanfil tadına benzer. Eğer yaprağın çiğneseler ağız kokusun eyü eyleye. Ve iştiâ getüre. Ve dişleri kızdıra. Ve nefesi ferah eyler. Ve bedeni kavî eyler. Ağız ve diş etlerin eyü eyler.

58-b

Ve mi'deyi kavî eyler. Yaprığın yiseler üzerine su içseler nefesi kokulu eyleye ve ferah eyleye. Ve kalbi kavî ide. Vahşeti gidere. Ba'zılar buna sâdec-i Hindî dirler. Bedeli karanfildir.

Tibn

Samandır. Üzerine yatmayalar, felc eyler. Sinirlere zarar eyler. Eğer buğday samanın göyündürseler külünü yarı kadar tuza karıştırsalar sirkeyle yoğursalar incikde olan çıbanlara ursalar gidere. Eğer buğday samanın kaynadub üşüyen ayağa ursalar ve yıldırım inmiş ayağa dahi ursalar zahmetin gidere. Eğer arpa samanı üzerine yatsalar ıssı mizaclu kişilerin gövdesine fâide ide. Eğer bakla samanın göyündürseler uyuzdan gövde karardığına eküb süre süre yusalar eyü eyleye. Eğer bakla samanıyla ak kılları yusalar be-gâyet kararda. Eğer incir ağacına inciri belürdüğü vak-tin bakla samanın dütüzseler yemişin düşürmeye.

Türmüs

Türkçe Termiye'dir. Eğer balla karıştırsalar yalasalar ya sirkeyle içseler ya suyla kaynadub suyun içseler karındaki kurtları öldüre. Ve ciğerin ve dalağın süddelerin aç. Eğer ol suyu behak üzerine ve beneklere dökseler fâide ide. Ve uvacuk çıbanlara ursalar fâide ide. Eğer baganosla ve büberle karıştırub içseler ciğeri ve dalağı arıda. Ve süddeleri aç. Ve içdeki

59-a

ölü oğlanı çıkara. Eğer ununu yaku idüb yan başı ağrısına ursalar gâyet fâide ide. Eğer yaşını döğseler uyuza ve yaramaz çibanlara ve hanâzîre ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer arpa unuyla ve suyla karışdırub ıssı veremlere ve ırku'n-nisâya ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle bişürseler hanâzîre ursalar hall eyleye. Eğer yağmur suyuyla muharrâ olunca bişürseler içseler ve yüzü yusalar gâyet eyü eyleye. Eğer kökünü suyla bişürseler içseler sidüğü yürüde. Ve şol termiye ki acılığı gitmiş ola, kaçan döğseler sirkeyle içseler gönül döndüğün gidere. Ve gönüle yimek istede. Eğer bişürseler suyla uyuz koyunu yusalar uyuzu gide. Eğer aç iken yiseler içi arıda. Ve eğer suda ıslatsalar ol suyla duvarları yusalar sinekleri kira. Eğer bir rıtl suyun isti'mâl itseler barasa fâide ide. Eğer sabâh acıla bir avuç tuzluca termiye yiseler gözü be-gâyet nurlu eyleye. Eğer sirkeyle bişürseler mafsallar ağrısına be-gâyet fâide ide. Eğer deniz suyla karışdırub oğlancıklar boynunda balgamî şişlere ursalar tahlîl ider. Eğer değirmende öğütseler kabuğun giderüb bir bakır çölmek içine koysalar üzerine taze süt koysalar ol kadar kaynatsalar ki süt sine gide. Andan sonra beraberı sığırın tuzsuz sayağı katsalar bişürseler koyulunca andan bir beze yaku

59-b

idüb böğüre ursalar safrâyı ishâl ide. Ve yürek üzerine ursalar sevdâyı ishâl ide. Ve sekirdene ursalar ham yelmeşik hıltı ishâl eyleye. Haddince ishâl itdükden sonra gidereler. Sovuk suyla ol araya süreler, ishâlleri dura. Hekîm eydür, be-gâyet mücerrebdır. Tıbbın sırlarındandır. Oğlancıklar ve pîr erler ki müşhil ot içmeye doymayalar, bunu isti'mâl ideler, şifâ bula.

Tedrüc

Türkçe Süglün'dür. Eğer ödün burnuna tamzursalar vesvâsa ve mâlihulyâya fâide ide. Eğer etini büryân eyleseler üç gün ıssı ıssı yiseler vesvâsı ve hayâlleri gidere. Cemî' kuşlar etinden bu efdaldir. Beyniye gâyetde yarar. Akı ve fehmi ziyâde eyler.

Türbüd

Meşhûrdur. Eğer iki dirhem badem yağıyla ıslâh idüb içseler mi'dede olan yelmeşik balgamları ve gövdede olan sulu balgamları ve yan başında olan çiğ balgamları ishâl eyleye. Ve sinirler ve mafsallar ağrısına fâide ide. Ve rahimleri arıda. Süddelerin aç. Ağrılarına fâide ide. Mi'deyi ve bedeni ve dimağı kavî eyleye. Ve uçuk tutana be-gâyet fâide ide. Bedeli dut ağacı kabuğudur. Kökünün kabuğu dahi yeğdir.

Terencübîn

Meşhûrdur. Terengübîn dirler. Mu'tedildir. Harâretde ve burûdetde yumuşadıcıdır. Tabî'atı ağır hastalıklara fâide ider. Ve göğsü ter eyler. Ve ıssı mizaclu kişilere fâide ider.

60-a

Eğer erük ve unnâb suyuyla ezüb içseler şekerden pek cilâ vire. Ve ısıtmalar alevin sâkin eyleye. Susuzluğu keser. Eğer on miskâl içseler safrâyı ishâl ide. Şerbeti yigirmi miskâldir.

Turâb-ı Saydâ

Şam vilâyetinde bir mağaradan kazub götürürler topraktır. Eğer bir miskâlini yumuşak döğseler sünüğü sınan kişiye içürseler fi'l-hâl bitüre. Ve sünüğü savuşduysa yerine getüre. Mücerrebdir.

Turâbü'-ş-şâride

Bu bir topraktır kim Rum denizinin cezâresinden götürürler. Eğer bundan azcuk su içinde hall itseler buruna tamzursalar boğazdaki sülüğü tiz çıkara. Ve bu toprakla arpayı dahi karışdırsalar ol arpayı at başına asakosalar ata yapışan sülüğü kese düşüre. Ve ol davarın yanına vuhûşdan ve tuyûrdan nesne gelmeye.

Tüffâh

Almadır. Eğer yaprağın döğseler cerâhate ursalar bitüre. Veya ıssı veremlere ursalar fâide ide. Ve mi'de üzerine ursalar fâide ide. Eğer evvel-i bahârda olan almayı yiseler safrâyı ziyâde eyleye. Ve tabî'atı kabz eyleye. Mi'denin ağzına kuvvet vire. Ve sinirlere zahmet eyleye. Safrâdan olan susuzluğu kese. Ve kusmağı sâkin eyleye. Geç hazm ola. Yel eyleye. Nisyân getüre. Eğer tatlu almayı bişürüb göz ağrısına yaku idüb ursalar ağrısın sâkin eyleye. Ve çok yiseler

60-b

uzun ısıtmalar getüre. Eğer nâr ve koruk suyuyla bişürüb yiseler mi'deyi kavî idüb safrâ ishâlin kabz eyleye. Bişürüb yiseler zûsentâriye zahmetine fâide ide. Ve tatlu alma ağulara fâide ide. Ve kalbi kavî ider. Ve rûhu ferah ider. Ve dimağı kavî ider. Evet kokulaması yigrekdir yimesinden. Zîrâ yimesi damarlar içinde yel eyler. Ve ardalaları ağrıdır. Vakt olur ki sill zahmetin getirür. Ve öykene deler. Ve geç hazm olur. Eğer yaş yaprağın sıksalar on iki dirhem suyundan içseler tiz ağudan ve akreb sokduğundan emîn ola. Ve alma şarâbı safrâdan kusmağı ve gönül döndüğün giderir. Ve içi kabz ider. Ve harâreti sâkin ider.

Tufâk [Tüfâf]

Eşek maruludur. Sovukdur. Kuruducudur. Eğer yaku idüb mi'deye ursalar alevin gidere. Ve ıssı şışlere ursalar fâide ide. Eğer suyundan içseler mi'denin harâretin sâkin eyleye. Ve sidüğü yürüde. Eğer yünle şâf idüb götürseler rahimde ve mak'adda olan ıssı şışlere fâide ide. Eğer bu otu köküyle ve yaprağıyla döğüb akreb sokduğu yere ursalar fâide ide.

Temr

Hurmadır. Geç hazm olur. Çok yiseler baş ağrıdır. Ciğerde süddeler eyler. Ve şışlerine zarar ider. Evet bedeni kızdırır. Levnin eyü eyler. Göğse ve öykene ve bağırsağa

61-a

eyüdü. Evet göz ve ağız ağrısına ve hunnâka zarar ider. Muslihi üzerine sirkencebîn ve ekşi nâr suyun içmektir. Ve sirkeyle gargara itmektir. Ve soğuk mizaclı kişiler ve zahmeti olmayan kişiler yiseler arka ağrısına fâide ide. Eğer tâze süde ıslatsalar içine darçînî koysalar ol südden içseler cimâ'ı be-gâyet kavî eyleye. Evet soğuk günlerde isti'mâl ideler. Ve hurma yiyen kişi eğer za'îf dişli olsa sumak suyuyla ağzın ya yıkaya ve gül suyuyla ağzına gargara ide, ta kim ağız ağrısından ve hunnâkdan emîn ola.

Temr-i Hindî

Meşhûrdur. Kusmaya ve ısıtmalar susuzluğuna ve safrâyı ishâl ider. Altmış dirhem kaynadub içseler kalbi kavî ide. Ve göyünmüş hıltları ishâl ide. Ve ağız ağrısına fâide ide. Mazmaza itseler ve ıssı yürek oynamasına fâide ide.

Timsah

Meşhûrdur. İçi yağın yağla karışdırub fitil eyleseler bir kurbağalı yerde yikasalar hiç kurbağa ötmeye. Eğer timsahın derisini bir köyün dâiresine dolandırsalar bir damda asakosalar ol köye dolu yağmaya. Eğer timsah ısırıldığı yere iç yağın ursalar fi'l-hâl hoş eyleye. Eğer ödün göze sürme itseler aklıgı gide. Eğer bokunu göze sürme itseler eskiden ve yeniden olan aklıgı gidere. Eğer diriyken gözlerin çıkarsalar cüzzâm rencine mübtelâ olan kişinin belürdüğüneleyen boğazına assalar ziyâde eyler. Eğer sağ yanındaki dişlerinden bir pâresin

61-b

boynuna asakosalar cimâ'ı ziyâde eyleye. Eğer sağ gözün sağ gözü misil olan götürse ve sol gözün sol gözü misil olan götürse fâide bula. Eğer içi yağın gül yağıyla karışdırub bele dürtseler ağız ve bögrek ağrılarına fâide ide. Ve cimâ'ı ziyâde eyleye. Eğer kanını alsalar belilecle ve emlecle karışdırub targıl olan kişinin gövdesine dürtseler gidere. Eğer arık kişiler etin kavurma idüb yiseler be-gâyet semirde. Eğer içi yağın eritseler birkaç gün kulağa tamzursalar sağırlığın ve ağrısın gidere. Eğer rub' ısıtması tutan kişi yağın gövdesine sürse gidere.

Tun

Türkçe Sırt balığı dirler. Eğer etini yiseler yılan sokduğuna fâide ider. Eğer yaku idüb kuduz it taladığı yere ursalar fâide ide.

Tengâr

Kuyumcular isti'mâl itdüğü tuzdur. Eğer diş diblerine ursalar kurtların öldüre. Ve etlerin muhkem idüb sancusun sâkin eyleye. Ve kirlerin gidere.

Tût

Türkçe dut dirler. İçi yumuşadır. Mi'deyi fesâda virir. Eğer sıksalar suyunu bakır kabda bişürseler ya güneşde kosalar be-gâyet kâbız olur. Eğer azcuk kaynatsalar balı kıvâma getürseler dimâğda olan şişlere ve yaramaz çibanlara ve dilin iki yanında olan şişlere fâide ide. Eğer içseler eski ishâli olan kişilere ve bağırsak çibanlarına fâide ide. Eğer kökünün kabuğun suyla bişürüb içseler içi ishâl eyleye. Ve namâzbûr kurtların çıkara. Ve ağulu

62-a

otların zararın def' ide. Ve yaprağın zeytle sahık itseler od yanuğuna ursalar gidere. Eğer üzüm yaprağıyla ve kara incir yaprağıyla ve yağmur suyuyla bişürüb ak kılları yusalar kararda. Ve içseler on sekiz dirhem ef'â yılan sokduğuna fâide ide. Ve yaprağın kaynatsalar suyuyla mazmaza itseler dış ağrısın sâkin ide. Eğer harman vaktinde kökünü bıçakla çizseler ol gün ve ol gice kosalar sabah durub evvel süzüb dolunca alsalar dış ağrılarına fâide ide. Ve hûre zahmetlerine ursalar gidere. Ve içseler ishâl ide. Eğer kökünün kabuğun alub otuz dirhem incir ve yüz yigirmi dirhem suyla yarusu kalınca bişürseler, sonra el ursalar sıksalar sâfi suyundan altmış dirhem içseler sevdâyı ishâl ide. Eğer dut yaprağın sahık idüb balla karışdırub hamâmda çığda dürtseler gidere. Eğer dutun hamla kızduğu vaktin parmak aralığında ve topukda olan yarıklara dürtseler fâide ide. Eğer kökünün kabuğun kaynatsalar suyun içseler ve arka ağrısına dökseler ham hıltan olan arka ağrısın gidere. Tatlısu ıssı mizaclu kişilere baş ağrısıdır. Gerekdir ki, üzerine ekşi sirkencebîn içeler. Ammâ ekşisi safrâyı giderir. Kanın sür'atin kese. İkisinin dahi suyundan gargara itseler hunnâkı gidere.

Tüderî

Türkçe Kuş etmeği dirler. Ba'zılar isbetan (isteban) dirler. Bostanlarda biter. Ve harâb yerlerde

62-b

biter. Yapağı tere yapağına benzer. İncecük budakları saruca çiçekleri olur. Depelerinde boynuz gibi olur. İçinde uvacuk tohumları olur, tere tohumu gibi. Eğer lu'ûk eyleseler yalasalar göğüsden ve öykenden yelmeşik galîz hıltları gidere. Ve kan tükürmeye ve öksürüğe ve yarakana ve ırku'n-nisâyâ ve kuttâl otlar zararına fâide ide. Eğer suyla karışdırub yaku itseler kulak diblerindeki ve göğüzdeki ve hayadaki eski katı şışlere ursalar fâide ide. Ve içde olan seratâna dahi ursalar fâide ide.

Tûtiyâ

Meşhûrdur. Eğer döğseler yaramaz çibanlara ursalar fâide ide. Eğer gözde olan çibanlara dahi ekseler fâide ide. Ve gözü kuvvetlü eyleye. Bu tûtiyâyı Mersin'den dahi düzerler. Yapağını ve yemişini ve çiçeğini tazeyken cem' idüb bir taş çölmeğe koyarlar. Üzerine balçık suvarırlar. Çok delücükler iderler. Dahi çölmeği furuna bırakırlar. Çölmek bişince dursa andan çıkaralar. Çölmeğe dahi koyalar. Yine eyle ideler. Andan sonra çıkaralar. Yuyalar isti'mâl ideler. Ve zeytûn ağacından dahi eyle ideler. Evet çekirdeğin çıkaralar.

Tûbâlû'n-nühâs

Bakır ki çekiçden çıkar sıçrar. Alalar suyla yuyalar, isti'mâl ideler. İrinin gidere. Be-gâyet eyü eyleye. Kapakda olan zahmetleri gidere. Ve eğer içseler ishâl eyleye. Balgamî ve saru suyu şerbeti buçuk miskâl menevüş sakızıyla ve demürden sıçrayan kuvveti dahi anun gibidir. Evet mâü'l-aselle

63-a

bir buçuk miskâl içseler azcuk sirke içdikden sonra balgam ishâl eyleye. Eğer kahl itseler göz kuruduğun gidere. Ve ağrısın sâkin eyleye.

Tîn

İncirdir. Eğer boy unuyla karışdırsalar katı şişlere ursalar bişüre. Eğer arpa unuyla karışdırub ursalar tahlîl ide. Ammâ suda bişüreler. Ol suyu içseler ishâl eyleye. Eğer sığır eti çölmeğine incir ağacından bir pâre bıraksalar muharrâ bişürseler ol suyu siğillere ursalar ve yağını dürtseler kopara. Ammâ mi'deye yaramazdır. Ve susuzluğu keser. Harâreti sâkin eyler. Evet kurusu kızdırıcıdır. Ve susadıcı ve yumuşadıcıdır. Ve bağırsakda yaramazdır. Boğaza ve öykene ve kavuğa ve bögreğe ve rabv zahmetine ve eski sayrulukdan durub benzi mütegayyir olana ve masrû'lara ve mecnûnlara fâide ider. Eğer zûfâyla bişürseler suyun içseler göğüsde olan artuk hıltları gidere. Ve eski öksürüğe ve eski öyken ağrısına fâide ide. Eğer sezâbla kaynadub hukne itseler iç ağrısına fâide ide. Eğer bişürseler kulak dibinde olan katı şişlere ursalar yumuşada. Eğer irsâyla ve natrûnla ve kireçle karışdırub katı şişlere ursalar yumuşada. Ve eğer bişürmeden bu mezkûr otlarla ursalar fâide ide. Eğer enâr kabuğuyla döğseler ursalar fâide ide kuruluğuna ve incikde olan yaramaz çıbanlara. Eğer şarâbla bişürseler afsentin ve arpa ununu karışdırub mecnûnlara yidürseler be-gâyet fâide ide.

63-b

Eğer göyündürseler mumla ve zeytûnla karışdırub sovuksan yarılan yerlere ursalar fâide ide. Eğer döğseler hardalla ve suyla sahk idüb kulağa tamzursalar gü[rü]ldüsün ve giciğin gidere. Eğer yumurda sarusuyla ve mumla avretler götürse rahimlerin arıda. Ve hayızların yürüde. Eğer boy unuyla karışdırub nikrîslere yaku itseler fâide ide. Eğer arpa unuyla karışdırub çibanlu uyuza ve çibansız uyuza ve demregüye ve çığıda ve behaka ursalar fâide ide. Ve bir pâre yüne kosalar eti yiyen dişe kosalar ağrısın gidere. Eğer iç yağıyla siğillere ursalar kopara. Kaçan südü bişürürken incir ağacıyla karışdırsalar kesile. Andan kesilen südü içseler ishâl eyleye. Ve ham inciri bişürseler yaku itseler hanâzîre ve katı yaralara ursalar gidere. Ve bunu sirkeyle ve tuzla yaku idüb başda olan yaş çibanlara ve şerâ zahmetine ursalar gidere. Eğer gözün katı kapaklarına ursalar yumuşada. Ve kara incir yaprağın yaku idüb ak behaka ursalar gidere. Ve ham inciri balla karışdırub it taladığına ve dahi şol sulu çibanlara ursalar fâide ide. Eğer haşhaş yaprağıyla karışdırub cerâhate ursalar sınımış sünük uvakların çıkara. Eğer mumla karışdırub katı çibanlara ursalar yumuşada. Ve olmuş inciri yiseler ciğere ve dalağa ve kavuğa ve bögreğe fâide ide. Ve kurusu sovuksan mizaclu kişilere eyüdü. Ve sidük damladuğuna fâide ide.

64-a

Ve bögreği kızdırır. Ve zekeri kıvâma getürür. Ve öykende ve göğüsde olan yaramaz hıltları çıkarır. Ve mesâmlarda olan yaramaz hıltları giderir. Evet çok yiyecek adamı bitlü eyler. İlâcı budur kim, hamâm içinde gövdesine bûre ve nohud unu saçub ovalar gidere. Eğer kozla yiseler yelleri dağıda. Ve kulunca ve yan baş ağrısına fâide ide. Ve acıla koz içiyle yiseler eyü hılt eyleye. Ve gövdenin levnin eyü eyleye. Çok yiseler gicik eyler. Dişe yaramazdır. İçi yumuşada. Evet semirde ve gazab gidere. Eğer beraber böyle bişürseler muharrâ olunca andan süzseler su beraberi bal katub kıvâma getürseler rabv zahmetine ve kuru öksürüğe fâide ide. Eğer yüz yigirmi dirhemini süci sirkesinin içinde dokuz gün ıslatsalar yaku idüb dalağa ursalar günde dört danesin yise dalağı gide.

HARFÜ'S-SÂ

Sanisyâ [Safisyâ]

Ba'zılar buna baganos sakızı dirler. Evet hatâdır. Türkçe Der-yas dirler. Meşhûrdur. Ba'zılar eydür, cezîrelerde biter bir otudur. Torak otuna benzer çiçeği ve tohumu. Eğer kökünün kabuğunu mâü'l-karâtîn ile dört dirhemini üç dirhem torak otu tohumuyla içseler ishâl ide. Ve eski yan ağrısına ve artuk hıltlar tükürmeğe fâide ide. Ve eğer kökünün suyundan üç dirhem içseler be-gâyet kusdura. Eğer suyunu balla karışdırub çibanlu uyuzlara dürtse-ler gidere. Eğer kibritle karışdırub hûre zahmetlerine ursalar gi-dere.

64-b

Ve kökünü döğseler arpa unuyla yaku itseler kesilen ete ursalar fâide ide. Bedeli teredir.

Secîr

Üzüm cebresine dirler. Eğer tuzla karışdırub ıssı şişlere ve emcek şişlerine fâide ide. Eğer kaynadub suyla hukne itseler bağırsak çibanlarına ve ishâllere fâide ide. Ve asfûr cebresini sirkeyle karışdırub ciğerin ıssı şişine ursalar hall ide.

Sa'leb

Türkçe Tilki'dir. Derisi cemî' derilerden ıssıdır. Semiz kişiler ve mizacı soğuk kişilere fâide ider. Samur dahi buna yakındır. Harâretde eğer tilkiyi su içinde bişürseler mafsalları ağrıyan kişi mafsallına dökseler gâyet fâide ide. Evet istifrá'dan sonra gerek. Eğer tilkiyi dirile zeyte kosalar muharrâ olunca bişürseler ol zeyti sinir bozulduğuna sürseler be-gâyet fâide ide. Eğer öykenini kurutsalar sahk itseler içseler rabv zahmetine ve öksürüğe fâide ide. Ve içi yağın kulağa tamzursalar ağrısın gidere. Eğer bir miskâlini suyla ve balla içseler kulak ağrısın gene gidere. Ve eğer göyünmüş yumurda kabuğuyla karışdırsalar dâü's-sa'lebe sürseler be-gâyet fâide ide. Mücerrebdir. Eğer içi yağın ısıcıkla birkaç gün kulağa tamzursalar ağrısın ve sağırlığın gidere. Eğer yağıyla yayan yürüyen kişi ellerin ve ayakların ve sinirlerin ovsa yorulmaya. Eğer içi yağın bir ağaca sürseler evin bir bucağına kosalar büreler ol araya cem' olalar.

65-a

Selb

Bir otdur kim ırmaklar kenârında biter. Uzun yaprakları olur. İki âdem boyu mikdârı biter. Ağacı Tekesakalı ağacına benzer. Eğer yaprağın döğseler saçlara ursalar muhkem eyleye. Eğer kökünü asakosalar yanak üzerine ursalar diş ağrısın sâkin eyleye. Eğer yaprağın yaku idüb sevdâvî katı şişlere ursalar yumuşada. Ve ağrısın sâkin eyleye. Eğer yaku idüb enseye ursalar yigirmi dört sâat kosalar sevdâvî teşvîşleri gidere.

Selc ve Celîd

Kardır ve Doludur. Kocalara ve soğuk hılt olan kişilere yaramazdır. Evet ıssı diş ağrısın sâkin ider. Sinirlere ve soğuk hıltlı mi'delere zarar ider. Ve öksürük getirür. Evet hazmı eyü eyler. Ve boğaza yapışan sülükleri giderir. Vakt olur kim susadır harâreti cem' itdüğünden ötürü.

Sûm

Sarımsaktır. Kızdırıcıdır. Ve mi'deyi kuruducudur. Karından yelleri çıkarıcıdır. Ve susadır. Ve namâzbûr kurdun çıkarır. Ve deride çibanlar eyler. Eğer ursalar ya şarâbla döğseler içseler ef'â yılan sokduğuna fâide ide. Ve boğazı aç. Sâfi eyleye. Ve eski öksürüğe fâide ide. Eğer fûdenc-i ciliyle [cebelîyle] bişirüb suyun içseler bitleri öldüre. Eğer göyündürüb balla karışdırsalar göz altında irini ve kanı kese, gidere. Eğer tuzla ve zeytle karışdırub uvacuk beneklere dürtseler gidere. Ve eğer ban yağıyla karışdırub dâû's-sa'lebe

65-b

dürtseler gidere. Eğer tuzla ve zeytle ve balla karışdırsalar uvacuk demregüye dürtseler başda olan çibanlara ve konağa ve behaka ve çibanlu uyuza ursalar fâide ide. Eğer sanevber ağacıyla ve günlükle kaynadub suyun ağızda tutsalar diş ağrısın sâkin eyleye. Eğer incir yaprağıyla ve kemnûnla karışdırub yaku itseler yılan sokduğuna dürtseler fâide ide. Ve eğer özdekin yaprağıyla karışdırub kaynatsalar avretler içine girse otursalar hayızları yürüde. Ve içindeki ölü oğlanı çıkara. Eğer dürtseler de bu fâideyi ide. Eğer kara zeytûnla karışdırub yiseler sidüğü yürüde. Ve damarlar ağzın açsın. Ve mecnûnlara fâide ide. Ve galîz yelleri ve hıltları kat' ide. Ve diş yindüğüne ve kulunca fâide ide. Ve galîz yelleri dağıdır. Ve bağırsaklar ağrısına ve öyken çibanına fâide ider. Ve başı ağır eyler ve gözü za'îf eyler. Ve içi yürüdür. Ve nisyâna ve dalağa ve kasık ağrısına fâide ide. Ba'zılar menî kurudur dirler ve ba'zılar ziyâde eyler dir. Ve bevâsıra ve iç ağrısına ve ishâle ve hanâzîr olana ve rub' sıtması tutana ve yüklülere ve emzüklülere yaramazdır. Eğer suyla ve sütle bişürseler hall olunca sonra çibanlara ursalar işlede. Ve yiseler eski ısıtmalara ve öyken çibanlarına ve mi'de ağrısına ve mafsallar ağrısına ve nikrîse ve ırku'n-nisâyâ ve kulunca fâide ide. Ve tuzlu balgamdan olan susuzluğu giderir. Ve yinen dişlere kosalar yindüğün gidere. Ve yiseler arka

66-a

ve yan başının eski ağrılarına fâide ide. Ve cimâ'ı kavî ider. Eğer iç yağıyla karışdırub yaku itseler şişlü cerâhatlere ursalar begâyet fâide ide. Eğer yağ içinde tekrâr kavursalar soğuktan yarılan yerlere ve kan donduğu yerlere ursalar fâide "ide". Eğer ol yağı içseler mi'de ağrılarına ve balgamdan olan kulunçlara ve yaramaz hıltan olan iç ağrısına fâide ide. Eğer sayağıyla kavursalar yiseler bağırsak ağrısına fâide ide. Ve başa ursalar çibanların onulda. Eğer döğseler suyun sirkeyle karışdırub gargara itseler boğaza yapışan sülüğü öldüre. Eğer koza ve incire karışdırub yiseler bu fâideyi ide. Ve karında kurt olmağı men' ide. Ve sidük damlamasın kese. Eğer bişürüb yiseler soğuk öksürüğe fâide ide. Eğer kunduz hayasıyla döğse zeytle karışdırub yaku idüb akreb sokduğuna ursalar fâide ide.

Sıl

Ayruk didükleri otdur. Bir otdur ki, boğuncukları olur. Uzunca yaprakları olur. Güyegü otu yaprağına benzer. Sığır otu dirler. Eğer bu otun kökünü kaynatsalar suyun içseler iç ağrısına ve sidük tutulmasına ve kavukda olan çibanlara fâide ide. Ve taşların dağıdır. Ve bir dürlüsü dahi olur. Yapağı sarmaşık yaprağına benzer. Ak çiçeklüce kökleri beş altı olur. Barmak yoğunluğunca ak ve yumuşak ve tatlı olur. Eğer sıksalar suyunu şarâbla ve balla bişürseler bir dirhem mürr ve üç dirhem büber katub kaynatsalar bir bakır kabda

66-b

saklayudutsalar vakt-i hâcetde göze dürtsele be-gâyet fâide ide. Ve tohumunu yiseler sidüğü yürüde. Ve kusmağı ve ishâli kat ide.

HARFÜ'L-CÎM

Cavşîr

Eğer mâü'l-karâtinle ya şarâbla içseler ısıtmalar ve a'zâ süstlüğüne ve yan ve iç ağrısına ve sidük damladuğuna ve kavuk uyuzuna fâide ide. Eğer balla karışdırub avretler şâf bigi götürseler hayzı yürüde. Ve oğlanı öldüre çıkara. Ve rahimde olan yelleri dağıda. Ve katılığın yumuşada. Ve ırku'n-nisâya dürtse fâide ide. Eğer cavşîr ağacının kökünü sirkeyle karışdırub avretler şâf gibi götürseler karındaki ölü oğlanı düşüre. Ve eski çibanlara ekseler bitüre. Eğer zerâvendle içseler ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Eğer şarâbla içseler rahim ağrısına ve hunnâka fâide ide. Eğer bir miskâlini matbûhile içseler ishâl ide. Eğer merhem itseler hûre zahmetine ursalar fâide ide. Eğer buçuk miskâlini müşhil otlarla karışdırub içseler sovuksan olan kuluncu ve galîz yelleri ve ham hıltları çıkara. Eğer bir dirhemini on iki dirhem merzencûş suyuyla içseler üç güne dek cimâ' akabinde ditremeği gidere. Sınirlere yaramazdır. Ümmü's-sıbyâna ve sara'a fâide ide. Eğer üç aylık veya dört aylık oğlan ölü olsa bundan şâf itseler avretler götürseler fi'l-hâl düşüre. Eğer buçuk miskâl içseler

67-a

cemî' rahim zahmetlerine fâide ide. Ve balgamî hıltları ishâl ide. Ve sovk hastalıklara fâide ide. Eğer avretler hukne itseler katı şişlere ursalar ve rahimlerinin şişlerine fâide ide. Eğer yağla karışdırub sovk ısıtmalara dürtseler fâide ide. Bedeli incir südür.

Câvers

Darıdır. Eğer kavursalar karına dürtseler iç ağrısın sâkin ide. Ve ağrı yerlere ursalar fâide ide. Eğer etmek bişürüb yiseler içi kabz ide. Ve sidüğü yürüde. Eğer sütle bişürseler tiz hazm ola. Bedene eyü gıdâ ola. Mi'deyi kavî ider. Girü kalan a'zâları dahi kavî ide. Eğer yağla yiseler içi yumuşada.

Câmûs

Su sığırıdır. Eti be-gâyet galizdir. Mi'dede çok yatur. Ve geç hazm olur. Eğer su sığırı etin bişürseler gice erteye dek kosalar çölmek içinde çölmek gibi canavar ola, yüzü üstüne yürür gibi. Eğer toynağını göyündürseler sahk idüb içseler uçuğa fâide ide. Eğer zeytle karışdırub hanâzîre dürtseler ve dâü's-sa'lebe sürseler be-gâyet fâide ide.

Cübn

Peynirdir. Eğer peyniri kuru donuz etiyle tuzlu ola. Ve geyik etiy-le şol kadar bişürseler kim muharrâ olunca yaku idüb bendkeşlere olan katı şişlere ursalar hall eyleye. Ve sinir bozulduğuna ve mafsallar taş gibi olduğuna fâide ide. Eğer donuzun paçasın mürr ve mum ve uşak ve zeyt ve peynirle havanda döğseler merhem olunca andan sonra bendkeşlerde

67-b

olan katı şişlere ursalar gidere. Ve sinir bozulduğuna ursalar açsın. Hekîm eydür, eğer donuzun paçasını sünüklerin bişürseler eriyince be-gâyet yıllamış peynir katub mermer üzerinde ezseller mübâlağayla andan mafsallar ağrısına bir nice zaman ursalar hoş eyleye. Mücerrebdır. Nicesin ben tecrübe itdim dir. Evet peynir yimek susadır. Taşlar bitür. Eğer yaş iken tuzsuz yiseler mi'deye eyüdür. Tiz hazm olur. Semirdir. Ve içi yumuşadır. Eğer yaş iken sıksalar kavursalar yiseler kabz ide. Eğer yaku idüb gözün ıssı şişlerine ursalar fâide ide. Ve alt karardüğün gidere. Ve balgamı ziyâde eyler. Ve içi susadır. Ve ekşi ekşi geçirdir. Evet yidüğünden sonra bal yiyeler. Ve eski peynir öyken çibanlarına eyüdür. Ve taze peynir nar kabıyla bişürseler yüze dürtseler çığıdı gidere. Ve eğer suda bişürseler avretler suyun içseler sütleri çok ola. Çok yimek kulunç eyler. Muslihi baldır.

Cıbsîn

Alçıdır. Eğer yumurda akıyla karışdırub yaku idüb cerâhate ursalar fâide ide. Eğer göyündürseler kan sızan yerlere ekseler fi'l-hâl tuta. Eğer sirkeyle karışdırsalar başa dürtseler burun kanın kese. Zinhâr içmeyeler helâk eyler.

Circîr

Su teresidir. Eğer kendüyi yiseler tohumunu cimâ'ı ziyâde eyleye. Ve içi yumuşada. Ve kızdıra. Evet baş ağrıdır. Ve çigzindürür.

68-a

Ve gözü karardır. Muslihi sirkencebîndir ki içeler. Eğer tohumunu sahk itseler çıgıda dürtseleler gidere. Eğer sığır ödüyle döğseleler yaku idüb gövdede çibandan deri kararduğuna ursalar gidere. Eğer yiseler üzerine şarâb-ı reyhân içseleler sidüğü yürüde. Ve ağılu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer döğseleler suyun sıksalar ekşi nar ağacı dibine dökseler tatlu eyleye. Eğer tohumunu döğüb sığır ödüyle karışdırub tırnak yarulduğuna ursalar gidere. Ve yiseler yaramaz düşler göre. Ve kanı tahrîk ide. Anın tohumunun bedeli havuç tohumudur. Ba'zılar gendene tohumudur dir.

Cerî (Ciri)

Yayın balığıdır. Uzun ve düpdüz belsiz ve başsız olur. Ağzı uzun hortum gibi olur. Eğer tazeyken yiseler eyü gıdâ olur. Ve içi yumuşadır. Eğer tuzlayub yiseler öyken arıdır. Avazı eyü eyler. Eğer tuzlusunu bişürseleler bağırşağında çıban olan kişi içine girse otursa be-gâyet fâide ide. Ve mak'ada tütsü eyleseler dahi fâide ide. Eğer suyla hukne itseler ırku'n-nisâya fâide ide. Eğer kanını beraber sirkeyle karışdırub kan tükürmeğe fâide ide. Evet çok yimeyeler. Baras eyler.

Cerâd

Çekirgedir. Eğer avretler dütüzseler sidük tutulduğun gidere. Eğer ayakların döğseleler siğillere ursalar gidere. Eğer çekirge unun eleseler başın ve ayakların giderseler azcuk mersin karışdırısalar

68-b

istiskâ olan ve sidüğü damlayan içse fâide ide. Eğer bevâsıra dü-tüzseler fâide ide. Ve uzun boyunlu çekirge rub' ısıtması olan ki-şinin boynuna asakosalar fâide ide. Eğer karnını ve yumurdasını çığıda dürtseler gidere. Eğer göden çekirge kavursalar akreb sok-duğu kişiye yidirseler fâide ide.

Cerâdü'l-bahr

Deniz Çekirgesi'dir. Kerevit de dirler. Murabba' başı olur. Ve başı yanında sadef olur. Yarusundan aşağı açık olur. Her tarafından on eli ve ayağı olur. Ve uzun boynuzu olur. Anı yimek cüzzâmlara fâide ider. Eğer cümlesin bir çölmekte göyündürüb sahk itseler yedi güne dek her gün iki dirhemnin nohud suyuyla içseler böğ-rekde ve kavukda olan taşları dağıda.

Cağde [Ca'de]

Bir otdur ki ak inceçük olur. Uzununu birer karış olur. Depesinde tohumları olur. Cemî' a'zâların süddelerin açar. Kanı ve sidüğü yürüdür. Eğer kurutsalar yumuşak döğseler yaramaz çibanlara ekseler be-gâyet fâide ide. Eğer sirkeyle içseler dalak şişine fâide ider. Evet baş ağrıdır. Ve mi'deye zarar ider. Ve tabi'atı ishâl ider. Eğer yaku idüb cerâhatlere ursalar bitüre. Ve eski ısıtmalara fâide ide. Ve karından yılan ve namâzbûru çıkara. Eğer kaynadub su-yun içseler ve yan ağrısına dahi fâide ide. Ve zeyrek ide. Ve kara yerakanı giderir. Bedeli karından kurt çıkarmakda ve sidük yü-rütmekte

69-a

yaş nar ağacıdır.

Ceft [Cüft âferîd]

Bir otdur kim birer karış biter. Çok budakları olur. Nohuda benzer. Yaprakları diplerinde sarı yemişleri olur. İçinde her yemişinin üçer perdesi olur. Ol perdelerin içinde beşer dâne boy tohumu gibi dâneleri olur. Eğer yaş iken şekerle mürebbâ idüb yiseler cimâ'ı ziyâde eyleye.

Cülnâr

Nar çiçeğidir. Eyüsü Mısırîdir. Eğer döğseler çıbanlara ekseler tiz bitüre. Eğer bir buçuk dirhemini içseler kan tükürmeğe ve bağırsak çıbanlarına ve rahimden kan sızduğuna fâide ide. Eğer sirkeyle bişürüb mazmaza itseler diş etlerin muhkem eyleye. Eğer iki dirhemini içseler safrâyı ishâl ve mi'dede ve bağırsakda rutûbetden olan ishâli kese. Ve uyuzdan olan iç alevini gidere. Bedeli nar kabıdır.

Celbüheng [Celbeheng, Cebileheng]

Bu bir otdur ki süsüne benzer. Evet acırak olur. Hem iki dürlü olur. Biri sarı biri kırmızı olur. Tohumundan üç parmak götürdüğünce alsalar bir buçuk dânek ak harbak katsalar mâü'l-karâtînle içseler balgamı ve safrâyı kurdura. Eğer meflûclara içürseler fâide ide. Bir dirhem içürmekde ihtiyât vardır. Zîrâ çok kurdurur. Andan helâk olur.

Cülûd

Derilerdir. Eğer koç derisini yüzüldüğü saat alsalar döğülen kişiyi sarsalar bir gün bir gece kosalar şifâ bula. Ve eski deriyi göyündürseler od yanığına ekseler fâide ide. Eğer kirpinin

69-b

derisini göyündürseler ziftle karışdırub dâü's-sa'lebe ursalar fâide ide. Eğer keçi derisinin kızındısın kanı durmayan yere ursalar turgura. Eğer ef'â yılan derisini ısıcak iken yaramaz çıbanlara ve giciğe ve uyuza ursalar fâide ide. Eğer kuşların ve bedenosun kursakları ve karınları içindeki deriyi kurudub sahk idüb içseler mi'de ağrısına fâide ide. Eğer keçi derisini ısıcakla ağulu canavarlar sokduğu yere ursalar ağrısın kese. Eğer derisini sovk ısıtması olan kişi bir pâre boynuna asakosalar fâide ide. Eğer maymun derisinden yemiş ağacına bir pâre assalar sovkdan saklaya. Eğer yılan derisini don arasında kosalar güve düşmeye dir.

Cemîz [Cümmeyz]

Bir ağaçdır. İncir ağacına benzer. Südü çok olur. Yaprığı dut yaprağına benzer. Üç dört kere yemişi olur. Bunun yemişi budak ucunda çıkmaz. Belki ağaç yarılıb içinde çıkar. Büyük olmaz. Buna delice incir dirler. Müshildir. Mi'deye yaramazdır. Eğer bunun südünü cerâhate dürtseler bitüre. Ve katı şişlere dürtseler fâide ide. Ve ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Eğer yaprağından bir dirhem sahk idüb acıla içseler tabibler âciz olduğu ishâli kese. Gâyet mücerrebdir.

Cümmâr

Hurma beynisidir. Safrâyı kese. İçi kabz ider. Harâreti sâkin eyler. Ve kan tizliğin giderir. Ve mi'dede çok yatur.

70-a

Üzerine mâû'l-asel içeler. Tiz hazm ide. Ve boğazı yumuşadır. Ve kan tükürene ve safrâ kusana fâide ide. Eğer yaku idüb akreb ve arı sokduğuna ve çıbanlara ursalar fâide ide.

Cümcüm

Ba'zılar buna şakâkul dirler. Ba'zılar behmen dirler. Rabva ve dıyku'n-nefese buçuk dirhem içürseler fâide ide. Ve bedeni semirde. Ve cimâ'ı be-gâyet kavî ider.

Cemel

Devedir. Etini kilye itseler zeytle ve büberle ve kemnûnla muharrâ bişürüb yiseler üzerine meypuhte içseler cimâ'ı be-gâyet kavî ide. Zekeri muhkem kıvâma getüre. İnzâlden sonra dahi sâkin olmaz. Evet galîzdir, geç hazm olur. Ve sevdâvî hılt hâsıl eyler. Gerekidir ki yedikden sonra birazcuk hareket ide. Andan sonra sol yanına yata uyuya. Çok yimek yaramazdır. İçi kızdırır. Ve mi'deyi alevlendirdiğin giderir. Eğer rub' ısıtması tutan ve yanı başı ağrıyan ve ırku'n-nisâsı olan sirkesiz muharrâ bişürüb yise fâide ide. Evet gayrı kişiler sirkeyle bişürüb yimek yeğdir. Eğer etini göyündürüb demregüye ursalar fâide ide. Eğer öykenini ısıcak iken çığıda ursalar giderir. Mücerrebdir. Evet öykenini çok yiseler gözsüz ider. Eğer kanın kurutsalar sahk idüb buruna üfürseler kanın kese. Eğer yaku idüb hanâzîr zahmetine ve henglere [beneklere] ve siğillere ursalar be-gâyet fâide ide. Evet yaş iken yaku ideler. Eğer südün içseler ciğer

70-b

şışlerine fâide ider. Ve cimâ'ı ziyâde ider. Ve sarhoşa içürseler fi'l-hâl ayıla. Ve istiskâya ve dalak katılığına fâide ide. Husûsâ ki sütle içeler. Gazab dahi sâkin ider. Eğer yünün göyündürseler kan akan yerlere ekseler gidere. Eğer yüreğin âşık kişinin yenine bağlasalar aşk zâil ola.

Cüntâyânâ [Centiyânâ]

Meşhûrdur. Eğer kökünden bir dirhemini büber ve baganos ve şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve suyundan bir dirhem içseler yan ağrısına ve a'zâ süstlüğüne ve sinir bozulduğuna ve ciğer ağrısına ve mi'de ağrısına fâide ider. Ve süddeleri açar. Ve bedeni tenkîh ider. Eğer kökünden avretler şâf gibi götürseler içindeki oğlanı düşüre. Eğer dögseler cerâhate ve yaramaz çıbanlara ekseler fâide ide. Ve suyun içseler akreb sokduğuna ve soğuk ciğerlere ve dalağa fâide ide. Ve süddelerin aç. Evet tarîk budur kim, kurusunu beş gün sonra ısladalar. Dahi kaynadalar. Ta yumuşayınca andan soğudalar süzeler. Be-gâyet sıkalar. Suyunu kıvâma getüreler. Eğer ol suyun behaka dürtseleler fâide ide. Ve göze dürtseleler ıssı şışlere fâide ider. Ve sidüğü ve hayzı yürüde. Ciğerde ve dalakda olan katı şışlere fâide ide. Bedeli asârûndur ya kebere kökünün kabuğudur.

Cünd-i bâdiset [Cünd-i bâdester]

Kunduz hayasıdır. Eğer iki miskâl içseler fûtenc-i berriye ile ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Hayzı yürüde. Ve içde

71-a

oğlanı düşüre. Ve oğlanın sonun düşüre. Eğer sirkeyle içseler yelleri dağıda. Ve iç ağrısına ve ıncırığa fâide ide. Ve kuttâl otlar zararın def' ide. Eğer nohud kadar içseler rahim çıktuğuna ve ağzının sovuduğuna ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer zeytle karışdırub başa dürtseleer sovkdan ve galîz yellerden olan baş ağrısına fâide ide. Eğer sahk idüb tekrâr harîrden eleseleer göze kahl itseler cîlâ vire. Eğer hayanın derisinden bir pâre alsalar taban altına kosalar nikrîse fâide ide. Eğer içseler dalağı gidere. Ve sidüğü yürüde. Ciğerin ve öykenin ve dalağın süddeleer açar. Ve balgamı giderir. Galîz buharları dağıdır. Mâlihulyâyâ fâide ider. Ve gövdeyi kızdırır. Ve ahlâtı latîf ider. Ve ağrıları tahlîl ider. Ve galîz yelleri dağıdır. Ve balgamdan olan kulunca ve hafakana fâide ide. Şerbeti rub' dirhemdir. Eğer mercimek kadar yağla hall idüb kulağa tamzursalar sağırılığın gidere. Eğer yağdan başa dürtseleer uçuga fâide ide. Ve oğlancıkların burnu içine dürtseleer ümmü's-sıbyâna fâide ide. Eğer on dirhem zeytle üç dirhem kunduz hayasını karışdırub uyuşmuş yerlere ve felce ve nikrîse dürtseleer fâide ide. Eğer gül yağıyla karışdırub başına ve boynuna dürtseleer fâide ide. Kunduzun eti meflûclara gâyet eyüdü. Ve kunduz hayasının bir dirhemini yiseler bir gün sonra helâk ola.

71-b

Eğer bir dirhem'in içen kişi üzerine turunç suyu ya koruk suyu ya sirke ya deve südü içse zarar def' ide. Bedeli miskdir.

Cevz

Kozdur. Fâidelerin fâidesin elif harfinde beyân ider. Anda görüle.

Cevz-i Bevvâ (Cevz-i Bûvâ)

Bayağı cevizdir. Ağız kokusun ve mi'deyi ve ciğeri eyü eyleye. Kuvvet vire. Ta'âmı hazm ider. Ve dalağa fâide ider. Çıgıda ve gi-ciyüğe fâide ider. Yelleri dağıdır. Ve ciğer şişlerin yumuşadır. Ve gözden akan yaşı keser. Ve gözü kavî eyler. Ve sidük tutulmasına fâide ider. Eğer yağa karışdırsalar ağrılara dürtsele fâide ide. Yaşı mi'deyi kavî eyler, kızdırır ve kurudur. Ve istiskâya fâide ider. Ciğeri kızdırır. Ve mi'dede olan azmış hıltlardan ağız kokusun giderir. Ve kusmağı men' ider. Bedeli besbâsedir.

Cevz-i Hindî

Hindistan kozudur. Eğer yiseler bedeni kızdırır. Ve sidük damladuğuna fâide ider. Ve kavuk sovuğu fâide ider. Ve eski arka ağrısına be-gâyet fâide ide. Menî ziyâde eyler. İçde olan namâzbûr kurdun ve gayrı nesneleri çıkarır. Pîrlere ve sovak mizaclu kişilere fâide ider. Evet geç hazm olur. Muslihi şekerdir kim ıssı mizaclu kişiler yidiğinden sonra üzerine karpuz ve ekşi nesneler yiyeler.

Cevz-i mâsil

Türkçe tâtûredir dirler. Semm-i kâtildir. Eğer bir dirhem'in kimseye yidürsele öldürür. Ol gün baş çıgzindürür. Ve gözleri karardır. Ve sarhoş ider. Ve sovak terler dökür. Ve nefesi dar eyler. İlâcı kusmakdır.

72-a

Natrûnla ve suyla ve yağla susam yağıyla burnunu ıssı eylemek gerekdir. Ve şarâb-ı reyhânî içmek gerekdir.

Cevşîsâ (Cevşîsyâ)

Bir ağaçdır ki inen uzun olur. Yapağı alma yapağına benzer. Yemişi nohud kadar olur. Bunu yemişin ta'âmdan sonra yiseler mi'dede ve kasıkda ve sâir gövdede olan ağrıları sâkin ide. Ve ta'âmı hazm eyler. Ve bedeni kızdırır ve ıssı mizaclu kişiler gerekdir kim, üzerine enâr suyun içseler.

Cedvâr [Cîdâr]

Bir ağaçdır kim yapağı pelid yapağına benzer. Evet pelidleyin yemiş virmez. Yapağı gâyet yeşil olur. Saruya mâil olur. Eğer yapağın kurutsalar yumuşak döğseler soğuk suyla içseler içi kabz eyleye. Eğer balla ve gül yağıyla karışdırub iki miskâl içseler zehire fâide ider. Eğer yapağın bişürseler yırtılan yerlere ursalar fâide ide. Ve kaynamış suyuna avretler girseler otursalar rahimleri yaşlığın gidere.

HARFÜ'L-HÂ

Hâşâ

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Ve hayzı yürüdücüdür. Ve sidüğü yürüdücüdür. İçdeki ölü oğlanı çıkarır. Süddeleri açar. Kan tükürmeğe fâide ider. Eğer tuzla ve sirkeyle karışdırub içseler balgamı ishâl ide. Eğer balla bişürüb yiseler dıyku'n-nefese ve rabva zahmetine fâide ide. Ve uzun kurdu çıkara. Eğer sirkeyle yaku idüb balgamî şişlere ve kan donduğuna ursalar fâide ide. Ve siğillere ursalar hall ide. Eğer arpa unuyla ve şarâbla karışdırub

72-b

ırku'n-nisâyâ ursalar fâide ide. Eğer ta'âm içine katsalar yiseler göz za'afın gidere. Ve eğer iki miskâlini suyla ve balla karışdırub içseler ciğeri ve mi'deyi arıda. Ve kulunca fâide ide. Ve artuk hıltları tahlîl ider. Ve bögreği kavî ider. Ve cimâ'ı tahrîk ider. Ve ağız ve boğaz ağrısına fâide ide. Ve sevdâyı ishâl ider. Şerbeti iki miskâldir. Şarâbla sirkeyle sinire ve ağulu canavar sokduğuna fâide ide.

Habbü'n-nîl

Çivit tohumudur. Eğer sekiz karâtîn sahk idüb badem yağıyla cerb idüb isti'mâl itseler balgamı ishâl ide.

Habbü's-sümne

Ba'zılar buna Şâhdâne-i berrî dirler. Ve ba'zılar eydür ki, bir ağaçdır kim bir arış olur. Uzununu yaprağı ak olur. Yemişi büber gibi olur. Ve yağlı olur. Eğer on dirhemîn döğseler suyla ezseler dahi sürseler ve azcuk otcuğaz ve şeker ve badem yağı veya şırûğan katub bişürüb yiseler sovuksan mütegayyir olan gövdelere ve yubûsete fâide ide. Ve cimâ'a fâide ide. Eğer yaprağın sıksalar suyundan altmış dirhem içseler tabî'atı yumuşada. Balgam ve safrâyı ishâl ide.

Hubâbâ [Hubârâ]

Toydur. Eti tavuk ve ördek ve kaz etinin arasındadır. Eğer içi yağın alsalar tuzla ve sünbülle döğseler nohud kadar yuvalaklar eyleseler gölgede kurutsalar beş dânesin ılıcak suyla acıla içseler iç ağrısına be-gâyet fâide ide. Eğer katısı içindeki deriyi alsalar kurutsalar yalama tuzla sahk itseler beraberî harîrden eleyüb

73-a

göze sürme çekseler su indüğünün evvelinde be-gâyet fâide ide. Eğer yüreğini bir beze bağlayub çok uyuyan kişinin boynuna as-salar uykusunu men' eyleye. Ve katısında bulunan taşı alnına asakosalar fi'l-hâl burun kanın dindüre. Eğer kanından dıyku'n-nefese ve rabv zahmetine içürseler fâide ide. Eğer etini suyla ve tuzla bişürüb üzerine badem yağın ve havlıcan ve darçinî katub bişürseler yiseler fâidesi çok zararı az ola.

Hacer-i müşakkak

Bir taşdır ki mağribden gelür. Levni za'ferana benzer. Eğer avret südüyle ezüb gözlerde olan yaramaz çibanlara ve göz yırtlazına ve kapaklar katılığına dürtseler fâide ide.

Hacer-i Kıbtî

Hacerü'l-yehûdun bir nev'idir. Ve Mısır'da olur. Kassârlar anınla bez ağardılar. Kan tükürmeğe ve eski ishâl ve kavuk ağrısına eğer suyla içseler fâide ide. Eğer avretler şâf gibi götürseler dâim akan hayız kanın kese. Eğer birkaç kez harîrden eleyüb göze sürme itseler be-gâyet fâide ide. Ve yaramaz çibanlara ekseler bitüre. Ve ağrısın sâkin eyleye.

Hacer-i Habeşî

Zebercedin bir nev'idir. Habeş'den gelür. Be-gâyet yeşil olur. Eğer göze tûtiyâ eyleseler kararmasını ve gözde biten eti giderir.

Hacerü'l-Yehûd

Benî İsrâil zeytûnu dirler. Pelide benzer. Eğer nohud kadar alsalar suda ezseler üç kaşık suyla içseler

73-b

fi'l-hâl dutulan sidüğü yürüde. Ve kavukdaki ve bögrekdeki taşı eride. Be-gâyet mücerrebdır.

Hacerü'l-kamer

Türkçe Ay köpüğü dirler. Ak şeffâf taş olur. Ekser mağribden gelir. Eğer ezseller uçuk tutan kişiye içürseler fâide ide. Eğer yemişi olmayan ağaca asakosalar yemişi ola.

Hacer-i efrikî

Buna boyacılar taşı dirler. Zirâ ekser boyacılar isti'mâl iderler. Eğer süciyle karışdırsalar ya balla yaramaz çibanlara ursalar be-gâyet fâide ide. Ve od yanığüna mum yağıyla karışdırub ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer göyündürseler göze tûtiyâ itseler yaşını kese.

Hacerü'l-kelb

Şol taşdır ki, yavuz köpeklere atarlar. Eğer yedi taş alsalar iki kişinin adına ki biri biriyle düşman itmekden ötürü bir yavuz ite ol yedi taşı ata. İt ağzına alub bırakduğunu düşüre. Andan ol taşın ikisin suya bıraksalar ve ol kişiye ol sudan içürseler birbiriyle gâyet savaş ideler. Eğer şarâba bırakub içseler savaşları haddenden ziyâde ola. Eğer göğercin durduğu yerde bıraksalar göğercin kalmaya dağıla.

Hacer-i ferâmî [Hacer-i karâmî]

Karaca taş olur. Suyla göyündürseler zeytle söyündürseler rahim ağrısına fâide ider. Eğer dütüzseler kurt kuş kaçsın.

Hacer-i A'râbî

Arab taşı dirler. Fil sünüğüne benzer. Eğer yumuşak döğseler kan sızan yere ekseler dindüre. Eğer göyündürüb diş dürtsele arıda.

Hacer-i gâgâtîs

74-a

Türkçe Cehennem deresi taşı dirler. Eğer od üzerine kosalar gö-yünmüş boynuz kokusu gibi kokar. Eğer uçuk tutana tutsü eylese-ler uçuğu tutmaya. Ve nikrîs otlarına katub bile ursalar fâide ide.

Hacerü'l-isfenc

Türkçe sünger taşı dirler. Eğer süciyle içseler kavukdaki ve böğ-rekdeki taşı dağıdır.

Hacer-i hâzfi [Hacer-i hâzfi]

Bir taşdır ki çölmekçi balçığı gibi olur. Yarık yarık olur. Mısır'da hırızme yerine isti'mâl iderler. Eğer iki dirhemini süciyle karışdırub içseler hayız kanın yürüde. Eğer bir dirhemini avretler arı oldukdan sonra dört gün içseler yüklülüğü men' ider. Eğer balla karışdırsalar şişen emceklere ve yaramaz çibanlara ursalar be-gâyet fâide ide.

Hacerü'l-esrâ [Hacerü'l-esdâ]

Türkçe emcek taşı dirler. Eğer kahl itseler göz karardüğün gidere. Ve eğer suyla karışdırub emceklere ve yaramaz şişlere ve haya şişine ursalar gidere.

Hacerü'l-hayye

Yılan taşı dirler. Ba'zılar bunu zebercedin bir dürlüsüdür dirler. Kara olur. Gövdede asakosalar ef'â sokduğuna ve baş ağrısına ve lişugus (lisergus ?) zahmetine fâide ide.

Hacerü'l-Hindî

Meşhûrdur. Eğer mak'adda bağırsaklar ağzından ve damarlar ağ-zından çıkan kaniçün içseler ve ekseler kat' ider. Mücerrebdir. Ve akreb sokduğuna ve bevâsıra fâide ide.

Hacer-i münekkî [Hacer-i Münifi]

Mısır'da bulunur. Eğer sahk itseler dahi suyla karışdırub

74-b

kesicek ya dağlayıcak uzva dürtsele fâide ide. Ağrısın duydu-maya.

Hacerü'l-billûr

Eğer götürseler ceza' ve feza' def' ide.

Hacerü'l-kürkî [Hacerü'l-kürk]

Bir taşdır ki gâyet ak olur. Hind ve Sind denizinin kenârında çok olur. Eğer andan yüzük kaşına kosalar ol yüzüğü götürseler sihr kâr itmeye. Ve göz değmeye. Ve düşmanlara muhabbetlü gözü-ke. Eğer sahk itseler göze sürme itseler gözde olan aklıgı gidere. Eğer boyunda ya yüzük kaşında götürseler ona bühtân eser itmeye. Her kim görürse seve. Hind ve Sind beyleri bundan kadeh idüb şarâb içerlerdi. Aralarında muhabbet ziyâde olurdu.

Hacer-i Irâkî

Bileğüdür. Eğer yeşil bileğünün üzerine bir yeşil bileğü kosalar kız emzürür hatun kişinin südüyle ezüb göze tamzursalar gözde-ki aklıgı gidere. Dahi bögrek ağrısına ve usr-i nefese fâide ide.

Hacerü'd-dîk

Bedenos karnında bulunan taşdır. Bakla kadar ya bakladan kü-çük olur. Eğer suya bıraksalar ol suyu içseler gâyet susuzluğun ve nefesin gussasın ve teşvîşin giderir.

Hacerü'n-nâr

Od taşı dirler. Türkçe Çakmak'dır. Dürlü dürlü olur. Ak olur. Kızıl olur. Kara olur. Eğer oğlan doğururken avretlerin uyluğuna bezle bağlasalar tiz doğura. Eğer sahk idüb hanâzîre ursalar kuruda. Eğer yaramaz çıbanlara dahi ekseler bitüre.

Hacer-i bûlsen [Hacer-i bûlis]

Natrûna benzer. Evet üzerinde noktacıklar

75-a

olur. Altın rengi gibi olur. Eğer zeytle kaynadub süst-endâm kişiyeye dürtseleler fâide ide gidere.

Hacerü'l-mesâne

Âdem kavuğundan çıkan taşdır. Eğer ezseleler içseleler kavukda ve bögrekde olan taşlara fâide ide. Eğer sahk itseler göze sürme itseler gözdeki aklıgı gidere.

Hacerü'l-bakar

Sığırın ödünde bulunan taşdır. Ana Türkçe Hereze dirler. Eğer dört arpa ağırlı hammâmdan çıkıcak ya hammâm içinde cüllâbla içseleler üzerine semiz tavuk şorbasın içseleler be-gâyet semirde. Mücerrebdir. Eğer sahk idüb göze sürme itseler gözü tiz eyleye. Eğer yaramaz çibanlara ekseler fâide ide. Eğer mercimek denlüsün ezüb çügündür suyuyla buruna tamzursalar göze su indüğün gidere fâide ide. Eğer sahk idüb şarâbla karışdırub boz yerlere dürtseleler kara kıllar bitüre. Dâü's-sa'lebe ve barasa gibi.

Hacerü'l-hût

Balık beynisinde bulunan akça katıca taşdır. Eğer ezüb içseleler kavukda ve bögrekde olan taşı dağıda. Ve hem arıda.

Hacer-i bahrî

Deniz kenârında olur ak taşdır. Panbuk tulununa [tulbuna] benzer. Eğer on arpa ağırlı ezüb suyla içseleler kavukda ve bögrekde taşı çıkara.

Hacerü'r-rahâ

Değirmen taşının uvağudur. Eğer kan sızan yerlere ve ıssı veremlere ekseler bitüre. Be-gâyet fâide ide.

Hacer-i Ermenî

Bir taşdır. Yumuşak taş üzerinde ba'zı lâciverdcik olur. Mi'deye yaramazdır.

75-b

Yunmadığı gönlü döndüre. Ve sevdâyı ishâl ide. Ve kalbi kavî ider ve ferah eyler.

Hacerü'l-büsâ [Hacerü'l-besr]

Hicaz denizinden gelür bir ak taşdır. Eğer kavuk üzerine asakolar sidüğü yürüde. Ve kalbi kavî ider.

Hacerü'l-yârikî [Hacerü'l-bârikî]

Aya kadar bir taşdır. İstiskâ olan kişiye ursalar karnı üzerinde kosa içinden suyun çeke. Gâyet fâide ide.

Hacel

Türkçe keklikdir. Beynisini süciyle karışdırub yerakan olan kişiye içürseler uçuk tutana fâide ide. Eğer ödün göze sürme itseler gözdeki perdeyi ve karanuluğu gidere. İbtidâsında eğer ödünden ayda bir kere buruna tamzursalar be-gâyet zeyrek eyleye. Ve gözü kavî eyleye. Eğer ödünden delinmedük inciyle ve beraber müşkle sahk idüb göze tûtiyâ eyleseler gözde olan aklıgı gidere. Ve biten eti dağıda. Eğer kanın kurutsalar süciyle ve dâr-i fülûle beraber katub dögseler birkaç kat harirden eleyüb balla karışdırub göze sürme itseler gözdeki aklığa ve perdeye ve uyuza be-gâyet fâide ide. Eğer yumurdasını yaban soğanı sirkesiyle bişürüb yiseler iç ağrısına fâide ide. Ve eti mu'tedildir. Tiz hazm olur. Eyü gıdâdır.

Hadîd

Demürdür. Kaçan demürü kızdırsalar suya ya süciye batursalar ol süci veyahud suyu içseler eski çibanlara ve eski ishâle ve bağır-sak çibanlarına ve dalak şişine ve tuhmeye ve mi'de süstlüğüne fâide ide. Eğer demürciler teknesinde olan suyu

76-a

içseler kuduz talayana fâide ide bi-haber iken. Ve safrâdan azmış mi'deye ve ishâle fâide ide. Ve cimâ'ı be-gâyet kavî ider. Eğer burudesini [bürâdesini] ağulu şerbetler içine koysalar ağusun açsın. Ol şerbet içen kişiye zarar itmeye. Eğer bir kişi polad burudesini [bürâdesini] içse fi'l-hâl üzerine iki dirhem mıknaş taşın içse üzerine taze süt içse müşhil otlarla sayağın ve tereyağın yidürelere be-gâyet fâide ide. Ve burudeyi [bürâdeyi] bezle bağlayub boyuna asakosalar uykuda belinlemeyi gidere. Eğer avretler şâf gibi götürseler kan sızduğun kese. Eğer demür bokun sirkeyle karıştırsalar bevâsıra ve nikrîse ve uvacuk çıbanlara ursalar fâide ide. Ve diş diblerin muhkem eyleye. Ve sidük damladuğun kese. Eğer demür bokunun bir dânekini sirkeyle ya eski hoşaf suyundan ıslâh idüb içseler silsü'l-bevli kese.

Hızâ' [Hıdâ']

Devlengüçdür [Devlengeçdir]. Etin yiyeler. Evet kanın azcuk müşk ve gül suyuyla karıştırub içseler acıla rabv zahmetine ve dıyku'n-nefese fâide ide. Eğer başından gayrı yünlerin göyündürseler üç parmak götürdügünce suyla içseler nikrîse be-gâyet fâide ider. Eğer ödün gölgede kurutsalar hâcet vaktinde ağulu canavar sokduğunun muhâlif yanındaki gözüne üç kere sürme gibi çekseler gidere. Eğer yumurdasını yağla ursalar ol yağı targıl yerlere dürtseler gidere.

Hadak

Ba'zılar buna yaban badıncandır dirler. Eğer tütsü

76-b

eyleseler bevâsıra be-gâyet fâide ide. Mücerrebdır. Eğer zeyt içinde kosalar ol zeyti ağrıyan kulağa tamzursalar ağrısın sâkin eyleye. Ve bunun üzerinde dikencikleri olur. Ol dikencikleri döğseler akreb sokduğı yere ursalar fâide ide.

Harmel

Yüzerlikdir. Galîz hıltları keser. Sidükle çıkarır. Eğer balla ve şarâbla sahık itseler tavuk ödün ve za'ferân ve râziyâne suyun katsalar ve göze dürtsele be-gâyet cîlâ vire. Kuvvetlü eyleye. Eğer bir buçuk miskâl içseler namâzbûr kurtların çıkara. Ve kuluncu def' eyleye. Eğer sıksalar suyun yan başı ağrısına dürtsele fâide ide. Ve eğer iki miskâlin içseler sahık itmeden göğüsde ve öykende olan yelmeşik balgamları ve sevdâyı ve bağırsakda olan galîz yelleri çıkara. Hayız kanın yürüde. Evet baş ağrısıdır. Ve çigzindürür. Eğer ıslatsalar suyun içseler sevdâyı gidere. Ve kanı sâfi eyleye. Dimağ ve beden sovuğun gidere. Eğer on dirhem dânesinden alsalar tekrâr tatlu suyla yusalar kurutsalar havanda döğseler ince elekden eleseler kırk dirhem kaynar su katsalar avadan sahık itseler otuz dirhem bal ve yigirmi dirhem şırugan katub içseler be-gâyet kUSDura. Evet süci gibi sarhoş ider. Eğer yüzerlikden biraz çölmeğe koysalar üzerine üç bin dirhem şarâb koysalar şol kadar kaynatsalar ki dört ülüde bir ülüsü gide, on dirhemini uçuk tutan kişiye içürseler be-gâyet fâide ide. Eğer şol

77-a

avretler ki bir kez yüklü ola dahi artuk olmaya. Üç gün içseler be-gâyet fâide ide. Alâmet budur ki kUSDura. Evet levni gökçek eyler. Ve cimâ'ı kavî ider. Ve semirdir. Ve hayız kanın ve sidüğü yürüdür. Ve aşkı olan kişilere fâide ide. Eğer on iki gicede her gice bir buçuk miskâl sahk itmeden içseler ırku'n-nisâyı gidere. Mücerrebdir. Bedeli kurdumânadır. Bir dürlüsü dahi olur. Yapağı çivid yapağına benzer. Yere düşeni biter. Çiçeği benefşe çiçeği gibi olur. Vakt olur yerden yukarı dört arış kalkar. Baş sarmaşık gibi olur. Eğer sahk itseler kökün sûsen yağıyla avretler şâf gibi götürseler rahim ağrısına fâide ide.

Harmele

Kargu kamışdır ba'zılar katında. Eğer südün yün veya penbe ile üzerine alsalar on güne dek dursa andan sonra uyuza sürüb güneşe turgudsalar gidere.

Hurf

Teredir. Hardal gibi ırku'n-nisâyâ fâide ider. Ve sovk baş ağrısına fâide ider. Ve rabv zahmetine fâide ider. Eğer tohumunu yiseler galîz hıltları tahlîl ider. Ve içindeki oğlanı öldürür. Cimâ'ı tahrîk ider. Çıbanlu uyuzu ve demregüyü giderir. Eğer balla yaku eyleseler dalak şişine ve yaramaz çıbanlara ursalar hall ide. Eğer bişürseler suyun içseler göğüsde olan artuk hıltları çıkara. Ve ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Eğer yiseler balgamı kavuğa indüre. Ve çok yiseler sidük damlamasın getüre. Eğer arpa unuyla ve sirkeyle yaku idüb ırku'n-nisâyâ ve ıssı şişlere

77-b

ursalar be-gâyet fâide ide. Suyla ve tuzla yaku idüb çıbanlara ursalar bitüre. Yaprığın dahi ursalar bu fâideyi ide. Eğer tohumunu ısıcak suyla içseler kuluncu hall ide. Ve namâzbûr kurdun çıkarra. Ve gönüle yimek istede. Cimâ'ı ziyâde eyleye. Evet bögreğe ve mi'deye yaramazdır. Eğer tohumundan beş dirhem kavurmadan ıssı suyla içseler ishâl eyleye. Ve bağırsakda olan yelleri dağıda. Eğer kavurulmuş içseler içi kabz eyleye. Husûsâ ki sahk olmamış ola. Ve sovk bögrekleri kızdıra. Ve ırku'n-nisâya fâide ide. Eğer iç tutan şerbetlere koyub içseler kabz eyleye. Ve zehire fâide ide. Eğer suyla başı yusalar arıda. Ve kıl döküldüğün men' ide. Eğer bişürmeden sahk itseler ağıza bırakub yudsalar barasa fâide ide. Eğer kırlaguç kanıyla döğseler sirkeyle karışdırub targıl yerlere ursalar gidere. Eğer ziftle döğseler başdaki çıbanlara ursalar fâide ide. Eğer defne yemişiyle karışdırub yalasalar galiz hıtlardan olan öksürüğe fâide ide. Yan ağrılarına fâide ide. Eğer sahk itseler bal-la ya sabunla karışdırub çığıda dürtsele gidere. Mücerrebdır. Ve eğer yumuşak döğseler rafadan yumurdaya eküb içseler göğüsde olan zahmetlere fâide ide. Eğer kavrulmuşunu döğmeden rafadan yumurdayla yiseler iç ishâline balgamdan olan iç ağrısına

78-a

ve balgamdan olan iç ağrısına fâide ider.

Harşef

Kenger dibidir. Sidüğü yürüdür. Eğer sirkeyle bişürüb yiseler üzerine sirkencebîn içseler yelleri dağıda. Kavuğu ve bögreği kızdırı. Ve rabv zahmetine ve öksürüğe fâide ide. Eğer suyla gövdeyi yusalar bitlerin öldüre. Eğer yaku idüb od yanuğuna dürtseler fâide ide. Ve sinir bozulduğuna fâide ide. Eğer suyun içseler cimâ'ı ziyâde eyleye. Bögreği ve kavuğu kızdırı. Ve içi kabz eyleye. Eğer başı suyla yusalar giciğın gidere. Ve suyun yağıyla ve mumla karışdırub yüze ursalar birkaç kez çığıdı gidere. Çok yimek baş ve diş ağrıdır.

Hırzûn

Kara kelerdir. Eğer yüreğini rub' ısıtması tutan kişi gökçe bezle boynuna bağlasa kurtula. Eğer derisini göyündürseler döğülmekden kesilmekden korkmaya. Ve kanın göze sürme itseler gözü tiz eyleye.

Harcuvân (Harcûl)

Göden çekirgedir. Eğer bişürmeden ve tuzlamadan kurudub şarâbla içseler akreb sokduğuna fâide ide.

Hırabâ [Hırbâ]

Kelerin bir nev'idir ki güneşe tapar. Eğer kanını yolunmuş yere dürtseler kıl bitürmeye.

Harâzü's-sahr [Hazâzü's-sahr]

Taş kınasıdır. Eğer yaku itseler ıssı şişlere ursalar ve kan çıkan yerlere ursalar ve demregüye ursalar be-gâyet fâide ider. Eğer eliyle karışdırub gargara itseler yerakana fâide ide. Ve dil şişini sâkin eyleye. Dimağa yapışdırsalar dahi eyü ola.

Hazâh

Kışnic gibi biter bir otdur. Evet bir pâre büyücek olur. Delüce kışnic dahi dirler.

78-b

Mi'deyi kızdırır. Yimeği tiz hazm ider. Yelleri dağıdır. Ekşi geçir-meğe fâide ider. Ve ağulu canavarlar sokduğuna ve ağrısına fâide ide. Ve sidüğü yürüde. Evet ıssı mizaclu kişilere yaramazdır. Katı susadır. Baş çigzindürür. Ve uyuz eyler. Ve gözü ağrıdır.

Hırâ [Hızâ]

Yaban sezâbıdır. Ağu içine ve akreb sokana ve galiz yelleri olana, ekşi geçirene ve sidüğü tutulana fâide ider. Ve mi'deyi kızdırır. Ve yemeği hazm ider. Ve balgamı zâil ider. Ve menî kat' ider. Evet başı ağrıdır. Süddeler eyler. Mi'de sovuğun giderir. Ve uyuz eyler. Ve göz ağrıdır. Safrâyı ziyâde ider. Ve katı susadır.

Hirât-ı uhrâ [Hazât-ı uhrâ]

Bir otdur ki kerefis gibi biter. Yaban kerefisi dahi dirler. Mi'deye eyüdü. Yelleri dağıdır. Yimeği hazm ider. Humârı zâil ider. Bedenin mizâcın eyü eyler. Sovuk ciğeri kızdırır. Ve çok yiseler gövde saruluğun giderir. Ve dalak süddelerin açar. Ve bögreği kızdırır. Ve semirdir. Ve kavuğu arıdır. Zükkâma fâide ide. Ve bevâsıra fâide ide, eğer yaku idüb ursalar veyahud yiseler.

Hurunbul [Hazenbel]

Bir ot köküdür. Yılan inine kosalar yılanı ininden çıkarır. Eğer buçuk dirhem in içseler ağulu canavar sokduğuna fâide ider. Evet mâû'l-aselle içeler. Demür dikenine dirler. Eğer kaynadub suyun içseler bögrekde ve kavukda olan taşları dağıda çıkara. Ağız ve boğaz ve diş dibleri ağrısına ve yaramaz çibanlara ve boğaz şişlerine ve kavuk ağrısına ve sidük tutulmasına ve kulunca be-gâyet

79-a

fâide ider. Cimâ'ı ziyâde eyler. Eğer iki dirhemın şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna ve ağulu otlara fâide ide. Eğer kaynadub bir eve saçsalar büreyi kıra. Evet başa zarar ider. Muslihi badem yağıdır. Ve şıruğandır. Eğer çiğle veya ta'âmla bişürüb yiseler mi'deyi ıslâh ide. Yimeği hazm ide. Ve ağız kokusun eyü eyleye. Eğer sıksalar sıkındusun göze dürtseler fâide ide.

Haşîşetü'z-zücâc

Türkçe sırça otu dirler. Eğer döğseler ıssı şişlere evvelinden ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer sıksalar suyunu gül yağıyla kulağa tamzursalar ağrısın sâkin ide. Eğer suyla gargara itseler boğaz şişine fâide ide. Eğer yaprağını döğüb yaku idüb mak'adda olan bevâsıra ve od yanuğuna ursalar ve balgam şişlerine ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer suyunu isfîdâc ile karışdırub yüzde olan çığıda ve gayrıya ursalar gidere. Eğer kına yağıyla ve tekenin içi yağıyla karışdırub nikrîse ursalar fâide ide. Eğer gül yağıyla karışdırub kulağa tamzursalar ağrısın sâkin ide. Eğer yaprağın demregüye sürseler gidere. Mücerrebdir gâyetde.

Haşîşetü'd-dâhis

Kurluğan otudur. Yaramaz çibanlara ve başda olan yaş çibanlara ursalar gidere.

Hısrım

Korukdur. İçi kabz ider. Safrâyı koparır. Kanın keser. Evet yel eyler. Ve iç ağrısın sâkin ide. Eğer gölgede kurutsalar hammâma girseler yumuşak döğüb gövdeyi anınla ovsalar hasba zahmetin gidere. Ve bedeni

79-b

kavî eyleye ve sovuda. Eğer sıksalar bir bakır kaba koysalar güneşe kosalar donunca dursa andan bir pâre alub bala katsalar içseler dil şişine ve ağız ağrısına ve diş dibleri ağrısına ve çene şişine fâide ide. Eğer hukne itseler bağırsak çıbanlarına ve rahimde olan eski zahmetlere fâide ide. Eğer suyun kulağa tamzursalar akan irini kese. Eğer göze sürme itseler tiz eyleye. Katılığın gidere. Eğer içseler kan tükürmeğe fâide ide. Veya ısıtmasına fâide ide. Terkîb budur ki, koruğu sıkalar. Güneşde üç gün koyalar. Küblere koyalar dura. Rubbu, mi'deyi debğ ider. İshâli kat' ider. Safrâdan olan susuzluğu ve teşvişi ve kusmağı kat' ider. Humârı def' ider. Ciğeri kavî ider. Mi'de alevin giderir. Ve yüklü hatun kişiler içse mi'delerin kavî eyleye. Bedeli ekşi alma suyudur.

Huzaz

Havelândır. Meşhûrdur. Eğer yaprağın döğseler suyun alsalar balla karışdırub çığda ursalar gidere. Ve ağızda olan şişlere ursalar gidere. Eğer göze sürme itseler göz karardüğün ve göz zahmetlerine fâide ide. İçseler iç ishâline ve bağırsak çıbanlarına fâide ide. Eğer gargara itseler boğaz şişine fâide ide. Eğer diş dibine sürseler yaramaz çıbanlara fâide ide. Eğer mak'ada dürtsler yarulduğuna fâide ide. Eğer hukne itseler eski ishâle ve bağırsak çıbanlarına fâide ide. Kan tükürmeğe ve öksürüğe fâide ide. Ve kuduz talayana fâide ide. Ve kılı karardır. Eğer

80-a

yaku idüb kurluğana ve çığda ve yaramaz çibanlara ursalar fâide ide. Ve şâf gibi götürseler eski yaşlar ki rahimden akar kese. Eğer yemişinden budaklarıyla kaynatsalar sirkeyle karışdırub içseler dalak şişine ve yerakana fâide ide. Ve hayız kanın yürüde. Eğer yemişinden bir buçuk dirhem içseler balgamı ishâl eyleye. Ve kuttâl otların zararın def' ide.

Hulbe

Boydur. Eğer bişürseler suyun balla katub içseler ishâl ide. Ve bağırsakda yaramaz hıltları çıkara. Eğer yiseler mi'deye fâide ide. Ve çok yiseler tuhme olur. Ve başı ağrıdır. Eğer bişürüb suyla başı yusalar kılların muhkem eyleye. Ve konağı gidere. Ve baş çibanlarına fâide ide. Eğer ördeğin içi yağıyla karışdırub şâf itseler iki şâfcuğazın avretler götürseler rahimleri katılığın ve ağzı yumulduğun gidere. Eğer bişürseler suyun içseler göğsü arıda. Ve öykene eyü gıdâ ola. Eğer beş dirhem boyayla içseler hayız kanın yürüde. Ve ağız kokusun eyü eyleye. Eğer suyla içseler boğazı ve içi yumuşada. Ve öksürüğe ve verem zahmetine ve usr-i nefese fâide ide. Ve cimâ'ı kavî ide. Ve bevâsıra fâide ide. Yelleri ve balgamları giderir. Ve sidüğü çok eyler. Ve yarılan dırnağa ursalar eyü eyleye. Ve suyun içseler avazı eyü eyleye. Ve oğlan tiz doğura. Eğer bunu tazeyken yiseler arka ağrısına ve ciğer ağrısına ve kavuk sovuduğuna ve sidük damladuğuna ve rahimler ağrısına fâide ide. Ve kan ziyâde eyleye.

Halbîsâ

Yaban tohmekândır. Evet

80-b

Bâ harfinde beyân olundu. Anda görüle.

Halak

Bir ağaçdır ki bağ arasında biter. Yaprığı ve salkumu üzüme benzer. Evvel kıpkızıl olur. Sonra kararır. Safrâdan olan darlığı giderir.

Hulbîb

Sûruncana benzer bir otdur. Balgamı ishâl ider. Ve namâzbûr kurtların çıkarır. Ve galîz hıltları ishâl ider. Ve mafsallar ağrısına fâide ider.

Halfâ

Düğün otu dirler. Eğer ucun alub dört yanın göyündürseler karbarcığı dağlasalar belürdüğü vaktin külle başı yusalar arıda. Eğer balla ve sirkeyle karışdırub içseler kurtları öldüre gidere. Evet üç güne dek itmek gerekdir.

Hullâb

Bir karış mikdârı biter. Uvacuk ak çiçekleri olur. Eğer ununu arpa unuyla karışdırub içseler veyahud yaku idüb sınmış ve savuşmuş yerlere ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer kınayla karışdırsalar oğlancıkların eline yaksalar uyuzlarına fâide ide. Ve akarsuyun kese.

Hıltîs [Hıltît]

Kasnidir. Eğer balla karışdırsalar göze sürme itseler tiz eyleye. Göze inen suya ibtidâsında fâide ide. Ve diş dibleri yindüğüne ekseler bitüre. Ve ağrısın sâkin eyleye. Ve eğer zûfâyla ve incirle ve sirkeyle kaynadub suyun ağza mazmaza itseler girü bu fâideyi ide. Eğer zeytle karışdırub akreb sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer verem çizseler üzerine kasni ve sezâb ve natrûn ve balı karışdırub

81-a

ursalar fâide ide. Eğer siğillere ursalar fâide ide. Evet kayrutla ve kozun ve incirin içiyle karışdırub içeler veyahud uralar. Eğer sirkeyle karışdırub demregüye ursalar gidere. Eğer jengârla karışdırub buruna tamzursalar bikaç kere burunda biten artuk eti gidere. Eğer suyla ezseller içseler ün boğulduğun gidere. Ve eski boğaz irinine fâide ide. Eğer balla karışdırub dimağa yaku eyleseler çene ağrısına fâide ide. Ve şişin gidere. Eğer yumurdayı rafadan eyleyüb içine ekseler yiseler kuru öksürüğe fâide ide. Ve usr-i nefese dahi fâide ide. Eğer kuru incirle yiseler yerakana ve korkuya fâide ider. Eğer şarâbla ve büberle karışdırub içseler güzâz zahmetine fâide ide. Eğer mumla karışdırub isti'mâl itseler felce fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub gargara itseler boğazda yapışan sülûğü çıkarır. Eğer sirkencebîn ile içseler içde süt donduğun gidere. Ve sara'a fâide ide. Eğer mürrele ve biberle içseler hayız kanın yürüde. Eğer üzüm dânesiyle isti'mâl itseler eski ishâle fâide ide. Eğer ayva şarâbıyla içseler ve zekerin delüğüne azcuk karışdırub koy-salar be-gâyet kıvâma getüre. Eğer zanbak yağının içine koysalar birkaç gün durduktan sonra zekere dürtsele er ve avret be-gâyet lezzet ala. Eğer yinmiş dişlere kosalar fâide ide. Evet mi'deye ve ciğere zarar ider. Bevâsıra ve iç ağrısına ve eski soğuk ishâle ve rub' ısıtmasına fâide ide.

81-b

Ve sidüğü yürüdür. Ve namâzbûr kurtların çıkarır. Eğer sinirlü yaprak suyundan buçuk dirhem ezüb içseler içde olan irinli ve remlere ve ishâle fâide ide. Eğer buçuk dirhmini sirkencebînle beraber birkaç gün içseler felce ve uyuşmuş a'zâya ve sinire ve mafsallar ağrısına fâide ide. Eğer ağulu canavar sokduğuna dürt-seler fâide ide.

Halyûb [Halbûb]

İki dürlü olur. Biri erkek ve biri dişi olur. Dişisine akça otu dirler. Sultan otu dahi dirler. Hekîme (Halîme) dahi olur. Erkeğine kulunç otu dirler. Ebemgümece çiçeği oldur. Ba'zılar katında harbakdır. Eğer yaku idüb balgamî şişlere ursalar tahlil ide. Eğer bişürseler yiseler içi yumuşada. Eğer suyla bişürüb suyun içseler sevdâyı ve sulu balgamları ishâl eyleye. Ol ki dişidir, salkım salkım olur. Erkeğinin yemişi uvacuk değirmice olur. Eğer dişisini sahk itseler avretler yüklü olduğu vaktin şâf gibi götürse doğuracak kız doğura. Eğer erkeğinin yaprağını götürseler doğuracak erkek doğura.

Halzûn

Burma sadefdir. Eğer göyündürseler külünü yeşil mazuyla ve ak biberle karışdırub ta'âma saçub yiseler bağırsaktaki çibanlara fâide ide. Eğer içiyle taşını döğseler istiskâ olan kişinin karnında ve bendkeşlerde olan şişlere ve dalak dibinde olan katı şişlere ursalar fâide ide. Eğer deniz helezûnun yiseler mi'deye be-gâyet fâide ide. Eyü eyleye. Ve kuru yerde

82-a

olan ki ağaçlara ve dikenlere yapışur kim, ana sümüklü kurt dirler, eğer yiseler içi ishâl ide ve kUSDura. Eğer kabuğunu göyündürseler sahk idüb çıbanlu uyuza ve behaka ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer kabuğunu içiyle bile göyündürüb sahk itseler ve balla karışdırub göze sürme itseler gözde olan çıbanları ve çıbandan eseri gidere. Ve çığıda ursalar be-gâyet fâide ide. Ve gözde olan perdeyi gidere. Ve eğer göyündürmeden nikrîse ursalar şişini sâkin eyleye. Ve eğer gövdeye ursalar demreni çıkara. Eğer sahk itseler yüklü avretler götürse hayız kanın yürüde. Eğer yaku idüb sinirler üzerine ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer sirkeyle döğseler burun kanına ursalar tuta. Eğer bişürüb yiseler mi'de ağrısına fâide ide. Eğer kabuğuyla etini sahk idüb katı şişlere ursalar hall ide. Ve eğer mürrle ve sabırla lü'âbın karışdırub nikrîse ursalar fâide ide. Lü'âbın almağın tariki budur ki, gâyet ucu tiz demürle etini delük delük ideler. Od kenârında koyalar. Akan lü'âbın alalar.

Hamâmâ

Meşhûrdur. Eğer yaku idüb alına ursalar baş ağrısının sâkin eyleye. Ve be-gâyet uyuda. Eğer şâf gibi avretle götürseler rahimde olan şişlere fâide ide. Ve eğer kaynadub içine girseler ve suyun içseler mi'deyi sovuda ve arıda. Yelleri dağıda. Ve ciğeri kavî ide. Süddeleri aça. Ve kızdıra. Rahimlerine fâide ide. Bedeli asârûn ya karanfildir ya ak kemnûndur.

Hımmas

Nohuddur. Yel eyler. İçi

82-b

yumuşadır. Sidüğü yürüdür. Südü ve menî çok eyler. Ve hayız kanın yürüdür. Kara nohud sidüğü ziyâde yürüdür. Eğer suda bişürüb suyun içseler bögreği ve kavuğu yuya arıda. Mi'deyi bile arıda. Ciğer ve dalak süddelerin açsın. Kavuk ve bögrek taşların dağıda. Hayız kanın yürüde. Yarakana fâide ide. Eğer balla karışdırub uyuza ve demregüye ve kulakda olan ve hayada olan şişlere ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer ay evvelinde her bir siğilin üzerine bir nohud kosalar dahi bir sâat durduktan sonra bir beze bağlayub arda atsalar siğilleri gidere. Eğer ununu balla karışdırub başdaki yaş çıbanlara ve gövde giciğine ve seratân adlu çıbanlara fâide ide. Eğer ununu sütle bişürseler yiseler öykene be-gâyet eyü gıdâ ola. Ve çıbanlara fâide ide. Ve şehvet ziyâde eyleye. Eğer ıslatsalar dahi suyun içseler kendüyü acıla yiseler cimâ'ı be-gâyet ziyâde eyleye. Ve zekeri kıvâma getüre. Eğer sirkede bir gice erteye dek ıslatsalar sabah acıla yiseler öyleye dek sabır itseler karında olan kurtları öldüre çıkara. Ve arka ağrısına fâide ide. Eğer sürseler eğer kurusunu ıslatsalar ağızda tutsalar diş ağrısına ve diblerinin şişine fâide ide. Yağını demregüye sürseler fâide ide. Ve nohud iki dürlü olur. Biri tuzlu olur. Ve birisi tuzsuz olur. Tuzlusu içi yumuşadır. Ve tuzsuzu sidüğü yürüdür. Nefh ider. Eğer suyuyla

83-a

kan bulaşmış giysiyi yusalar gidere. Eğer nohudu bişürseler şişmiş hayayı buğuna tutsalar be-gâyet fâide ide. Ağrısın sâkin eyleye. Eğer kara nohudu bişürseler suyun içseler ve kendüyü yiseler ciğer ve dalak süddelerin açsın. Ve istiskâ ve yerakan zahmetine fâide ide. Bögrekde ve kavukda olan taşları dağıda. İçdeki namâzbûr kurtların ve ölü oğlanın çıkarsın. Ve ak nohudu bişürüb yiseler menî ve süddeyi ziyâde eyleye. Ve sidüğü yürüde. Ve benzi gökçek eyleye. Evet ta'âm ortasında yiyeler. Ön ve son yimeyeler. Kanı ziyâde idüb bedeni kavî eyler. Eğer kara nohudu kemnûnla ve torak otuyla ve zeytle bişürüb felce ve mafsâl ağrısına ve so-vuk zahmetlere fâide ide.

Hummâz

Ba'zılar kuzukulağıdır dirler. Eğer tohumunu yiseler bağırsak çibanlarına ve ishâle fâide ider. Eğer kuzukulağını bişürseler yiseler ve suyun içseler içi yumuşada. Eğer yaku idüb gül yağı ve za'ferân katub katı şişlere ursalar hall eyleye. Eğer kökünü bişürseler gövdede olan giciğe sürseler fâide ide. Eğer şarâbla bişürseler ağza mazmaza itseler diş ağrıların sâkin eyleye. Eğer bişürüb yaku itseler hanâzîre ursalar ve kulak dibinde olan şişlere ursalar hall ide. Eğer kökünden bir pâresini hanâzîr olan kişi boynuna asakosalar fâide ide. Eğer sahk idüb avretler şâf gibi önünden götürse eskiden rahimden akan yaşları kese. Eğer şarâbla bişürseler yiseler yerakanı gidere. Ve kavukdaki taşları dağıda.

83-b

Ve hayız kanın yürüde. Ve akreb sokduğuna fâide ide. Eğer tohumunu kavursalar yiseler içi kabz ide. Ve susuzluğu gidere. Harâret sâkin ide. Ve humârı def' ide. Ve cimâ'ı za'if ide. Ve bir dürlüsü dahi olur. Kasni yaprağına benzer. Depesinde tohumu cem' olur. Eğer bişürseler yiseler içi yumuşadır. Eğer tohumunu sahk itseler süciyle içseler nefesi ferah eyleye. Gussaların gidere. Ve ıssı yürek oynamasın sâkin ide.

Hamâhim

Bostan arasında biter. Yarpuzdur. Kalbi kavî ider. Dimağda ve başda olan balgamî süddeleri açar. Zükkâma fâide ide. Eğer yaprağını yaku idüb od yanığüna ursalar fâide ide. Eğer tohumunu gül yağıyla ve sovak suyla içseler eski ishâli kese.

Hamâm

Göğercindir. Eti bögreğe fâide ider. Menî ve kavuğu ziyâde eyler. Anacı yeynidir yavrusundan. Eğer yavrusun diri iken iki yarsalar ısıcak iken akreb sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer başını göyündürseler sahk idüb göze sürme itseler perdesin ve karaluluğun gidere. Eğer cin na'line uğrayan kişi yanında göğercin ölse emîn ola. Eğer kanını ısıcak iken göze çekseler gözde olan cerâhate ve kana ve perdeye fâide ide. Ve buruna tamzursalar kanın kese. Eğer baş ağrısına dürtseler fâide ide gidere. Eğer bokunu arpa unuyla ve sirkeyle karışdırub hanâzîr zahmetine ursalar fâide ide. Eğer balla ve kettân tohumuyla kaynadub yaku idüb katı şişlere ursalar fâide ide. Eğer zeytle karışdırub od yanığüna ursalar gidere. Eğer bokunu tere tohumuyla ya hardalla yumuşak dögüb isti'mâl

84-a

itseler soğuk hastalıklara be-gâyet fâide ide. Husûsâ eski nikrîse veya karın ağrısına fâide ide. Eğer bokun suyla bişürseler sidüğü tutulan kişi içine girse otursa şifâ bula. Eğer sirkeyle karışdırub istiskâ olan kişiye dürtseler gidere. Ve sirkencebînle dahi içseler fâide ide. Eğer kızıl göğercin bokun iki dirhem ya üç dirhem darçînle içseler içdeki taşı dağıda. Eğer kettân bezinin içinde göyündürseler zeytle karışdırub od yanığuna ursalar fâide ide. Eğer göğercini birkaç gün kettân tohumuyla yemleseler bokunu cem' itseler iki dirhemini darçînle içürseler içdeki taşları dağıda. Mücerrebdır.

Hımâr-ı ehli

Ev eşegidir. Eti mi'deye be-gâyet yaramazdır. Geç hazm olur. Nefs kabul itmez. Lezzeti yokdur. Eğer toynağını göyündürseler zeytle karışdırub hanâzîre ursalar tahlîl ide. Eğer toynağının külünü el ve ayak zahmetinde olan yerlere ekseler fâide ide. Eğer her gün tırnak kadar külünü masrû'lar içse fâide ide. Eğer birkaç kere içseler ve eğer zeytle karışdırub soğukdan yarılan yerlere dürtseler fâide ide. Eğer ciğerin kebâb eyleyüb uçuk tutan acıla yise fâide ide. Ve eğer altından [alnından] bir karış yer derisini alsalar uçuk tutan kişi başına giyse bir yıl âhirine dek yılda bir kez yenilese uçuk tutmaya. Eğer sağ ayağının toynağından yüzük itdirüb götürse uçuk tutmaya. Eğer içi yağın çıbanlara sürseler be-gâyet fâide ide. Ve çıbandan mütegayyir olan

84-b

deriye sürseler gidere. Eğer eşeğin ve atın yaş derisini sirkeyle karışdırub kan akan yerlere ursalar fâide ide, kanın kese. Eğer kurusunu şarâba karışdırub dahi sürseler sâfî şarâb içseler akreb sokduğuna fâide ide. Eğer alnı derisini oğlancıkların boynuna as-salar ümmü's-sıbyâna fâide ide. Eğer kula[k] çirkinden dirhemin sekiz ülüsünden bir ülüsü mikdârı ağlayan oğlancıkların ağladığıyçün içürseler ağlamaz ola. Eğer tersini ovsalar dahi buruna sıksalar damar üzüldüğünden kanayan burnun kanın tuta. Eğer sirke saçsalar kokulasalar burun kanını kese. Eğer yaş iken dahi sıksalar suyun tamzursalar burun kanını kese. Suyun içseler taş-ları dağıda. Akreb sokan kişiyi eşeğe ters bindirseler ağrısı eşeğe gide. Eğer akreb sokduğu sâat seğırtse eşek kulağına çağırırsa eyitse beni akreb sokduysa [sokdu dise] ağrısı sâkin ola. Eşek ağırdığı itlere gâyet zarar ider. Hattâ uluşurlar. Ve yaban eşeğinin gözü-ne bakmak gözün sıhhatini dâim ider. Ve su inmesini men' ider. Eğer yaban eşeğinin etin suyla ve tuzla darçînî ve zencebil katub şorbasın içseler ve semiz etin yiseler mafsallar ağrısına ve galiz yellere fâide ide. Eğer içi yağını çığıda dürtseleler gidere fâide ide. Ve yaban eşeğinin ödün dâü's-sa'lebe ursalar gidere fâide ide.

Hanzal

Ebû Cehil karpuzudur. Eğer tazeyken yan başına sürseler ağrısın gidere. Eğer şarâb-ı unûmâliyle

85-a

ve natrûnla ve balla karışdırub hablar idüb isti'mâl itseler ishâl eyleye. Şerbeti dirhemini altı bölüğünden bir bölüğüdür. Eğer kurutsalar sahk idüb hukne itseler ırku'n-nisâya ve felce ve kulunca fâide ide. Ve balgamı ishâl ide. Eğer avretler şâf gibi götürse içindeki ölü oğlanı öldüre ve çıkara. Eğer karpuzun içini çıkarsalar balçık sıvasalar içine sirke koyub kaynatsalar ağızda mazmaza itseler diş ağrısını gidere. Eğer içinde mâû'l-asel bişürseler içseler ishâl eyleye. Eğer yaş iken yemişini ırku'n-nisâya sürseler fâide ide. Eğer başı ağrıyan yahud sara' olana ve felce ve eski lakveye ve rabv zahmetine ve eski öksürüğe ve mafsallar ağrısına ve bögrek ve kavuk zahmetine fâide ide. İçürseler galiz balgamı ishâl ide. Eğer suyundan buruna tamzursalar gözdeki saruluğu gidere. Evet soğuk günde yahud katı ıssı günde içürmeyeler. Eğer içinden buçuk dirhemini hukneye katub kaynadub hukne itseler kulunca fâide ide. Ve ham hilt çıkara. Ve sevdâyı çıkara. Eğer yaş yaprağını döğseler şişlere ursalar hall eyleye. Ve kan akan yerlere ursalar bitüre, eyü eyleye. Eğer bakla bişürür gibi yaprağını suyla bişürüb yiseler tabî'atı ishâl eyleye. Eğer zeyt içinde bişürseler ol zeyti kulağa tamzursalar gürüldüsün gidere. Ve eğer dişe degürseler çıkara. Ve karna dürtseler kulunca fâide ider. Eğer karpuzu dilseler içinden dânesin döğseler içine zanbak yağın doldursalar ve lâkin hamîrle veya balçıkla berkitseler od üzerine koyub kaynatsalar indürseler

85-b

ol yağı çıkarsalar ak sakala dürtseler kapkara itseler ağarmağa komaya. Eğer kuru kabuğun göyündürüb mak'ada ekseler ağrısın gidere. Eğer içiyle taşını tütsü eyleseler diş ağrısına fâide ide. Eğer kaynadub suyun eve saçsalar büreyi kıra gide.

Hınta ve Dakik

Buğday ve Undur. Ata yidirmeyeler. Be-gâyet zarar ider. Eğer çiğneseler it taladığı yere ursalar fâide ide. Eğer çiğle yiseler karında kurt eyler. Eğer gövdeye dürtseler kızdırır. Ve bişmiş buğday yiseler nefh ide. Gerekdir kim üzerine cevârişin kemnûn yiyeler. Üzerine su içmeyeler, kulunç eyler. Eğer ununu yaku idüb bal suyuyla madde inen sinirlere ve yel olan bağırsaklara ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle ya şarâbla karışdırub ağulu canavar sokduğuna ursalar fâide ide. Ve eğer bişürseler göğsünden kan tükürür kişi yalasa fâide ide. Eğer suyla ve na'nayla bişürüb yiseler öksürüğe ve göğüs irinine fâide ide.

Hundıkûkâ [Handakûkâ]

Saru yoncadır. Ba'zılar dırıl dirler. Eğer suyunu sıksalar balla karışdırub gözdeki çıbanlara dürtseler fâide ide. Ve perdesin gidere.

Handıkûkâ-yı berrî [Handakûkâ-yı berrî]

Yaban dırılıdır. Eğer balla karışdırub yüzdeki çığıda dürtseler gidere. Eğer döğseler şarâbla içseler kavuk ağrısına ve istiskâya ve haya ağrısına fâide ider. Ve galiz yelleri çıkarır. Suyu içi kabz ider. Tuhmeye fâide ider. Ve sidüğü ve hayzı yürüdür. Ve eyegüler ağrısına fâide ide. Evet başı ağrıdır. Issı mizaclu kişiler boğazın ağrıdır. Eğer suyundan buruna

86-a

tamzursalar mecnûna ve uçûğa fâide ider. Eğer tohumundan ıssı suyla içseler yan ve böğür ağrılarına ve süddelere fâide ider. Eğer tohumunu isti'mâl itseler cimâ'ı kavî ide. Eğer yağını yürümeyen kişi ayağına sürse yürüye. Eğer suyun sıkub akreb sokduğu yere dürtseler fâide ide.

Hınnâ

Kınadır. Eğer bişürüb suyla od yanığuna ve ıssı şişlere ursalar gidere. Eğer suyunu ağza alub bir pâre tutsalar ağız ağrısın def' ide. Ve yaprağın çiğnemek dahi ağızda olan çibanlara fâide ider. Eğer kınayı suyla yoğursalar kıllara sürseler kızdıra. Eğer çiçeğin sahk idüb sirkeyle alına ursalar baş ağrısın sâkin ide. Eğer yaku idüb sinirlere ursalar yumuşada ve kızdıra. Eğer dalak otuna katub dalağa ursalar tahlîl ide. Eğer mumla ve gül yağıyla karışdırub yan ağrısına ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer yoğursalar dırnaklara ursalar fâide ide. Eğer kına yaprağın suda ıslatsalar yiğirmi güne dek günde kırk dirhemin on dirhem şekerle içseler cüzzâm renci zâhir olduğu vakit be-gâyet fâide ide. Eğer sayağıyla karışdırub ıssı şişlere kim saru sular akar, fâide ide. Mücerrebdir. Eğer çiçek ve kabarcık çıkaran oğlancıkların ayaklarına yaksalar gözünde çıkmakdan men' ide. Eğer gözde yubûset olan yerlere dürtseler fâide ide. Eğer tohumundan bir miskâlini bal-la karışdırub içseler dimağa be-gâyet kuvvet vire. Harâretten ve rutûbetden olan zahmetlerin

86-b

gidere. Eğer yaş kişnic suyuyla karışdırub od yanuğuna ursalar fâide ide. Eğer zeytle karışdırub başa dürtseler kılları bitüre ve eyü eyleye. Eğer zeytle sahk idüb gül yağıyla karışdırub başa dürtseler başda olan çibanları gidere.

Havr

Kavak ağacıdır. Eğer kabuğundan bir miskâl içseler ırku'n-nisâya ve sidük tutulduğuna fâide ide. Eğer katır bögreğiyle avretler içse yüklü olmaya. Yaprığı dahi böyledir. Eğer yaprağın sirkeyle yaku idüb nikrîse ursalar sancusun gidere. Eğer yemişin sirkeyle içseler fâide ide.

Hayyü'l-âlem

Arzu otu dirler. Eğer yaprağını yaku idüb yalunuz unla yaramaz çibanlara ve gözde olan çibanlara ve ıssı şişlere ve od yanuğuna ve nikrîse ursalar fâide ide. Eğer şarâbla içseler ishâle ve bağırsak çibanlarına ve ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Ve karında uzun kurdu çıkara. Eğer avretler şâf gibi götürseler eskiden rahimden akan yaşı kese. Eğer suyunu ağrır göze dürtseler fâide ide. Ve bir dürlüsü dahi olur. Duvarlarda biter. Ve taşlarda olur. Eğer gövdede olan yaramaz çibanlara yaku idüb ursalar fâide ide. Eğer yaprağını eski iç yağıyla karışdırub hanâzîr zahmetine ursalar hall eyleye. Ve ıssı şişlere dahi ursalar fâide ide. Gâyet mücerredir.

HARFÜ'L- HÂ

Hâtıku'n-nemir [Hânıku'n-nemir]

Kaplan otudur. Ba'zılar Türkçe Baylık dirler. Eğer yaku itseler bevâsıra ve siğillere ursalar kopara gidere. Evet

87-a

zinhâr içmeyeler. Zîrâ helâk eyler. Eğer yaprağını döğseler iç yağıyla karışdırsalar etmeğe katsalar ite ve kurda ve tilkiye ve donuza bıraksalar yise fi'l-hâl düşe. Eğer yaku idüb katı şişlere ursalar fâide ide.

Hâmâsûfi

Bir otdur ki, budağı olur. Uzunluğu dört parmak olur. Yere yasanubiter. Yapracağı mercimek yaprağına benzer. Ba'zılar dağ inciri dimişlerdir. Evet ba'îd sözdür. Eğer bunun südün siğillere dürtseler fâide ide. Eğer balla karışdırub gözde olan zahmetlere ursalar cilâ vire. Karardüğün gidere. Ve su inmesin men' ide. Eğer budakların döğüb şarâbla karışdırsalar şâf gibi avretler götürse rahim ağrısının gidere. Eğer yaku idüb balgamî şişlere ursalar fâide ide. Eğer bişürüb yiseler içi yumuşada. Ve akreb sokduğu yere südün tamzursalar be-gâyet fâide ide.

Hubbâzî

Ebegümeceidir. Eğer yiseler mi'deye yaramazdır. İçi yumuşadır. Ve sidüğü yürüdür. Ve kavuğa fâide ider. Eğer yaprağı çiğ iken çiğneseler tuzla yaku idüb göze dürtseler gözde olan nasur etin gidere. Ve başa dürtseler başda olan yaş çibanları ve konağı gidere. Evet sidükile yaku idüb arı sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer tuzsuz yaku idüb göze ursalar cerâhatlerin bitüre. Eğer yumuşak döğseler zeytle karışdırub od yanığına ursalar fâide ide. Eğer bişürseler avretler içine girüb otursalar rahimleri ve mak'adları katılığın gidere. Eğer köküyle yaprağını karışdırub

87-b

kuttâl otlar için kişi içse kussa fâide ide. Ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve süddeyi yürüde. Eğer yaprağını bişürüb çibanlara ve şişlere ursalar işlede. Eğer suyunu hukne eyleseler bağırsak ve rahim ve mak'ad zahmetine fâide ide. Eğer tohumunu yiseler göğüs ve öyken ve kavuk irinine fâide ide. Eğer yağla bişürseler kavukda ve bögrekde olan şişlere ursalar fâide ide. Sâkin eyleye. Eğer ebegümecini bişürüb yiseler göğüs irininden olan kuru öksürüğe fâide ide.

Hubbe

Bir tohumdur. Haşhaş tohumuna benzer. Ba'zılar tûderî dirler. Eğer sütle ve şekerle içseler gövdeyi eyü eyleye. Ve semirde. Ve sevdâvî kişilere fâide ide.

Habs

Demür bokudur. Süciden dönmüş sirkeyle sahk itseler andan sonra bişürüb süzseler eskiden kulakdan akan irine fitil eyleyüb soksalar fâide ide. Eğer hoşâb suyuyla içseler bevâsırdan sızan kanı kese. Ve hayız kanın yürüde. Ciğere ve dalağa fâide ide. Bağırsak ve kavuk çibanlarına fâide ide. Evet gerekdir kim, isti'mâl itmezden önden sirkeyle sahk idüb güneşde kurudalar. Andan isti'mâl ideler. Eğer demür bokunu dögseler yigirmi kere yusalar bir çölmeğe kosalar üzerine üç parmak yukarı gelince zeyt koysalar üç bahşından bir bahşı gidince kaynadub üzerine on iki dirhem saksı pâresin yumuşak döğüb eleyüb koysalar her sabah bir parmak yalasalar cimâ'ı kavî eyleye. Ve dalak şişini gidere. Ve benzi eyü eyleye. Ve gözde olan artuk

88-a

hıltları gidere. Kurşun bokun merhem itseler çıbanlara ursalar fâide ide. Gümüş boku dahi buncalayındır.

Hubz

Etmekdir. Buğday etmeğin yaku eyleseler gövdeye ursalar derinde olan hıltları çeke tahlîl ide. Simid etmeği eyü gıdâdır. Eğer buğday etmeğin mâü'l-karâtînle bişürseler ya bişürmeden hamîrle yaku idüb ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve katı kuru etmek yemek içi kabz ider. Ve yumuşak etmek suyla ve tuzla ısladub eski demregülere ursalar gidere. Ve hamîrsiz etmek südde ider. Fırın etmeği eyüdür. Ve yeni buğdaydan olan etmek âdemi semirdir. Eğer etmek üzerine haşhaş tohumun eküb yiseler uyuda. Eğer çörek otu ve kemnûnla yoğrulmuş etmeği yiseler nefh olmaya. Ve yumuşak etmek yemek eyüdür kuru etmek yimekten. Zîrâ tiz hazm olur. Evet içi kabz ider. Mi'de yaşlığın giderir. Ve simid etmeği çok yemek bögrekte taş eyler. Ve ciğerde süddeler eyler. Ve galîz yeller eyler. Ve dalak ve mafsallar zahmetine yaramazdır. Gerekdir kim hamîri çok ve buruku çok ola. Ve dahi üzerine sirkencebîn içseler ve fırın etmeğini çok yemek uyuz ve giciyûk eyler. Ve bevâsır eyler. Arpa etmeği yel eyler. Ve bedeni sovdur. Gerekdir kim balla ve kuyruğuyla bişürseler yiyeler. Üzerine mâü'l-asel içeler. Ta ki mafsallar ağrısını ve kulunç hâsıl eyler.

Harnûb

Keçi boynuzudur. Yaşı mi'deye yaramazdır. İç yumuşadır. Ve kuru mi'deye eyüdür. İç kabz ider. Ve sidüğü yürüdür. Ve eğer ham keçi boynuzuyla siğilleri ovsalar elbette giderir.

88-b

Eğer hatun kişiler yiseler hayız kanın kese. Evet göğse ve öykene yaramazdır. Ve mi'deyi kavî ider. Evet karnından tiz çıkmaz. Meğer kim üzerine mâü'l-asel içeler. Eğer acıla yiseler içi kabz ider.

Hardal

Kızdırır. Ahlâtı latîf ider. Cezb ider. Balgam koparır. Çiğnenseler eğer döğseler suyla çalkasalar şarâb-ı unûmâlile karışdırub gargara itseler dilin iki yanında olan şişlere ve öyken düdükleri eskiden olan irinle kana fâide ide. Eğer incirle karışdırub ırku'n-nisâya ve dalak şişine derisi kızarınca ursalar fâide ide. Eğer eski ağrılara ursalar fâide ide. Ve yaku idüb dâü's-sa'lebe ursalar gider. Ve eğer mumla ve balla ve zeytle ve iç yağıyla karışdırub yüze dürtseler arıda. Ve göz altında irinlenen kanı gidere. Ve eğer sirkeyle karışdırub çibanlu uyuza ve yaramaz demregüye ursalar fâide ide. Eğer döğüb suyla çalkasalar bala karışdırub göze sürme itseler perdesine fâide ide. Hardal yimek başdan ve mi'deden ve sâir bedenden rutûbet tahlîl ider. Ve ciğer ve dalak ağrısına fâide ider. Yelleri dağıdır. Ve balgamı tahlîl ider. Ve balgamdan olan dil ağırlığın giderir. Evet susadır ve gönlü döndürür. Eğer sahk itseler balla karışdırub soğuk mizaclu kişilerin alına ursalar dimağların kızdırır. Ve nüzleye fâide ide. Eğer soğuk uzuvlara dürtseler kızdırır. Hareketi kavî eyleye. Ta'âma saçsalar mi'deyi kızdırır. Eğer çügündürle yiseler balgam kat' ider. Eğer şarâbla tohumundan acıla içseler cimâ'i

89-a

kavî eyleye. Eğer balla yiseler öksürüğe fâide ide. Eğer yılanlı yerde dütüzseler yılan dağıla. Eğer peynirle karışdırub şarâbla içseler kurtları çıkara. Eğer kelem suyuyla ve sirkencebînle karışdırub hanâzîre dürtsele hall ide. Eğer ağızda suyun tutsalar ve kulağa tamzursalar dış ve kulak ağrısına fâide ide. Eğer ak hardal yaku eyleyüb katı şişlere ursalar sâkin ide. Eğer sahk idüb ağrır dişlere ursalar dindüre. Çok yimeyeler. Gam getirür. Eğer barasa dürtsele fâide ide. Eğer çügündürle yiseler uçuk tutana ve balgamdan başı çigzinene ve cemî' balgamdan göyünmüş sevdâdan olan ağr[ır] yerlere fâide ide. Ve bedende göyünmüş balgamı çıkara. Eğer çiğ iken ve bişmiş iken çok yiseler baş ağrısıdır. Mi'deye yaramazdır.

Hırva¹

Kene tohumunun ağacıdır. Eğer otuz dâne kene kabuğun ayırtlayub sahk idüb içseler balgamı ishâl ide. Ve kUSDura. Evet mi'deyi süst eyler. Eğer döğseler yaku idüb siğillere ursalar fâide ide. Ve çığıda ursalar arıda. Eğer yaprağın döğseler unla karışdırub yaku idüb balgam[i] şişlere ursalar ve gözde olan ıssı şişlere ursalar sâkin ide. Eğer sirkeyle yaku idüb nifâsda emcek şişdüğüne ve nikrîse ve ısırguya dürtsele sâkin ide. Ve siğillere ursalar yumuşada. Eğer içseler ishâl eyleye. Damarları arıda. Ve ham hıltları çıkara ve fâide ide. Ve felce ve a'zâyı kavî ide. Ba'zılar eydür, şerbet on bir dâne ya yiğirmi dokuz ya yedi dânedir. Ba'zılar eydür, on bir dânedir dirler. Ancak evet ayırtlanmış ola.

1. Çalıştığımız nüshada Hırva' (Ricinus communis) başlığının yanına Habbu's-selâtîn (Croton tiglium) kelimesi de yazılmıştır.

89-b

Eğer taze yaprağın bişürüb yaku idüb nikrîse ve mafsallar ağrısına ursalar fâide ide. Eğer yiseler lakveye fâide ide. Eğer rutûbetden olsa ve bedene sıhhat vire. Kaçan yaprağın kızdırsalar boğazda olan şişlere ursalar bir haftaya dek her gün üç kere ve her gice üç kere ursalar gidere. Mücerrebdır.

Harbak-ı ebyaz

Türkçe Kar çiçeği dirler. Ve donuz diplü dirler. Evlâ budur kim, ekin vaktinde döşüreler. Ak harbak içseler mi'deyi arıda. Dürlü dürlü nesneler çıkara. Eğer kokulasalar aksırda. Eğer unla ve balla karışdırub sıçanlara kosalar öldüre. Eğer etle muharrâ bişürüb şorbasın mâü'l-karâtîn suyuyla karışdırub içseler hunnâk zahmetine ve bedeninin za'afına fâide ide. Evet çok içmeyeler. Helâk ider. Yeğrek budur kim, beş miskâlin yüz dirhem yağmur suyundan üç gün ısladalar. Andan sonra süzeler içeler fâide ide. Bundan dahi yeğrek budur ki yüz yigirmi dirhem alalar sekiz yüz dirhem yağmur suyundan üç gün ısladalar. Andan kaynadalar. Üç bahşından bir bahşı kalınca suyun süzeler. İki yüz dirhem bal katalar kıvâma getüreler. İsti'mâl ideler fâide ide.

Harbak-ı esved

Karaca otudur. Eğer yaku idüb behaka ve demregüye ve uyuza ve giciyüğe ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub mazmaza itseler diş ağrısının sâkin ide. Eğer avretler götürse önünden hayzı yürüde. Ve içindeki oğlanı öldüre çıkara. Eğer arpa unuyla ve şarâbla yaku idüb saru su akan

90-a

Yerlere ursalar fâide ide.

Hurusûkûmî

Türkçe Altınbaşı dirler bir otdur. Uzunlu bir karış olur. Zûfâya benzer. Gölgesi taşlı yerlerde biter. Eğer kökünü mâû'l-aselle bişürseler içseler ciğer ağrısına ve öykende olan ıssı şişlere fâide ide. Ve hayız kanın yürüdür.

Havum [Hurrem]

Bir otdur kim bostânlarda biter. Çok yaprakları olur. Çiçeği benefşe çiçeğine benzer. Belki dahi küçük olur. Eğer yaprağını avuçda ya cebde veya yende götürseler gören kişi seve. Eğer yüze gice bu yağdan sürseler tanla yine yusalar yüzü kızdıra. Ve gussayı gidere.

Harâtîn

Yer bağırsağıdır. Eğer sahk itseler kesilmiş sinire ursalar fi'l-hâl fâide ide. Eğer üzüm suyuyla içseler sidüğü yürüde. Eğer zeytle bişürüb kulağa tamzursalar fâide ide. Eğer değirmen tuzuyla döğseler sigillere ursalar ve sünük savuşduğuna ursalar fâide ide. Eğer kurutsalar torak otu suyuyla içseler kulunca fâide ide. Eğer badem yağıyla sahk idüb baş enleri ayrıldığına ursalar fâide ide. Eğer yaku idüb bağırsaklar yarıldığına ursalar fâide ide. Eğer yusalar kurutsalar sahk idüb şırluğan yağıyla karışdırub zekere dürtsele büyüde.

Harf [Hazef]

Saksıdır. Eyüsü tennur saksısıdır. Eğer yumuşak döğüb cerâhate ve yaramaz çibanlara ekseler fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub giciğe ve beneklere ve nikrîse ursalar fâide ide. Ve kuru uzuvlarda olan çibanlara dürtsele

90-b

ve dişlere dürtmeler cilâ vire.

Huzâmâ

Bir otdur ki, uzunca budakları olur. Ve uvacuk yaprakları olur. Kum arasında biter. Kokusu kına kokusu gibi olur. Eğer soğuk başlara ursalar kızdırır. Eğer içseler ciğer ve dalak zahmetine fâide ide.

Hass

Maruludur. Eyüdü. Mi'deyi soğudur. Sidüğü yürüdür. Eğer yumadan bişürseler ya bişürmeden yiseler mi'deye be-gâyet eyüdür. Eğer tohumunu içseler cimâ' arzusunu kese. İhtilâm men' ider. Eğer dâim yiseler gözde perde eyler. Yaban marul suyun buçuk dirhem suyla ve sirkeyle içseler kusdurub sulu balgamı ishâl ide. Eğer gül yağıyla karışdırub başa dürtmeler baş ağrısına fâide ide. Ve göze dürtmeler gözde olan çıbanları gidere. Eğer yaban marulun yiseler uyuda. Ağrıyı sâkin ider. Hayız kanın yürüdür. Akreb ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve süci aralığında yiseler sinirlerde olan zahmetleri gidere. Yunmuşu yaramazdır. Eğer döğseler yaku idüb enseye ursalar dimağ harâretin sâkin eyleye. Eğer sirkeyle yiseler kanı sâkin eyleye. Ve safrâyı kat' ider. Eğer yağla ve sirkeyle bişürüb yiseler yerakanı gidere. Ve emcek ağrısının sâkin ide. Marul yimek sular karışduğundan olan zahmetlere ve safrâdan ve kavuk göyündüğünden fâide ide.

Haşhâş

Meşhûrdur. Cemî'sin bişürseler suyunu başa dökseler uyuda. Eğer tazeyken yaşların döğseler unla karışdırub yaku idüb ıssı şişlere

91-a

ursalar ve ısırguya fâide ide. Eğer suda bişürseler su eksilince sonra süzseler bala karışdırub kıvâma getürseler lu'ûk gibi yiseler öksürüğe ve öyken düdüklerinde olan artuk hıtlara ve eski ishâle fâide ide. Eğer haşhaşın tohumun döğseler şarâbla içseler eski ishâle ve rahimden akan eski yaşlara fâide ider. Eğer haşhaşın tohumun döğseler şarâbla içseler hayzı yürüde. Eğer haşhaşın yaşını döğseler alına ursalar ıssı baş ağrısın sâkin eyleye, uyuda. Eğer beraberı böyle bişürseler gül suyuyla ıssı göz ağrısına ursalar sâkin eyleye. Ve inen maddeyi men' ide. Eğer öksürük otlarına karışdırub isti'mâl itseler fâide ide. Ve boğaza madde inmeği def' ide. Eğer kabuğun sahk idüb beraberı sumakla yoğursalar suyla hamîr idüb nohud kadar yuvalıklar eyleseler her gice onun yutsalar safrâdan olan kanlı ishâli kat' ide. Ve kavuk göyündüğüne fâide ide. Mücerrebdır.

Haşhâş-ı mukrin [Haşhâş-ı mukarren]

Bu bir haşhaştır ki deniz kenârında biter. Saru çiçeği olur. Eğrice yemişleri olur, boy gibi. Ba'zılar buna deniz haşhaşdır dirler. Eğer kökünü suyla bişürüb suyun yarısı kalınca ol suyu içseler ırku'n-nisâya ve ciğer ağrısına fâide ide. Ve şol kimseler ki sidüklerinde örümcek evi gibi nesne olur, ona dahi fâide ider. Eğer tohumundan mâü'l-karâtînle içseler

91-b

içi ishâl idüb sulu balgam çıkara. Eğer yaprağın balla ve zeytle yaku idüb yaramaz çibanlara ursalar gidere. Eyü etler bitüre. Eğer hayvanât gözüne sürme itseler gözlerindeki çibanı gidere.

Haşhâş-ı zübdî

Ak otdur. Aklıkda köpüğe benzer. Birer karış uzun olur. Uvacuk yaprakları olur. Eğer yaz gününde düşürseler bir dirhemîn mâü'l-karâtînle suyun içseler kusdurmağla içi arıda. Masrû'lara fâide ide.

Husyetü'l-kelb

İt hayası dirler. Bir otdur ki yaprağı yere düşeni biter. Zeytûn yaprağına benzer. Budaklarının uzununu birer karış olur. Kökleri it keseri gibi olur. İki çatal yumruca biri biri üzerine olur. Biri dolu biri boş olur. Çiçeği morca olur. Eğer dolusun er yise cimâ'ı arta. Er oğlanı ola. Eğer avretler boşun yise kız doğura. Eğer yaşını keçi südüyle içseler cimâ'ı ziyâde eyleye. Eğer kurusunu içseler cimâ'ı kat' ide. Eğer yaku idüb balgamî şişlere ursalar hall eyleye. Evet bu şol nev'dir ki, yaprağı gendene yaprağına benzer. Üzerine yelmeşik olur. Ele yapışur. Eğer yaku eyleyüb gövdede yaramaz çibanlara ursalar ve ıssı şişlere ve mak'adda olan bevâsıra ursalar fâide ide. Eğer kurusunu yumuşak döğseler gövdede olan dağılan çibanlara ve ağızda olan çibanlara ursalar fâide ide. Bütün kurutsalar yumuşak döğüb içseler

92-a

kabz eyleye.

Husyetü's-sa'leb

Tilki taşağı didikleri otdur ki, eğer eliyle tutsa cimâ'ı kavî ide. Ve eğer içse be-gâyet kavî ide sakankûr kuvveti gibi. Vakt olur, balla mürebbâ iderler. Girü bu fâideyi ider. Eğer şarâbla içseler felce ve teşennüce fâide ide. Eğer zeyte bırakub isti'mâl itseler zekeri muhkem kavî ide. Bir dürlü dahi olur. Kızıl yaprağı olur. Eğer koparsalar el tutmaz olur. İlâcı oldur kim, girü ol otu göyündüreler mumla ve yağla sahk ideler. Ele dürteler. Şifâ bula inşâallâhu teâlâ.

Husyetü'd-dîk

Bedenos hayasıdır. Akça değirmice dâneler olur. Kiras çekirdeği gibi olur. Galiz yelleri dağıdır. Eğer yaku itseler katı şişlere ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer buçuk dirhemini enîsûn suyuyla içseler girü bu fâideyi ide.

Husyetü'l-mevâlî [Husyetü'l-mevâşî]

Hayvanât hayasıdır. Geç hazm olur. Buzağı hayasını döğseler yiseler cimâ'ı ziyâde ide.

Hatmi

Tahlil idicidir. Ve şişmekden men' ider. Ve ağırları sâkin ider. Ve behakı giderir. Eğer tohumunu yiseler bögrekde olan taşları dağıdır. Eğer suyla bişürüb ol suyu içseler bağırsak çibanlarına ve kan tükürmeğe ve iç ishâline fâide ide. Eğer mâü'l-karâtınle bişürseler yaşla döğüb kulak dibinde olan katı şişlere ve hanâzîre ve emcekde olan şişlere ve mak'ad şişine ve sinirler uzadığına ursalar fâide ide. Eğer şarâbla bişürseler ördeğin

92-b

içi yağıyla ve “beneviş” sakızıyla döğüb şâf gibi avretler önünden götürse rahimde olan şişlere fâide ide. Ağızların açsın. Ve suyun içseler girü bu fâide ide. Ve nifâs gören avretlerin artuk hıltlarının arıda. Eğer kökünü şarâbla bişürüb içseler girü bu fâide ide. Ve sidüğü yürüde. Ve galiz ham hıltları çıkarsın. Ve ırku’n-nisâyâ ve bağırsak çıbanlarına ve ditremeğe fâide ide. Eğer sirkeyle bişürüb mazmaza itseler dış ağrısının sâkin eyleye. Eğer tohumunu tazeyken ya kuruyken sahk idüb sirkeyle karışdırub güneşe karşı behaka sürseler be-gâyet fâide ide. Eğer yaprağın zeytle karışdırub yaku idüb od yanuğuna ve ağulu canavar sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer hurma çekirdeğin ve hatmi tohumundan beraber alub yumuşak döğseler sirkeyle karışdırub yaku idüb zekerde olan şişlere ki ilâc itmesinde âciz kalmışlardır, dürtseler şifâ ola. Mücerrebdır.

Huttâf

Kırlaguçdur. Eğer göyündürüb hunnâk olan ve çenesi şişen kişi boynuna ursa fâide ide. Eğer anasıyla yavrusunu bir çölmekde göyündürseler külünü balla karışdırub göze sürme itseler tiz eyleye. Eğer külünü dimağa yapışdırsalar boğaz ve çene şişlerine fâide ider. Eğer bişürüb kurutsalar iki dirhem suyla içseler hunnâka fâide ide. Eğer gözün sahk idüb zanbak yağıyla nifâs gören avretlerin göbeğine sürseler fâide ide. Eğer erkeğinin ve dışısının başların göyündürüb şarâba katsalar içseler esirtmeye. Eğer kanını bilmez iken avretlere

93-a

içürseler cimâ' arzusun gidere. Eğer ödün buruna tamzursalar saçı ve sakalı kararda. Ammâ ağız dolu süt tutmak gerekdir ki, dişi karartmaya. Südü evvel tutalar. Eğer bokunu sığır ödüyle karışdırub kara kıllara dürtseler fi'l-hâl ağarda. Eğer bokunu kahl itseler göze sürme itseler aklığın gidere. Mücerrebdır.

Huffâş

Yarasadır. Eğer boğazlasalar kanını bâliğ olmaduk oğlancıkların kasuğuna dürtseler kıl bitürmeye. Eğer bişürseler şıruğan yağının içinde ta eriyince andan ol yağla bir nice zaman ırku'n-nisâya dürtseler fâide ide. Eğer bişürseler şorbasın içseler ishâl eyleye. Ve yan baş ağrısına fâide ide. Eğer göyündürüb göze sürme itseler fâide ide. Eğer başını demür ya bakır kabda zanbak yağı içinde muharrâ olunca bişürseler ol yağı süzüb nikrîse ve eski fâlice ve ra'seye ve gövdede olan şişlere dürtseler fâide ide. Ve rabv zahmetine fâide ide. Eğer ödle oğlan doğurmayan avretin fercin ursalar fi'l-hâl doğura. Mücerrebdır. Eğer suyla muharrâ olunca bişürüb sidüğü tutulan kişi zekerine sürse evşân ide. Eğer suyuna felc kişi girse otursa fâide ide. Eğer beynisini göyündürüb göze sürme itseler aklığın gidere. Eğer bokunu demregüye dürtseler gidere. Eğer beynisini soğan suyuyla göze kahl itseler inen suya fâide ide. Eğer başını uyur âdemin başı altına kosalar uykusu gide. Eğer başını göğercin yuvasına gömekosalar ol yuvadan göğercin gitmeye.

93-b

Eğer kanını kız oğlan emceğine dürtseler büyötmeye. Ve koltuğa dürtseler kıl bitörmeye.

Hall

Sirkedir. Sovuducudur. Mi'deye eyüdü. İştihâ getürür. Ve kangı uzuvdan kan sızarsa kese. Eğer içseler ve eğer yiseler bişürseler içe artuk hıltlar akduğunu men' ide. Eğer süngeri veya yunmadık yünü sirkede ısladub cerâhate evvelinde ursalar kanını kese. Şişdüğün men' ide. Eğer taşra çıkan göbeğe ve rahme ursalar içerü redd ide. Ve ağızda tutsalar dış diblerin muhkem ide. Eğer çibanolara sürseler fâide ide. Eğer kibritle karışdırub ısıcak iken nikrîse dökseler fâide ide. Eğer kulağa tamzursalar içinde olan kurdu öldüre çıkara. Ve ağulu canavar sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer içseler ağulu otlar zararın def' ide. Eğer gargara itseler boğazda olan sülüğü öldüre gidere. Eğer eski öksürük için içseler giderüb yenisin gidere. Eğer içseler galîz hıltları latîf ide. Ve susuzluğu kese. Ve od yanığına ursalar gidere. Fi'l-hâl söyündüre. Eğer öykeni za'îf kişiler dâim isti'mâl itseler istiskâ eyleye. Evet sevdâvî ve balgamî kişilere zarar ider. Sinirlere ve mi'deye kuvvet ider. Dalağa fâide ider. Uyku gelince içe. Eğer bu hadden artuk içseler baş ve göz ağrıdır. Ve ciğeri göyündürür. Ve ta'âm arzusun keser. Ve gönöl döndüğün ve baş çıgzindüğün giderir. Ve a'zâyı ditredür. Ve sekte getürür. Vakt olur uçuk ve mâlihulyâ hâsıl olur. Hafakan ve teşennüc hâsıl olur.

94-a

Eğer bundan olan hafakana bu devâyı itseler fâide ider. Terkîb budur; Gül ve tebâşîr ve kişnic ve kehribâ on ikişer dirhem ve delinmedik inci altı dirhem ve müşk iki dirhem şeker elli dirhem cemî' döğüb ekşi alma suyuyla şekeri kıvâma getüreler. Turunç yaprağın döğüb bu otlarla karışdırub fındık kadar isti'mâl itseler hafakanı gidere. Ve kalbi kavî ide. Eğer bu terkîbi itsi'mâl itseler süciden olan teşennüce ve sara'a ve sekteye ve fâlice ve göz dikildiğine fâide ide. Terkîb budur; Taze ustuhudus iki dirhem uvacuk kantariyûn bir dirhem Ebû Cehil karpuzu içi iki dânek gârikûn dört denk ferfiyûn bir dânek zencebil bir dânek kunduz hayası cem' idüb döğseler karışdırub isti'mâl itseler mezkûr zahmetlere fâide ide.

Hummân (Hamân)

Bir otdur ki, yaprağı koz yaprağı gibi olur. Ağacı ak olur. Budağı ucunda üç ya dört yaprağı olur. Çiçeği akça olur. Eğer yaprağın bişürüb yiseler istiskâya ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer suyla bişürüb avretler içine girse otursa rahimleri yumuşada. Ağızların aç. Eğer kıla dürtseler kararda. Eğer yaprağı tazeyken arpa unuyla karışdırub yaku idüb ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer od yanığuna ve it taladuğuna ve nasura bu yakıyı ursalar fâide ide.

Hamâhân [Humâhân]

Türkçe [demür] sandalı dirler. Bir kara taşdır ki sulu olur şeffâf olmaz. İki dürlü olur. Biri erkek

94-b

ve biri dişi olur. Bileğüye sürseler saru zırnıh gibi rengi olur. Eğer ezseler şişlere ursalar gidere. Ve sancuların sâkin eyleye. Eğer ezilmişini içseler iç ağrısın gidere.

Handerîni [Handerîli]

Ba'zılar buna yaban marulu dirler. Eğer bunu sahk idüb mürrele karışdırsalar bir beze bağlasalar zeytûn kadarca eyleyüb avretler önünden götürseler hayız kanın yürüde.

Handerûs

Ba'zılar buna kızılca buğday dirler. İçi kabz ider. Mi'deye eyüdü. Eğer sirkeyle bişürüb çıbanlu uyuza ve tırnak yarılduğuna ursalar fâide ide. Vakt olur bişürürler. Suyla hukne iderler. Bağırsak çıbanlarına fâide ider.

Hinsâ [Hunsâ]

Meşhûrdur. Yapağı gendene yaprağına benzer. Depesinde akça çiçekleri olur. Kökü pelide benzer. İçseler hayzı ve sidüğü yürüdür. Eğer iki dirhemini şarâbla içseler böğürler ağrısına ve öksürüğe ve ardala süstlûğüne fâide ider. Eğer bu otun kökünden bir arpa kadar yiseler tiz kusura. Eğer üç dirhemini içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer için oysalar zeyt koyub kaynatsalar sovuksan olan yarıklara ve od yanığına dürtseleler fâide ide. Eğer kökünü sirkeyle sahk idüb dişi sızlayan kişi sızlayan yanının baş parmağına dürtse ağrısı sâkin ola. Eğer sahk itseler balla karışdırub istiskâ olan kişinin karnına dürtseleler fâide ide. Eğer yaş budakların suda bişürüb zeytle ve sirkeyle yiseler yerakana be-gâyet fâide ide. Ve istiskâ olan kişi dahi yise fâide ide.

95-a

Eğer kökünü göyündürüb çığıda ve behaka dürtseleler fâide ide. Eğer göyündürüb mübâlağayla sahk idüb tekrâr harîrden geçirseleler göze sürme itseler aklığın gidere. Eğer kükürdle karışdırub demregüye ursalar fâide ide. Eğer suyunu termiye unuyla karışdırub giciyüğe dürtseleler fâide ide. Evet tekrâr dürteler.

Hunfesâ

Tonuzlankurdudur. Eğer zeytde kaynadub kulak ağrısına tamzursalar def' ide. Eğer yaşların alsalar göğercin olduğu yere kosalar üzerine cem' ola. Eğer döğseleler incikde olan çıbanlara dürtseleler fâide ide. Eğer zeytde bişürüb kuvveti çıkınca mak'adda olan bevâsıra dürtseleler fâide ide. Ve akreb sokduğuna fâide ide.

Hinzîr

Donuzdur. Eğer erkeğinin ciğerin kuru olsun yaş olsun sahk idüb şarâbla içseleler ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Eğer topuğunu ağarınca göyündürseleler sahk idüb içseleler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ider. Ve kulunç hall ider. Ve eski iç ağrısına fâide ide. Eğer donuzun sidüğün içseleler kavukda olan taşı dağıda. Eğer sidüğün ya bokun şarâbla içseleler göğüsden kan tükürmeği kese. Ve eski böğür ağrıların sâkin eyleye. Eğer ödün donuz talayan kişiye içürseleler fi'l-hâl yaraya. Mücerrebdır. Eğer mum ve gül yağıyla karışdırub sinir bozulduğuna ursalar fâide ide. Eğer ödün kulakda ve gayrı yerde olan çıbanlara sürseleler fâide ide. Eğer ödün balla karışdırub kel başa dürtseleler kıl bitürmeye mücerrebdır. Eğer içi

95-b

yağını rahim ve mak'ad ağrısına ve od yanığına dürtseleler fâide ide.

Hûlincân (Havlincân)

Meşhûrdur. Mi'deye eyüdüdür. Kokusun eyü ider. Ve hazmı kavî eyler. Kuluncu ve ekşi geçirmeği giderir. Cimâ'ı kavî ider. So-vuk bögreklere fâide ider. Mi'dede olan balgamı giderir. Eğer bir pâresini ağızda tutsalar cimâ'ı be-gâyet kavî ide. Eğer bir dirhe-mini yumuşak döğüb buçuk miskâl taze inek südüne saçub acıla içseler cimâ'ı be-gâyet kavî ide. Zekerin muhkem kıvâma getüre. Sahîh mücerrebdır. Eğer yimeğe saçub yiseler so-vuk mi'deye ve ciğere fâide ide. Ve öykeni ve mi'deyi kavî ide.

Havc [Hûh]

Şeftalidir. Eğer yaprağını döğüb göbeğe ursalar içdeki kurtları öldüre çıkara. Olmuş şeftali yimek mi'deye eyüdüdür. İçi yumuşadır. Hamı içi kabz ider. Eğer kurutsalar kabzı ziyâde ider. Eğer kurumuşun bişürüb suyun içseler mi'dede ve karında artuk hıltları gidere. Kurusu geç hamz olur. Yaşı so-vukdur. Ve kurusu galiz balgam eyler. Mi'dede tiz azar. Eğer yaprağını ve nar çiçeğini döğüb sıkub suyun içseler namâzbûr kurdun ve içde olan yılanları çıkara. Eğer yaprağıyla hırızme urulan yere ovsalar râyahasın gidere. Eğer safrâvî kişiler yise cimâ'ı ziyâde eyleye. Ve ağız kokusun eyü eyleye. Ve iki günde bir ısıtma tutan kişi yise fâide ide. Evet çok yimeyeler. Bir aydan iki aydan sonra elbette ısıtma eyler.

Hıyar

Şenhıyardır. Hıyardan so-vukdur.

96-a

Ve galîz balgam hâsıl ider. Ve mi'dede sinirlere zarar ider. Geç hazm olur. Galîz ve sovk hıltlar eyler. Gerekdir kim için yiyeler. Zîrâ tiz hazm olur. Mi'deye ve ciğer alevine fâide ider. Eğer hıyarı ağır hastalığı olan kişi yise fâide ide. Eğer tohumunu ıssı şişlere ki ciğerde olur ve dalakda olur yiseler fâide ide. Ve öyken ağrılarına ve çibanlarına fâide ide. Hıyarın kendisi geç hazm olur. Evet sidüğü be-gâyet yürüdür. Evet çok yimek kulunç ve galîz yeller eyler. Böğürde olan sanculara yaramazdır. Ziyâde eyler. Gerekdir kim üzerine şol cevâriş yiyeler kim otları günlük ve kızıl üzüm ola. Eğer dört dirhem kabuğundan doğuramaz avret içse doğura.

Hıyarşenber

Meşhûrdur. Eyüsü oldur ki içi kara ola. Ve ağır ola. Eğer üç dirheminden on dirhemine dek ıssı suyla ezseller içseler safrâyı ishâl eyleye. Ve kan galebesin sâkin eyleye. Ve ıssı veremleri hall eyleye. Ve göğüs yumuşada. Ve sinirleri arıda. Ve katı şişlere ursalar yumuşada. Eğer zeytle karışdırub gargara itseler boğaz şişine fâide ide. Eğer içseler kişnic suyuyla ezseller biraz biraz katuna lü'âbıyla gargara itseler hunnâka fâide ide. Eğer incir suyuyla ezüb içseler boğaz ağrılarına fâide ide. Şişlerin işledir. Eğer hıyarşenberden dokuz dirhem ezüb ısıcak suyla içseler ısıtmalara fâide ide. Ve içi yumuşadır. İshâl ider. Mi'deyi ve bağırsakları safrâdan

96-b

ve rutûbetden arıdır. Ve donub taş gibi olur. Eğer demirhindi içseler sırf safrâyı ishâl ider. Eğer turpla içseler yerakana ve ciğerden olan ıssı şişlere fâide ide. Bağırсаğı za'îf olanların için ağrıdır. Gerekdir kim isti'mâl itmezden ön tatlu badem yağında ısladalar. Andan isti'mâl ideler.

Hayri [Hîrî]

Meşhûr otdur kim dürlü dürlü çiçekleri olur. Ba'zı ak ve ba'zı saru ve mor olur. Evet isti'mâl olan sarusıdır. Kurusunu yumuşak döğüb göze tûtiyâ eyleseler fâide ide. Eğer suyun içseler hayız kanının yürüde. Ölü oğlanı çıkara. Eğer içine girüb otursa bu fâideyi ide. Ve eğer suyun rahim üzerine dökseler rahimde olan şişlere fâide ide. Eğer suyun mumla karışdırub çibanlara dürtseler bitüre. Eğer balla karışdırub şâf gibi avretler götürse karında olan ölü oğlanı ve diriye çıkara. Eğer kökünü sirkeyle karışdırub katı dalak şişine ursalar fâide ide. Eğer balla karışdırub ağız ağrısına dürtseler fâide ide. Eğer tohumundan iki miskâl içseler hayız kanının yürüde. Ve mafsalda olan şişlere dahi dürtseler fâide ide. Eğer kökünü sirkeyle bişürüb gargara itseler diş ağrısının gidere.

HARFÜ'D-DÂL

Darçînî [Dârsînî]

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Ve sidüğü ve hayzı yürüdücüdür. İçindeki ölü oğlanı çıkarır. Ve ağulu otlar ve canavarlar sokduğunun zararın def' ider. Ve göz karardığın giderir. Eğer yimeğe

97-a

katsalar eğer balla karışdırub sulu beneklere ve çığda dürtsele
fâide ide. Eğer yiseler öksürüğe ve nüzlelere ve bögrek ağrısına
fâide ide. Mi'deyi eyü eyleye. Ve ciğeri kızdırı. Ve süddeleri açar.
Gözü tiz eyler. Başda ve mi'dede olan yaşları giderir. Yiseler ve
eğer tekrâr harîrden eleyüb sürme itseler göze cilâ vire. Akan
yaşı kese. Eğer yiseler boğaza inen balgamı tahlîl ide. Avazı aç.
Ve istiskâ olan kişilere be-gâyet fâide ide.

Dâr-ı şeş'ân [Dâr-ı şîşa'ân]

Ûd-ı frengî dirler. Bir ağaçdır. Bir zirâ' çıkar. İncecük budakları
olur. Üzerinde gizlüce yaprakları olur. Birbirinden ırak saru çi-
çeği olur. Ba'zılar buna şimşek ağacı dirler. Eğer bunun ağacına
günlük dütüzseler bir pâre harîre dolasalar yasdık altına kosa-
lar ayın on dördüncü gicesi kosalar murâdı ne ise düşünde göre.
Eğer suyla hukne itseler gövdede olan yaramaz çibanlara fâide
ide. Eğer bişürüb suyun içseler kabz eyleye. Ve kan tükürmeği
kese. Ve sidük tutulmasına ve galîz yellere fâide ider. Ve kavu-
ğu kavî ide. Ve galîz balgamları giderir. Eğer mazmaza itseler
suyla dişleri muhkem eyleye. Eğer kurudub sahk itseler hayayla
mak'ad ve zeker aralığında olan çibanlara ekseler fâide ide. Bede-
li asârûndur sinir süstlûğüne fâide itmekde.

Dâdi

Dânelerdir arpa gibi. Evet arpadan uzunca ve incecük olur.
Ba'zılar yulaf dirler. İki dirhemin sahk idüb

97-b

zeytle cerb itseler bevâsıra ve ağulu nesneye fâide ide. Eğer bişürseler içine girüb otursalar rahim ve mak'ad ağrılarına fâide ide. Ve taşra çıkduğuna fâide ide. Eğer balla karışdırub lu'ûk gibi yalasalar içde olan kurtları ve yılanları öldüre çıkara.

Dâr-ı fülful

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Yemeği hazm ider. Cimâ'ı kavî ider. Ve yelleri dağdır. Ve ıssı mizaclu kişilere yaramazdır. Sovuk mizac-lunun mi'desine ve ciğerine fâide ider. Sinirleri ve ardalaları kızdırır. Sovukdan olan ağrılara ve teşennüce be-gâyet fâide ide. Eğer sirkeyle ısladub süzseler ağızda tutsalar diş ağrısın sâkin ide.

Dâlic

Hindistan asfûrudur. Menîyi ziyâde eyler. Cimâ'ı kavî ider.

Debak (Dıbk)

Türkçe ökse dirler. Eyüsü oldur ki yeni ola. Taşrası kızıl içerisi kendire benzer. Eğer rastihla ve mumla karışdırub yaku eyleseler hûrelere ve kulak dibinde olan ve gayrı yerde olan şişlere ursalar gidere. Eğer günlükle karışdırub eski çıbanlara ursalar fâide ide.

Dibdâriyâ [Debîdâriyâ]

Bir otdur ki, Hind'de olur. Bir zirâ' uzunlu yerden yukarı olur. Yapağı bahar yapağına benzer. Panbuk kozakları gibi kozakları olur. Felce ve lakveye ve nikrîse eyüdü. Bişürüb yiseler mi'deye ve diş diblerine ve çene rutûbetine fâide ider. Evet gözü göyündür.

Dibs

Pekmezdur. Cilâ ider. Eğer kustla ve tuzla karışdırub

98-a

çğıda dürtseler gidere. Eğer yiseler içi yumuşada. Eyü gıdâ ola. Evet galiz hılt eyler.

Dübb

Ayıdır. Eğer ödün balla ve büberle ezüb kele dürtseler gidere. İri kıl bitüre. Evet beş altı kez dürteler. Eğer ayının kanın mecnûnlara dürtseler be-gâyet fâide ide. Eğer iki gözün bir beze bağlasalar rub' ısıtması tutan kişinin gözüne asakosalar kurtula. Ayının acâyibinden biri budur ki, dışısı yekpâre nesne doğurur. Anınla ki hiç sûret-i a'zâsı yok. Diliyle ol kadar yalar ki sûreti ve a'zâsı zâhir olur. Eğer içi yağını dâü's-sa'lebe dürtseler kıl bitüre. Eğer kanını ısıcak iken şişlere ursalar tiz bitüre. Ödü gibi eğer bunun ödün bala karışdırub uçuk tutan kişi yalasa fâide "ide". Etin yimeyeler. Yaramaz gıdâdır. Ve derisi gâyet ıssı olur. Nıkrîsi olan kişiler döşek edinse be-gâyet fâide ide.

Deccâc [Decâc]

Tavukdur. Kavurması mizaca eyüdüdür. Kuru bedenôs şorbası içi ishâl ider. Eğer beynisin şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna ve dimağ perdesinden kan tükürmeğe fâide ide. Tavuğu yarsalar ısıcak iken ağulu canavarlar sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer bedenôsü yarsalar kursağının iç yüzünde olan perdeyi alsalar kurutsalar sahk idüb içseler mi'de ağrısına fâide ide. Piliç şorbası hasta kişilere fâide ider. Bedenôs şorbası ra'şeye ve ısıtmalara fâide ider.

98-b

Ve rabv zahmetine ve mafsallar ağrısına ve mi'de yeline ve kulunca fâide ide. Evet kuru bedenosa için ayrılırsalar yerine tuz kosalar şol kadar bişürseler bişdüğü sunun üç ülüde birisi kala. Andan isti'mâl ideler. Genç tavuk eti menîyi ziyâde eyler. Aklı artırır. Avazı açar. Ve aklı az olan kişilere be-gâyet fâide ider. Eğer semiz tavuğu tereyağıyla bişürüb yiseler kuru öksürüğe fâide ide. Eğer asfûr tohumuyla on iki gün bir tavuğu besleseler dahi karnın yarub yağın çıkarsalar ve arıdub cüzzâm alâmeti zâhir olan kişilerin başına ve a'zâsına sürseler be-gâyet fâide ide. Eğer sirkeyle ya şarâbla tavuk bokunu karışdırub içseler kuttâl otlar zararın def' ide. Ve kulunca fâide ide. Eğer bedenosa bokunu sirkeyle sahk idüb kuduz taladığı yere ursalar fâide ide. Hâsıl-ı kelâm göğercin boku neye yararsa tavuk boku dahi ana yarar.

Duhne

Darıdır. İçi kabz ider. Sidüğü yürüdür. Evet geç hazm olur. Mi'dede çok yatur. Eğer sütle bişürseler zararı az ola. Ve safrâdan olan kusmağı keser.

Duhân

Tütündür. Eyüsü katran andan neft andan zift andan kara günlük andan menevşe ıssıdır göze sürme itseler yaşını kese. Eğer ıssıdan şişen ve çıban olan gözlere çekseler kanlu yaşını kese ve tiz eyleye.

Derdâr

Kara ağaçdır. Eğer yaprağını döğüb cerâhate saçsalar bitüre. Eğer budağını ve yaprağını

99-a

sirkeyle döğseler yaku idüb çıbanlu uyuya ve cerâhate ursalar bitüre. Eğer kabuğunu bir miksâl şarâbla ya sovk suyla içseler balgamı ishâl ide. Eğer yemişi zâhir olduğu vakit üzerinde olan yelmeşiği alub yüze dürtseler cilâ ide. Eğer kökünden bir pâresin ocağa kızdırub akan suyun döşürüb çok hastalıktan ârız olmuş sağırığa tamzursalar fâide ide. Eğer karışdırub göze sürme itse-ler perdesin gidere.

Dervenc [Durûnc]

Çıyan otudur. Galîz yellere ve ağulu canavarlar sokduğuna ve sovk rahim ağrısına ve sovkdan olan yürek oynamasına ve bağırsakda ve rahimde olan yellere fâide ide. İçseler mi'deyi ve yüreği kızdırır. Ta'âm hazm ider. Mâlihulyâya fâide ider. Eğer incirle yaku idüb akreb sokduğuna fâide ider. Eğer oğlan doğacak vakit boynuna asakosa tiz doğura. Eğer bir pâresini evde asakosalar ol eve tâ'ûn girmeye. Eğer uzununca bir kişi boynuna asakosa yaramaz düşler görmekten ve uykuda belinlemeden emîn ola. Bedeli zürunbâddır. Eğer sirkeyle göyündürüb çıbanlara ekse-ler artuk etlerin gidere. Eğer mersinle karışdırub göyündürseler balgamî şişlere ursalar fâide ide. Eğer mersinle yaku idüb karna ve mi'deye ursalar fâide ide. Eğer bu yağı karın altına ursalar hayız kanın dâim sızduğun men' ide. Ve emcek şişine ve ağzı tutulan çıbanlara fâide ider. Eğer göyünmüş

99-b

Çökeleğe râtimelele karışdırub tırnaklara ursalar üzerine düşen aklıkları gidere. Ve eğer sakız yağıyla karışdırub kıla dürtselele bir gice erteye dek dursa kıpkızılca eyleye. Eğer yusalar göyünmüş çökeleğe göz otuna karışdırub göze sürme itseler gözün perdesin gidere.

Dürrâc

Dürrâc eti yeğdir keklik etinden. Aklı ve menî ziyâde eyler.

Derûfityûn [Derûfinûn]

Bir otdur ki yaprağı zeytûn yaprağına benzer. Ak çiçekleri olur. İçinde nohud gibi yemişi olur. İçinde beş altı dâne tohumu olur. Yerden yukarı uzunlu bir arış olur. Taşlı yerlerde biter. Eğer mâû'l-karâtînle ya deve südüyle ya keçi südüyle içseler ağulu otlar zararın def' ider.

Dervebetâris [Derûbtâris]

Eyreltinin bir nev'idir. Pelid ağacı köklerinde çok biter. Eğer bu otun cümlesin yaku idüb başa ursalar saçı dökse. Fâlice ve lakveye fâide ide. Gövdelerine sürseler eyüdüdür.

Destenbûye

Yıylanguçdur. Kabuğu ıssıdır. Ta'âm hazm ider. Mi'deyi kavî ider. Yelleri dağıdır. İç geç hazm olur.

Dıflî

Ağu ağacıdır. Yaprağı atı ve eşeği ve katırı ve sâir hayvanâtı öldürür. Eğer şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğına fâide ide. Husûsâ ki baganos katub içeler. Eğer yaprağını döğüb sıkub gici-yüğe ve uyuza dürtselele fâide ide. Eğer bişürüb suyun eve saçsalar büreleri kıra. Ve eğer bu ağacın

100-a

gözlerin tazeyken döşürüb döğseler yumuşak idüb sayağı içinde muharrâ olunca bişürseler süzüb ol yağı kel başa dürtsele be-gâyet fâide ide. Eğer ol yağı davarlarda olan kabarcıklara dürtseleler gidere. Ve katı şişleri yumuşatmakda bedeli incir yaprağıdır. Eğer yaprağını kurudub yumuşak döğseler çibanlara saçsalar kuruda.

Dülb

Çınardır. Eğer taze yaprağından sahk idüb yaku gibi dizde olan şişlere ursalar fâide ide. Eğer kabuğun bişürüb ağza mazmaza itseler diş ağrısın sâkin ide. Eğer yaprağını süci ile bişürseler gözde olan şişlere ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer yemişini tazeyken süci ile içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer iç yağıyla karışdırub od yanığına ursalar gidere.

Dilyûs [Delbûs]

Kızıl susamdır. Ba'zılar buna kuzgun kılıcı dirler. Yaprakları kılıca benzer. Yemişleri değirmi olur. Yerden bir arşun yukarı olur. İki kökü olur. Biri biri üzerine binmiştir. Uvacuk soğana benzer. Altında solmuş üstdeki doluca olur. Eğer üstündeki kökünü günlükle ve şarâbla yaku idüb gövdeye ursalar demrenleri çıkarar. Eğer üstündeki kökü şarâbla içseler cimâ'ı kavî eyleye. Eğer üst kökünü oğlancıklar içse bağırsakları yarıldığına fâide ide. Eğer günde bu kökten bir dirhemini mâü'l-aselle içseler girü bu fâideyi ide.

100-b

ve gövdeyi semirde. Ve benzi hûb eyleye.

Delak

Sansardır. Samur gibidir cemî'-i hâletde. Evet ağırdır götürmeğe. Mu'tedil kızdırır.

Dilfin [Dülfin]

Donuz balığıdır. Eğer iç yağını Ebû Cehil karpuzunun içi çıkardıktan sonra içine koysalar kaynadub kulağa tamzursalar yenden ve eskiden olan sağırlığı gidere. Eti sovuksur ve galizdir. Geç hazm olur.

Dem

Kandır. Eğer keçi kanın bala karışdırub içseler korkak kişilere fâide ide. Eğer bedenos ve tavuk kanını kurudub döğseler buruna üfürseler dimağ perdesinden olan burun kanını kese. Eğer devlengeç kanın uçuk tutan ve kan tüküren kişi acıla isti'mâlitse fâide ide. Sûreti budur ki, yüz yigirmi dirhem devlengeçün donmuş kanını beraber sirkeye katub şol kadar kaynadalar kim üç kez taşsın. Gene ine. Andan süzeler. Üç güne dek her gün acıla içseler fâidesi zâhir ola. Eğer ayı kanın ısıcak iken şişlere ursalar bitüre. Teke ve koç ve sığır kanı dahi böyledir. Eğer maymun kanı kapak içinde olan kılı bulub dürtsele ayrı kıl bitürmeye. Eğer sıçan kanını siğillere dürtsele ve gövdede olan mıhlara dürtsele kopara. Eğer ördek ve tavuk ve kaz ve kuzu ve oğlak ve teke ve keçi ve geyik ve tavşan kanını kavursalar yiseler ishâli keser. Eğer şarâbla içseler ağular zararın def' ide. Eğer teke kanını kurutsalar yiseler bögrekde

101-a

olan taşları dağıda. Evet tarîk budur kim üzüm vaktinde dört yaşında tekeyi alalar. Bir çölmek hâzır eyleyeler. Tekeyi boğazlayalar. Evvel akan kanıyla âhir akan kanın yabana dökeler. Ortasın alalar. Donunca çölmekte dura. Sonra pâre pâre keseler. Güneşe karşı bez üzerine serekoyalar. Evet üzerine harîr örteler. Tâ ki toz konmaya. Kuruyunca dura. Sonra alalar saklayalar. Hâcet vaktinde bögreğinde taş olan bir kaşuğun tatlu şarâbla ya kereviz suyuyla ezüb sâkin olduğu vakit içürseler be-gâyet fâide ide.

Demü'l-ahaveyn

Türkçe iki kardaş kanı dirler. Eğer yumuşak döğseler kılıç yarasına ve cerâhate ekseler be-gâyet fâide ide. Eğer hukne idüb isti'mâl itseler içi kabz ide.

Dimağ

Beynidir. Galîzdir. Geç hazm olur. Ve gönlü döndürür. Ve mi'deye zarar ider. İştâhı keser. Ve mi'deyi yaş eyler. Hıltı ziyâde eyler. Yimek isteyen üzerine na'na ve güyegü otu ve biber ve hardal ve darçînî ve sirkeyle bişürüb yiseler ağulara ve ağulu canavar sokduğuna fâide ide.

Dend

Habb-ı selâtîndir. Eğer bir buçuk dânesin kesîrâ ve nişasta birle islâh idüb içseler sevdâ ve balgam ve ham hıltı ishâl eyleye. Ve mafsallar ağrısına fâide ide.

Dühnü'l-ıdhır [Dühnü'l-ızhır]

Adhır yağıdır dirler. Cemî'-i giciklere hattâ behâyimde olana ve barasa be-gâyet fâide ide. Dürtüb ursalar eğer ılıcak idüb ağızda tutsalar diş ağrısına ve dibinde

101-b

olan şişlere ve ağızdaki beneklere fâide ide. Eğer sakalı geç biter kişi yüzüne dürtse sakalı “bite”.

Dühnü'l-ukhuvan

Sığır babadyası yağıdır. Kızdırıcıdır. Damarların ağzın açıcıdır. Sidüğü yürüdücüdür. Eğer yiseler ve mak'ada dürtseler bevâsıra ve mak'ad şişine fâide ide. Eğer avretler yün ısladub şâf gibi götürseler hayız kanın yürüde. Ve rahim katılığın gidere. Ve sinirler savuşduğuna ve ardala zahmetine fâide ide. Eğer üç dirhemini içseler kulunca ve kavuk ağrısına ve dalak katılığına fâide ide.

Dühnü'l-âs

Mersin yağıdır. Cerâhate ve od yanığuna ve başda olan çibanelara ve beneklere ve mak'ad yarıldığına ve bevâsıra fâide ide. Ve kılları muhkem eyleye. Terkîbi budur kim mersin tazeyken yaprağın sıkalar. Beraberi zeyt katarlar bişüreler kim su gide zeyt kala. Ol zeyti isti'mâl ideler. Bir dürlü dahi budur kim, mersin yaprağına zeyt katarlar. Isladalar, güneşe koyalar. Andan isti'mâl ideler.

Dühnü'l-merzencûş

Merzencûş yağıdır. Kızdırıcıdır. Latîf idicidir. Rahim ağzı yumulduğuna fâide ider. Hayız kanın yürüdür. Ve oğlan sonun çıkarır. Ve rahimde olan hanâzîri keser. Ve arka ve bögrek ağrılarına fâide ider. Balla karışdırub isti'mâl ideler. Ve felce dürtseler fâide ide. Terkîbi budur ki, mersin yaprağın ve selîha ve ayvadâne ve mersin çiçeğin ve merzencûş çiçeğin beraber alub döğeler. Zeyte katarlar. Dört gün koyalar.

102-a

Sıkalar. Anuldan yenisin koyalar. Yine dört gün dura. Üç kere böyle ideler. Andan isti'mâl ideler.

Dühnü'l-bâzerûc

Tere-i Horasanî yağıdır. Fâide ider soğuk ağrılara ve rahim ağzı yumulduğuna ve sinirler zahmetine. Terkîbi budur kim, tatlu zeytten iki bin yüz dirhem alalar. Reyhandan bin yüz seksen dirhem alalar. Zeytde bir gün bir gece ısladalar, sıkalar. Bir gayrın ısladalar. Üç kez böyle ideler. Andan isti'mâl ideler.

Dühnü'l-kaysûm

Ayvadâne yağıdır. Fâide ider rahim ağzı tutulduğuna ve katılığına. Ve hayız kanın yürüdür. Ve oğlan sonun çıkarır. Terkîbi budur kim, dokuz yüz elli dirhem zeyte sekiz yüz dirhem ayvadâne yaprağın ısladalar. Üç kez böyle ideler. Dahi isti'mâl ideler.

Dühnü's-şîbs

Torak otu yağıdır. Rahimde olan katılığı yumuşadır. Ağzın açar. Ve sinirler ağrısına ve demregüye fâide ide. Terkîbi budur kim, bin dirhem zeyte dokuz yüz dirhem torak otu koyalar. Üç kez böyle ideler. Andan süzüb isti'mâl ideler. Evet her ıslatdıkları bir gün bir gece dura.

Dühnü's-sûsenî'l-eb Yaz

Sûsen yağıdır. Kızdırıcıdır. Rahim ağzın açıcıdır. Issı şişleri hall ider. Hâsıl-ı kelâm, rahim ağzına bunculayın fâide ider yağ yoktur. Ve başda olan çibanlara ve siğillere fâide ider. Ve hayız kanın yürüdür. Ve başda olan konakları giderir. Eğer içseler safrâyı ishâl ide. Ve sidüğü yürüde. Evet mi'deye yaramazdır. Gönül döndürür. Sinir ve bögrek

102-b

ağrısına ki sovuksından ola ve felce ve ditremeğe fâide ider. Dürtseler ovsalar sinir bozulduğuna ve kulak sinirinde olan şişlere dürtseler fâide ide. Terkibi budur ki, dokuz yüz elli dirhem zeyt alalar. Beş miskâl alalar mürrele karıştıralar. Kokusu eyü şarâbla bişüreler. Her üç buçuk rıtlı yağmur suyuyla ıslanmış kurdumâna koyalar. Ve bin dâne tohm-ı asfûr koyalar. Sûsen koyalar. Bir tagara koyalar. Ele bal dürtüb bir gün bir gice karıştıralar. Ertesi sıkalar. Bir kaba dahi koyalar. Bir nice kere böyle ideler. Ve üzerine yumuşak döğölmüş tuz saçalar. Girü üzerine üç buçuk rıtlı yağ koyalar. On miskâl kurdumâna koyalar. Girü elle hareket itdüreler. Andan azcuk koyalar, dura. Sonra sıkalar. Girü ol zeytden üç buçuk rıtlı koyalar. On miskâl kurdumâna koyalar. Ana göre bal ve tuz koyalar. Elle hareket itdüreler. Biraz koyalar. Gene sıkalar. Yağın alalar. Gene bayağılayın yağ ve kurdumâna ve tuz koyalar. Girü ele bal dürtüb karıştıralar, sıkalar. Yağın alalar. Sıkılanı yabana atalar. Sonra bin dirhem sûsen dahi katalar. Evvel sıkalar. Yağ koyalar. Kurdumâna katalar, sıkalar. Gene ikinci sıkılan yağı koyalar. Gene kurdumâna koyalar, sıkalar. Üç kez böyle ideler. Andan sonra kırk miskâl mürre ve kırk miskâl kurdumâna ve on miskâl za'ferânla katalar. Andan sonra isti'mâl ideler. Bir dürlü dahi olur ki, sûsenin çiçeğin alalar. Zeyte koyalar. Isladub güneşe koyalar. Kırk gün güneşde dura. Andan sonra süzeler. İsti'mâl ideler.

Dühnü'n-nercis

103-a

Nergis yağıdır. Sinirler ağrısına ki sovuksan ola fâide ider. Terkibi budur kim, zeytten dokuz yüz elli dirhem dâr-ı şîşâ'ân altı yüz elli dirhem andan evvel döğeler, suyla ısladalar, andan zeyte katarlar. Evet ol zeytle beraber ola. Bişüreler, zeyt kalınca sonra zeyti alalar. Hind kamışından beş yüz seksen dirhem döğüb eleyeler, karışdırılar. Ve bir pâre mürr dahi döğüb bile katarlar. Andan sonra eyü kokulu şarâb katarlar bişüreler. Zeyt kalınca andan ol zeyti alalar. Bir tagara koyalar. Üzerine çok nergis çiçeğin koyalar. Andan çalkayalar, süzeler. Girü çiçeğin koyalar. Üç dek şöyle ideler. Süzüb isti'mâl ideler. Mezkûr fâidelerden gayrı rahim ağrılarına ve katıllıklarına fâide ider.

Dühnü'l-hamâhim

Yarpuz çiçeğinin yağıdır. Issıdır. Süddeleri açar kim dimağ perdesinde ola. Buruna tamzursalar başda ve burunda olan yelleri dağıdır. Ve sinirlere dürtseleler yelleri dağıdır. Ve süddelerin açar. Terkibi budur kim, bin dirhem zeyte dokuz yüz dirhem yarpuz çiçeğin koyalar. Ve güneşe koyalar. Sonra süzüb isti'mâl ideler.

Dühnü'z-za'ferân

Za'ferân yağıdır. Kızdırıcıdır. Eğer şişlere ursalar ve yaramaz çıbanlara ursalar fâide ide. Ve ağzı yumulduğuna fâide ider. Evet çıbanlara urucak mum ve za'ferân ve yumurda sarusını katub isti'mâl ideler. Terkibi budur, üç buçuk rıtl zeyte elli miskâl za'ferân katarlar. Hareket itdüreler. Beş gün koyalar. Andan süzeler. Anuldan za'ferân koyalar.

103-b

Üçe dek böyle idüb süzeler. Üzerine kırk miskâl mürr sahk idüb eleyeler. Üzerine ve bir sırçalı kab içine koyalar. Andan isti'mâl ideler.

Dühnü'l-hinnâ

Kına yağıdır. Rahim ve sinirler ağrısına fâide ider. Ve damarların ağzın açar. Terkîbi budur kim, zeyt ve yağmur suyu şöyle ola ki, elli dirhem zeyt yağı elli dirhem yağmur suyu karışdırub dâr-ı şîşâ'andan beş yüz dirhem Hind kamışından altı yüz altmış dirhem ve mürr yüz yigirmi dirhem kurdumâna üç yüz doksan dirhem zeytten elli dirhem dâr-ı şîşâ'ân döğeler. Suyla ısladub zeyte katarlar. Kaynadalar. Mürr ve kurdumânayı dahi döğeler, karışdırılar sovyunca. Andan sonra zeytün yigirmi dokuz rıtlına kırk dokuz rıtl kına çiçeğin koyalar. Bir gün bir gice dura. Andan sonra tekrâr üçe dek böyle ideler. Andan sıkub isti'mâl ideler. Bir dahi budur ki, bin dirhem zeyte dokuz yüz dirhem kına çiçeğin koyalar. Yigirmi gün güneşde dura. Üçe dek böyle ideler. Andan süzüb isti'mâl ideler.

[Dühnü'l-irsâ]

Gök süsen yağıdır. Sinirleri yumuşadır. Ve ufûnetleri arıdub rahim ağrısına ve ıssı şîşine ve ağız yumulduğuna fâide ide. Ve içdeki ölü oğlanı çıkara. Ve bevâsır ağızların açar. Terkîbi budur kim, dokuz yüz dirhem belesân ağacın döğüb katarlar bişüreler. Andan sonra zeyti süzeler. Dokuz yüz doksan dirhem Hind kamışın koyalar. Bir pâre mürrü eyü kokulu süci ile ısladub koyalar. Kaynadalar. Zeyti kalınca zeyti süzeler. Beraberi gök süsen koyalar. İki gün iki gice dura. Andan sonra üçe dek

104-a

böyle ideler. Andan süzüb isti'mâl ideler.

Dühnü usari'l-ineb [Dühnü asîri'l-ineb]

Üzüm suyu yağıdır. Fâide ide. Sinirlere ve rahim ağrısına ve süst-endâmlara dürtseler fâide "ide". Zeyt ve Hind kamışı ve sünbül-i Rumî ve dâr-ı şîşâ'ân ve iklîlü'l-melik ve kust beraber olub döğeler. Şırayla ısladalar. Üç gün dura. Her gün iki kez hareket itdüreler. Girü ve sıra ve zeyt koyalar. Otuz güne dek dura. Andan süzüb isti'mâl ideler.

Dühnü'd-darçînî [Dühnü'd-darsînî]

Darçîn yağıdır. Rahim ağrısına ve damarlar ağzın açmağa fâide ide. Ve rutûbeti hall ide. Ve yelleri dağıdır. Eğer kurdumânayla karışdırub bevâsıra dürtseler fâide ide. Ve eğer ham incirle karışdırub ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Terkîbi budur kim, belesân yağını ve Hind kamışını ve darçînî ve belesân dânesini ve mürrü cem' idüb zeyte koyalar. Otuz gün dura. Andan isti'mâl ideler. Mücerrebdır.

Dühnü'n-nardîn

Sünbül-i Rumî yağıdır. Fâide ider. Mi'de ve ciğer ağrısına ve kulunca ve üşüyen a'zâyâ dürtseler fâide ide. Ve zekere dürtseler kavuk süstlüğüne fâide ide. Terkîbi budur ki, bin dirhem zeyte dokuz yüz dirhem sünbül-i Rumî katarlar. Otuz gün dura. Andan süzüb isti'mâl ideler. Bir dürlü dahi budur ki, ban yağı yüz yigirmi dirhem sünbül altı dirhem topalak ve kurdumâna ve mastaki ve adhr her birinden bir miskâl döğeler. Yağa koyalar. Yigirmi gün güneşde dura. Andan süzüb isti'mâl ideler.

Dühnü'l-hulbe

Boy yağıdır. Fâide

104-b

ider mak'ad şişine ve rahimde olan katılığına. Hukne itseler doğurmayan avradı âsân ider. Ve eğer mumla karışdırub od yanuguna ursalar fâide ide. Terkîbi budur ki, boy dokuz yüz dirhem zeyt beş yüz dirhem kurdumâna yüz yigirmi dirhem topalak iki yüz kırk dirhem, bu edviyeyi döğeler. Zeyt içinde ısladalar. Yedi gün dura. Andan süzüb isti'mâl ideler.

Dühnü's-sezâb

Baganos yağıdır. Fâide ider bögrek ve kavuk ve rahim sovuklan-
duğu ve sinir ve yanlar ağrısına ve eski ağrılara. Ve yelleri dağ-
dır. Eğer altı dirhemini hamâmnda içseler baş ditremeğin gidere.
Mücerrebdır. Ve gövdede olan ağrılara dürtseler fâide ider. Eğer
hukne itseler kulunca ve iç ağrısına fâide ider. Terkîbi budur ki,
taze baganos yaprağın kırk dirhem zeyt yüz dirhem tatlu su yüz
seksen dirhem cemî' edviyeyi bir yeni çölmeğe koyalar. Şol kadar
kaynaya kim suyu gide. Yağı kala. Andan süzüb isti'mâl ideler.
Be-gâyet fâide ide.

Dühnü'n-nesrîn

Nesrin yağıdır. Kokulaması dimağı kızdırır kavî eyler. Ve dimağ-
da olan yelleri dağıdır. Ve dıyku'n-nefesi giderir. Terkîbi budur
ki, sezâb yağı gibidir hemân.

Dühnü'l-bâbûnec

Babadya yağıdır. Fâide ider cemî' ağrılara ve ısıtmalara ve bağır-
sakda olan yellere fâide ider. Terkîbi budur kim, yaş çiçeğin döşü-
reler. Zeyte katarlar. Kırk gün dura. Andan isti'mâl ideler.

Dühnü's-sefercel

Ayva yağıdır.

105-a

Fâide ider yaramaz çıbanlara ve baş konağına ve sovuksan yarılan yaralara ve ağız çıbanlarına fâide ider. Ve eğer hukne itseler rahme fâide ide. Eğer zekere tamzursalar sidük göyündüğüne fâide ider. Eğer içseler kan tükürmeğe ve ıssı baş ağrısına ve ıssı zükkâma ve ciğer şişine ve eski ishâle fâide ide. Eğer hukne itseler bağırsak göyündüğüne fâide ider. Terkibi budur ki, ayva suyu iki yüz dirhem sünbül kırk dirhem besbâse üç dirhem karanfil üç dirhem afsentîn üç dirhem sakız altı dirhem bir miskâl üd, bu edviyeleri cem' idüb ısladalar bir gün bir gece. Andan sonra kaynadub süzeler. Beraber gül yağın katub kaynadalar, su gidüb yağ kalınca. Andan sonra isti'mâl ideler fâide ide.

Dühnü'l-verd

Gül yağıdır. Eğer içseler içi ishâl ide. Ve mi'denin alevin sâkin ider. Dimağa kuvvet virir. Fehmi ziyâde eyler. Başa sürseler ağrısın sâkin ider. Başda olan baş çıbanları giderir. Ve eski çıbanlara dürtseler yeni et bitürür. Ve ağza mazmaza itseler diş ağrısın sâkin eyler. Ve göze kahl itseler fâide ide. Ve hukne itseler bağırsak ve rahim ağrısına ve çıbanlara fâide ider. Ve safrâyî ishâli keser. İçseler a'zâyı kavî ider madde inmekden. Sıkalar, karışdırub enseye dürtseler dimağı arıda. Terkibi budur kim, beş yüz seksen dirhem adhırı döğeler, iki bin elli dirhem zeytle karışdırub bişürel. Andan süzeler. Bin dirhem

105-b

gül yaprağını içine koyalar. Ele bal sürüb karışdıralar, anulca anulca sıkıca sıkıca. Andan sonra bir gün bir gice dura. Ertesine dek üç kez şöyle ideler. Andan sonra isti'mâl ideler. Bir dürlü dahi budur kim, gülü döğeler, zeyte ısladalar. Yedi günde bir tazeleyeler üç kereye dek.

Dühnü'l-benefsec

Benefşe yağıdır. Sovudur. Ve eyüdü. Ve harâreti sâkin eyler. Ve uyuza fâide ider. Buruna tamzursalar kavuk ve zeker göyündüğüne fâide ide. Eğer ak mumla karışdırub oğlancıkların göğsüne dürtseleler öksürüklerine fâide ide. Ve dimağı kuruduklarına fâide ide. Terkîbi budur, diblerin keseler, kırk dirhem dürteler. Yüz yirmi dirhem şıruganla karışdıralar. Tencereye koyalar. Sehilce kaynadalar. Issı güneşe koyalar.

Dühnü'n-nilüfer

Nilüfer yağıdır. Uyuza eyüdü. Ve ıssı baş ağrısını sâkin ider. Hâsıl-ı kelâm ameli benefşe yağı gibidir.

Dühnü kîfâhi'l-hılâk [Dühnü fıkâhi'l-hılâf]

Sorgun yağıdır. İfrâtla harâretten olan baş ağrısını sâkin ider. Safrâyı ve buharları def' ider. Bunu dahi ameli gül yağı gibidir.

Dühnü'z-zanbak

Zanbak yağıdır. Fâide ider felce ve sara'a ve lakveye ve baş ağrısına ve gövdeye dürtseleler terleri çeker çıkarır. Eğer ak mumla karışdırub katı şişlere ursalar sâkin ide. Eğer zekere tamzursalar ovsalar büyüde. Terkîbi budur, zanbak çiçeğin cem' ideler. Şırluğan yağının içinde ısladalar. Dahi güneşe asakoyalar. Kırk gün dura. Andan isti'mâl ideler.

106-a

Dühnü'l-hasek

Demür dikenini yağıdır. Cemî' mefâsıla ve bögrek ve arka ağrısına "fâide ider". Ve cimâ'ı ziyâde eyleye. Ve benzi gökçek eyler. Terkîbi budur ki, demür dikenini uvacuk doğrayalar. Şırluğan yağına katarlar. Otuz gün dura. Girü koyalar. Üçe değin böyle ideler. Andan süzüb isti'mâl ideler.

Dühnü'l-kar'

Kabak yağıdır. Dimağ harâretine ve yubûsete ve buruna tamzursalar ve başa dürtmeler ve mâlihulyâya fâide ide. Ve bedende olan harâreti sâkin ide. Terkîbi budur, kabağı arıdalar, dögeler. Suyun sıkalar. Dört yüz dirhem şırluğan katarlar. Yağ kalınca bişüreler. İsti'mâl ideler. Ve çekirdeğinin yağını safrâya ve ıssı baş ağrısına ve haya göyündüğüne fâide ide. Terkîbi budur, kabak çekirdeğinin kabın gidereler. Yumuşak dögeler. Isıcak su saçalar. Karışdırub od üstünde yağ çıkınca sonra isti'mâl ideler.

Dühnü'l-emlec

Emlec yağıdır. Kılı karardır. Muhkem ve gökçek eyler. Dökülmekden ve çatallanmakdan. Terkîbi budur, çekirdeği ayırtlanmış mersin ve emlec ve köknar ağacı kökü kabuğunu beraber dögeler. Suyla bişüreler. Ol sunun yarısı kadar şırluğan katub şol kadar kaynadalar kim, su gidüb yağ kala. İsti'mâl ideler. Mücerrebirdir.

Dühnü nüvâri'l-kundûd [Dühnü nevâri'l-kandûl]

Kudüs-i mübârek dağlarında biter. Mugaylan ağacına benzer. Fâide ider nikrîse ve sovuksan olan mafsallar ağrısına ve mafsallarda

106-b

olan kuru yellere ve bögrek ve kavuk ağrısına fâide ider. Eğer bele ve uyluklara ve zekere ve hayaya dürtseler zekeri muhkem kıvâma getüre. Ve sovak katı şişlere dürtseler yumuşada. Terkîbi budur, iki yüz kırk dirhem şırûğan yağına mezkûr çiçekden mikdârınca koyalar. Her yedi günde bir sıkalar. Yenisin koyalar. Üçe değin böyle ideler. Sıkalar. Bir sırçalı kaba koyub isti'mâl ideler.

Dühnü'l-âcür

Kiremid yağıdır. Balgamî zahmetlere be-gâyet fâide ider. Sidüğü yürüdür. Eğer bir miskâlini sütle ya şarâbla içseler karında olan kurtları ve yılanları öldüre ve çıkara. Eğer felce ve lakveye dürtseler be-gâyet fâide ide. Eğer avretler fercinde götürseler hayız kanın yürüde. Ve ölü ve diri oğlanı çıkara. Eğer yünle sürüb ardından götürseler mak'adda olan uvacuk kurtları öldüre ve çıkara. Eğer göze sürme itseler göze inen suya fâide ide. Eğer ağulu canavar sokduğu yere dürtseler ve ağı içenler içseler fâide ide. Terkîbi budur, su dokunmaduk kızıl kiremidi pâre pâre ideler. Her pâresi on iki dirhem ya yigirmi dört dirhem ola, kızdıralar. Eski zeyt içine bırakalar. Girü kızdıralar. Girü bırakalar ta yumuşayınca. Andan yumuşak dögeler. Kar' inbike koyalar. Damlayan sucuğazın alalar isti'mâl ideler.

Dühnü'l-gârî [Dühnü'l-gâr]

Defne yemişinin yağıdır. Fâide ider sinirler ağrısına ve kulak ağrısına ve nezlelere ve baş ağrısına

107-a

sürseler fâide ide. Eğer içseler gönlü döndürür. Ve giciyüğe ve uyuza ve demregüye hamâm içinde dürtseler fâide ide. Kurtları ve biti öldüre. Terkîbi budur ki, yemişini suyla bişüreler. Üzeri- ne kalan yağı alalar. Bir dürlü dahi budur kim, taze yaprağından alalar, zeyte koyalar. Kaynadalar süzeler. Zeyti isti'mâl ideler. Mücerrebdir.

Dühnü's-şeceri'l-mastakî

Sakız ağacının yağıdır. Fâide ider uyuza ve süst-endâma ve terle- mez gövdeye. Terkîbi defne yağı gibidir. Mücerrebdir.

Dühnü'l-mastakî

Mastaki yağıdır. Fâide ider rahim ağrısına ve rahim yumulduğuna ve çibanlara ve kulak ağrısına fâide ider. Dürtseler ve eğer içseler ishâl ide. Ve karındaki kurdu çıkara. Ve sinirlerde olan yelmeşik hıltları giderir. Terkîbi budur kim, üç yüz dirhem şırluğana altmış dirhem sakızı koyalar. Hall olunca bişüreler, isti'mâl ideler.

Dühnü'l-hırva'

Kene yağıdır. Fâide ide uyuza ve başda olan yaş çibanlara ve mak'adda olan ıssı şışlere ve rahim ağzı yumulduğuna ve çiban- lara fâide ider. Ve eğer içseler ishâl ide. Ve karındaki kurdu çıkara. Ve sinirlerde olan yelmeşik hıltları giderir. Terkîbi budur kim, kenenin kabların gidereler. İçindekin döşüreler. Havana koyub döğeler. Bir kalaylı kab içinde kaynadalar. Suyla üzerine gelen yağı alalar, isti'mâl ideler.

Dühnü'l-levzi'l-mürr

107-b

Acı badem yağıdır. Rahim ağrısına ve ıssı şişlere ursalar ve baş ve kulak ağrısına ve bögrek ağrısına ve sidük tutulmasına fâide ide. Eğer balla ve süsen köküyle ve mumla ve gül yağıyla karışdırub isti'mâl itseler bögrek ve kavuk ağrısına ve taşına ve rabv zahmetine ve dalak şişine ve çığıda ve göz bulandığına fâide ider dürtsele ve içseler. Bunun dahi terkîbi kene yağı gibidir. Mücerrebdir.

Dühnü'l-levzi'l-hıv [Dühnü'l-levzi'l-hulv]

Tatlu badem yağıdır. Mu'tedildir. Fâide ider bögrek ve kavuk ağrısına ve sidük tutulmasına. Ve taşları dağıdır. Ve kulunca ve kuduz it taladığına ve yaş mi'de ağrısına ve boğaz ve öyken zahmetlerine ve öksürüğe fâide ider. Evet za'îf kişiler içse zahmet ide. Teşennüce fâide ide. Ve sovk mizaclu kişilere fâide ide. Ve sinirleri yumuşadır. Ve sovk ağrılara fâide ider. Ve demregüye ve dâü's-sa'lebe ve göz ağrısına dürtsele fâide ide. Eğer üç dirhem içseler yan baş ağrısına be-gâyet fâide ider. Mücerrebdir.

Dühnü lübbi'l-hûc [Dühnü lübbi'l-hûh]

Şeftali çekirdeği içinin yağıdır. Fâide ider kulak gürüldüsüne. Ve süddelerin açar. Ve ağrısın giderir dürtsele. Ve bozulmuş sinirleri yumuşadır.

Dühnü lübbi'l-mişmiş

Zerdali çekirdeği yağıdır. Fâide ider mak'ad şişine ve içde ve taşda olan bevâsıra dürtsele ve şâf itseler fâide ide. Ve sovkdan olan iç ağrısına fâide ider.

108-a

Dühnü'n-nârcîl

Hindistan kozu yağıdır. Fâide ider kavuk ağrısına ve arkada ve yan başında olan yellere fâide ider. Ve sevdâdan ve balgamdan olan bevâsıra fâide ide. Ve eğer zerdali ve şeftali yağıyla içseler bu mezkûr fâideleri ide. Bögreği kızdırır. Ve cimâ'ı ziyâde eyleye. Ve zihni tiz eyleye.

Dühnü'l-bân

Yaban fıstığı içi yağıdır. Fâide ider kulak ağrısına ve gürüldüsüne. Eğer kazın içi yağıyla karışdırub tamzursalar ağrısın gidere. Ve süddeleri açar. Ve eğer yüze dürtseler yüzde olan çığdı gidere.

Dühnü'l-bezir

Bezir yağıdır. Issıdır. Mi'deye yaramazdır. Evet yelleri tahlîl ider dağıdır. Damarlar sancusuna ve bağırsakda olan çibanlara fâide ide.

Dühnü'l-fıstık

Fıstık yağıdır. Ciğer ağrısına fâide ider. Evet mi'deye yaramazdır. Zarar ider.

Dühnü'l-fındık

Fındık yağıdır. Sovuk öksürüğe ve göğüs ve ciğer ağrısına fâide ider. Evet mi'deye yaramazdır. Bu mezkûr yağlar hep badem yağı gibidir.

Dühnü'l-butm

Meneviş yağıdır. Defne yağı çıkar gibi çıkar. Eğer içseler kavukda ve bögrekde olan taşları arıdır. Felce ve lakveye ve sovk a'zâya ve bendkeşlere ve arka ve yan başı ağrısına fâide ide hamâmda ve güneşde dürtseler. Ve sovk mi'deleri kızdırır. Ve süddelerin açar içseler ve sürseler. Gâyet mücerrebdir.

Dühnü's-sîtenc [Dühnü'l-benc]

Ban tohumunun yağıdır. Kulak ağrısına fâide ide. Tamzursalar

108-b

ve safrâdan olan baş ağrısına fâide ider. Ve uyuza ve giciğe fâide ider. Mücerrebdir. Ve kıl biten yerlere kılın yolub dürtseler ayrık kıl bitürmeye. Terkibi budur ki, ak ban tohumun alalar döğeler. Issı suyla karışdırub güneşe karşı dürteler. Birkaç def'a ideler. Tâ yumuşayınca andan sıkalar. İsti'mâl ideler.

Dühnü bezri'l-fücl

Turp tohumunun yağıdır. Kavlukda olan yellere ve sovak ağrılarına fâide ide. Eğer tamzursalar ve yüze dürtseler cilâ ide. Ve cemî' zahmetlere ve behaka ve barasa be-gâyet fâide ide dürtseleler. Terkibi budur kim, ban yağı gibi ola.

Dühnü'l-kurtum

Uspur yağıdır. Isırgan diken tohumu yağı gibidir kuvveti. Evet tohumun yağı baras eyler. Mücerrebdir.

Dühnü bezri'l-encire [Dühnü bezri'l-encüre]

Isırgan diken tohumu yağıdır. İçseler içi ishâl ider. Ve galîz balgamları çıkarır. Arka ağrısına fâide ider içseler ve dürtseler. Terkibi ban tohumu gibidir.

Dühnü's-şevnîn [Dühnü's-şûnîz]

Çörek otu yağıdır. Bu dahi turp yağı gibidir. Dimağlarda olan süddeleri açar. Merzencûş suyuyla buruna tamzursalar felce ve lakveye ve uyuşmuş a'zâya ve başı ditreyene ve dimağda ve sinirlerde olan süddeleri açar.

Dühnü'l-hardal

Hardal yağıdır. Cemî' eski ağrılara fâide ider. Eğer hamâmda dâim dürtseler enseye ve felce ve nisyâna ve ra'şeye be-gâyet fâide ide cemî' gövdeye dürtseler. Terkib budur ki, hardal döğeler. Issı suda ısladalar.

109-a

andan zeytle karışdırılar. Hareket itdireler. Yağını çıkaralar. Hareket idüb isti'mâl ideler, şırluğan yağını çıkarır gibi.

Dühnü'r-reml [Dühnü bezri'l-harmel]

Yüzerlik tohumu yağıdır. Fâide ider felce ve lakveye ve sara'ı olana fâide ider. Gövdeye dürtseleler fâide ide. Ve bögreği kızdırır. Ve ırku'n-nisâya ve uyuşmuş yerlere ve ditremeğe fâide ider. Yağı hardal yağı gibi çıkar.

Dühnü'z-zakkûm

Zakkum yağıdır. Fâide ider balgamî hastalığa ve mafsallarda ve sinirde ve arka onurgasında olan yelleri dağıdır. Ve galiz balgamı çıkarır. İçi ishâl ider. Beş dirhemini içseler ve hamâmda dürtseleler fâide ider. Terkibi badem yağı gibidir. Çekirdeğinin içinde çıkarlar.

Dühnü'l-ütrünc [Dühnü'l-ütrüc]

Ağaç kavunu yağıdır. Fâide ider pîrler zahmetine ve sovuksan olan rub' ısıtmasına. Eğer seferde tabana sürseler be-gâyet kızdırır. Sovukdan emîn ola. Ve diş ağrısına fâide ide. Eğer sürseler ve sovuksan olan baş ağrısına ve kıl bitmeyen yere dürtseleler ov-salar fâide ide. Terkibi budur ki, yaşıl ham turuncu alalar süciyle veya mürrele üst kabuğun alalar. Bir çölmeğe koyalar. Üzerine her üç turunca yüz yığirmi dirhem zambak yağı ve gül suyu koyalar bişüreler. Yumuşak odla şol kadar bişüreler ki, ağza ta turuncun kokusu çıka gide. Bir gün bir gece kapayıkoyalar. Ertesi süzeler. Müşk ve kâfûr koyub isti'mâl ideler.

Dühnü'l-kâdi

Hurma ağacına

109-b

benzer bir ağacın yağıdır. Hamâmda dürtseler arka ve yan baş ağrısına fâide ide. Ve yellerin dağıdır. Ve içi kabz eyler. Ve harâret sâkin eyler. Ve mi'deyi kavî eyler.

Dühnü kıssâi'l-hımâr

Eşek hıyarı dibi yağıdır. Fâide ider suda [gövde] sovuğuğa ve artuk hıltları çeker çıkarır. Ve çığda fâide ider dürtseler eğer kulağa tamzursalar gü[rü]ldüsün çeke. Ve içindeki kurdu öldüre çıkara. Ve işitmezliğin gidere. Terkîbi budur ki, eşek hıyarın tazyken doğrayalar. Zeyte koyalar. Andan bir şişeye koyub ağzın bağlayub güneşe asalar. Kırk gün dura. Andan süzeler isti'mâl ideler. Bir dürlüsü dahi budur ki, eşek hıyarın sıkalar. Suyuna beraber zeyt katarlar. Şol kadar bişüreler ki su gide zeyt kala.

Dühnü'd-dıfî

Ağu ağacı yağıdır. Fâide ider yaş uyuza. Mücerrebdır. Dürtseler gidere. Terkîbi budur, ağuş ağacının suyunu bir çölmeğe koyalar. Yüz yiğirmi dirhemine altmış dirhem zeyt katarlar. Şol kadar bişüreler ki yağı kala.

Dühnü'ş-şâhdâneç

Esrar tohumu yağıdır. Fâide ider sinir ağrısına ve rahim katılığına ve kulak ağrısına ve katı şişlere fâide ide. San'atı hardal yağı gibidir.

Dühnü haşhâş [Dühnü haşhâşi'l-esved]

Kara haşhaş yağıdır. Uyuşmuş baş ağrısına dürtseler gidere. Ve ıssı şişlere ursalar sancusun giderir. Harâretin sâkin eyler. Terkîbi hardal yağı gibidir.

Dühnü'l-hanzal

Ebû Cehil karpuzu yağıdır. Olmuş Ebû Cehil karpuzun

110-a

sıkalar. Dört yüz seksen dirhem alalar. Andan üzerine beraberî zeyt koyalar. Şol kadar bişüreler ki sonda yağ kala. Bir dürlüsü dahi budur kim, otuz dirhem içini alalar. Çekirdeksiz ve kabsız yüz yigirmi dirhem zeyt katalar. Şol kadar kaynadalar ki, kuvveti çıka. Süzeler isti'mâl ideler. Sovuk hastalıklara fâide ider. Eğer içseler ham balgamı çıkarır. Ve namâzbûr kurtların çıkarır. Eğer hukne itseler kulunca fâide ide.

Dühnü'l-beyz

Yumurda yağıdır. Mak'ad ağrısına fâide ider. Dürtseler eğer kulağa tamzursalar ağrısın sâkin ide. Ve diş ağrısına fâide ide. Eğer geç biten sakala dürtseler tiz bitüre. Terkîbi budur, yüz yumurdayı kabıyla bişüreler. Katı olunca andan saruların cem' idüb yoğuralar. Çörek gibi eyleyeler. Sac üzerine koyalar. Göyününce dura. Akan yağın cem' idüb isti'mâl ideler.

Dühnü'l-kamh

Buğday yağıdır. Demregüye fâide ider dürtseler. Terkîbi budur, yüz yigirmi dirhem ak arı buğday bir ağzı dar kaba koyalar. Ağzına püren koyalar. Ta dökülmeye. Bir çölmeği dahi yere gömeler. Ol bir çölmeğin ağzın ana geçüreler. Balçıkla araların sıvayalar. Üzerine od yakalar. Bardak ağarınca andan çölmekden yağ çıkaralar. İsti'mâl ideler.

Dühnü'l-hams [Dühnü'l-hımmas]

Nohud yağıdır. Demregüye dürtseler fâide ider. San'atı buğday yağı gibidir.

Dühnü'ş-şeylem

Külücür yağıdır. Demregüye dürtseler

110-b

giderir. Terkîbi budur kim, külücürü mermer üzerinde döğeler. Üzerine demürden düzelmiş tahtayı kızdırub koyalar. Damlayan yağın alalar. Ve buğday yağının bir dürlü çıkarması böyle olur.

Dühnü'l-afsentîn

Pelin yağıdır. Eğer içseler ciğer süddelerin açar. Yarakana fâide ider. Hayız kanın yürüdür. Mi'deyi kavî ider. Eğer kulağa tamzursalar içindeki kurdun öldüre çıkara. Eğer içseler kurtları ve ilanı öldüre çıkara. Eğer şarâbdan ön içseler esrüklüğün gidere. Terkîbi budur kim, yeşil yaprağından ve çiçeğinden yüz yigirmi dirhem alalar. Dört yüz dirhem zeyte katarlar. Bir kaba koyub güneşe asakoyalar. Kırk gün dura. Andan isti'mâl ideler.

Dühnü'l-kust

Kust yağıdır. Eğer içseler ve gövdeye dürtseler mi'de ve ciğer sovuğuğuna ve ısıtmalara fâide ide. Terkîbi budur kim, otuz dirhem yumuşak döğeler kust şarâb-ı reyhânda bir gün bir gice ısladalar. Andan sonra dört yüz dirhem zeyt katarlar. Kaynadalar. Zeyt kalınca andan isti'mâl ideler.

Dühnü âkırkarhâ

Âkırkarhâ yağıdır. Fâide ide üşüyen a'zâya ve felce ve sinir sütlüğüne ve arka ağrısına ve ısıtmalara ve gövde sancusuna dürtseler gidere. Terkîbi budur kim, otuz dirhem âkırkarhâyı döğeler. Yumuşak şarâb-ı reyhânide ısladalar. Bir gün bir gice andan yüz dirhem zeyt yağına katub kaynadalar. Zeyt kalınca andan isti'mâl ideler.

111-a

Dühnü'l-hayyât

İlanlar yağıdır. Demregüye gâyet fâide ider. Ve başa dürtseler kıl-lar bitüre. Dökülmekden men' ide. Beş yüz kırk dirhem şırluğan yağın bir bakır kaba koyalar. Üzerine kırk altı ilan koyalar. Ağzın muhkem sıvayalar. Muharrâ bişüreler. Sovudalar. Ağzın açalar. Buharından sakınalar. Sovudalar. Andan süzeler. İsti'mâl ideler. Mücerrebdir.

Dühnü'l-akârîb

Akreb yağıdır. Kavukda olan taş a dürtseler giderir. Mücerreb-dir. Ve kulağa tamzursalar ağrısın ve sağırılığın giderir. Ve göze sürme itseler perdelerin giderir. Ve hayaya dürtseler yellerin da-ğıdır. Terkîbi budur kim, zeyti şişeye koyalar. Ve içine akrebler koyalar. Ve biraz dahi kına katarlar. Andan güneşe asakoyalar. Yay ıssısında üç hafta dura. Andan isti'mâl ideler. Ve bevâsıra dahi fâide [i]der.

Dehenec

Dehene-i Frengidir. Eğer sirkeyle içseler ağı içen kişiye fâide ide. Eğer sahk idüb sirkeyle karışdırub demregüye dürtseler fâide ide.

Devser

Çavdardır. Kaçan arpa unuyla yaku idüb katı şişlere ursalar yu-muşada. Ve dahi emcek şişine ve nasura ursalar fâide ide.

Durkas [Dûkus]

Bir otdur ki, râziyâneye benzer. Ve yaprakları depesi kişnice ben-zer. Ak tülüce yemişi olur. Yerden yukarı yemişi olur. Bir karış olur. Ve bir dürlüsü dahi olur. Kerefise benzer. Ve bir dürlüsü dahi olur yaprağı kişnice benzer. Depesi torak otuna benzer. Eğer yiseler sidüğü ve hayzı yürüde. Eğer şarâbla içseler ağıulu canavar sokduğuna fâide ide. Eğer bişürüb

111-b

suyun içseler yelleri dağıda. Ve rahmi arıda. Ve yüklü eyleye. Ve cimâ' arzusun kese. Ve göğsü arıda. Ve iç ağrısına fâide ide.

Dûdü'l-bakl

Bakla kurdunu zeytle karışdırub dürtsele ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

Dûdü'z-zibl

Bok içinde olan saruca kurtları zeyt içinde bişürsele ol zeyti kel başa ve dâü's-sa'lebe tekrâr dürtsele fâide ide.

Dûdü'l-harîr

Gügül kurdudur. Eğer kurudub beze bağlasalar boyuna asakosalar ısıtmayı gidere. Eğer sahk idüb üç dirhemini birkaç gün buğday çelmesiyle [halîmesiyle] içseler be-gâyet benzi gökçek eyleye ve semirde.

Dîvdâr

Türkçe cin ağacı dirler. Ardiç ağacına benzer. Sinir süstlüğüne fâide [i]der. Ve kavukda ve bögrekte olan taşlara fâide ider. Ve içi kabz itmeğe fâide ider. Mücerrebdır.

Dîkarûcas [Dîfurûhis]

Bakır taşdır. Eğer yumuşak döğsele yaramaz cerahâte ekseler bitüre. Ve ağızda olan yaramaz çıbanlara be-gâyet fâide ide. Eğer balla karışdırsalar gargara itseler hunnâka fâide ide. Ve kasıkda ve mak'adda olan çıbanlara ve gövdede olan yaramaz çıbanlara ve başda olan yaramaz çıbanlara ekseler bitüre. Eğer sirkeyle karışdırub giciğe dürtsele gidere.

Dîsâkûs [Dînisâkûs]

Çoban dayağı dirler. Eğer kökünü bişürüb döğüb yaku idüb mak'ada ve bevâsıra ursalar mak'ad yarıldığına fâide ide. Eğer bişürsele yiseler mi'deyi kızdırır. Ve sidüğü yürüde. Ve nefesi kavî eyleye.

HARFÜ'Z-ZÂL

Zâfisi [Zafniyü'l-İskenderânî]

Bu bir otdur ki, yaprağı mersin

112-a

yaprağına benzer. Yemişi yaprakları arasında biter. Nohud kadar uzunluğu bir karış olur. Eyü kokusu olur. Ba'zılar buna şakakul dirler. Dağlarda olur. Eğer kökünden altı dirhem içseler doğurmayan avretler tiz doğura. Ve sidük damladuğun gidere. Ve kan içedükleri kese. Ve hayız kanın ve sidüğü yürüde. Eğer yaprağını yumuşak dövüb yaku idüb başa ursalar baş ağrısın sâkin eyleye. Ve mi'deye ursalar alevlendüğün kese. Eğer şarâbla içseler iç ağrısın sâkin eyleye. Ve eğer suyun sıkub şarâbla içseler sidüğü ve hayzı yürüde.

Zâfinundûs [Zâfnûbedâs]

Ba'zılar buna mâzeryûn dirler. Bir zirâ' uzunluğu olur. İncecük çok budakları olur. Yarusundan yukarı yaprakları olur. Mersin yaprağı gibi yemişleri olur. Uvacuk kırca olur. Dağlarda biter. Eğer yaprağı yaşken ve kuruyken çiğneseler balgamı çeke. Eğer dânesinden on beş dâne yiseler içi ishâl eyleye.

Zübl [Zubl]

Hindistan kaplubağası derisidir. Eğer göyündürseler külünü yumurda akıyla karışdırub topukda ve parmakda olan yarığa ve avretlerin nifâs vaktinde içdeki baklarına [yarıklarına] ursalar fâide ide.

Zübâb

Sinekdir. Eğer sineği alsalar başların kesseler gövdesiyle göz kaşağında biten kılı çok sürseler gidere. Ve sineği yumurda sarıysıyla sahk itseler içinde kızıl et biten göze ursalar fi'l-hâl fâidesi zâhir ola. Eğer arı sokduğu

112-b

yere sürseler ağrısı sâkin ola.

Zürre

Darının bir nev'idir. Boyu buğday boyunca olur. Çok yaprakları olur. Ve yassı olur. Eyüsü ak ve ağır olandır. İshâli kat' ider. Eğer yaku idüb taşradan ursalar içi sovuda kabz ide.

Zefedî [Zefrâ]

Yaban sezâbıdır. Eğer yaprağın döğüb içseler iç ağrısın ve rub' ısıtmasın ve ciğer ağrısın giderir.

Zenbü'l-akreb

Akreb kuyruğu dirler. Bir otdur. Azcuk yaprağı var. Tohumları olur. Ve akreb kuyruğuna benzer. Eğer tohumunu yaku idüb akreb sokduğu yere sürseler fâide ide.

Zeheb

Altundur. Eğer ağızda tutsalar ağız kokusun giderir. Ve eğer tekrâr harîrden eleseler göze sürme itseler be-gâyet kavî ide. Eğer içseler yürek oynamasına ve gönülden yaramaz nesneler geçmeğe fâide ide. Eğer altun iğneyle kulağı delseler bitişmeye. Eğer bir oğlancığın boynuna altun halka geçürseler uçuk tutmakdan ve ümmü's-sıbyân olmakdan emîn olalar. Altun yüzük takınsalar kurluğandan emîn ola.

Zîb [Zi'b]

Kurtdur. Ciğerin kurutsalar sahk idüb bir miskâlini tatlu şarâbla içseler ciğer ağrılarına fâide ide. Eğer bokunu kulunç olana içürseler fâide ide. Eğer kurdu birkaç gün kemükle besleyüb andan bokunu tuzla ve biberle karışdırub suyla içseler kuluncu öldüre gidere. Eğer kurt sidüğü üzerine bir avret otursa hergiz yüklü olmaya. Eğer sağ hayasın

113-a

zeyte bırakub çıkarsalar yükcügezle avretler şâf gibi andan götürse şehvet arzusun kese. Eğer ödünden bir pâre balla içseler eski ısıtması olan kişi ısıtmayı gidere. Eğer dişi kurdun gözün götürseler uçuğu ve ağulu canavarlar zahmetini gidere. Eğer ödün buruna tamzursalar nezlelere fâide ide. Eğer kurdun başını koyun ağılına gömseler koyunlar helâk ola. Eğer göğercin damına gömseler yılan ve gayrı ki zarar ider, anın gibiler gelmeye.

HARFÜ'R-RÂ

Râsin [Râsen]

Türkçe anduza dirler. Eğer bişürüb suyun içseler sidüğü ve hayzı yürüde. Ve gussayı gidere. Ve mi'deyi kavî ide. Ve kavuğu kavî ide. Sovukdan olan sidük zahmetin gidere. Ve cemî' sovuksan olan ağırları sâkin ide. Ve damarda olan artuk hıltları sidükle çıkara. Ve yelleri dağıda. Ve yüreğe kuvvet vire. Ve mâlihulyâyı gidere. Ve ciğer ve dalak süddelerin açs.

Râvend-i çînî

Meşhûrdur. Eğer iki dirhem in içseler berde (?) olan yelleri dağıdır. Ve mi'de za'îfliğin giderir. Ve ağırlara fâide ide. Ve ardala süstlülüğüne ve dalak şişine ve ciğer ve bögrek ve iç ağrısına ve kavuk ve göğüs ve rahim ağrısına ve göğüsden kan tükürmeğe ve rabv zahmetine ve bağırsak çıbanlara ve ısıtmalara ve ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub demregüye ve bereden olan zahmetlere ursalar gidere.

Râziyânec

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Eğer tohumunu içseler hayız kanın yürüde. Ve bögrek ve kavuk ağrısına fâide ider. Eğer bişürüb suyun

113-b

şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ider. Eğer suyun güneşde kurutsalar sürmelere katsalar gözü tiz eyleye. Eğer kökünü ve yaprağını döğüb suyla sıksalar ol suyu kaynadub köpüğün alsalar ol suyu bal şerbeti ya sirkencebînle içseler eski ısıtmalara fâide ide. Ve ciğer ve dalak süddelerin açar. Eğer tohumunu içseler gözü tiz eyleye. Âdem peygamberden aleyhi's-selâm rivâyetdir kim, yaz faslının evvel günlerinde her gün râziyâne tohumundan bir dirhem beraber şekerle döğüb yiseler ol yıl ol kişi hasta olmaya eğerçi ömrü âhir olduysa dahi. Bu otun acâyibinden biri budur kim, yılan kışın yabanda ininde yata yata gözleri görmez olur. Bahârda ininden çıkacak Hak te'âlâ celle celâluhû ini ağzında bu otdan yaradır. Çıkduğunlayın gözün ana sürer. Gözleri açılır. Çok şükür olsun ol pâdişâha kim dermânsızlara dermân virir. Eğer taze yaprağın sıksalar ya tohumun bişürseler içseler böğür ve göz ağrısına fâide ide. Mücerrebdir.

Riclü'l-gurâb

Karga ayağı dirler. Yerden yukarı ve bir karış olur. Üçer yaprağı olur. Karga ayağına benzer. Yaprak tere yaprağına benzer. Depesindeki yaprağı uzunca iki yanındaki kısacuk olur. Eğer zeytle ve tuzla bişürüb yiseler arka ve yan başı ve dizler ağrısına fâide ider. Eğer iki dirhem in döğüb eleyüb içseler nikrîs zahmetine fâide ide.

Ruhâm

Mermerdir. Üç güne dek her gün bir miskâl

114-a

yumuşak doğub bala katub içseler gövdede olan çibanları kuruda gidere. Ve kan galebesin sâkin eyleye. Eğer göyündürüb sahk idüb taze yaralara ekseler bitüre. Kanın kese. Eğer makbereler üzerinde olan yazulu mermerden alub ezüb içseler âşıkların aşkın zâil eyleye. Eğer keçinin boynuzun göyündürseler külün alsalar ve mermerden beraber sahk idüb bir demüre dürtseler andan kızdırsalar tuzlu suya bıraksalar demür be-gâyet katı ola.

Raham

Kartaldır. Eğer ödünden alub benefşe yağıyla tulunu ağrıyan kişinin muhâlif yanındaki kulağına tamzursalar fâide ide. Eğer ödün ezüb soğuk suyla göze dürtseler akın gidere. Eğer etini hardalla karışdırub kurutsalar bağıli kişilere yedi kez tütsü eyleseler bağı şeşile. Eğer sağ kanadından bir yelek alsalar zahmetle doğuran avretin iki ayağı arasına kosalar fi'l-hâl doğura. Eğer ciğerin kebâb idüb süci sirkesiyle karışdırub mecnûn olan kişi üç güne dek günde üç kez yise kurtula.

Rasâs

Kurşundur. Elif bâbında zikr olundu.

Rutab

Yaş hurmadır. Gövdede yel eyler. Evet kızdırır. Galîz kan eyler. Safrâya tiz döner. Ciğeri ıssı olan ve başı gözü ağrıyan ve ağızda çibanları olan ve ciğerinde ve dalağında süddeleri olan kişiye yaramazdır. Ve diş etlerine ve diblerine yaramazdır. Gerekdir ki, ıssı mizaclu kişiler yiyecek ağızların evvel ıssı suyla yıkayub

114-b

sonra sirkeyle gargara ideler. Sovuk mizaclu kişilerin mi'desine eyüdü. Menî ziyâde ider. Ve içi yumuşadır.

Ra'l-i ibil [Ra'yü'l-ibil]

Bir otdur ki, yaprağı Habbetü'l-hadrâ yaprağına benzer. Kökü üç parmak olur. Ak ve tatlu olur. Türkçe buna Deve otu dirler. Zîrâ ki deve yiyecek ağulu canavar sokduğun def' ider.

Ra'âd

Bir balıktır ki etlüce ve üstü targıl olur. Ve içi ak olur. Eğer ol balığı diriye eskiten başı ağrıyan kişinin başına yaku itseler ağrısın fi'l-hâl def' ide. Ve mak'ad çıkduğuna dahi yaku itseler içeri redd ide.

Rummân

Enârdır. Ekşi enâr alevlenen mi'deye eyüdü. Ve sidüğü yürüdür. Eğer yağmur suyuyla ısladub içseler kan tükürmeğe fâide ide. Eğer çiçeğin karışdırub yumuşak döğüb diş diblerine ve cerâhate ekseler fâide ide. Eğer üç dâne nar çiçeğin küçük iken yutsalar ol yıl göz ağrısın görmeye. Eğer çiçeğin sıkub suyuyla mazmaza itseler diş diblerin muhkem eyleye. Ve nar ağacı kökünü bişürüb içseler suyu namâzbûr kurtları öldüre çıkara. Eğer ekşi ve tatlu enârı sıksalar altmış dirhem yigirmi dirhem şekerle içseler safrâyı ishâl ide. Ve mi'deyi kavî eyleye. Eğer yüz dirhemini on dirhem şekerle içseler eski ısıtmalara fâide ide gidere. Ve uyuza ve giciyüğe fâide ide. Ve zekeri kıvâma getüre. Ve ta'âmı mi'de ağzından aşağı indirir. Kendü gecirek hazm olur. Ekşisi dahi geç hazm olur.

115-a

Yel eyler. Ve ciğeri sovuudur. Ve ishâle fâide ide. Ve cimâ' arzusun giderir. Ve tatlu nar susadur. Ve ekşi nar kanın galebesin ve kusmağı giderir. Tatlu nar ferah eyler. Ve ciğeri kavî eyler. Ekşisi gözü kavî ider. Ve ham nar ısıtmalara fâide ider. Ve mi'de alevin giderir. Gıdâlardan sonra suyun suvarsalar mi'deye eyüdüür. Ve hafakânı giderir. Ve yüreğe cilâ vire. Eğer narla etmek yiseler mi'dede etmek fâsid olmakdan saklaya. Ve mi'dedeki balgamları kat' ide. Eğer ta'âmla bişürseler mi'dede fâsid olmakdan saklaya. Ve şarâbın içseler gövdede ahlât azduğun men' ider. Eğer narın depesini dirhem kadar delseler dolunca benefşe yağın koysalar göz üstüne kosalar kaynasa ol yağı içse bir dahi koysalar girü içse yine koysalar oddan indürseler kabuğun yabana atsalar göğsü be-gâyet yumuşada. Ve sidüğü yürüde. Eğer ta'âm yidüğünden sonra tatlu nar dânelerin yiseler çekirdeğin yaban atsalar ta'âmı eyü hazm ide. Ve ıssı buharların sâkin ide. Ve bedeni gökçek eyleye. Eğer ekşi ve tatlu narın suyun kaynadub kıvâma getürseler isti'mâl itseler ıssı mi'deyi kavî ider. Susuzluğu ve gönül dönmekliği ve kusmağı kese. Eğer na'na katsalar kuvveti ziyâde ola. Eğer bir narı bişürseler göz ağrılarına ursalar sâkin ide.

Ramâd

Küldür. Eğer üzüm çubuğu külünü eski iç

115-b

yağıyla ve zeytle ve sirkeyle karışdırub yaku itseler sinir bozulduğuna be-gâyet fâide ide. Ve sirkeyle karışdırub yaku idüb deride ve hayada olan artuk etlere ursalar gidere. Eğer bakla samanının külünü tazeyken alsalar hamâm içinde gövdeye sürseler kara uyuz etlerin gövdeden gidere. Eğer pelid ağacı külünden üç güne dek her gün acıla iki dirhemini alma şarâbıyla içseler mi'de yaşlılığına fâide ide.

Reml

Kumdur. Eğer beze koyub ağrır yerlere ursalar sâkin ide.

Rems [Rims]

Nohudun bir nev'idir. Eğer tütsü eyleseler zükkâma fâide ide.

Revdelîrîdâ [Rûzâ-erîzâ]

Gül köküdür. Bu bir kökdür ki, kusta benzer. Kokusu enük gibidir. Eğer sünbüle karışdırub suyunu sıksalar başa ve alına ve tuluna dürtseler ağrısına fâide ide.

Ruûs

Başlardır. Eğer uvak balık başların ki kurumuş ve tuzlanmış ola, alsalar göyündürseler mak'adda olan yarıklara ve çene şişine ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer koyun başını bişürseler suyun hukne itseler bağırsak çıbanlarına ve bögrek ve sinir kuruluşuna fâide ide. Ve cimâ' ziyâde eyleye. Ve safrâvî kişilere fâide ider. Ve bedeni kavî ider. Ve kızdıra. Ve menî ziyâde ide. Mi'deye zarar ider. Geç hazm olur. Gerekdir ki darçînle yiyeler. Üzerine sakız çiğneyeler. Ve baş ditremeğin gidere. Döl eti hafıfdir. Gözleri yağlıdır. Ve beynisi sovuksdur. Geç hazm olur. Evet gözleri tiz hazm olur. Beynidir eğer çok yiseler kulunç eyler.

116-a

Gerekdir ki hardalla ve güyegü otuyla yiyeler. Ve sirkeyle yiyeler. Ve gözü çok tuzla yiyeler. Ve yanaklar etini ve kulaklar diblerini sirkeyle ve hardalla ve güyegü etiyle yiyeler. Mi'desi za'îf olan ve hareket itmeyen kişiler yimeyeler.

Rîbâs

Meşhûrdur. Çügündür yaprağı gibi yaprağı olur. Dağlarda biter. Dili kavî ider. Ve susuzluğu ve kusmağı keser. Eğer sıkub hafakân için isti'mâl itseler fâide ide. Ve safrâdan olan ishâli keser. Ve gönle işti'hâ getürür. Ve bevâsıra ve humâra ve kabarcığa ve tâ'ûna fâide ide. Dâim yiseler çibanları giderir. Safrâyı ve kan galebesin sâkin ide. Eğer suyun kahl itseler gözü tiz eyleye.

Rî'e

Öykendir. Eğer kuzu öykeni tuzsuz sucuğazın alsalar siğillere ve kuru demregülere dürtseler gidere. Eğer bişürseler kemnûnla ve sirkeyle yiseler tiz hazm ola.

Rî'etü'l-bahr

Deniz öykenidir. Deniz kenârında olur. Serçe gibi olur. Eğer sahk idüb yaku idüb nikrîse ve elde ve ayakda sovuksan yarılan yaruğa ursalar fâide ider.

Reyhân

Fesleğendir. Eğer sirkeyle karışdırsalar ısırguya ve balgamî şişlere ve nikrîse ursalar ve yaramaz çibanlara ve lakveye ursalar gidere. Eğer gül yağıyla karışdırsalar avretle önünden şâf gibi götürseler rahim ağrısına fâide ide. Eğer akreb sokduğu yere ursalar fâide ide.

Reyhânü'l-kâfûr

Bu bir fesleğendir ki, kokusu reyhân kokusuna benzer. Ve yaprağı kasni marul yaprağına benzer. Eğer dâim kokulasalar dimağda

116-b

olan akıl karıştığı gidere. Sovuk mizacluya eyüdü. Issı mizacluya yaramazdır.

Rîş

Yündür. Eğer kuşlar yününü göyündürseler külünü cerâhate ekseler kuruda bitüre.

HARFÜ'Z-ZÂ

Zâc

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Eğer iki dirhemini balla karışdırub yiseler karnındaki kurtları ve namâzbûru çıkara. Eğer suyla içseler kurdura. Ağulu otların zararın def' ide. Eğer gendeneyi suyla karışdırub avretler isti'mâl itseler rahimden akan kanı kese. Ve burna tamzursalar burun kanın kese. Ve eğer göyünmüş yeşil zâcî sûrincan karışdırub dil altında kosalar dilde ve içde olan kurbağaya fâide ide. Ve bedende kan sızan yere ekseler kanı kat' ide. Evet sinirlerde olan cerâhate ekseler teşennüc ider. Eğer biraz dögseler suyla karışdırub gusl eyleseler süst olan a'zâlar muhkem eyleye.

Zebîb

Kuru üzümdür. Mi'deyi kavî ider. Ve içi kabz ider. Eğer yiseler öyken düdüklerindeki balgamları gidere. Ve öksürüğe ve bögreğe ve kavuğa fâide ider. Ve bağırsak çıbanlarına fâide ider. Eğer etini alsalar darı unuyla karışdırub kavurub yiseler balgamı ağızdan çıkara. Eğer cavşîre karışdırub nikrîse ursalar fâide ider. Eğer kumuldayan dırnaklara ursalar tiz kopara. Eğer çekirdeğiyle yiseler yaş mizaclu kişilere fâide ide. Ve tiz hazm ide.

Zebîbü'l-cebel

Yaban üzümüdür. Mevîzec dirler. Eğer dânecüklerin alsalar ya gargara itseler çok balgam

117-a

çıkara. Eğer sahk idüb kızıl zırnıhla ya zeytle karışdırub giciyüğe ve uyuza dürtseler fâide ider. Eğer balla karışdırub ağız ağrısına dürtseler gidere. Eğer yaku idüb dâü's-sa'lebe ursalar kıl bitüre.

Zebedü'l-bahr

Deniz köpüğüdür. Eğer yumuşak döğseler göyündürdükden sonra kızıl süci ile karışdırub dâü's-sa'lebe ursalar fâide ider. Eğer içürseler sidüğün tutulmağa ve bögrekde ve kavukda olan taş ve istiskâya ve dalak ağrısına fâide ider. Eğer tuzla karışdırub çığda dürtseler be-gâyet fâide ide.

Zübde

Tereyağıdır. Kulak diblerine ve ağızda olan şişlere fâide ider. Eğer gövdeye dürtseler be-gâyet yumuşada. Eğer yumuşak etmekle yiseler eyü gıdâ olur. Gövdeyi semirdir. Eğer avretler hukne itseler rahimlerinde olan şişlere ve bağırsakda olan çibanlara fâide ider. Ve sinirde olan cerâhate ve dimağ perdesinde olan çibanlara fâide ider. Eğer bademle ve şekerle karışdırub yiseler soğuktan olan kuru öksürüğe ve kavuk ağzında olan cerâhate ve boğaz irinine fâide ider. Eğer kuru demregüye dürtseler ovsalar fâide ide.

Zübâd [Zebâd]

Kalye müşkdür. Eğer çibanlara dürtseler kurudur. Ağrısın sâkin ider. Ve zükkâm olan kokulasa fâide ide. Eğer bir dirhem bera-ber za'ferânla semiz tavuk şorbasına katub doğurmayan avretler içse tiz doğura. Eğer bir kıratın on iki dirhem şarâba katub içse-ler hafakânı gidere. Yüreği kavî ide.

Zibl

Âdem tersidir. Kızdırıcıdır.

117-b

Tahlil idicidir. Eğer yaku idüb cerâhate ursalar bitüre. Eğer kurutsalar balla karışdırub dimağa yapışdırsalar hunnâka fâide ider. Eğer âdem tersinin kurusun balla ya süciyle içseler cemîf ısıtmaya ve ağulu canavarlar sokduğuna ve kuttâl otlar zararına ve yerakana fâide ide.

Zücâc

Sırçadır. Eğer yumuşak döğüb şarâbla içseler kavukda olan taşları dağıdır. Eğer zambak yağıyla karışdırsalar kıllara dürtsele bitüre. Ve dişlere sürsele cilâ vire. Ve kat kat harîrden eleseler göze sürme itseler cilâ vire. Akını gidere.

Zürunbâd

Meşhûrdur. Be-gâyet semirdici ve ferah idicidir. Ve kalbi kavî ider. Eğer yiseler soğan ve sarımsak ve şarâb râyahasın giderir. Ve yelleri dağıdır husûsâ rahimde olsa. Ve ağulu canavar sokduğuna fâide ider. Ve ciğeri kavî ider. Ve hafakânı giderir. Ve hayzı ve sidüğü yürüdür. Ve sevdâvî fikirleri ve gussaları ve yalnızlık sevmeği giderir. Ve mi'deyi kurudur. Eğer dâim ağızda tutsalar diş ağrısının sâkin eyler. Ve ağız kokusun giderir. Eğer tütsü eyleseler evden karıncalar kaçsın. Eğer delsele sekirdene asakosalar cimâ'dan kalmış kişilerin cimâ'ın ziyâde ide. Zekerin kıvâma getüre. Bedeli turunçdur ya turunç çekirdeğidir.

Zerneb

Bir kokuluca otdur. Çerçilerde bulunur. Meşhûrdur. Kokusu turunç kokusuna benzer. Türkçe Çekirge ayağı dirler. Yaprığı yilgun yaprağına benzer. Saruca olur. Nefesi ferah ve kalbi kavî ve içi kabz ider. Eğer benefşe yağıyla

118-a

karişdırub buruna tamzursalar sovuksdan olan baş ağrısın sâkin eyleye. Bedeli seliha ya darçînîdir.

Zerâvend

Meşhûrdur. İki dürlü olur. Biri uzun biri değirmi olur. Değirmi-sin suyla içseler nikrîs olana ve uçuk tutana ve ınckırık ve rabva fâide ider. Ve içdeki azmış hıltları çıkarır. Ve yaramaz çibanları eyü ider. Ve diş diblerin muhkem ide. Eğer sirkeyle karişdırub dalağa ursalar gidere. Ve sinir süstlüğüne fâide ide. Ve levni gök-çek eyleye.

Zırnıh

Meşhûrdur. Eğer kızılını ve sarusını bir çölmeğe kosalar ağzın sıvasalar fırına bıraksalar çölmek ağarınca kosalar andan çıkarsalar ol külden arınmış bakıra tarh itseler azcuk bûre dahi katsalar arıtsalar be-gâyet ak ola ve kokusu eyü ola. Eğer ziftle karişdırub tırnakda olan aklara ursalar gidere. Eğer zeytle karişdırub gövdeye sürseler bitleri öldüre. Eğer iç yağıyla karişdırub gövdeye sürseler ve burunda ve gayrı yerde olan çibanlara sürseler gidere. Kızıl zırnıhın göyünmüşünü şarâb-ı unûmâliyle içseler göğüsde cem' olan irinleri gidere. Eğer saru zırnıhı sahk itseler yeşil ban suyuyla karişdırsalar koltuk altına dürtseler kılların yoldukdan sonra ayruk kıl bitmeye. Evet bu zırnıh içen kişi vakt olur kim, iç ağrısı ve bağırsak çibanları zâhir olur. İlâcı budur kim, cüllâbla ıssı su içeler. Bir nice kez andan sonra pirinç ve arpa suyun içeler. Ol zahmetler gide.

Za'ferân

Meşhûrdur. Eğer mey-

118-b

puhteyle içseler humârı def' ide. Ve benzi gökçek eyleye. Ve sidüğü yürüde. Ve içdeki veremleri bişüre. Eğer avret südüyle ez-seler göze sürseler göze inen yaşı kese. Eğer içseler içinde olan ağrıları gidere. Eğer şâf gibi itseler avretler götürse rahim ağrısına fâide ide. Ve cimâ'ı tahrîk ide. Eğer üç miskâl içseler öldüre. Evet yemeğe saçub yiseler rûhu ferah ve kalbi kavî ide. Ve yemeği hazm ider. Ve göz perdesin cilâ ider. Ve öykeni ve dalağı kavî ider. Ciğerde olan süddeleri açar. Evet çok yiseler gözü karardır. Ve ta'âm arzusun getirür. Ve sarhoş ider. Ve başı ağrıdır. Ve ağır eyler. Ve uyku getirür. Eğer iki dirhem za'ferânı doğurmayan avret içse fi'l-hâl doğura. Evet mi'deye yaramazdır. Gönül döndürür. Vakt olur kusdurur. Eğer za'ferân yaprağın cerâhate ursalar bitüre. Ege suyla karışdırub göze dürtseler hastalıktan olan göz saruluğun giderir. Ve eğer bir dirhem içseler gövdeyi gökçek ve mi'deyi ve ciğeri kavî ide. Kavuğu bögreği arıda. Eğer kökünü içseler sidüğü yürüde. Ve içi kızdır. Bedeli turunç çekirdeğidir. Eğer kahl itseler göz kararduğun giderir.

Zuğrûr [Zu'rûr]

Aluçdur. Eğer yiseler mi'deyi eyü eyler. Ve içi kabz ider. Safrâyı ve kanı sâkin ider. Ve çok yiseler kulunç eyler dirler.

Zift

Kel başa fâide ider ursalar. Eğer balla karışdırub lu'ûk gibi yalsalar göğüsde ve öykende olan irinleri dağıdır. Ve öksürüğe ve rabv

119-a

zahmetine fâide ider. Ve kuttâl otların zararın def' ider. Ve arda-la şişine ursalar fâide ide. Eğer tuzla karışdırub yaku idüb ağulu canavar sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer mumla beraber karışdırub tırnakda olan aklara ursalar gidere. Ve demregüye ursalar kopara. Eğer balla karışdırub cerâhate ursalar fâide ide.

Züfişte

Bu bir otdur ki, yaprağı ve yemişi sakız ağacına ve yaprağına benzer. Budakları birer karış olur. Barmak yoğunluğunca ve depeleri değirmi olur. Çıbanlu uyuza fâide ider. Ve kılı eyü eyler. Ve başdaki bitleri öldürür.

Zümürüd

Sekiz arpa mikdârı içseler ağuyu def' ide. Ve her kim çok nazar eylese gözde olan zahmetleri gidere. Eğer yüzük kaşına kosalar yahud boyuna asakosalar uçukdan emîn ola.

Zemec (Zümmec)

Atmacadır. Etin yimek za'îf kalbe ve hafakâna fâide ide. Ve bokun çığıda dürtseleler gidere. Eğer ödün sürmelere katub göze sürme itseler gözün perdesine ve karanuluğuna fâide ide.

Zülâbiyye

Kadayıfdır. Hafıfdır. Tiz hazm olur. Öksürüğe ve göğüs ve öyken yaşlığına fâide ider. Ve içi kızdırır. Gerekir ki, üzerine sirkencebîn ve ekşi nar suyun içeler ki kavukda ve bögrekde olan taşı men' ide.

Zencebîl

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Ta'âmı hamz ider. Ve içi yumuşadır. Ve mi'deyi eyü ider. Göz kararmasına eyüdü. Ciğerde olan süddele-ri açar. Ve cimâ'ı ziyâde eyler. Ve bağırsakda olan yelleri dağıdır. Ve mi'dede olan yaşlığı giderir. Menî ziyâde

119-b

ide. Sovuk mi'deyi ve ciğeri ıslâh ider. Eğer iki dirhemini beraber şekerle ve ıssı suyla içseler yelmeşik balgamı ishâl ve hılt ziyâde ider. Başda ve boğazda olan yaşlığı giderir. Eğer keçinin ciğerin kebâb eyleseler suyla zencebille karışdırub kurutsalar sahk idüb göze sürme itseler perdesin ve kararduğun gidere. Ve zencebîl mürebbâsı cimâ'ı ziyâde ide. Ve mi'deyi ve bedeni kızdıra. Ve ta'âmı hazm ider. Balgamı kurudur. Pîrlige fâide ider. Gövdeye gâlib olan balgamı giderir. Bedeli dâr-ı fülûldür. Ve ak büberdir. Ba'zılar eydür, bir buçuk veznince anduzdur.

Zencebîlü'l-kilâb

İtler zencebîlidir. Yaprağı sorgun yaprağına benzer. Evet saruca olur. İt yise öldürür. Eğer tazesini tohumuyla döğüb yüze ursalar ki eskiden olsa giderir. Eğer yaprağın döğüb suyun sıksalar yimeğe katub yiseler yelleri dağıda. Eğer tohumuyla yaprağın döğüb katı şişlere ursalar hall ide.

Zencâr

Kalem jengârdır. Amelîsi dahi olur. Terkîbi budur ki, bir pâre bakırı bir pâre bakıra dahi sürseler şol kadar sürseler ki koyula. Andan sirkenin yigirmi dört dirhemine ya kırk altı dirhemine dört dirhem şâb ve dört dirhem yalama tuz koysalar yaz ıssısında güneşe karşı sahk idüb kurudalar, ta kim rengi jengâr gibi ola. Bir dürlü dahi budur kim, bakır burudesin [bürâdesin] alub her gün üzerine dört kere sirke koyub çalkayalar. Şol kadar ki jengâr gibi ola. Ve bir dürlüsü

120-a

dahi budur kim, elli dirhem sirkeye yüz dirhem eski sidük katarlar. Dört dirhem şâb dört dirhem yalama tuzu katarlar. Bir renk ezecek mermer üzerine bakırları ezeler. Eğer ol renk dahi bakırdan olsa be-gâyet hûb ola. Eğer jengârı kahl itseler gözde çıbandan olan eseri gidere. Ve yaşların kese. Eğer zeytle ve mumla karıştırsalar yaramaz çıbanlara dürtseler bitüre.

Zincefr (Zencefr)

İki dürlü olur. Biri ma'denî ve biri amelî olur. Amelîsi budur kim, kibrit ve jîve beraber olub sahk ideler. Bir çölmeğe koyalar. Ağzını tezekle sıvayalar. Fırına gömeler. Bir gün bir gece olur dura. Andan isti'mâl ideler. Eğer göz otlarına kosalar be-gâyet fâide ide. Ve dişe ekseler eti yinmekden emîn ola.

Zehre

Bir otdur kim, be-gâyet eyü kokusu olur. Servi ağaçları dibinde biter. Yaprakları benefşe yaprağına benzer. Morca çiçekleri olur. Aka mâil uzunlu bir arış olur. Ba'zılar buna Türkçe yaban karanfili dirler. Kökleri olur. Kara harbak gibi kokusu olur. Darçînîye benzer. Eğer suyla kökünü bişürüb suyun içseler dıyku'n-nefese ve eski öksürüğe ve sidük tutulmasına be-gâyet fâide ider. Ve hayız kanın yürüdür.

Zehretü'l-milh

Türkçe Tuz çiçeği dirler. Şol nesnedir kim, Nil'den çıkar. Ve su kenârında biter. Levni za'ferâna benzer. Yaramaz çıbanlara ekseler fâide ide. Ve kulakdan akan yaşı kese. Ve göze sürme itseler perdesin gidere. Ve çıbanlardan olan eseri dahi giderir.

120-b

Eğer süciyle ve suyla karışdırub içseler içi ishâl eyleye. Evet mi'deye yaramazdır.

[Zû]fâ-i yâbis

Kızdırıcıdır. Eğer suyla ve incirle ve baganosla bişürüb içseler ök-sürğü ve ıssı öyken şişine ve rabv zahmetine ve başdan göğse ve boğaza inen nezleye fâide ide. Eğer sahk itseler kurdumâna karışdırsalar ve gök süsen karışdırsalar yiseler ishâli kavî ide. Eğer sahk idüb yaş incirle yiseler içi yumuşada. Eğer şarâbla karışdırub yaku idüb ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer kaynar suyla karışdırub yaku idüb göz altında olan kanlara ursalar gidere. Eğer incirle bişürüb hunnâka ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub mazmaza itseler diş ağrısın sâkin eyleye. Eğer şarâbla birkaç gün içseler istiskâya ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

Zûfâ-i ratb

Yaş zûfâdır. Koyun yapağısının arasında olan kirdir. Eğer yapağısını ıslatsalar kaynadub sıksalar koyulunca andan mumla ve zeytle ve iç yağıyla karışdırub mak'adda ve rahimde olan çibanlara dürtseler yumuşada. Eğer ördeğin içi yağıyla karışdırub kavluk ve zeker çibanlarına ursalar fâide ide. Ve teşennüce dürtseler fâide ide. Ve gözün kapaklarında olan uyuya ve kirpik döküldüğüne ve kaş döküldüğüne fâide ide. Teşennüce dürtseler fâide ide. Eğer bir çölmek içinde göyündürüb köpüğün alub

121-a

göze tûtiyâ eyleseler be-gâyet fâide ide.

Zûfâ

Bir otdur kim uzununu bir arış olur. İncecük boğun boğun olur. Yaprığı râziyâne yaprağına benzer. Eyü kokusu olur. Depesinde bir çiçeği olur altun rengine. Eğer yemişin ve çiçeğin sahk idüb bala karışdırsalar çibanlara ve yaralara dürtseler be-gâyet fâide ide. Eğer şarâbla içseler ya benefşe yağıyla karışdırub ağulu canavar sokduğuna be-gâyet fâide ide.

Zeytûn

Meşhûrdur. Eğer döğseler yaku idüb ısırguya ve yaramaz çibanlara ve şerâ zahmetine ve kurluğana ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer yaku idüb ısırguya ve yaramaz çibanlara dürtseler arıda. Eğer çiğneseler ağızda olan çibanlara ve ağız ağrılarına fâide ide. Eğer yaprağını arpa unuyla yaku idüb mak'ada ursalar ishâli keser. Evet suyun içseler ishâl ide. Ve sıkındusun avretler şâf gibi götürseler rahimden akan kanı ve kan sızduğun kese. Ve göz çibanlarına fâide ide. Evet sıkındusun şöyle çıkarmak gerekdir ki, yaprağını döğeler. Üzerine süci saçalar sıkalar. Güneşde kurudalar. İsti'mâl ideler. Eğer zeytûn yaprağın bişürüb ağızda tutsalar diş yindüğüne fâide ide. Eğer zeytûn yaprağını koruk suyuyla hukne itseler mak'ad içinde ve rahimde olan çibanlara fâide ide. Eğer zeytûn yaprağını ki yabanî ola, göyündürseler ıssı suyla karışdırsalar ırku'n-nisâya damarlardan yukarı dört parmak ölçseler ursalar şol kadar dura kim, delüb sular çıkara. Eğer başa dürtseler be-gâyet fâide ide.

121-b

Eğer zeytûn kökünden bir pâresin akreb sokan kişi boynuna daksalar zararın def' ide. Eğer yeşil zeytûnu sirkeyle karışdırub yiseler içi kabz ider. Ve mi'deyi kavî ider. Ve tiz hazm ola. Evet sirkesiz yiseler geç hazm olur. Eğer zeytûn suyuyla mazmaza itseler diş diblerin muhkem ide. Ve ırganmasın gidere. Ve şol zeytûn ki rengi kızıl yakut rengine benzer, yiseler içi kabz ider. Ve mi'deyi be-gâyet eyü ider. Ve kara olmuş zeytûn tiz fâsid olur. Mi'deye ve göze yaramazdır. Eğer yaku idüb yaramaz çibanlara ursalar bitüre. Ve kara zeytûnu çekirdeğiyle tütsü eyleseler rabv zahmetine ve öykeninde zahmeti olana be-gâyet fâide ide.

Zeyt

Meşhûrdur. Mi'deye eyüdür. Eğer ağızda tutsalar diş etlerin muhkem ide. Ve gövdeye dürtsele teri men' ide. Ve yumuşada. Ve sovak zahmetleri gidere. Eğer doksan dirhem beraber arpa unuyla ve suyla içseler içi ishâl ide. Eğer şarâbla bişürüb doksan dirhemini ısıcak içseler iç ağrısının giderir. Ve karında olan kurtları çıkarır. Eğer hukne itseler bağırsak şişinden ve süddeden olan kulunca fâide ide. Eskisi gâyet kızdırıcıdır. Ve tahlîl idicidir. Eğer göze sürme itseler gözü tiz eyleye. Eğer eski bulunmasa yeni zeytnden bir tencereye koyalar. Bal gibi olunca bişüreler. İsti'mâl ideler. Kuvveti eski zeyt gibi olur.

Zeytûnü'l-berri

Yaban zeytûnu yağıdır. Menfa'ati bayağı yağdan aşağıdır. Eğer başı ağrıyanın başına dürtsele ağrısının sâkin ide. Ve baş çibanlarına fâide ide. Ve çibanlu uyuza fâide

122-a

ide. Ve her gün gövdeye dürtsele geç pîr eyleye. Eğer mazmaza itseler diş etini muhkem ide. Eğer göze sürme itseler yaşını gidere. Ve kapakda olan zahmeti gidere. Eğer ak zeyti suyla bişürseler gözünde ak olan kişi birkaç gün müdâvemet idüb gözüne dürtse akını gidere. Ve su inen göze be-gâyet fâide ide. Eğer akreb sokduğu yere kızdırsalar ursalar ağrısın sâkin ide.

Zîbak

Jîvedir. Eğer jîveyi öldürseler sirkeyle karışdırub uyuza ve giciyüğe dürtsele gidere. Eğer etmeğe karışdırub sıçan delüklerine kosalar sıçanları kıra. Eğer bir yerde tütsü eyleseler ağulu canavarlar kaçsın. Evet zinhâr tütününden kendüye dokundurmaya, zîrâ felc zahmeti ve gövdede ditremek ve sağırılık ve beniz sararmak ve baş ditremek hâsıl olur. Eğer göyündürseler otlara karışdırsalar kuluncu olana içürseler fâide ide. Eğer ziyâde içseler öldüre. İlâcı budur ki, çok süt ve süci içe kUSDuralar.

HARFÜ'S-SÎN

Sâzec

Meşhûrdur. Sidüğü yürüdür. Mi'deye eyüdür. Gözde olan ıssı şişlere ursalar fâide ider. Eğer dil altında kosalar ağız kokusun eyü eyleye. Ve dişler dibine fâide ide. Ve hafakâna fâide ide.

Sâc

Bir ağaçdır ki çok budakları olur. Kış mütegayyir olmaz. Eğer ol ağaçdan bir taşsın sürseler soğuk suyla ezüb başa dürtsele ağrısın sâkin ide. Ve eğer ol ağacın külünden yiseler karındaki kurdu öldüre çıkarsın.

Sâdrevân [Sâdâvrân]

Bir sumağdır ki, kızıl olur. Eğer bir dirhem

122-b

sahk idüb lisân-ı hamel suyuyla içseler kan tükürmeğe fâide ide. Ve içi kabz ide. Eğer sirkeyle karışdırub şâf itseler avretler önünden götürseler rahimden sızan kanı kese. Ve rahmin damarların muhkem ide. Eğer yeşil mersin suyundan iki miskâl ezseller üç ya beş dirhem mersin yağıyla karışdırub avretler dürtünseler kılların muhkem eyleye. Eğer sirkeyle karışdırub haya şişine ursalar gidere fâide ide.

Sâlâmenderâ

Semenderdir. Eğer döğüb uyuzlara ve çıbanlara ursalar fâide ide. Evet içini ve başını ve elini ayağını giderdikden sonra boğazlayalar. Bişüreler.

Sâmm-ı abras

Ala kelerdir. Eğer yumuşak dögseler demren olan yere ursalar çeke çıkara. Eğer yarsalar akreb sokduğu yere ursalar ağrısın sâkin ide. Eğer kurutsalar zeytle karışdırsalar kel başa dürtseler kıl bitüre.

Sibistân [Sebistân]

Meşhûrdur. Issı mizaclu kişilerin için ishâl eyler. Ve kurulukdan olan öksürüğe fâide ide. Ve göğsü yumuşadır. Ve bögrekde ve kavukda olan safrâ zararın def' ider. Ve bağırsakda olan yeli çıkarır. Ve susuzluğu keser. Ve içi ve boğazı yumuşadır fâide ider.

Sezâb

Yani baganos, kızdırıcıdır. Eğer yiseler sidüğü ve hayız kanın yürüdür. Ve içi kabz ider. Ve ağulu otlara fâide ider. Eğer yaprağın kozla ve incirle yiseler ağulu otlar zararın def' ider. Evet menî kat' ider. Eğer kuru torak otuyla bişürüb içseler iç ağrısın sâkin ider. Eğer zeytle bişürüb hukne itseler

123-a

bağırsakda ve rahimde olan yelleri dağıda. Eğer sahk itseler balla karışdırub avretler fercine sürseler mak'ada dek rahim ağrısına fâide ide. Ve hunnâk olduğuna fâide ide. Eğer zeytle kaynadub içseler karındaki kurdu öldüre ve çıkara. Eğer tuzlu ya tuzsuz yiseler gözü tiz eyleye. Eğer unuyla yaku idüb göze ursalar gözün sancusun sâkin eyler. Eğer sirkeyle ve gül yağıyla karışdırub başa dürtseler ağrısın sâkin ider. Eğer yumuşak döğüb buruna üfürseler burun kanını kese. Eğer defne yaprağıyla yaku idüb katı şişlere ursalar fâide ide. Eğer natrûnla karışdırub ak behaka sürseler gidere. Eğer torak otuyla ve balla karışdırub demregüye ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer sıksalar suyun nar kabuğu içinde sahk idüb kulağa tamzursalar kulak ağrısın sâkin ider. Eğer bunun suyunu râziyâne suyuyla ve balla karışdırub göze dürtseler gözü tiz eyleye. Za'afın gidere. Eğer sirkeyle ve isfîdâcla ve gül yağıyla karışdırub başda olan yaş çıbanlara ve kızamuğa dürtseler fâide ide. Eğer sarımsak veya soğan yise dahi üzerine sezâb çiğnese kokusun gidere. Eğer çok yiseler helâk ide. Eğer baganos tohumunu içseler iç ağrılarına fâide ider. Eğer günde bir dirhem yiseler felce ve ra'seye ve teşennüce fâide ide. Ve iştiâ getüre. Ve mi'deyi kavî idüb dalağa fâide ide. Eğer bişürüb suyundan yigirmi dirhem balla içseler ıncırığa

123-b

fâide ide. Ve kuluncu giderir. Evet mi'deye ve baş ağrısına yaramazdır. Eğer suyunu sürmelere katub göze sürme itseler tiz eyleye. Ve inen suyuna fâide ide. Eğer yaku idüb hanâzîre ursalar fâide ide. Eğer zeyt içinde bişürüb kavuğa ursalar sidük tutulduğuna fâide ide. Eğer kabuğunu dâü's-sa'lebe yumuşak döğüb ursalar gidere.

Serahs (Serhas)

Eyreltidir. Eğer dört miskâl eyrelti kökünden mâü'l-aselle içseler namâzbûr kurtların çıkara. Eğer üç dirhemini şarâbla içseler uzun kurdu çıkara. Eğer avretlere içürseler hergiz yüklü olmaya. Eğer kurutsalar sahk idüb onulmaz yaş çibanlara ekseler bitüre. Eğer tazeyken yaprağın bişürüb yiseler içi yumuşada. Ve süddeleri aç. Ve mi'deyi balgamdan cilâ ide. Eğer budakları tazeyken göze çöp veya gayrı nesne düşen kişi yise taşra bıraka. Mücerrebdir. Eğer kökünden tazeyken alsalar yusalar toprağın giderdikden sonra uvacuk doğrayub dögseler altı yüz dirhemini bin iki yüz dirhem bala karışdırub şol yan başları ağrısından kötürüm kişilere mütevâtir bu zikr olunan mikdâr yiseler tamam olmadan şifâ bula. Eğer yaprağını kuruyken dögseler kına karışdırub başa ursalar göze su indüğünden sonra olan zahmetleri gidere.

Serv

Türkçe Servidir. Yaprığın sahk itseler azcuk su ve mürr katub içseler kavuğa inen yaramaz hıtları ve sidük tutulmasına be-gâyet fâide ide. Ve servi kozunu eğer yaş iken dögseler süciyle içseler kan tükürmeğe ve bağırsak

124-a

çıbanlarına ve artuk hılt akduğuna fâide ide. Ve usr-i nefese ve öksürüğe fâide ide. Eğer bişürseler suyun incirle karışdırub katı şişlere ursalar ve burun içinde artuk ete ursalar gidere. Eğer yaku idüb kulunca ursalar fâide ide. Eğer dütüzseler sivrisineği dağıda. Eğer yaprağını yaku idüb cerâhate ursalar bitüre. Eğer sirkeyle karışdırub kıllara dürtseler kararda. Eğer yaku idüb unula gözde olan ıssı şişlere ve ısırguya ursalar fâide ide. Eğer mum ve tatlu zeytle karışdırub ağızda tutsalar diş ağrısına fâide ide. Eğer göyündürseler külün od yanığuna ve yaş çıbanlara ursalar gidere.

Serkasâne

Serfere [sa'tere] benzer bir otdur. Yaprakları ayvadâneye benzer bir otdur. Tohumları sûsene benzer. Eğer tohumundan içseler ishâl ide. Balgam ve safrâyı çıkara.

Seratân-ı nehrî

Irmak yengecidir. Eğer yalunuzca yiseler ve it taladduğuna ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer göyündürüb külünden üç buçuk miskâlini cüntayana ile karışdırub üç gün şarâbla içseler kuduz it taladduğuna fâide ide. Eğer balla karışdırub ayakda ve parmakda olan yaruklara ursalar fâide ide. Eğer sudan çıkardüğunlayın sahık idüb deve südüyle içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer bişürüb şorbasıyla yiseler öykende olan çıbanlara fâide ide. Eğer râziyâne ve kerefisle bişürüb suyun süzüb içseler sidüğü ve hayzı

124-b

yürüde. Eğer gözünü iki günde bir ısıtma tutan kişi boynuna asakosalar kurtula. Eğer etle şorba eyleyüb yiseler öykende verem olan kişiye fâide ide. Ve cimâ'ı ziyâde ide. Eğer karnın yarsalar külle ve tuzla yusalar arpayla bişürüb yiseler mezkûr hastalığa fâide ide. Eğer yarsalar ef'â ve gayrı canavar sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer külünü yaku idüb behaka ursalar gidere fâide ide. Eğer deve südüyle içseler göğüsden kan ve irin tükürmeğe fâide ide. Evet geç hazm olur. Eğer yaku idüb gövdedeki veremlere ursalar gidere. Eğer ayağını yemişli ağaca asakosalar yemişi döküle. Eğer göyündürseler emceğe dürtseler gidere.

Seratân-ı bahrî

Deniz yengecedir ki, Çin denizinde olur. Andan çıkar. Eğer yumuşak döğüb göze ekseler çibanlardan olan eserleri giderir. Ve gözü tiz eyler. Eğer diş diblerine ursalar cilâ ide. Eğer odla göyündürseler be-gâyet latîf olur. Eğer tûtiyâya koyub göze sürme itseler gözü kavî ide ve tiz eyleye.

Sirâcü'l-kutrân [Sirâcü'l-kutrub]

Yebrûhu's-sanemdir. Buna Süleyman peygamber ağacı dirler. Zîrâ Süleyman peygamberin yüzüğü kaşında bu ağaçdan vardı. Anınçün inse ve cinne hükm iderdi. Dahi Zülkarneyn mağrible maşrike hükm itdüğü bu kök anunla bileydi. Andan ötürü hükm itdi dirler. Andan bu kökün sûreti budur kim, yer altında bir kökdür ki, âdem vaz'ında biter. Cemî' endâmı

125-a

âdeme benzer. Ayağın durur. Yapağı yeryüzünde it burnu yaprağına benzer. Kızılca yemişleri olur. Kokusu bal kokusu gibi olur. Bağlarda ve dağlarda biter. Çıkarmasının vakti şol vakittir ki, Merih Hamel burcunda yahud cedî burcunda yigirmi dördüncü derecesinde ola. Dahi Ay Merih'e mukârin ola. Ya ikisi bir burcda ola. Tarîki budur kim, Seşenbe günü gün doğadururken ol otu kazalar. Dört yayı mu'allak koyalar. Birkaç gün acıkmış it getüreler. Boynuna bağlayalar. İpin bir ucun ol ota bağlayalar. Gin yere gideler. Dahi iti çağırılar. Ol it çekinüb ol otu kopardığı vaktin düşüreler. İmdi bu ot fâide ider. Cinne ve mâlihulyâya ve dürlü dürlü safrâvî fikirlere ve felce ve lakveye ve cüzzâm rencine ve akıl karışdığına ve sara'a fâide ider. Eğer bir kişinin a'zâsından bir uzvun azcuk yemişle sahk itseler zanbak yağında ezüb ol yağdan alınlarına dürtseler pâdişâhlar yanına varsalar mukarreb olalar. Cemî' hâcetlerin bitüre. Eğer yemişi ak iken alsalar döğüb gül yağıyla karışdırsalar avretler karnına ve arkasına dürtseler oğlan düşürmeden emîn ola. Eğer çiçeğinden açılmadığın bir goncasın alsalar kettân bezine bağlasalar uçuk tutan oğlancığın boynuna asakosalar mâdem ki boynundadır ol zahmetden kurtula. Eğer açılmış çiçeğinden alsalar dögseler zeytle kavursalar ol zeyti

125-b

doğurmayan avretin karnına sürseler tiz doğura ağrısız acısız. Eğer akli karışan ve fâsid olan ve hezeyân söyleyen kişilere dü-tüzseler ol zahmetlerden kurtula. Eğer âdem derisine koysalar bir uzvun yahud "boyunda" götürseler ya bazuda götürseler suda gark olmaya. Ve oda yanmaya. Ve yıldırım urmaya. Ve ok geç-meye. Ve kılıç kesmeye. Ve uğrıdan ve harâmîden emîn ola. Ve cemî' zahmetlerden emîn ola. Ve dahi hekîm eydür, anın alâmeti oldur ki, gice olucak ağacının kabuğu od gibi işler. Eğer kurusa işlemez olur. Eğer ıslatsalar beze sarsalar kosalar yine işleye. Ve dahi hekîm eydür, bir pâre kökünü kötürüm evin bir bucağında kodum dir, dün yarısı olucak gördüm od yandı evin içi şu'lelendi. Durugeldim ta'accüb itdim bu şu'le ne ki Didim. Gördüm ki ol kökten çıkar. Kuruyunca durdu. Kuruduğunlayın gitdi yanmaz oldu.

Sîsâliyûs (Sâsâliyûs)

Ba'zılar buna bedenôs gözü dirler. Yaprakları râziyâne yapra-ğına benzer. Depesi torak otuna benzer. Kökü kuvvetlü olur. Yaprğından yiseler sidüğü yürüdür. Ve içi kızdırır. Sara'a fâide ider. Eğer kaynatsalar suyun içseler sidük dutulduğun gidere. Ve dıyku'n-nefese ve rahim ağrılarına ve eski öksürüğe fâide ide. Eğer keçiye ve koyuna ve sâir dişi hayvanâta yidürseler dölü çok ola. Eğer suyun içürseler sidüğü ve hayzı yürüde. Tutulduğuna fâide ide.

Setavî [Sütûnî]

Ba'zılar buna sorgun

126-a

dimişlerdir. Galîzdir. Bu otun yaprağı ve yemişi kâbızdır. Eğer kaynadub hukne itseler bağırsak çıbanlarına fâide ide. Eğer ku-lağa tamzursalar irin akduğuna fâide ide. Eğer kurusunu kan sızduğu yere ursalar fâide ide.

Sertarâtiyûs [Setrâtiyûtus]

Su yosunudur. Kökü olmaz. Yaprakları hayyü'l-âlem yaprağına benzer. Eğer içseler bögrekden sızan kanı kese. Sirkeyle yaku idüb cerâhate ursalar bitüre.

Setâ [Setâhîs]

Farâsiyûna benzer bir otdur. Evet ak olur. Farâsiyûn uzun olur. Yaprakları uvacuk olur. Sidüğü ve hayzı yürüde. Ve içdeki oğlanı ve oğlan sonun çıkara. Eğer bişürüb suyun içseler hafakâna fâide ide. Ve yüreği kavî ide. İç ağırlarına fâide ide.

Su'd

Topalakdır. Eğer yumuşak döğüb onulmaz çıbanlara ekseler onulda. Eğer içseler sidüğü yürüde. Ve kavukda olan taşı dağıda çıkara. Ve hayzı yürüde. Ve akreb sokduğuna fâide ide. Ve rahim yumulduğuna ve sovuğuğuna fâide ide. Eğer meneviş yağıyla içseler aklı ziyâde ide. Ve ağız kokusun eyü eyleye. Ve bögreği kızdırır. Sovuk kavuğa fâide ide. Ve sidük damladuğunu kese. Ve burunda olan yaramaz kokuları gidere. Ve diş diblerin muhkem ide. Ve eski ısıtmalara fâide ide. Ve sinirleri kavî ide. Evet çok yimeyeler. Tâ ki kanı göyündürüb cüzzâm rencin getürmeye. Eğer yimeğe saçub yiseler dahi bu fâideyi ide. Eğer zeytle karışdırub beneklere ursalar fâide ide.

Sefercel

Türkçe Ayvadır. İkinci derecenin evvelinde sovuğdur. İkinci derecede yâbisdir. Tatlısu bârid ratbdır derece-i evvelde. Bağırsaklar

126-b

kasılmasına men' ide. Suyu nefes tutulmasına fâide ider. Nefesi ferah eyler. Kalbi ve mi'deyi kavî ider. Humâra ve kusmağa fâide ider. Suyu efdaldır harmından [cirminden]. Bağırsaklardan kan gelmeğe fâide ide. Ve râyihası kalb ve dimağı kavî ider. Ta'âm üzerine yinilse ishâl ider. Almanın râyihası bundan ziyâdedir. Ammâ kalbe ve dimağa kuvvet virmesi bunun ziyâdedir. Hazret-i Resûl a.m. dahi bunun hakkında yukavvi'l-kalb diyübdür. Acıla yiyecek kabz ider. Ve gönül dönmesin men' ider. Ve çekirdeği lü'âbı ısladıcak mahmûrların harâretin ve ağızdaki olan bartı yani yubûsetin giderir. Ve şekerle mürebbâsın eyleseler kalbe kuvvet vire. Ve şarâbı dahi kalbe kuvvet vire. Harâreti sâkin ide. Ve ishâli kabz ider. Ve avret ki hâmile ola, dört ya beş aylık ola dâim ayva yimek ve kokulamak gâyetde eyüdü. Doğan oğlan latîf ve mahbûb ola, nukâle mine'l-üstâd el-mutatabbib.

Su'ûd [Su'ût]

Bir otdur ki, yaprağı uzun olur. Zeytûn yaprağına benzer. Dible-rinde babadya gibi değirmice nesneleri olur. Budakları ayvadâne budağına benzer. Eğer çiçeğin kokulasalar be-gâyet aksırtmakla dimağı arıda. Eğer bu otun küllisini döğseler yaku idüb yüzdeki çığıda ursalar gidere.

Sefâdîkes

Bir otdur kim uzunlu iki karış olur. Yaprakları tağuk olur. Şâhtere yaprağına benzer. Çiçekleri sarı olur. Evet ortası ak olur. Eğer çiğle veya bişmiş yiseler içi ishâl eyleye. Mi'deye eyüdü. Ve sidü-gü yürüdü. Eğer bişürüb suyun

127-a

içseler uyuza ve giciğe ve kavuk ve bögrek ve ciğer zahmetine fâide ider. Ve kanı sâfî eyler. Eğer sıksalar suyundan üç yüz dirhem beş dirhem saru helîleyle içseler ishâl ide.

Süfûliyûn [Sefindûlyûn]

Bir otdur ki, yaprağı hıyar yaprağına benzer. Ve cavşîr yaprağına dahi benzer. Uzunluğu bir karış olur. Depesi torak otu depesine benzer. Ak çiçeği olur. Ve kökü ak olur. Turpa benzer. Yaş yerlerde biter. Eğer tohumunu içseler içi ishâl eyler. Ve ciğer ağrısına ve yerakana ve usr-i nefese fâide ide. Ve uçuğa dahi fâide ide. Ve rahim ağrılarına fâide ide. Eğer suyla zeyti karışdırub başa dök-seler ıssı ağrısına fâide ide. Eğer şarâbla yaku idüb gövdede olan çibanlara ursalar fâide ide. Eğer külünden içseler kan ve ciğer ağrısına ve rabv zahmetine fâide ide. Eğer bir pâresini bevâsıra soksalar be-gâyet fâide ide. Eğer içseler yerakana ve ciğer ağrısına ve rabva fâide ide

Sakmûniyâ

Meşhûrdur. Eğer sirkeyle bişürseler yumuşak döğüb arpa unuyla karışdırub yaku itseler ırku'n-nisâyâ dürt-seler fâide ide. Eğer bala ve zeyte karışdırub hûre zahmetlerine dürt-seler tahlîl ide. Eğer sirkeyle bişürüb çibanlu uyuza dürt-seler baş ağrısının gidere. Eğer bir dirhem mâtû'l-karâtînle içseler safrâyı ishâl ide. Eğer beraber sakızile sahk idüb ayva içinde bişürseler çekirdeğin çıkardıktan sonra ol ayvayı yiseler zahmetsiz ishâl ide. Eğer baras ve behak ve çığıd otlarına karışdırsalar isti'mâl itseler be-gâyet fâide ide. Eğer sakmûniyâ

127-b

ağacının kökünü döğseler barasa ursalar gidere. Şerbeti bir denkten bir buçuk dirheme değindir. Eğer zencebîl ve enîsûn ve biber ve turp katub isti'mâl itseler soğuk mizaclu kişilerin mi'desin kavî ide. Eğer gül suyuyla ve ayva suyuyla karışdırub isti'mâl itseler ıssı mizaclu kişilerin mi'desin kavî ide. Evet gönül döndürür. Kalbi incidir. Eğer üç arpa ağırlı beraber tiridle karışdırub aciken sütle içseler içindeki kurtları öldüre, küçük olsun büyük olsun. Mücerrebdir. Evet za'îf kişilere zarar ider. Gerekdir ki, nişasta ve enîsûn birle ıslâh idüb andan isti'mâl ideler.

Sukûlûkanderyûn

Bu bir otdur ki, taşlu ve gölgeli yerlerde biter. Yer üstüne düşeni biter. Çiçeği ve yemişi olmaz. Yaprığı besfâyic yaprağına benzer. Gözleri kızılca olur. Böğrekde ve kavukda olan taşları dağıdır. Ve dalak katılığın yumuşadır. Eğer yaprağın sirkeyle bişürüb kırk güne dek içseler gidere. Eğer sahk itseler iki dirhem şarâbla içseler sidük damladuğuna ve ıncırığa ve yerakana fâide ide. Ve kavukda olan taşları dağıda. Eğer yalunuzca katır dalağıyla avretler boynuna asakosalar hiç yüklü olmaya. Evet ay âhiri olucak ki gözükmeye, ol vakit takınalar.

Sukûlûkanderyâtâlâmâ [Sukûlûkanderyâbalasyâ]

Türkçe Deniz hayvânı dirler. Kırk dört ayaklıdur dirler. Eğer zeytde bişürseler ol zeyti başa dürtsele saçın fi'l-hâl yülüye. Eğer gövdeye dürtsele gıcık ide dirler.

128-a

Sakankûr

Meşhûrdur. Cimâ'ı be-gâyet kavî ider. Bu keleri bûresinden bir dirhem içseler şöyle kıvâma getüre ki marul yimeyince sâkin olmaz. Ba'zılar Nil kenârında olur dirler. Timsahdan hâsıl olur dirler. Evet iki dürlüdür. Erkeği ve dişisi olur. Erkeğinin bedenos hayası gibi hayası olur. Ve iki zekeri olur. Ve dişisinin dahi iki fer-ci olur. Yiğirmi yumurda yumurdlar. Kumda gömekor. Yavrusu çıkınca acayibinden birisi budur ki, âdemi sokar. Seğirdir suya girer. Yahud işer sidüğüne girer yuvalanur. Kendü kurtulur, sokduğu âdem ölür. Eğer sokduğu âdem önürdi suya girse yuvalansa kendü kurtulur, ol ölür. İmdi bunun fâidelüsü erkeğidir. Karnın yaralar. İçin arıdalar. Bögreğin ve hayasın ve içi yağın gidermeye-ler. Başın ve kuyruğun ve elin ve ayağın keseler. İçine tuz ekeler. Bir mu'tedil havalu yerde asakoyalar kuruya. Eğer tazeyken içi yağıyla yiseler cimâ'ı be-gâyet kavî ide. Ve zekeri muhkem eyleye. Eğer göbeğin ve hayasın ve kuyruğu dibini yiseler be-gâyet acâyib göreler. Ve sinirlerin sovk hastalığına fâide ide. Eğer iki dirhemini beraber yumurdayla ve çirçir tohumuyla içseler zekeri be-gâyet kıvâma getüre. Eğer yumurda sarusıyla karışdırub yiseler cimâ'ı be-gâyet kavî ide.

Sükker

Şekerdir. Eğer suyla ezüb içseler içi ishâl ve mi'deye ve bögreğe ve kavuğa fâide ide. Eğer yumuşak döğüb birkaç kere harirden ele-yüb göze sürme itseler cilâ ide. Karanuluğun gidere. Eğer şekeri

128-b

yiseler yelleri dağıda. Tabî'atı yumuşada. Ve mi'deyi be-gâyet eyü ide. Eğer tatlu badem yağıyla içseler kuluncu gidere. Ve eski şe-

ker mi'dede olan balgamları giderir. Evet susadır. Galiz kan eyler. Eğer şekeri say yağıyla karışdırub ılıcak idüb içseler göbek ve iç ağrısına fâide ide. Ve nifâsı arıda. Mücerrebdır. Eğer birkaç günde on iki dirhem şekeri ısıcak suyla içseler öksürüğe ve öyken düdükları dar olduğuna fâide ide. Eğer bir pâre şekeri alsalar kapakta olan uyuzlara sürseler fâide ide. Eğer şekeri zükkâm olana dütüzseler zükkâmını gidere. Eğer yiseler göğüs ve öykene arıdır ve yumuşadır. Ve içinde olan yaramaz hıltları çıkarır. Kavuk irinine fâide ider. Issı ve soğuk mizaclu kişilere fâide ider. Mükerrer şekeri içi yumuşadır. Balgamî öksürüğe fâide ider. Böğreğin dört yanını kızdırır. Nebât şekeri cîlâ virir. Ve öykene fâide ider. Eğer deve südüyle içseler istiskâ olan kişilere fâide ide. Ve ciğere ve böğreğe ve kavuğa fâide ider. Eğer otuz güne dek günde on iki dirhemini ılıcak suyla içseler rabv zahmetine ve dıyku'n-nefese fâide ider. Mücerrebdır.

Sekbînec

At kasnisi dirler. Mücerrebdır. Göğüs ve böğür ağrısına ve eski öksürüğe ve uçuğa ve fâlice ve dalak ağrısına fâide ider. Eğer bir dirhem içseler öykende olan galiz hıltı çıkarır. Ve sinirde olan soğukluğu giderir. Ve ısıtmalara fâide ide. Eğer şarâb-ı unûmâliyle içseler hayzı

129-a

yürüde. Ve içindeki oğlanı öldüre çıkara. Eğer şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer sirkeyle avretler kokulasalar rahimde olan ağrıyı ve hunnâkdan olan zahmeti gidere. Eğer gözde olan çibanlara ve perdeye ve göz karardığına ve su indüğüne be-gâyet fâide ide. Eğer acı badem ve sezâb suyuyla ezüb dürtsele ve eğer bir miskâlini içseler yelmeşik balgamı ishâl ide. Ve ağulu otların zararın def' ider. Ve mak'adda ve rahimde olan zahmetlere ve bağırsaklardaki sovuqlara fâide ide. Ve sidüğü yürüde. Saru suyu ishâl ide. Ve kavukda ve bögrekte olan taşı dağda. Eğer sirkeyle ezüb gözde olan kıllara dürtsele fâide ider. Eğer akreb ve yılan sokduğuna dürtsele be-gâyet fâide ide.

Südâ [Sük]

Dört dürlüdür. Biri müşkden ve biri bağırsakdan olur. Ve biri deriden olur. Ve biri sudan olur. Cemî'isi dahi kusmağı keser. Ve içi kabz ider. Ciğeri ve dalağı ve öykeni ve mi'deyi ve yüreği kavî ider. Ve cimâ'ı ziyâde eyler. Ve süddeleri açar. Ve yelleri tahlîl ider. Ve sinirler ağrısına fâide ider. Ve kan sızduğın men' ider. Terkîbi budur kim, hurma koruğu suyundan bin dirhem kaynadalar. Köpüğün alalar. Üç yüz dirhem yeşil mazuyu döğüb içine koyub koyulunca bişüreler. Andan indüreler. Gül düğmesi yüz yigirmi dirhem sünbül ve lisânü'l-asâfir ve besbâse ve cevz-i bevva ve karanfil ve kâküle her birinden altmışar dirhem ve ud-ı kumârî

129-b

elli beş dirhem ve sumağ-ı [zamk-ı] arabî yüz yigirmi beş dirhem cemî'isin yumuşak döğeler. Mezkûr kaynamış suyla karışdırsalar badem yağıyla eli yaş ide. Büyük kursalar ideler. Kurudalar. Anuldan döğeler. On miskâl eyü müşk katalar. Meypuhteyle yoğuralar. Kursalar eyleyeler. Kurudalar. İsti'mâl ideler.

Selbîce [Selîha]

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Ve sidüğü yürüdücüdür. Eğer göz otuna katub isti'mâl itseler gözü tiz eyleye. Eğer balla karışdırub yüzde olan zahmetlere ursalar gidere. Eğer içseler ef'â sokduğuna ve içde olan zahmetlere dürtseler gidere. Ve hayız kanın yürüde. Eğer kaynadub içine avretler girse otursalar rahimleri ağzı gin ola. Ve bögrek ağrılarına fâide ide. Eğer selîha bulunmasa iki ol kadar darçînîdir. İsti'mâl ideler girü bu fâideleri ide. Ve ciğeri ve yüreği ve dalağı ve öykeni kızdırır. Ve süddeleri açar. Ve ölü oğlanı çıkarır. Eğer sahk idüb yaku idüb alına ursalar nezlelere fâide ide.

Silk

Çügündürdür. Eğer bişürüb mercimekle yiseler içi kabz eyleye. Eğer bişürüb suyun içseler ishâl eyleye. Eğer sirkeyle ve hardalla yiseler ciğer süddelerin açar. Ve dalak şişine be-gâyet fâide ide. Eğer yaprağını ve kökünü bişürseler suyuyla başı yusalar başda olan yavıyı ve konağı gidere. Eğer bu sudan soğuktan yarılan yerlere dürtseler fâide ide. Eğer yaprağını yaku idüb behaka natrûnla yudukdan sonra ursalar fâide ide. Eğer yaprağını

130-a

bişürseler beneklere ve od yanığına ursalar gidere. Ve eğer sık-salar sıkındusuyla başı ovsalar bitlerin öldüre. Eğer yüzde olan çığıda dürtseles gidere. Eğer burun içinde olan çıbanlara dürtseles gidere. Ve hardalla yiseler kulunca fâide ide. Eğer siğıle ve demregüye balla yaku idüb ursalar fâide ide. Eğer suyunu sıcakla kulağı tamzursalar ağrısın sâkin ide. Eğer turna ödüyle buruna tamzursalar lakve rencin gidere. Eğer yaprağını siksalar süciye koysalar iki sâatden sonra sirke eyleye. Ve eğer sirkeye koysalar dört sâatden sonra süci eyleye. Eğer ıssı otlarla terbiyet idüb içseler ra'seye fâide ide. Ve nefesi ferah ve cimâ'ı kavî eyler.

Selhü'l-hayye

Yılan kavıdır. Eğer sirkeyle bişürseler ağızda tutsalar diş ağrısına fâide ide. Eğer şarâbla bişürüb kulağı tamzursalar kulak ağrılarına fâide ide. Eğer mazmaza itseler diş ağrısın sâkin ide. Eğer göz otuna katsalar be-gâyet fâide ide. Eğer bir dirhem uvacuk doğrayub iki dirhem arpa unuyla karışdırub kora gömekosalar bişince bişdikden sonra içinde taşında bevâsırı olan kişiye yidürseler fâidesi fi'l-hâl zâhir ola.

Seld [Sült]

Kabsız arpadır. Eğer unundan girde eyleseler yarı bişürseler mâlihulyâsı olan kişinin başına ursalar fâide ide. Eğer unundan bulamaç idüb çokluk zeyt koysalar bir üsküresin günde üç sabah ya günde beş sabah

130-b

ılıcak idüb içseler hezeyandan vahşetden ve sevdâvî fikirlerden emîn ola. Ve göğsü arıda. Ve katı öksürüğe fâide ide. Ve sidüğü yürüde. Ve bögreği ve kavuğu arıda. Evet mi'deye zarardır.

Sülehfât

Kaplubağadır. Eğer deniz kaplubağasının kanını şarâbla içseler evet tavşan mayasın ve kemnûn katalar içeler, ağulu canavar sokduğuna fâide ide. Eğer kuru yer kaplubağasının kanını uçuk tutan kişi içse fâidesi zâhir ola. Eğer kaplubağasını göyündürseler ağarınca sahke itseler sayagıyla karışdırub çibanlu uyuza ursalar ve gayrı çibanlara ve od yanığına dürtseler gidere. Eğer yumurdaşın gâyet öksürüğü olan oğlancıklara yidürseler fâide ide. Eğer deniz kaplubağasının boğazlasalar içini çıkarsalar göyündürseler biberle ve balla karışdırub her sabah bir kaşık ve her akşam bir kaşık içseler solumağa ve rabv zahmetine fâide ider. Eğer deniz kaplubağasının kanını alsalar her sabah ve her akşam uçuk tutana içürseler fâide ide. Eğer kanın ele ve ayağa dürtseler mafsallar ağrısına ve nikrîse fâide ide, birkaç kere urucak. Eğer kanını kunduz hayasıyla karışdırub hukne itseler teşennüce be-gâyet fâide ide. Eğer göyündürseler külünü yumurda akıyla karışdırub el ve ayak ve gayrı yerlere dürtseler yarıldığına fâide ide. Eğer toynağını çölmeğin ağzına kosalar kaynaması sâkin ola. Eğer bir yere çalkoyun yaturdukosalar ol yerde dolu yağmaya. Eğer ödün kurudub od görmedik

131-a

balla sahk itseler göze sürme itseler su inmesin men' ide. Ve ak-lığı kese. Ve yaşını gidere. Eğer suyla bişürseler kasığı yarılan oğ-lancıkları içine oturdukosalar be-gâyet fâide ide.

Sumak

Meşhûrdur. Eğer yaprağını bişürseler sakalı yusalar kararda. Eğer hukne itseler bağırsak çibanlarına be-gâyet fâide ide. Ve ta'âma saçub yiseler eski ishâle ve bağırsak çibanlarına fâide ide. Eğer suyla yaku idüb ensede olan şişlere ursalar gidere. Ve bere yerlerine ursalar şişirmeye. Eğer pelid ağacı kömürüyle sum-ağı döğseler bevâsıra ursalar gidere. Mücerrebdır. Eğer ayva şarâbıyla içseler ishâli kat' ide. Ve rahimden kan sızduğuna fâide ide. Ve sidük çokluğun kese. Eğer kavurub yiseler be-gâyet kabz ide. Eğer gül suyunda ıslatsalar ol gül suyunu ıssıdan ağrır göze dürtsele be-gâyet fâide ide. Eğer kemnûnla sumakdan beraber döğseler sovuyla içseler kusmağı men' ide. Eğer sumağı döğüb sovu suyla içseler kangı uzuvdan ki kan sıza, anı kese. Eğer sumak dânelerin gül suyuyla yusalar ol gül suyun ağızda dürtsele ağrısın def' ide. Eğer yaprağını yaku idüb oğlancıkların karnına ursalar ishâllerin kat' ide. Eğer yaku idüb zekere ve zeker dibine dürtsele sidük damladuğun gidere. Eğer dâim istifrâğ iden kişi yimeğe saçub istifrâğın men' ide. Eğer ununu yimeğe saçub yiseler mi'deyi debğ ide. Ve safrâ galebesin sâkin ide.

Simsim

Susamdır. Mi'deye yaramazdır. Yiseler ağzı yiyidir. Eğer yaku idüb sinirlere ursalar

131-b

galîzliğin giderir. Kulakda olan zahmetlere ve şişlere ve od yanu-
ğuna ursalar fâide ide. Eğer gül yağıyla karışdırsalar başa ursalar
güneş ıssısından olan ağrısın gidere. Eğer balla karışdırub yise-
ler zararı az ola. Eğer yağını mersin yağıyla veyahud suyuyla ve
zeytle bişürüb kıllara dürtseler muhkem eyleye. Issı kandan olan
tuzlu balgama ve giciğe dürtseler be-gâyet fâide ide. Eğer kettân
tohumuyla yiseler cimâ'ı ziyâde eyleye. Eğer kabuğun giderüb
yiseler semirde. Göğüs ve öyken hastalıklara ve eski öksürüğe
fâide ide. Eğer kurusunu teşennüc olan kişi yise ve yağını dürtse
be-gâyet fâide ide.

Semkûtan

Bir otdur ki, taşlar arasında biter. Uvacuk uvacuk yaprakları olur.
Depesi haşa depesi gibi olur. Uzunca kökcügezleri olur, şehâdet
parmağı yoğunluğu kadar. Kokusu dahi eyüce olur. Tatlu olur.
Eğer çiğneseler ağızda tükürüğü cem' ider. Ve susuzluğu sâkin
ider. Ve göğüsde ve öykende olan irinleri çıkarır. Eğer balla ve
sirkeyle karışdırub sinirler zahmetine be-gâyet fâide ide.

Semkûtan-ı âhar

Bir dürlüsü dahidir. Yalunuzca biter. İki arış uzun olur. Üzerinde
yaprakları olur. Sığır dili yaprağına benzer. Saru çiçeği olur. Bu-
nun ameli evvelki gibidir.

Sümânâ

Bıldırcındır. Çok yimeyeler. Teşennüc ve temeddüd ider. Eğer ka-
nını kulağa tamzursalar ağrısın sâkin ide. Eğer dâim yiseler kal-
bin kasâvetin gidere. Evet gâliben ol hâssa yüreğin yimekdedir.
Ve sahîh kişilere ve sayrulukdan taze kalkmış kişilere be-gâyet
fâide ide. Kavlukdaki ve bögrekdeki

132-a

taşları dağıdır. Ve sidüğü yürüdür. Evet kişnic suyuyla bişüreler tâ ki zararın def' ide. Eğer yıldırım avazın işitse ölür. Eğer ödün yalasalar uçuğa be-gâyet fâide ide.

Semek

Balıktır. Eğer başını tuzlu idüb göyündürseler çıbanlarda olan artuk etlere ursalar gidere. Ve yaramaz çıbanlara ursalar bitüre. Kuduz it taladığına ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer sirkeyle bişürüb yiseler ısıtmalu ve ıssı mizaclu kişilere ve yerakana be-gâyet fâide ide. Evet çok yimek be-gâyet zarar ider. Ve balgam ziyâde eyler. Sinirde ve dimağda zahmetler eyler. Gerekdir ki, koz yağıyla ve zeytle bişürüb büber saçub yiyeler. Üzerine zencebîl mürebbâsın yiyeler. Şarâb içeler. Yidüklerinden sonra susuzluğa sabr ideler. Zîrâ tazesı veya tuzlusu susadır. Hâsıl-ı kelâm balığın cümlesi yaramazdır.

Semek-i Sayda

Sayda şehrinin yanında olan pınar balığıdır. Evvel-i baharda avlarlar, karnın yarub tuzlarlar. Kurudurlar. Eğer bunun erkeğinin kurusundan buçuk dirhem sahk itseler yumurda sarusına katub ta'âm akabince yiseler sehilce uyusalar zekeri muhkem kıvâma getüre. Ve cimâ' arzusun ziyâde eyleye. Erkeğinin başı küçük olur. Gövdesi uzun olur. Erkeği erlerin cimâ'ın ziyâde eyler. Dişisi avretlerin cimâ'ın ziyâde eyler.

Simen [Semn]

Sayağıdır. Kavluk dibinde ve uylukda olan şişlere ursalar gidere. Eğer yiseler veya içseler göğsü yumuşada. Ve yaramaz hıltları bişüre. Vakt olur içi kabz ider. Vakt

132-b

olur ishâl ider. Ve cemî' ağulu zararın def' ider. Eğer gül suyuy-la hukne itseler iç ağrısına ve bağırsak çıbanlarına fâide ider. Sentâriyyâ² iç ağrısına be-gâyet fâide ider. Eğer inebü's-sa'leb suyuy-la karışdırsalar göze dürtsele sancusun gidere.

Senâ

Meşhûrdur ki, senâ-yı Mekkî dirler. Eğer dört dirhemini ya yedi dirhemini kaynadub içseler safrâyı ve balgamı ve artuk hıltları ishâl ider. Nikrîse ve ırku'n-nisâya ve mafsallar ağrısına fâide ide. Ve sevdâvî fikirlere ve gövdede olan yarıklara ve ardala teşennücüne ve kıllar dökülmeğe ve dâü's-sa'lebe ve dâü'l-hayyeye fâide ide. Ve gövdede olan bitleri gidere. Ve uyuza ve giciğe ve uçuğa fâide ide. Ve yüreği kavî ide.

Semmûr

Meşhûrdur. Be-gâyet ıssıdır cemî' derilerden. Evet tiz mütegay-yir olur. Eyüdü. Pirlere ve sovk mizaclu kişilere giymek eyüdü. Göğüs ve bögrek ağrılarına fâide ider.

Sünbül

Meşhûrdur. Kızdıricıdır. Sidüğü yürüdür. Eğer içseler içi kabz ider. Eğer avretler şâf gibi önünden götürse rahimden sızan kanı kese. Eğer yumuşak döğseler çıbanlara ursalar akan yaşı kese. Sünbül-i Rumî dahi bu fâideleri ide. Ve mi'deyi be-gâyet eyü eyler. Eğer sü-ciyle içseler ciğerde olan ıssı şişlere ve kavuk ve bögrek ağrısına ve ağulu canavar sokduğuna be-gâyet fâide ide. Ve sünbül-i Rumî'nin şarâbı fâide ider ciğerde ve bögrekde olan zahmetlere ve yerakana ve usr-i beve ve beniz azgunluğuna ve mi'de zahmetlerine. Ve baş-da olan süddeleri açar. Zeyrek eyler. Mi'deyi ve ciğeri kavî ider.

2. Çalıştığımız nüshada "Semn" maddesinden sonra ayrı olarak "Sentâriyyâ" başlığı açılmıştır. El-Müfredât'ın Arapça nüshalarında ve diğer bazı Türkçe nüshalarda bu isimde müstakil bir madde olmayıp, ilgili yerler "Semn" başlığı altında devam etmektedir. Bu nüshalarda zikredildiği üzere "Semn/İç yağı"nın, bir kalın bağırsak hastalığı olan "Sentâriyyâ/Disenterya/Dizanteri"yi tedavi edici özelliği bulunmaktadır. İlgili kısım Beyrut/1992 nüshası c. 3, s. 46'da "وإذا خلط أوقية منه مع سكرجتين ماء رمان نفع" "من الداوسنطاريا منفعه بينة، وخاصته تليين صلابة العين إذا طلى عليها وإذا خلط به زيت وطلّى به على الأجناف البحرية نفعها وإذا اكتحل به مع ماء غنّب الثعلب نفع من ضربان العين وأورامها"; H.1218 tarihli Türkçe nüsha vr. 112-a'da ise "Eğer on iki dirhemini iki üsküre enâr suyuy-la içseler düsentâriyâ adlu iç ağrısına be-gâyet fâide ide. Eğer inebü's-sa'leb suyuy-la karışdırub göze sürseler sancusin ve şişin gidere." şeklinde geçmektedir.

133-a

Kızdırır. Benzi gökçek eyler. Dıyku'n-nefesi giderir. Ve tabî'ati kavî ider. Ve kuvvet-i mâsikeyi muhkem ider. Balgam kusmağı keser. Ve mi'dede olan yelleri dağıdır.

Senderûs

Saru sumakdır. Kehribâya benzer. Mi'dede artuk hıltları çıkarır. İçde olan namâzbûr kurtların çıkarır. Kan tükürmeğe ve bevâsıra fâide ider. Eğer içseler hafakâna ve yaş rabva ve dalağa ve uçuga ve eski ishâle be-gâyet fâide ide. Nerden kan sızarsa kese. Eğer mâû'l-aselle içseler hayzı ve sidüğü yürüde. Eğer göze tamzursalar cilâ ide.

Sünbâdec

Sumpâre didükleri taşdır. Eğer ezseler diş diblerine dürtseler cilâ ide ve muhkem ide. Eğer göyündürüb sahk itseler çibanlara ve yaramaz kabarcıklara ekseler gidere.

Sincâb

Meşhûrdur. Mu'tedildir. Kızdırır. Issı mizaclu kişilerin ve şarâb içen kişilere eyüdür.

Sinnevr

Kedidir. Hind kedisinin derisinden olan kürk katı kızdırır. Tilki derisi gibidir. Kediye dâim yanına almak âdemi arıkladır. Eğer etin yiseler bevâsır ağrısına ve arka ağrısına fâide ide. Bögreği kızdırır. Eğer bokunu tütsü eyleseler oğlan sonun çıkara. Eğer etini kurudub döğseler demren olduğu yere ursalar çıkara. Eğer kamış batduğu yere ursalar çıkara.

Sûrincan

Ak kasnidir. Değirmisidir. Eğer içseler bevâsıra fâide ide. Eğer buçuk dirhemini koyunun eski sayağıyla döğüb karışdırsalar penbeye sarsalar mak'adda götürseler iki gice dura. Fi'l-hâl bevâsırın gidere. Üçüncü giceye komaya. Mücerrebdır. Eğer değirmen suyuyla karışdırub nikrîse ve mafsallara dürtseler

133-b

fâide ide. Eğer ak sûrınca bir miskâl beraberî şekerle sehilce za'ferânla içseler balgam ve ham hıltı ishâl ide. Ve nikrîs ağrısına ursalar fi'l-hâl sâkin ide.

Sûsem [Süsen]

Üç dürlü olur. Eğer akının çiçeğin ve yaprağın yaku idüb ağulu canavar sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer yağın sinirlere ve rahimlere dürtseler yumuşada. Eğer yaprağın bişürseler od yanı-ğuna ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub cerâhate ursalar fâide ide. Eğer kökünün od yanı-ğuna ursalar gidere. Eğer rahim katılığına ursalar yumuşada. Ve hayız kanın yürüde. Ve çibanelara dürtseler bitüre. Eğer sahk itseler balla karışdırub sinir bozulduğuna ursalar fâide ide. Eğer yüzün yusa arıda. Teşennücü gidere. Eğer yalunuz sahk idüb sirkeyle karışdırsalar ban yaprağıyla ve buğday unuyla karışdırub hayada olan ıssı şişlere ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer tohumunu ağulu canavar sokan kişi içse fâide ide. Ya ağızda tutsalar diş ağrısına fâide ide.

Sevîk

Undur. Eğer arpa ununu veya buğday ununu suyla kaynatsalar bezden süzseler soğuk suyla ve şekerle içseler ıssı mizaclu kişilere be-gâyet fâide ide. Ve karnında yeli olana ve arka ağrılarına ve eski mafsallar ağrısına fâide ide. Ve pîrlere fâidesi yokdur. Gerekdir ki yimeyeler. Eğer zarûrî olsa gerekdir ki, tekrâr ıssı suyla yuyalar. Sonra şekerle ve balla ve zeytle ve meneviş yağıyla ve kuyruk yağıyla karışdırub yiyeler. Eğer arpa ununu tatlu ve ekşi nar suyuyla karışdırub sufûf gibi yiseler mi'denin yaşlığın kuruda. Ve safrâ kusmağı

134-a

gidere. Ve ıssı buharlardan olan baş ağrısının giderir. Ve gönül dönmeği sâkin ider. Ve mi'deyi kavî ider. Semirdir. Ve gönül döndüğün sâkin eyler.

Sîsenber

Marsamadır. Kızdırıcıdır. Eğer tohumunu şarâbla içseler sidük damladuğuna ve kavukda ve bögrekde olan taşları dağıdır. İç ağrısının sâkin ider. Ve inckırığa fâide ide.

Sîstârûz [Sîsârûn]

Meşhûrdur. Eğer kökünü bişürüb yiseler mi'deye fâide ider. Gönüle yimek istedir. Ve sidüğü yürüdür.

[Sîbiyâ]

Kudüs-i mübârek tarafında bulunur bir balıktır. Eğer bişürüb karasın yiseler geç hazm olur. İçi yumuşadır. Eğer gözlerinden şâf idüb kapağa sürseler irinin gidere. Eğer kabıyla göyündürseler behaka ve dişlere fâide ide. Eğer göz otuna katsalar yahud yalunuz döğüb hayvanât gözüne ekseler aklığın gidere.

Harfü's-Şîn

Şâhterec

Meşhûrdur. Eğer döğüb sıksalar suyundan üç kaşığın bir üsküre süt çürüğüne katub içseler safrâyı ishâl ide. Ve sidüğü yürüde. Ve ciğer za'afın gidere. Ve mi'deyi kavî ide. Eğer sirkeyle terbiyet idüb yidürseler kusmağı sâkin ide. Ve gönül döndüğün gidere. Ve mi'deyi ve bağırsakları artuk hıltdan arıdır. Eğer sıksalar suyun kınayla karışdırub hamâm içinde giciğe ve uyuza dürtseler gâyet fâide ide. Eğer suyunu demirhindiyle içseler giciğe ve uyuza fâide ide. Mi'deyi kavî ide. Süddeleri aç a ciğerden. Bedeli sinamekidir.

Şâhsînî

Bir otdur ki sıkırlar suyundan tahtalar eylerler kara kara. Sovuducudur. İssı baş ağrısına ve ıssı şişlere ezseler dürtseler fâide ider.

134-b

Şâtıl

Hind'den gelir bir otdur. Kurumuş domalana benzer. Sinirde olan galîz hıltları çıkarır. Ve dimağ zahmetlerine fâide ider. Şerbeti buçuk dirhemdir. Beraberi şekerle karışdırub ıssı içeler.

Şâzene ve Şâzenc

İkisi dahi birdir. Kan taşı dirler. Eyüsü oldur ki, mercimeğe benze. Fâidesi budur ki, kızdırır. Balla karışdırub göze dürtsele kapakda olan irini gidere. Eğer avret südüyle karışdırub göz ağrısına dürtsele ve baş göyündüğüne fâide ider. Eğer sidük tutulduğuna süciyle içsele fâide ide. Ve dâim akan hayız kanın kese fâide ide. Eğer ekşi ve tatlu nar suyuyla içsele kan tükürmeğe fâide ide.

Şâhişferm [Şâhisferm]

Kirman yarpuzudur. Yapağı sezâb yapağına benzer. Kışda ve yazda çiçeği durur. Eğer tohumundan bir miskâl sovak suyla içsele ıssıdan olan ishâli keser. Baş ağrısına ve harârete be-gâyet fâide ide. Eğer tohumundan bir miskâlin ayva suyuyla kavurub içsele eski ishâli kat' ide.

Şebs [Şibs]

Torak otudur. Eğer cemî'in bişürsele suyun içsele sidüğü yürüde. Ve içi sâkin ide. Ve yelleri dağıda. Ve mi'dede ta'âm azduğundan gönül döndüğün kat' ide. Ve ıncırığı sâkin ide. Eğer içmeğe müdâvemet itseler gözü za'îf ide. Ve menî kat' ide. Eğer göyündürsele yaku idüb çıkan bevâsıra ursalar kopara. Mücerrebdir.

Şibrem [Şebrem]

Südlügendir. Eğer kökünden iki miskâl şarâbla ya mâû'l-karâtînle içsele içi ishâl ide. Eğer muklû'l-yehûdla ve sikencebinle ve uşağla karışdırub hablar

135-a

eyleseler kulunç olana yidürseler fâide ide.

Şebah (Şebih)

Bir otdur ki yaprağı mersin yaprağına benzer. Yeşilce olur. Saruya mâil olur. Uzunluğu üç arış olur. Budaklarının ucu dikenlüce olur. Kızılca kökcügezleri olur. Dâneleri olur. Şehdâneye benzer.

Şeb

Meşhûrdur. Eğer yumuşak döğüb kat kat harîrden eleseler kahl itseler gözün perdesin gidere. Ve artuk etlerin gidere. Diş dibine kosalar muhkem eyleye. Ve salyadan kese. Ve kan sızan yerlere ekseler kat' ide. Eğer sirkeyle ve balla karışdırub ağızda tutsalar ağız ağrılarına fâide ide. Eğer üzüm yaprağıyla ya mâü'l-aselle bişürseler çibanlu uyuza dürtsele fâide ide. Eğer suyla karışdırub giciğe ve dırnakda olan aklara ve kurluğana ve sovuksan yarılan yerlere dürtsele be-gâyet fâide ide. Eğer beraber tuzla karışdırub yaramaz çibanlara ursalar be-gâyet fâide ide. Ve od yanığüna ursalar fâide ide.

Şahm

İç yağıdır. Ördüğün ve tavuğun yağı rahim ağrılarına fâide ider. Arslanın içi yağıyla bir kişi gövdesin ovsa cemî' korkulardan emîn ola. Eğer fil yağıyla ve keçi ve geyik içi yağıyla gövdelerin yağlasalar ağulu canavarlar kaçsın. Eğer ördüğün ve tavuğun içi yağın yarıklara ve uyuzlara ursalar ve kulak ağrısına dürtsele fâide ide. Eğer balığın içi yağın katranla ve balla ve eski zeytle beraber idüb karışdırub göze dürtsele perdesine ve inen suya fâide ide. Eğer koltuk kılını yolsalar ef'â yılanın içi yağın dürtseleler kıl bitürmeye

135-b

evet tazeyken dürtseleler.

Şirbîn [Şerbîn]

Katran ağacıdır. Eğer katranı rafadan yumurdayla içseler içde olan yılanı ve kurtları öldüre. Eğer zekerin başına dürtüb cimâ' itseler içde diri ve ölü oğlanı çıkara. Ve yüklü olmakdan men' ide. Eğer tuzla karışdırub yılan sokduğu yere ursalar fâide ide.

Şirş

Şol dikendir ki yollara dağılır. Ve yaprağı uvacuk olur. Sezâb yaprağına benzer. Depecükleri değirmice olur. Ak katı kökü olur. Eğer kökünü kabuğun soyub şarâbla içseler sidüğü yürüde. Ve taşları dağıda. Ve yaramaz çıbanlara ursalar gidere. Eğer suyla ve sirkeyle bişürüb ağızda mazmaza itseler diş ağrısın sâkin ide.

Şa'ır

Arpadır. Eğer ununu incirler ya mâü'l-karâtinle bişürseler ıssı şişlere ursalar yumuşada. Eğer ayvayla ve sirkeyle yaku idüb nikrîsden olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer sarp sirkeyle bişürüb ısıcak iken çıbanlu uyuza ursalar gidere. Eğer sirkeyle ve ziftle bişürüb madde inen mafsallara ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer yaku idüb cerâhate ve çığıda ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub alına dürtseleler ıssı baş ağrısın sâkin eyleye.

Şa'r

Kıldır. Eğer âdem kılını sirkeyle ıslatsalar it taladığı yere ursalar fi'l-hâl onulda. Eğer sırf şarâbla ve zeytle karışdırub başda olan cerâhate ursalar hoş eyleye. Eğer göyündürüb sirkeyle sahk idüb sivilceler ursalar gidere. Ve beneklere dürtseleler gidere. Eğer balla

136-a

sahk idüb yahud günlükle sahk idüb başda olan cerâhate ekseler fâide ide. Eğer gül yağıyla karışdırub kulağa tamzursalar ağrısın sâkin ide. Eğer od yanuğuna ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer akreb sokañ kişi ve nikrîs olan kişi küçük oğlancık saçın yumuşak iken beze bağlayub boyuna assalar ol nikrîs ve akreb sokduğı dahi gide.

Şefnîn-i bahrî

Denizde olur bir hayvândır. Kanadı ve kendi yarasaya benzer. Evet kuyruğı sıçan kuyruğına benzer. Ucunda dikenî olur. İğne ucuna benzer. Eğer ağrır dişe döküvirseler tiz çıkara. Eğer avret ya er bir yere işese ol işedüğü yere bunun dikencüğün dökemosalar mâdem ki ol dikencük anda durur, kavuğı ve sidüğü yolu be-gâyet acıya, gidermeyince sâkin olmaya. Eğer bir kişinin yasduğı altına kosalar hergiz uyumaya gidermeyince. Eğer bir ağaç dibine gömekosalar ol ağaç kuruya. Eğer eve gömekosalar o evdeki halk dağıla. Eğer göyündürüb kökünü iki kişinin arasına saçsalar ayrılalar.

Şakâyıku'n-nu'mân

Lâle çiçeğidir. Eğer kökünü döğseler suyun sıkub buruna tamzursalar dimağı arıda. Eğer bişürseler mumla yaku idüb gözde olan ıssı şişlere ursalar gidere. Ve eğer arpa özdekiyle çibanlara ursalar bitüre. Ve bitdüğünden sonra olan eserleri gidere. Eğer şâf gibi götürseler hayız kanın yürüde. Eğer yaku idüb çibanlara ve uyuza dürtseler gidere. Eğer çiçeğin koz kabuğıyla döğüb karışdırub sakala dürtseler gâyet kara ide.

136-b

Demregüye dürtseleler gidere. Eğer kurudub çıbanlara ekseler bitüre. Eğer sıksalar suyun göze dürtseleler gözde olan aklığı gidere. Ve inen suyu men' ide. Ve gözü tiz ide. Eğer iki dirhem kurutsalar altmış dirhem yaş koz kabuğuyla bir sırçaya koysalar ıssı terse gömseler iki hafta dursa andan sonra çıkarub kılları yusalar kap-kara ide. Eğer tohumundan günde bir dirhem soğuk suyla içseleler barası gidere.

Şakâkul

Meşhûrdur. Eğer balla mürebbâ itseler cimâ'ı ziyâde ide. Zekeri kıvâma getüre. Mi'deyi ve ciğeri kızdırır. Evet yimek arzusun keser. Bedeli bûzidândır. Çok yiselesr rûhu kavî ider.

Şıkırdiyûn [Şukurdiyûn]

Yaban sarımsağıdır. Gâyet kan kıvîl çiçekleri olur. Ve dadı sarımsak dadı gibi olur. Kızdırıcıdır. Ve sidüğü yürüdücüdür. Eğer taze-sin döğseleler ya kurumuşunu şarâbla bişürseleler içseleler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve ağulu otlar zararın def' ide. Eğer bir dirhemini şarâb-ı unûmâliyle içseleler mi'dede olan zahmetlere ve bağırsak çıbanlarına ve sidük tutulduğuna fâide ide. Eğer sarp sirkeyle karışdırub nikrîse ursalar ağrısın gidere. Eğer avretler şâf gibi götüreleler hayzı yürüde. Eğer cerâhate ursalar bitüre. Ve kurusunu çıbanlara ursalar bitüre. Ve artuk etlerin gidere.

Şıkrâk (Şakırâk)

Arı kuşudur. Eğer yiseleler bağırsaklarda olan galiz yelleri dağıdır. Mücerrebdir.

Şükâ'â

Kalkan dikenidir. Eğer kökünün kaynatsalar avretler içseleler ya içine girse otursalar ya hukne itseler kan sızduğuna fâide ide. Ve kökün döğüb çıbanlara

137-a

ekseler bitüre. Ve içseler eski ısıtmalara fâide ide. Husûsâ ki oğ-lancıklarda ola.

Şelhem [Şelcem]

Şalgamdır. Eğer kökünü bişürüb yiseler yel eyler. Evet cimâ'ı kavî eyler. Eğer suyun nikrîse ve sovkdan olan yarıklara ursalar fâide ide. Eğer yaku itseler girü bu fâideyi ide. Eğer bir şalgam dilseler içine mumla gül yağın koysalar çıbanlu yarıklara ursalar fâide ide. Eğer yaprağının içini bişürüb yiseler sidüğü yürüde. Eğer şalgam tohumunu ma'cûna katub yiseler ağulara ve ağulu canavar sokdu-ğuna fâide ide. Eğer tohumunu içseler cimâ'ı ziyâde eyleye. Eğer suyla ve tuzla turşu eyleseler yimek arzusun getüre. Eğer kökün-den bir pâre sahk idüb bala karışdırsalar dalağı olan ya sidüğü tutulan kişi yalasa zahmeti gidere. Evet yaban şalgam köküdür.

Şüll

Hind ayvasıdır. Sinir katılığına be-gâyet fâide ide. Eğer buçuk dirhem in içseler galîz hıtları latîf ider. Ve yelleri dağıdır. Ve si-nirlere fâide ide.

Şem'

Mumdur. Kızdırıcıdır. Ve yumuşadıcıdır. Eğer çıbanlara dürtse-ler etin bitüre. Eğer daru denlü yuvalaklar eyleseler un yuvalağı-nı bulamaçla içseler bağırsak çıbanlarına fâide ide. Ve südü em-cekde donmakdan men' ide. Eğer gök benefşe yağıyla karışdırub dürtseler ya lu'ûk gibi yalasalar irinin gidere. Ve ağulu demren-ler cerâhatine dürtseler ağusun çeke. Zararın gidere. Eğer mum zambak yağıyla ya sûsen yağıyla karışdırub yüze dürtseler yüzü be-gâyet hûb ide. Levnin sâfi ide. Ve çığıdın gidere. Eğer mumla karışdırub üç

137-b

hafta güneşde dursa andan kavluk ardında olan şişe ursalar fâide ide. Eğer gül yağıyla ya tatlu zeyt yağıyla eritseler içseler ya huk- ne itseler iç ağrısına be-gâyet fâide ide. Evet iştihâyı giderir. Eğer merhem idüb katı yerlere ursalar yumuşada.

Şehlîz [Şenbelîz]

Boydur. Kokulasalar soğuk baş ağrısına fâide ider. Ve dimağda olan galîz yelleri dağıdır. Ve göğüsde süddeleri açar.

Şenbenc [Şenc]

Denizde olan şol burma sadefin büyüğüdür. Eğer göyündürseler göz otlarına katsalar be-gâyet fâide ide. Eğer yalunuzca göyün- dürseler sahk itseler kat kat harîrden eleseler göze sürme itseler cilâ ide.

Şevkerân

Türkçe baldırandır. Özdeki râziyâne gibi yoğun yoğun olur. Yap- rağı incerek olur. Çiçeği ak olur. Enîsûn gibi olur. Kökü kovuk olur iken yerde derin olmaz. Sıksalar suyun göz ağrısına dürtse- ler fâide ide. Ve ağrısın sâkin ide. Eğer yaprağıyla köküyle yaku idüb hayaya ursalar ihtilâm çokluğuna be-gâyet fâide ide. Eğer zekere dürtseler süst eyleye. Eğer emceğe ursalar südü keser. Ve büyütmeye. Eğer yaku idüb oğlancıkların hayasına ursalar küçük eyleye. Evet hekîm eydür, bu otdan içmeyeler, aklı giderir. Belki helâk ider. Gerekdir kim, afsentîn ve biber ve kunduz hayasın ve sezâb içüreler. Tâ ki emîn olalar.

Şevnîz [Şûnîz]

Çörek otudur. Eğer yaku idüb alına ursalar baş ağrısına fâide ide.

138-a

Eğer sahk itseler sûsen yağıyla buruna tamzursalar göze inen suya fâide ide. Eğer yaku itseler sirkeyle çibanlu uyuza ve eski balgamî şişlere ve katı şişlere ursalar fâide ide. Eğer döğseler oğlan sidüğüyle karışdırub siğillere ursalar gidere. Eğer sirkeyle bişürüb siğillere ursalar gidere. Eğer sirkeyle bişürüb mazmaza itseler diş ağrısına fâide ide. Eğer yaku idüb suyla göbeğe ursalar uzun kurtları çıkara. Eğer birkaç gün içseler sidüğü ve südü ve hayzı yürüde. Eğer natrûnla içseler nefes tutulmasına fâide ide. Eğer bir dirhem in içseler ağulu canavar sokduğına fâide ide. Bir dirheminden artuk içmeyeler. Yoksa helâk ider. Eğer bir dirhem içseler balgamdan ve safrâdan olan ısıtmaları giderir. Ve namâzbûr kurtların çıkarır. Eğer sirkede bir gice ıslatsalar erte-ye dek dursa andan sahk itseler buruna tamzursalar başda olan eski ağrıları ve lakveyi giderir. Eğer sirkeyle karışdırub behaka ve barasa dürtsele be-gâyet fâide ide. Eğer balla ve ıssı suyla karışdırub içseler kavukda ve bögrekde olan taşlara fâide ider. Eğer sahk itseler yaş Ebû Cehil karpuzu suyuyla ya kaynamış suyla karışdırub yaku idüb ursalar namâzbûr kurtların çıkarır. Eğer birazın göyündürüb erimiş mumla ve sûsen yağıyla ya kınayla karışdırub başa dürtsele kıllar döküldüğüne fâide ide. Eğer kavurub döğseler gül suyuyla karışdırub çibanlara ki,

138-b

incikde olur dürtsele be-gâyet fâide ide. Evet ol çıbanları sirkeyle yudukdan sonra dürteler. Eğer içseler hayzı yürüde. Ve içindeki oğlanı çıkara, ölü olsun diri olsun. Ve sonunu dahi çıkara. Eğer yedi dânesin avret südünden ıslatsalar yerakanı olan kişinin burnuna tamzursalar be-gâyet fâide ide. Mücerrebdır.

Şeylem

Külücedir [Külücürdür]. Eğer yaku idüb yaramaz çıbanlara ursalar fâide ide. Eğer zeytle karışdırub sirkeyle bişürüb yaramaz demregülere ve çıbanlu uyuza dürtsele fâide ide. Eğer keten tohumuyla ve sezâbla karışdırub bişürsele hanâzîre ursalar fâide ide. Eğer yağını buğday yağı gibi çıkarsalar demregülere dürtsele fâide ide. Eğer döğsele yoğursalar demrene ursalar çıkara. Ve dikenleri çıkara.

Şeybe

Ak reyhândır ki bostanda biter. Eğer döğsele yaku idüb balgamdan olan şişlere ursalar fâide ide. Eğer kokulasalar zükkâm gidere. Ve süddeleri açsın. Eğer yaku idüb şişlere ursalar gidere.

Şih

Saru yavşandır. Eğer yalunuzca bişürüb ya pirinçe bişürüb içsele içindeki kurdu öldüre. Ve içi ishâl ide. Eğer mercimekle içsele girü bu fâideyi ide. Eğer koyun otlasa semirde.

Şîr-i bahşîr

Saruca kökcügezi olur. Hind'den gelür. Sevdâvî [Sevdâyı] ve balgamı ishâl ider. Galîz hıltları çıkarır. Ve fâsid maddeleri çıkarır. Şerbeti üç dirhem buçuk dirheme değindir.

Şeyhü'l-bahr

Bir hayvândır ki, küçük tuluma benzer. Başı ve burnu ve ağzı

139-a

buzağuya benzer. Her cumartesi denize girmez. Eğer derisinden papuş gibi diküb nikrîs olan kişi ayağına giyse be-gâyet fâide ide. Eğer evde dütüzseler sivrisinekleri öldüre.

Şîrrûk [Şîrzak]

Yarasa bokudur. Ba'zılar eydür, sidüğüdür dirler. Eğer içseler kavukda olan taşları dağıdır. Eğer göze sürme itseler aklığın gidere. Mücerrebdir.

Şîrhıst [Şîrhuşk]

Meşhûrdur. Issı mizaclu kişilere ve ciğer harâretine ve ıssı şişlere ve öksürüğe fâide ide. Ve göğsü yumuşadır. Mücerrebdir.

HARFÜ'Ş-ŞÂD

Sâmiryûmâ [Sâmeriyûmâ]

Mısır kavmi buna akreb otu dirler. Türkçe banbal otu dirler. Bu bir otdur ki, kökünden üç ya dört budak çıkar. Depesinde ak çiçekleri olur. Kızıla mâil akreb kuyruğu gibi olur. Eğrice olur. Ve yaprakları güneş kangı yana döner “se ol yana döner”. Arı yerlerde biter. İncecük kökü olur. Kökü tıbda isti'mâl olunmaz. Eğer bu otdan bir tutam alub suyla bişürüb içseler balgam ve sevdâ ishâl ide. Eğer şarâbla içseler ya akreb sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer yemişinden dört dânesin alsalar rub' ısıtması tutmazdan ön bir sâat şarâbla içseler ısıtmadan kurtula. Eğer üç dânesin içseler iki günde bir ısıtma tutan kişi içse kurtula. Eğer yaprağın yaku idüb nikrîse ve sinir bozulduğuna ve oğlancıkların diماغında olan şişlere ursalar fâide ide. Bir dürlüsü dahi oldur ki, uvacuk olur. Sularda biter. Yapağı değirmice olur. Ve yemişi dahi değirmice olur. Eğer yemişini natrûnla

139-b

ve zûfâyla ve tere tohumuyla içseler namâzbûr kurtların çıkara.
Ve gayrı kurdu dahi çıkara.

Sabun

Eğer şişlere ursalar bişürür ve yumuşadır. Ve irini cem' ider. Eğer şâf idüb götürseler kuluncu hall ider. Ve ham hıltı ishâl ider. Eğer bir beze bağlasalar demregüye çok sürseler gidere. Eğer beraberi tuz katsalar hamâmda giciğe ve çıbanlu uyuza fâide ider. Eğer beraberi kınayla karışdırub ağrır dizlere ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer yağıyla karışdırub başda olan çıbanı dürtseler kuruda gidere. Evet gerekdir ki gül yağı ola. Birkaç gün ideler. Kel başa dürteler. Yedi gün kosalar sonra ıssı suyla yusalar birkaç gün böyle itseler be-gâyet fâide ide. Eğer iki dirhemini bir dirhem sülügenle ve beraberi söyünmüş kireçle karışdırub hamâm içinde sakala dürtseler muhkem ide. Evet yudukdan sonra dürtseler buçuk sâat kosalar kapkara ide. Pırliği gidere. Mücerrebdir.

Sabr

Meşhûrdur. Eğer iki dirhemini soğuk suyla ya ıssı suyla içseler ishâl ide. Mi'deyi arıda. Eğer bir dirhem suyla içseler kan tükürmeği kese. Ve yerakanı gidere. Eğer bir dirhemini suyla içseler sabr idüb yutsalar tabî'ati ishâl ide. Eğer yumuşak döğseler cerâhate ve çıbanlara ekseler bitüre. Eğer tatlı şarâbla içseler çıkan bevâsıra ve mak'ad yarıldığına dürtseler fâide ide. Ve bevâsırdan akan kanı kese. Eğer balla karışdırub bere köklerine ursalar gidere. Eğer bir buçuk dirhem içseler mi'deyi kızdırır. Ve yelleri dağıdır. Ve kalbi kavî ide. Ve sevdâyı ishâl ide. Mâlihulyâyâ

140-a

fâide ide. Damarlarda ve sinirlerde olan balgamı gidere. Ve zihni sâfî eyleye. Eğer iki miskâlin içseler safrâyı ishâl ide. Evet soğuk mizaclı kişiler sakızla ve gülle içseler dimağı tenkîh ider. Ve buharı yukarı çıkmağa komaz. Gözü kavî ider. Ve sinirleri kavî ider. Eğer gendene suyuyla sahk itseler bevâsıra tekrâr ursalar düşüre. Mücerrebdir.

Sadef

Meşhûrdur. Eğer göyündürüb sahk idüb çıbanlara ekseler artuk etlerin gidere. Eğer sahk itseler tuzla karışdırub dişlere ve od yanuğuna ekseler dişleri arıda. Ve od yanuğunu bitüre. Eğer kurşun yur gibi yusalar göz otlarına katsalar göze sürme itseler göz ağrılarına be-gâyet fâide ide. Eğer sadef içinde olan kurtcuğazları döğüb it taladığı yere ursalar fâide ide. Eğer uvacuk sadef içindeki kurdu tazeyken yiseler ya bişürüb şorbasın içseler içi yumuşada. Mi'deye fâide ide. Eğer sirkeyle içseler dalak şişini arıda.

Sadefü'l-bevâsır

Bir dürlü sadefdir. Kulzüm denizinde ve Hicaz denizinin kenârlarında olur. Burmaca[dır]. Eğer tütsü eyleseler mak'adda bevâsırını düşüre. Eğer göyündürüb balla karışdırub siğillere ursalar gidere. Ve zehire fâide ide.

Sa'ter

Güyegü otudur. Birkaç dürlü olur. Ba'zının yaprağı zûfâ yaprağı gibi olur. Eğer kaynadub şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer hamâmda bişürseler yutsalar uyuza ve giciğe ve yerakana fâide ide. Eğer süde karışdırub kulağa tamzursalar ağrısının sâkin ide. Bir dürlüsü dahi ak olur. Yaprakları zûfâya benzer.

140-b

Eğer yaprağın ve çiçeğin şarâbla içseler dalağa fâide ide. Eğer bişürüb suyunu içseler gönül döndüğün ve mi'dede olan fâsid hıltları ve ekşi geçirmeği giderir. Eğer unla yaku idüb balgamî şişlere ursalar tahlil ide. Eğer şarâbla içseler ağı içene fâide ide. Eğer buğday bişürseler bununla yaku idüb yan başına ursalar ağrısın sâkin ide. Eğer yiseler mi'deyi ve bağırsakları arıda. Ve galiz balgmları çıkara. Ve iştiâ getüre. Ve yelleri dağıda. Ve ta'âmı hazm ide. Sidüğü ve hayzı yürüde. Gözü tiz ide. Mi'deyi ve ciğeri sovu-da. Ve süddelerin aç. Ve galiz hıltları latif ide. Eğer bir tutamını unnâbla bişürseler suyun içseler galiz kanı latif ide. Ve iç ağırlarına fâide ide. Ve içindeki yılanı ve namâzbûr kurtların çıkarır. Eğer bişürüb suyun içseler ya kendüyü çiğneseler dişe be-gâyet fâide ide. Mi'deyi ve ciğeri ve göğsü yaşlıktan arıda. Eğer kurusun yiseler terin tahrîk ide. Ve benzi gökçek eyleye.

Sarî'atü'l-cüda' [Sarîmetü'l-cedî]

Dağ sultanı dirler bir otdur. Yoğun yoğun budakları olur. Yoğun akça çiçeği olur. Uvacuk çiçekleri olur. Eğer bir nice gün otuz dirhem tohumundan şarâbla içseler dalağı gidere. Ve sidüğü yürüde. Ve içi yumuşada. Ve oğlan sonun çıkara. Ve rabv zahmetine fâide ide.

Safer (Sufr)

Bir uvacuk kökcügezlerdir. Kıla benzer. Şam'da ve Mısır'da meşhûrdur. Antakya'da dahi biter. Avretler kıl uzatmağıçün isti'mâl iderler. Eğer bu kökleri sahik itseler ban yağıyla kıl bitmeyen yerlere dürtseler kıl bitüre ve uzada. Mücerrebdir.

141-a

Eğer sahk itseler zeyt yağıyla karışdırub kel başa dürtsele fâide ide.

Sakr

Çakırdoğandır. Etini tuzlayub yiseler kurutsalar sahk itseler iki dirhemün üç güne değin soğuk suyla içseler öksürüğe ve rabv zahmetine dahi fâide ide. Eğer ödünü göze sürme itseler su indüğüne fâide ide. Eğer bokunu çığıda dürtsele gidere. Mücerrebdır.

Samg

Meşhûrdur. Eğer yumurda akıyla karışdırub od yanuğuna ursalar fâide ide. Eğer yaku idüb sünük sınduğuna ursalar fâide ide. Eğer yumurdaya bir miskâlin sahk idüb tuz yerine ekseler yiseler öksürüğe ve öykende olan çibanlara fâide ide. Eğer bir miskâlin içseler tabî'ati kabz ide. Dimağından ve göğsünden inen galîz hıtları gidere. Kağırub tükürmeği âsân ide. Avazı gökçek eyleye. Ve mi'deyi kavî ide.

Samgu'l-pûlâd (Samgu'l-belât)

Taş yalamasıdır [yelimidir]. Mermerle Konya taşından olur. Eğer sığır yalamasıyla [yelimiyle] karışdırub gözde biten kıla dürtsele fâide ide. Eğer yumuşak döğüb cerâhate ekseler bitüre. Ve yaş çibanlara ekseler bitüre fâide ide.

Samgu'l-iccâs

Erük pusudur. Eğer döğüb çibanlara ekseler bitüre. Eğer şarâbla içseler taşları dağıda. Eğer sirkeyle hall itseler oğlancıklarda olan demregüye dürtsele gidere.

Samgu's-sumâk

Sumak pusudur. Eğer ağırır dişlere ursalar gidere. Ve cerâhate ekseler bitüre.

Samgu'l-hatmi

Hatmi pusudur. Issı günde alınır. Sarusu olur. Ve kızılı olur. Susuzluğu kat' ider. Ve içi kabz ider. Safrâyı

141-b

sâkin ider.

Samgu's-sezâb

Sezâb pusudur. Gözde olan çibanlara ekseler bitüre. Ve boğazda ve koltukda olan hanâzîre fâide ide.

Samgu'l-levz

Badem pusudur. Eğer içseler kan tükürmeği gidere. Eğer sirkeyle karışdırub demregüye ursalar giderir. Ve eğer şarâbla içseler eski öksürüğe fâide ider.

Samgu'z-zeytûn

Zeytûn pusudur. Eğer göze sürme itseler perdesin giderir. Ve gözde olan çibanı arıda. Ve sidüğü ve hayzı yürüde. Ve çibanlu uyuza fâide ide.

Samgu's-serv

Servi pusudur. Eğer dimağa tamzursalar dimağda olan rutûbeti arıda. Eğer yumuşak döğseler enâr çiçeğiyle karışdırub çibanlara ekseler fâide ide.

Sanevber

Köknardır. Eğer yiseler ya hıyar tohumuyla içseler sidüğü yürüde. Bögrek ve kavuk çibanlarına fâide ide. Eğer tohmekân suyuyla içseler mi'de zahmetine fâide ide. Ve gözü kavî ide. Ve yaramaz yaşlıklara fâide ider.

Sandal

Meşhûrdur. Üç dürlü olur. Ak ve kızıl ve sarı olur. Cümlesi dahi isti'mâl olunur. Issı mizaclı kişilere ve za'îf mi'deye ve safrâ ale-vinden olan yürek oynamasına fâide ide. Suyla sahk idüb döğseler ve şarâbın içseler eğer kızıl sandalı kızıl üzüm suyuyla ya hayyü'l-âlem suyuyla karışdırub harâretten olan nikrîse ve ıssı şişlere ursalar be-gâyet fâide ide.

Sûf

Yündür. Eğer yünü sirkeyle ve zeytle ıslatsalar yaku idüb yaramaz cerâhate ve sünük sınduğuna ve yaraya ursalar fâide ide. Sirkeyle sayağıyla ıslatsalar baş ve göz ağrısına ve sâir a'zâ ağrısına fâide ide. Eğer göyündürüb

142-a

çibanlara ekseler artuk etin gidere. Eğer göyünmüş külünü yusalar göz otlarına katsalar fâide ide. Eğer sûf pâresin yayan yürüyen kişi boynuna bağlasalar yorulmaya. Eğer göyündürüb el ve ayak yarıklarına dürtseler fâide ide. Evet bir gün bir gice dura. Andan isti'mâl ideler. Ve sûf kaftan giymek bögreğe ve ciğere fâide ider. Ammâ kuzu yününden olmak eyüdüdür. Eğer yünden olmuş iple yavuz sığırın dizin bağlasalar yavaşlana. Kuzu derisi arka ve bögrek ağrısına be-gâyet fâide ider. Mücerrebdir.

HARFÜ'Z-ZÂD

Za'n

Keçi etinden eti eyüdüdür. Hâsıl olan kanı eyüdüdür. Sovuk mizacılı kişilere yellerin dağıdır. Kuzu eti yaşıdır koyun etinden. Eğer kuzu etini göyündürseler ya yarsalar yılan sokduğu yere ursalar fâide ide. Külü göz ağrısına fâide ider. Eğer erimiş mumla ve gül yağıyla karışdırub od yanığına ursalar fâide ide.

Zîgatü'l-arcâ [Zab'atü'l-arcâ]

Anduk kurdudur. Eti ısıdır. İt eti gibidir. Eğer bir kişi eline Ebû Cehil karpuzunu alsa anduk kaçsın. Eğer bir dışisini ele alsalar it arasına girseler urmaya. Eğer mâlihulyâlu kişilere kanın içürseler fâide ide. Eğer ödün göze çekseler gözü tiz eyleye. Eğer kasuğundan mak'adına değin derisin alsalar göyündürüb sahkıtseler rencûrların götüne dürtseler gide. Eğer sağ elini diriyken kesüb kendüyle bile götürse beylere girse azîz ola. Ne hâceti var ise revâ ola. Eğer nikrîs olan kişi birkaç kez içine girse otursa nikrîs ve galîz

142-b

yelleri gidere. Eğer inciğinin iliğini zeytle döğüb nikrîse dürtse-
ler fâide ide.

Zarv [Zırv]

Dağlarda biter bir ağaçdır. Pelid ağacı gibi yoğun ağaçdır. Yemişi meneviş yemişi gibi salkım salkım olur. Vakti irse yaprağın yu-
muşada. Kızılca olur. Yemişini döğseler yağın çıkarsalar içseler
balgam olanlardan yelleri dağda. Ve içi kabz ide. Ve ağız ağrısına
fâide ide.

Zarab

Bu bir hayvândır ki, it kadar olur. Sırf diken olur, kirpi dikenini
gibi. Eğer bir hayvân ana yakın olsa dürülür bükülür. Bir dikenin
atar ok gibi. Fî'l-hâl dokunduğu gibi yine düşer. Eğer etini nikrîs
olan kişi ya yise veya yaku idüb ayağına ursalar nikrîsi gide. Eğer
kanını gövdeye veya yüze sürseler be-gâyet cilâ ide.

Zarî'

Bu bir otdur ki, tuzlu denizler kenâra bırakur. Çok bulunur. Eğer
zükkâm olana tütsü eyleseler zükkâmı gide. Eğer kurutsalar
hamâmnda anınla yunsalar giciği ve yaş uyuzu gidere.

Zar'

Emcekdir. Eğer avretler yise sütlerin yürüde ziyâde ide. Gerekdir
ki ıssı otlarla yiyeler. Tiz hazm ola. Ham balgamı hılt eyler. Sinir-
lere zarar ider.

Zıfda'

Kurbağadır. Eğer ırmaklar kurbağasını tuzla ve zeytle bişürüb yi-
seler ağulu canavarlar sokduğunun zararın def' ide. Ve şorbasın
mumla ve gül yağıyla karışdırub eski saruluklara isti'mâl itseler
fâide ide. Ve yaramaz çibanlara ekseler bitüre. Eğer yeşil kurba-
ğanın kanın kıl biten göze tamzursalar gidere. Evet kılın yolduk-
dan sonra tamzuralar. Ve eğer beynisini göyündürüb kan akdığı
yere ekseler kese. Eğer başını ve ayakların

143-a

kesüb derisin soysalar demren üzerine ursalar çıkara. Eğer içi yağını diş döküvirseler fi'l-hâl çıkara. Eğer etini ağulu canavar sokduğuna ursalar fâide ide. Evet ol diş çıkaran yaban kurbağasıdır.

HARFÜ'T-ṬÂ

Tâlisfer

Hind zeytûnu yaprağıdır. Eğer içseler kan tükürmeğe ve bağırsak çıbanlarına ve karna artuk hılt akduğun men' ide. İshâle ve bevâsıra ve yellere fâide ide. Eğer sirkeyle bişürüb diş ağrısına mazmaza itseler fâide ide. Bedeli kemnûndur ya ardıçdır.

Tavşan [Tavus]

Meşhûrdur. Eğer etini ve yağını kavurma idüb yiseler ya şorbasın içseler zâtü'l-cenbe fâide ide. Eğer etini sezâb suyuyla ve balla karışdırub yiseler mi'de ağırlarına fâide ide. Eğer etini ve içi yağını yiseler cimâ'ı ziyâde ider. Eğer ödünü sirkeyle karışdırub ağulu canavarlar sokduğuna dürtseler gidere. Eğer bulayub iki gün kosalar andan bişürüb yiseler mi'deye be-gâyet fâide ide. Tiz hazm ola. Evet vâcib budur ki, iki üç gün asakoyalar dura. Andan yiyeler. Eğer ödünden ıssı suyla ve sikencebinle içseler iç ağrısına ve ishâl kese gidere. Eğer kanını anzarutla ve tuzla karışdırub yaramaz çıbanlara dürtseler gidere. Eğer sünüklerin göyündürüb sahk itseler çığıda ve barasa dürtseler gidere.

Tabâşir

Meşhûrdur. Eğer içseler ve mi'deye ursalar kavî eyleye. Ve karnı bağlaya. Ve göyünmüş safrâyı gidere.

Tabâk [Tubâk]

Ba'zılar eydür, âdem boyunca biter ağaçdır. Yaprakları var uzun uzun. Cem' olmuşca saruca çiçeği

143-b

olur. Arı üşer. Kızdırıcıdır. Sovuk ciğer ağrılarına fâide ider. Ciğer za'afından olan yelleri dağıdır. Ve ağulu canavar sokduğuna fâide ider. Bir dürlüsü dahi dikenlüce olur. Yapağı zeytûn yaprağına benzer. Eğer kaynadub suyun içseler hayız kanın yürüde. Ve iç-deki oğlanı çıkara.

Tuhlüb

Su üzerinde olan yosuna dirler. Mercimek gibi yaşlıca olur. Eğer unla yaku idüb ıssı şışlere ve nikrîse ve ısırguya ursalar fâide ide.

Tahâl [Tihâl]

Dalakdır. Çok yimeyeler. Sevdâvî marazlar hâsıl olur. Eğer içinden damarların çıkarsalar iç yağıyla döğseler yiseler sevdâsı az ola.

Tarfâ

Yılgun ağacıdır. Eğer yemişini içseler eski ishâle ve kan tükür-meğe ve rahimden akan yaşlara ve yerakana ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

Taraşite [Taraşine]

Buna buzağı otu dirler. Zîrâ kim buzağı otlasa gözünün aklığın gidere. Yapağı şalgam yapağı gibi olur. Çiçeği kasni ve marul yaprağına benzer. Eğer sıksalar suyun içseler yellere ve istiskâ zâhir olduğuna ciğer ve dalak za'afına fâide ide. Eğer sıksalar suyunu göze sürme itseler aklığı gidere.

Tarhûn

Meşhûrdur. Eğer yiseler iştiâ getürür. Ve ağız kokusun eyü eyler. Evet mi'dede çok yatur. Geç hazm olur. Eğer çiğneseler ağızda tut-salar ağız ağrısına fâide ide. Ve kanın sür'atin gidere. Evet cimâ' arzusun keser. Çene ve dili uyuşdurur. Eğer râziyâne suyuna salub karışdırsalar günlük şarâbıyla katub içseler hava fesâdından olan zahmetleri gidere. Eğer tarhûn suyunu vebâ olduğu

144-a

gün içseler vebâyı men' ide.

Tarâşîsâ [Tarâsîs]

Bir otdur ki, incecük ve uzunca olur. Kızılca olur. Nohud kökleri dibinde çok olur. Tatlu ve acı olur. Tatlısu kızıl ve acısı ak olur. Eğer inek südüyle veya keçi südüyle içseler mi'de süstlüğün gide-re. İçi kabz ide. Ve kanı kese.

Tarîkler [Tıriflen]

Bir otdur ki, uzun bir arış olur. Budakları incecük olur. Ve kara-ca olur. Adhıra benzer. Eğer tohumunu ve yaprağını suyla içseler sidük tutulduğuna ve uçuğa ve nefes tutulduğuna ve istiskâ zâhir olduğuna ve rahim ağrısına fâide ide. Ve hayız kanın yürüde.

Tarna

Bu bir otdur ki, yer üzerinde düşeni biter. Kıp kızıl olur. Yaprak-ları incecük olur. Ak uvacuk tohumları olur. Eğer kurutsalar sahk itseler yılgun suyuyla içseler bevâsıra be-gâyet fâide ide.

Tarastûc

Deniz balıklarından bir nev'idir. Uvacuk olur. Baş uzunca olur. Eğer çok yiseler göz perdesin götüre. Eğer yarsalar deniz cana-varları sokduğu yere ursalar "fâide ide".

Tırgalûdis (Taraglûdis)

Bir kuşdur ki, rengi gök rengiyle saru arasında olur. Ve kanatları altun rengine benzer. Buruncuğu küçücek olur. Kuyruğunda akça noktacıkları olur. Muttasıl hareketde olur. Az uçar. Türkçe ana Çengi dahi dirler. Eğer etin yiseler kavukda olan taşı dağdır.

Tıryah [Tarîh]

Uvacuk balıktır. Bir karış uzunlu olur. Eğer yiseler içi yumuşada. Ve rub' ısıtmalarına fâide ider. Evet dalağa ziyân ider. Yağı islâh ider.

Tarâguvsen [Tarâgûsûgan]

Bir otdur ki, tahıl arasında biter. Depesinde panbuk kozağı

144-b

gibi nesne olur. Ve kökü tatlı olur. Eğer kendüsüyle kökünü yiseler göz yaşına fâide ide. Ve ağız kokusun eyü eyleye.

Tarîkûliyûn

Bir otdur ki, deniz kenârında biter. Uzunlu bir karış olur. Üstü ayrılmış olur. Yaprığı çivit yaprağına benzer. Çiçekleri günde üç dürlü renge girür. Sabah ak olur. Öyleyin mor olur. Ve gice kızıl olur. Ve ak eyü kokulu olur. Eğer iki dirhem şarâbla içseler içi ishâl ide. Ve sidüğü yürüdür. Ve ağulu zararın def' ider.

Talak (Dalak)

Meşhûrdur. Eğer dalağı bir çölmeğe koysalar ol çölmeğe ıssı su koysalar kımıldatsalar içinden çıksa ol suyu süzdükden sonra güneşe kosalar, sunun dibine çökünce dursa andan sonra oda yakın yerlere dürtse od eser itmeye. Kanı kese.

Tal'

Hurmanın evvel zâhir olduğudur. Eğer erkeğinin evvel zâhir olunanı kurudub öğütseler yiseler cimâ'ı be-gâyet kavî ide. Ve mi'deyi dahi kavî ide. Ve içi kabz ide. Evet çok yiseler kulunç eyler. Gerekdir ki, hardalla ve sirkeyle ve büberle ve zeytle ve sezâbla ve kerefisle ve na'nayla yiyeler. Suda bişmişini ve eğer çiğle yimek isteseler yağlu yimekler yiyeler. Ve semiz tavukla ve iç yağıyla yiyeler. Ve oğlak etiyle yiyeler. Üzerine eski hurma suyun içeler.

Talâkiyûn [Taylâkiyûn]

Yaprığı tohmekân yaprağına benzer. Ak çiçekleri olur. Bağlar arasında biter. Eğer yaprağını yaku idüb barasa ursalar altı sâat kosalar be-gâyet fâide ide. Evet gerekdir ki yaku itdükden sonra arpa unuyla isti'mâl ideler. Eğer döğüb güneşe karşı behaka ursalar kuruyunca dursa

145-a

andan sonra silseler be-gâyet fâide ide. Evet bu otu evvel-i bahar-da döşüreler.

Tayhûc

Çil'e benzer. Evet kanadının altı hem ak hem karadır. Eğer sirkeyle bişürüb yiseler ishâle be-gâyet fâide ide. Eyüsü semiz olur ki güz gününde avlanmış ola. Sayrulukdan kalkana ve riyâzet ehli olana herîsesin yidürseler be-gâyet fâide ide.

Tîn-i mahdûm [Tîn-i mahtûm]

Meşhûrdur ki, cerâhate ekseler bitürür. Ve eski çibanlara ekseler onuldu. Eğer sirkeyle karışdırub ağulu canavarlar sokduğuna ursalar ve içseler fâide ide. Eğer şarâbla içseler kuduz it taladduğuna fâide ider. Kusdurmağla zahmetin giderir. Ve ağu içeni dahi kurtarır. Kusdurmağla zahmetin giderir. Ve kalbi kavî eyler. Ve ferah eyler.

Tîn-i Mısri

Mısır balçığıdır. Dalağı olan kişiye ve istiskâ olan incüklerine ve cemî' a'zâsına dürtsele fâide ide. Ve eski şişlere ursalar gâyet fâide ide. Ve çibanlara tazeyken ekseler bitüre.

Tîn-i şâmûs

Yer yıldızıdır. Bileğü gibi yassı yassı balçık olur. Eğer taze çiçeğiyle içürseler kan tükürmeğe ve dâim akan hayız kanına fâide ide. Eğer gül yağıyla ve sirkeyle yaku idüb nikrîse ursalar fâide ide.

Tîn-i cezîreti'l-Mastaki

Sakız adası balçığıdır. Eyüsü ak olur. Gül rengine mâil olur. Eğer yaku idüb emcekde ve hayada olan ıssı şişlere ursalar fâide ide.

Tîn-i kaymûliyâ

Meşhûrdur. Eğer sirkeyle karışdırub od yanuğuna ursalar be-gâyet fâide ide. Ba'zılar buna hurma balçığıdır dirler. Bedeli Mısır balçığıdır.

145-b

Tîn-i kermî

Bağ balçığıdır. Acem ikliminde olur. Üzüm çubuğuna dürtsele kurtların öldüre. Kabz idicidir. Ve yumuşadıcıdır. Eğer sürmeye katsalar göze çekseler kirpiği gözü eyü eyleye bitüre.

Tîn-i Ermenî

Meşhûrdur. Çıbanlara fâide ider. Eğer ekseler bağırsak çıbanlarına ve hayız kanına fâide ide. Ve kan tükürmeğe ve başdan inen nüzlelere ve maddelere be-gâyet fâide ide.

Tîn-i Nişâbüî

Nişabur balçığıdır. Ak olur. Eyü dadı olur. Çiğle yiseler ağız kokusun eyü eyler. Mi'denin alevi sâkin eyler. Ve gönül döndüğün giderir. Eğer yimek üstüne sehilce yiseler yimek azduğun gidere. Husûsâ ki çoğanla ve gülle ve topalakla ve kâkûleyle ve adhırla mürebbâ olmuş ola. Mi'de ağzın muhkem eyler. Ve tuhmeye fâide ider. Ve salyârı keser. Cû'ül-kelb olan kişinin zahmetin giderir.

Harfü'z-Zâ**Zufra**

Dırnak otu dirler. Yeryüzüne düşeni biter. Değirmice uvacuk yaprakları olur. Dırnağa benzer. Taşı yeşil içi kızıl olur. Depesinde saru çiçekleri olur. Yaprakların ve kökün kurudub döğseler yaramaz çıbanlara ve bevâsıra ve siğillere ursalar fâide ide. Ve kel başa ursalar gâyet mücerredir.

Zufr-ı kutvâr [Zufr-ı katûrâ]

Bir otdur ki, kabuklu özdeki olur. Bir kökten birkaç budaklar çıkar. Üzerinde dağılmış yaprakları olur. Yavşan yaprağı gibi olur. Ağacının içi kızıl kabuğu kara olur. Yemişleri heyûfârîkûn yemişine benzer. İsti'mâl olunan bunun kökünün kabuğudur. Eğer kökünün kabuğun döğseler taze cerâhate

146-a

ekseler bitüre.

Zayyân

Yaban yaseminidir. Gül dikenleri gibi dikenleri olur. Ekser it bur-nuna dolaşibiter. Kara kökü olur. Eğer kökünü incirle karışdırub ak ve kara behaka ursalar gidere. Eğer yaku idüb ırku'n-nisâya ursalar girü bu fâide ide. Eğer altı dirhem yüz yigirmi dirhem suya koysalar yaru kalınca bişürseler andan sonra süzseler beraberî şekerle kıvâma getüreler içseler eski öksürüğe be-gâyet fâide ider. Eğer çiçeğin yağ içine koyub güneşe asakosalar kırk gün durduktan sonra felce ve lakveye ve ırku'n-nisâya ve teşen-nüce ve ra'seye ve sovk şakîka ve sovk hastalıklara be-gâyet fâide ide. Ve bir dürlüsü dahi olur. Yapağı uvacuk olur. Ağaçlara dolaşır.

HARFÜ'L-'AYN**Âkırkarhâ**

Meşhûrdur. Eğer sirkeyle bişürüb mazmaza itseler diş ağrısına be-gâyet fâide ide. Eğer içseler balgam çıkara. Eğer cimâ' itmezden evvel zekere dürtseler cimâ' arzusun getüre. Ve inzâli tiz olduğuna be-gâyet fâide ide. Yağunun terkîbi budur ki, on iki dirhem döğeler. Yüz yigirmi dirhem suda bişüreler. Yigirmi dört dirhem kalınca andan beraberî zeyt koyalar. Şol kadar kaydalar kim, yağı kala. Hâcet vaktinde isti'mâl ideler. Eğer balla karışdırub içseler uçuk tutana be-gâyet fâide ide.

Uşrân [Ubeyserân]

Ba'zılar buna ayvadâne dirler. Öyle değildir. Belki bu bir otdur ki, uvacuk budakları olur. Eğer sahk itseler balla karışdırub yekcû-gezlerle avretler önünden şâf gibi götürseler rahimlerin kızdıra. Yüklü olmağa yardım ide.

Atam

Dağ zeytûnu dirler. Eğer çiğneseler ya kaydadub suyla

146-b

mazmaza itseler ağız çibanlarına be-gâyet fâide ide. Eğer içseler hayzı ve sidüğü yürüde.

Aşrab [Usrub]

Ba'zılar sumakdır dirler. Belki büber ağacıdır. Nar ağacı gibi yaprakları olur. Kızıl olur. Kuzu kulağına benzer. Eğer yaprakların bişürüb suyun sıksalar ekşi ayranla karışdırub içseler içi muhkem ide. Ve yimeğe ve cimâ'a iştihâ getüre.

Ades

Mercimekdir. Eyüsü budur ki, tiz bişe. Ve ıslatsalar suyu kara itmeye. Eğer dâim yiseler gözde perde eyler. Geç hazm olur. Mi'deye ve bağırsaklara yel eyler. Eğer kabuğun giderüb bişürseler yiseler içi kabz ider. Eğer be-gâyet muharrâ bişürseler kabuğun gidere. Evvelki suyun döküb bir suyla dahi bişürseler be-gâyet kabz ide. Evvelki suyun içseler ishâl eyler. Evet yaramazdır. Yaramaz düşler görür. Sinirlere ve öykene ve başa yaramazdır. Evet gerekdir ki sirkesiz bişürmeyeler. Ve illâ mi'deyi fesâda virir. Karında yeller eyler. Eğer bişürüb unla yaku idüb nikrîse ursalar fâide ide. Çürük etlerin gidere. Eğer mercimekten çok yiseler cüzzâmlık alâmetin getürür. Ve katı şişler ve ciğerde süddeler eyleye.

Artanîşâ [Artanîsâ]

Bir otdur ki, bir karış olur. Çok budakları olur. Her budağının içinde iki ya üç dâne olur. Kökü kara olur. Şalgama benzer. Türkçe Arslan hayası dirler. Nadaslar içinde ve tahıl arasında olur. Kızdırıcıdır. Eğer kökünden şarâbla içseler ağılu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve ağrısın sâkin ider. Eğer hukne itseler ırku'n-nisâya fâide ider.

Urûku's-sayâğîn [Urûku's-sabbâğîn]

Zerdeçöpdür. Göze be-gâyet fâide ide. Ve tiz eyleye. Suyunu

147-a

sıkub göze dürtseler fâide ide. Eğer şarâbla ve enîsûn birle içseler süddeden olan yerakana fâide ide.

Aren

Atların dizi ve topuğu yanında olur. Boynuzcukdur. Eğer döğseler sirkeyle sahk itseler içseler uçuğu gidere. Ve ağulu canavar sokduğuna be-gâyet fâide ide. Eğer sahk idüb balla karışdırub yiseler eski ishâle ve zehire “fâide ider”.

Arak

Terdir. Eğer şol güreşçiler meydânındaki tozla teri karışdırub şişen emceklere ursalar doğurmazdan önden süt donduğuna fâide ide. Ve sidük damladuğun men' ide.

Ar'ar

Türkçe Dikenlü ardıca dirler. Kızdırıcıdır. Ahlâtı latif ider. Ve sidüğü yürüdür. Mi'deye eyüdür. Eğer içseler göğüs ağrısına ve ishâle ve ağulu canavar sokduğuna ve ciğerden olan süddelere ve rahimde olan hunnâka fâide ider.

Asel

Baldır. Yaramaz çibanlara dürtseler be-gâyet fâide ide. Eğer bişürüb yarılmış etlere ursalar bitüre. Eğer yaş şâbla bişürüb demregüye ursalar gidere. Eğer bir kişinin sünnet olıcak perdesi dar olsa hamâmdan çıktuğundan sonra bal dürtse bir aya değin böyle itseler uzaya. Ve göze dürtseler karardüğün gidere. Eğer gül yağıyla karışdırsalar kızdırub içseler öksürüğe ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Ve şol bal ki köpüğü alınmamış ola. Yel eyler. Ve öksürüğü tahrîk ider. İshâl dahi ider. Gerekidir ki köpüğün alalar. Andan isti'mâl ideler. Balın eyüsü oldur ki, evvel-i baharda alınandır. Andan sonra yaz ıssısında alınandır. Ve kışın alınandır. Zîrâ galîz

147-b

olur. Eğer sezâb ve tuzlu balık yiseler üzerine bal şerbetin içseler zararın def' ide. Eğer tuzla karışdırub bere eserlerine ursalar gidere. Eğer pîrler ve sovuuk mizaclu kişiler yise balgamı gidere. Evet safrâyî kişiye yaramazdır. Eğer pelin çiçeğinden olan balı yiseler ciğere ve mi'deye yarar fâide ide. Ve süddeleri açar. Hâşâ adlu otdan olan bal süddeleri açar. Eğer sirkeyle karışdırub dişe mazmaza itseler ya dişe dürtseler arıda fâide ide.

Uşbetü's-şibâ' [Uşbetü's-sibâ']

Yırtıcılar otudur. Eğer yaprağının suyundan azcuk alub zeytde karışdırsalar içseler katı kusdura. Ve kuduz taladduğuna fâide ider. Eğer yaku idüb yaramaz çıbanlara ekseler bitüre.

Asâü'r-râ'î

Çoban değneğidir. Erkeği ve dişisi olur. Yapağı sezâb yaprağına benzer. Evet uzun olur. Erkeğinin suyun içseler göğüsden kan tükürmeğe ve ishâle fâide ide. Ve sidük tutulmasına fâide ide. Ve ağulu canavarlar sokduğuna ve ağı içene fâide ide. Eğer ısıtma tutmazdan önden bir sâat içseler be-gâyet fâide ide.

Asfûr [Usfur]

Uspurdur. Eğer sahk itseler balla karışdırub demregüye ursalar fâide ide. Mücerrebdır. Eğer yimeğe saçsalar bişerken galîz etleri muharrâ bişüre. Evet çok yimeyeler. Mi'deyi fesâda virir. Ve başa buhar çıkarır. Eyüdü. Eğer sirkeyle ezseler ısırguya ve ıssı şişlere ursalar fâide ide.

Asâfir ve Dînât [Asâfir ve Sevdâniyât]

Sığırcık ve Serçedir. Eti bedeni kızdırır. Ve zekeri kıvâma getirür. Husûsâ ki beynisin ve yavrusun yumurda sarusu ve zeytle bişürüb

148-a

Yiyeler. Gerekidir ki, ıssı mizaclu kişiler üzerine sirkencebîn içeler. Suda bişmiş “yeğdir” söğülmesinden. Sünüksüz yiyeler. Eğer suyla ve tuzla bişürüb şorbasın içseler içi yumuşada. Etin yiseler kabz ide. Felce ve lakveye ve gövde süstlüğüne ve cemî’ istiskâya fâide ider. Ve cimâ’ı ziyâde ider. Ve sığırıcık eti dahi buna yakındır. Evet gerekidir ki, iki üç “gün” habs ideler. Eğer sığırıcığı birkaç gün birinle yemleseler bokunu çığıda dürtseler gidere. Eğer serçe bokun gözde olan perde eserine ursalar gidere. Mücerrebirdir.

İtâye [Azâye]

Kara kelerdir. Eğer şarâbla içseler kendü sokduğuna ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

Afs

Mazudur. Eğer sahk itseler çıbanlara ekseler artuk etleri gidere. Ve ağız ağrısına fâide ide. Eğer kor üzerinde göyündürseler süciyle ya sirkeyle ve tuzla söyündürseler kan çıkduğu yerlere ekseler ve dürtseler kanı kese. Eğer sahk itseler suya şarâba ya yimeğe saçub yidürseler bağırsak çıbanlarına fâide ide. Ve eski ishâle fâide ide.

Akîk

Meşhûrdur. Eğer yüzük idüb takınsalar cümle korkudan emîn ola. Ve bedende sızan kanı kese. Eğer avretler dakınsa dâim akan kanın kese.

Akreb

Meşhûrdur. Eğer çiçeğin döğüb akreb sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer bişürüb yiseler girü bu fâideyi ide. Eğer göyündürüb göze sürme itseler za’afın gidere. Eğer göyündürüb yaru mikdârı sıçan bokuyla sahk idüb göze sürme itseler gözü tiz eyleye. Ve uyuzun gidere. Ve eğer akrebi

148-b

kurutsalar sahk idüb sirkeyle karışdırub barasa dürtseleler gidere. Ve eğer taşra çıkan bevâsıra dürtseleler kuruda. Eğer ölü akrebi alsalar bir beze bağlasalar oğlan düşüren avretin boynuna asakosalar “gayrı düşürmeye”. Eğer göyünmüş akreb külünü içseler kavukda ve bögrekde olan taşları dağıdır. Evet gerekdir ki, azcuk kibrit bile katub göyündürseleler fâidesi çok ola.

Akrebü'l-bahrî

Deniz akrebidir. Eğer ödün tûtiyâ eyleyüb isti'mâl itseler göze inen suya ve gözde olan çibanlara ve göz perdesine fâide ide.

Ukâb

Tavşancıdır. Eti sığır eti gibidir. Eğer ödün göze sürme itseler gözde olan suya fâide ide. Ve gözü tiz eyleye. Eğer yüzde olan çığıda ve beneklere bokunu dürtseleler fâide ide.

Ak'ak

Saksağandır. Eğer bokunu içseler rabv zahmetine fâide ide. Ve sidüğü tutulan kişiye bir arpa mikdârın içürseleler be-gâyet mücerrebdir.

Ukunbe [Akne]

Surıncandır. Cimâ'ı ziyâde eyler. Beni kızdırır ve gökçek eyler. Evet çok isti'mâl itmeyeler. Issı hastalıklar getürürdür.

Ulyak [İlk]

Sakızdır. Çam sakızı ve meneviş sakızı kızdırıcıdır. Ve yumuşadıcıdır. Öksürüğe fâide ide. Öyken çibanına ve göğüsden kan tükürmeğe fâide ide. Eğer lu'ûk gibi yiseler ya balla karışdırub yiseler sidüğü yürüde. Ve veremleri gidere. Ve içi yumuşada. Ve eğer suyla ezüb zencârla ve natrûnla karışdırub çibanlu uyuza ve yaş akan kulaklara tamzursalar fâide ide. Fıstık ağacının sakızı tahlîl ider. Kirleri

149-a

arıdır. Ve eski giciğe fâide ider. Sidüğü yürüdür. Öksürüğe ve göğüs ağrısına fâide ider. Eğer demren ve diken üzerine dürtmeler çıkara. Eğer yaku idüb katı şişlere ursalar tahlil ide. Eğer çam sakızın odda eritseler beraber bir yere koyub yaku idüb mak'adda tabibler âciz olduğu siğillere dürtmeler gidere. Eğer bu yağdan topuklar yaruğuna dürtmeler fâide ide. Eğer sahk itseler buçuk miskâlini acıla iki yumurdayla içseler öksürüğe fâide ide. Ve rabv zahmetine ve öyken zahmetine ve çibanlara be-gâyet fâide ide. Eğer nar çiçeğiyle karışdırub cerâhate ekseler bitüre.

Alak

Sülükdür. Eğer sülüğü yaramaz çibanlara ve şişi olan yerlere yapışdırsalar yaramaz kanın çeke. Eğer tulunlara yapışdırsalar kapakda olan yaramaz kanları çeke. Eğer külünü göyündürüb sirkeyle karışdırub kapakda biten kılı yoldukdan sonra dürtmeler ayruk bitürmeye. Ve dahi ağrır yerlere yapışdırsalar hacâmat fâide[sin] ide.

Anber

Meşhûrdur. Kalb ve dimâğı kavî ider. Fâlice ve lakveye ve galiz balgam olan marazlara fâide ider. Ve mi'denin soğuk ağrılarına ve bağırıskada olan galiz yellere ve süddelere fâide ide.

İnebü's-sa'leb

Eğer yumuşak döğüb baş ağrısına ursalar fâide ide. Alevin gidere. Eğer suyunu isfidâcla ve mürdesengle karışdırub yaku idüb kulak ardında olan şişlere ursalar fâide ide. Eğer döğüb suyunu şekerle içseler içdeki veremleri tahlil ide.

İnebü'd-dübb

Ayı üzümüdür.

149-b

Özdeklü âdem boyunca olur. Yaprakları nar gibi olur. Yemişlerinin içinde uvacuk çekirdekleri olur. Dört dânesin yiseler ishâle fâide ider.

Ankebût

Örümcektir. Eğer örümceği bedende olan cerâhate ursalar bitüre. Şişmekden men' ider. Eğer kan akan yere ursalar kanın kese. Eğer çibanlara ursalar fâide ide. Eğer akını bir deriye bağlayub bazuya bağlasalar rub' ısıtmasına fâide ide.

Unsul

Yaban soğanıdır. Eğer yiseler fâidesi çok olur gâyetle. Eğer bişürüb yaku idüb ef'â yılan sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer on dirhem bişmiş yaban soğanına seksen dirhem tuz karışdırub bişürseler acıla iki dirhem içseler içi yumuşada. Eğer balla karışdırub yiseler sidüğü yürüde. Ve iç ağrısına ve yerakana fâide ide. Ve eski öksürüğe ve rabv zahmetine ve öykenden ve göğüsden irin ve kan tükürmeğe fâide ider. Göğsü arıda. Ve hazmı kavî ide. Ve içi ishâl ide. Eğer kurudub bu soğanın yaprağı üzerine bassa aksak ola. Vakit olur sıçan yise ölür. Eğer suyunu sıksalar unla karışdırsalar kosalar istiskâ olan kişilere içürseler be-gâyet fâide ider. Eğer tohumunu kulunç olan kişilere içürseler şifâ bula. Evet şol vechile ideler ki, yumuşak döğeler. Süciyle karışdırub habla eyleseler nohud kadar bir gün balda koyalar. Kulunç olan kişiye ki, hiç ilâc fâide itmemiş ola, şifâ bula. Eğer uvak doğrasalar ipe dizseler gölgede asakosalar kırk gün dursa kırk günden sonra iki yüz

150-a

kırk dirhem in alsalar iki bin dirhem sirke katsalar altmış gün güneşde kosalar, evet evvel kabın ağzın muhkem bağlayalar, andan süzüb isti'mâl ideler. Eğer mazmaza itseler süst olmuş diş etlerin muhkem ide. Ve ırganan dişleri muhkem ide. Ve ağız kokusun gidere. Eğer içseler boğazı eyü eyleye. Avazı sâfî ide. Mi'deyi kavî ide. Hazmı eyü ide. Süddelerin açar. Ve sevdâdan olan zahmetleri giderir. Ve mâlihulyâya ve uçûğa ve cünûna fâide ide. Ve kavukda olan taşları dağıda. Rahimlerine ve hunnâka ve dalak şişine fâide ide. Ve bedeni kavî ide. Ve benzi gökçek eyleye. Ve gözü tiz eyleye. Evet gerekdir ki acıla içeler. Ve mi'dede yimek azduğuna fâide ider. Ve usr-ı beyle ve felce ve neffâha ve süddelere fâide ide. Ve istiskâyâ ve yerakana fâide ide. Ve hayzı yürüde. Evet sinirlere zararı vardır. Şarâbı dahi bu mezkûr fâideleri ider. Terkibi budur ki, uvacuk doğrayalar. Bir kübe koyalar. Üzerine dört ol kadar şıra koyalar. Altı ay dura. Andan süzeler. İsti'mâl ideler. Mezkûr fâideleri ide.

Unnâb

Eğer yiseler ve suyun içseler eyü hılt eyleye. Ve kan galebesin sâkin ide. Öksürük ve rabv zahmetine ve bögrek ve kavuk ve göğüs ağrısına fâide ide. Evet yimekten evvel yimek eyüdüdür. Yaş balgam ve kan hâsıl eyler. Eğer bişürüb yiseler içi yumuşadır. Eğer bişürmeden yiseler ham iken içi kabz ider. Evet geç hazm olur. Ve öksürüğe be-gâyet fâide ider. Eğer ısladub veya bişürüb yiseler eğer mercimekle

150-b

bişürüb suyun içseler göğüs irinin gidere. Ve içi soğuda. Eğer şorbasın gargara itseler hunnâka fâide ide. Evet çok yimeyeler. Zîrâ yel eyler. Karnı kabardır. Ve menî az eyler. Ve kıyâm za'îf ider. Issı mizaclu kişilerin mizacını eyü ider. Husûsâ ki gül suyuyla ve azcuk şekerle isti'mâl ideler. Eğer yaprağını kurutsalar sahk idüb eleseler anla çibanlara ekseler be-gâyet fâide ide. Eğer yaprağını bişürüb suyunu sıksalar günde altmış dirhemin beş güne dek içseler giciği gidere. Mücerrebdır. Eğer yaprağın çiğneseler müşhil otlar içen kişiye fâide ide.

İneb

Üzümdür. Eğer çiçeğin içseler ishâl ide. Evet mi'deyi yel eyler. Bir nice zaman durmuşu mi'deye eyüdür. Ve iştihâ getürür. Ve hastalara eyüdür. Ak üzüm kara üzümde yeğdir. İki üç gün kesilüb durmuşu yeğdir. Tazesinden kabuğu bâridir yâbisdir. Geç hazm olur. Eti ıssıdır yaşıdır. Çekirdeği kurudur sovuksdur. Üzüüm eyü gıdâdır. Bedene kuvvet virir. Ve iştihâ getürür. Ve hastalara eyüdür. Ak üzüm kara üzümde yeğdir. İncire benzer. Zararı var gıdâlığı çok olmaklıkda. Evet taze kesilmiş yel eyler. Olmuşunun zararı azdır hamından. Evet yel eyler. İçi ishâl ider. Ve bedeni semirdir. Cimâ'ı ziyâde eyler. Mi'deye eyüdür. Evet susadır. Gerekdir ki, ıssı mizaclu kişiler üzerine sirkencebîn içseler ya ekşi nar suyun içseler zinhâr çekirdeğiyle ve kabuğuyla yimeyeler. Üzerine sovuks su içmeyeler. Eğer şırayla yağmur suyuyla içürseler eski ısıtmalara fâide ide.

151-a

Ûd

Meşhûrdur. Eğer çiğneseler ya kaynadub suyun gövdeye saçsalar kokusun eyü ide. Eğer tütüsü eyleseler günlük fâidesin ide. Eğer suyla içseler ciğer ağrısına ve çıbanına fâide ider. Eğer buçuk dirhemini içseler mi'dede olan yaş ve azmış hıltları gidere. Ve süddeleri açsın. Ve yelleri dağıdsın. Ve sinirleri muhkem ide. Ve dimağa fâide ide. Yüreği ferah ve kavî ide. Eğer tütüsü eyleseler başdan balgamları indüresin. Ve içi kabz ide. Ve sidüğü yürüdesin.

Ûdu'l-hayye

Yılan ûdudur. Buyana benzer. Katı olur. Dadında acılık olur. Eğer tütüsü eyleseler tiz kokusu çıkar. Eğer buçuk dirhemini içseler ağı içene fâide ide. Eğer elinde tutsa yılan ol kişiye yakın olmaya. Ve her yılan ki anı göre yerinden kımıldanmaya uyuya.

Uyûnu'd-dikter [Uyûnu'd-dîk]

Bedenos gözü dirler. Dâneleri olur. Keçi boynuzu çekirdeğine benzer. Değirmi ve kızıl olur. Musaykal olur. Cimâ'ı ve menî ziyâde ider, eğer bir dirhem içseler.

Aynü'l-hüdhüd

Hüdhüd gözüdür. Mücerrebdür ırku'n-nisâya. Koç kuyruğuyla içürseler fâide ider.

HARFÜ'L-ĞAYN**Gâfet [Gâfes]**

Türkçe Kuzu butrağına benzer. Eğer yaprağını döğüb donuzun içi yağıyla karışdırub onulmayan çıbanlara ekseler bitüresin. Eğer tohumunu şarâbla içseler öyken ve bağırsak çıbanlarına fâide ide. Ve ağulu canavarlar sokduğına fâide ide. Ve ciğer süddelerin açsın. Kavî ide.

Gâd [Gâr]

Defnedir. Eğer anun yaprağını kaynadub suyuna girüb otursalar kavuk ve rahim ağrısına fâide ide. Eğer sahk idüb yaku idüb arı sokduğına

151-b

ursalar fâide ide. Eğer etmekle veya unla yaku idüb ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer yaprağından bir pâresin yere düşmeden kulak ardına yapışdırsalar ne kadar süci içürürlerse sarhoş olmaya. Eğer ağacından bir pâresin oğlancıklar beşiğine kosalar veya bağlasalar ağlamaya uyuya. Eğer yemişin şarâbla içseler rutûbetden olan dalak ağrısına ve baş ağrısına fâide ide. Eğer buruna tamzursalar lakveye fâide “ide”. Eğer yaprağın sirkeyle karışdırub bişürüb ağızda tutsalar diş ağrılarına fâide “ide”.

Gâliyûn

Bir otdur ki, saruca çiçekleri olur. Buna Süt otu dirler. Zîrâ maya gibi südü dondurur. Eğer çiçeğin yaku idüb od yanığuna ursalar fâide ide. Ve kan sızduğun kese. Eğer kökünü yiseler cimâ’ arzusun getüre fâide ide.

Gârîkûn

Katran köpüğü dirler. Eğer iki dirhemini suyla içseler ciğer ağrısına ve rabv zahmetine ve usr-ı beyle ve bögrek ağrısına ve yera kana ve rahim ağrısına ve hunnâka ve gövde rengi fâsid olduğuna fâide ide.

Gârânîn [Gârâniyûn]

Bir otdur ki yaprağı gelincik yaprağına benzer. Evet uzun olur. Tatlu olur. Yinür. Eğer bir dirhemini şarâbla içseler yelleri dağıda. Eğer yaku itseler tuzla ve zâcla karışdırub siğillere ursalar kopara. Mücerrebdır.

Gâliye

Müşkdür. Katı şişlere ursalar yumuşada. Eğer kokulasalar uçuk tutana fâide ide. Ve sovuksan olan baş ağrısının sâkin ider. Eğer şarâba koysalar sarhoş ide. Eğer kokulasalar kalbi ferah eyleye. Eğer şâf gibi avretler

152-a

götürseler rahim ağrısına fâide ide. Ve hayzı yürüde. Ve rahmi arıda. Yüklü olmağa yardım ide.

Gabîrâ [Gubeyrâ]

İğdedir. Eğer ham iken ya saru iken döşürseler güneşde kurutsalar içi kabz ide. Ve mi'deyi debğ ide. Ve kusmağı sâkin ide. Eğer süci arasında isti'mâl itseler geç sarhoş ide. Karına ve bağırşağa inen suya fâide ide.

Gurayrâ

Havuç gibi biter. Tohumları kerefis tohumu gibi olur. Uzun ve kara olur. İçseler dalak ağrısına ve sidük ve hayız tutulmasına fâide ide. Ve süddeleri aç.

Garâ (Gırâ)

Yelimdir. Eğer değirmen tozundan olan yelimi şişlere ursalar bişüre. Eğer herre itseler içseler göğüsden kan tükürmeğe fâide ider. Eğer sıgır gönünden olan yelimi sirkeyle demregüye ve çıbanlu uyuza dürtsele fâide ide. Eğer hûrelere ıssı suyla ezüb od yanığüna ursalar fâide ide. Eğer balla ve sirkeyle ezüb cerâhate ursalar bitüre. Eğer balık kursağını ezseler baş merhemlerine ve çıbanlu uyuz otlarına katsalar fâide ide. Eğer kulunç otlarına katsalar fâide ide. Eğer sirkeyle ezüb tavşan derisi üzerine yaku eyleyüb od yanığüna ursalar fâide ide. Eğer göyündürüb tûtiyâ yerine isti'mâl itseler fâide ide.

Gazâl

Sıgın geyiğinin buzağısıdır. Av atlarının yeğreğidir. Bedeni kuru dur. Kuvvetin ziyâde ider. Artuk yaşları giderir beynidir. Tiz hazm olur. Badem yağıyla yiseler kurutması az olur. Sovuk yelleri ve so-vuk hastalığı olan kişi koz yağıyla bişürüb yiseler fâide ide. Eğer bokunu yaku idüb sirkeyle balgamî şişlere ursalar fâide ide.

Harfü'l-Fâ

Fâvâniyâ

152-b

Ûd-ı salîbdir. Erkeği olur. Ve dişisi olur. Erkeğinin yaprağı koz yaprağına benzer. Yoğunluğu

barmak kadar olur. Uzunluğunu bir karış olur. Dişisinin kökü çok olur. Budak budak pelid gibi yedi ya sekiz olur çiriş kökü gibi. Eğer kökünden avretlere badem kadar nifâs vaktinde yidürseler arıda. Hayzı yürütmeğe fâide ide. Eğer şarâbla içseler karın ağrısına ve yerakana fâide ide. Ve içi kabz ide. Eğer dânesinden on dânesin veya on iki dâne kara şarâbla içseler rahimden akan sızduğuna fâide ide. Eğer dânesinden yiseler mi'de ağrısına fâide ide. Eğer oğlancıklara yidürseler ısıtmalarına fâide ide. Eğer dişisin uçuk tutana isti'mâl itseler fâide ide. Evet demürle kesmeyeler kim hâssiyeti gider.

Fâgrâ [Fâgıra]

Bir dânedir kim nohud kadar olur. Karaca dâneleri olur. Eğer sık-salar suyun ağıza mazmaza itseler ağız kokusuna fâide ide. Eğer içseler içi kabz ide. Mi'deyi ve ciğeri ıslâh ide.

Fâr

Sıçandır. Eğer yarsalar akreb sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer yarsalar siğillere ve hanâzîre ursalar fâide ide. Eğer bişürüb suyuna girseler sidüğü yolunda zahmeti olan kişiye fâide ide. Etin çok yimk nisyan getürür. Mi'deyi fesâda virir. Gönölü döndürür. Eğer yarsalar demren ve diken üzerine ursalar çıkara. Eğer boku-nu dâû's-sa'lebe dürtseleler gidere. Evet sirkeyle karışdırılar.

Fâşrâ [Fâşerâ]

Sarımsağın kara yemişlisidir. Eğer evvel bitdüğü vaktin yiseler sidüğü

153-a

ve hayzı yürüde. Ve dalak şişine be-gâyet fâide ide. Uçuğa ve felce fâide ider. Eğer yaprağın şarâbla yaku idüb sinir bozulduğuna be-gâyet fâide ider, eğer ursalar.

Fâhte [Fâhite]

Ügeyikdir. Eğer bokunu oğlancığın boynuna asakosalar uçuğuna fâide ider.

Fetâyil

Bir ağaçdır ki, yerden yukarı bir arış biter. Yaprığı kına yaprağına benzer. Dâneleri olur. Su teresi dânesine benzer. Rengi torak otuna benzer. Yaprığı çörekotu yaprağına benzer. Kökü balgam dağıdır. Eğer yeşil yaprağını erkek günlükle ve tılâyla karışdır-salar haya şişine ursalar ve yaramaz şişlere ursalar fâide ide. Ve sinirler fesadına ve mafsallar sancusuna fâide ide. Eğer kökünü bişürseler suyun içseler zükkâma ve başda ve göğüsde olan so-vuk zahmetlere ve öksürüğe fâide ide. Ve yimeği hazm ider. Ve so-vuk zahmetleri giderir. Ve sidüğü yürüdür. Ve bögreği ve kavu-ğu kızdırır.

Fücl

Turpdur. Yel eyler. Yimesi eyüdür. Evet mi'deye yaramazdır. Ya-ramaz geçirdir. Sidüğü yürüdür. Eğer ta'âmdan sonra yiseler içi yumuşadır. Gıdâ hazm olmasına yardım ider. Eğer ta'âmdan ön yiseler ta'âmı yukarı def' ider. Mi'dede karar tutmağa komaz. Kusmağı âsân ider. Eğer bişürüb yiseler eski öksürüğe fâide ide. Galiz hıltları gidere. Ve taşı olan kişi gerekdir ki, turpu yaralar, için oyalar. Dahi bezir yağıyla doldurub od kuru üzerine koyalar. Kaynaya. Andan bir parça so-vudalar. Mu'tedil olunca ki âdem katlanıbile, ol zahmetlü kişinin zekerini ol yağ içine sokalar, dura. Birkaç zaman birkaç

153-b

def‘a böyle ideler. Allah inâyetinde halâs bula. Ol taş uvanub gele çıka. Eğer kabuğunu sirkencebînle içseler kuvvetle kUSDura. Eğer yaku idüb dalağa ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer balla karışdırub yaramaz çıbanlara ve göz altında olan karalara ve ef‘â yılan sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer suyun içseler hayzı yürüde. Eğer yiseler ağulu otlardan hunnak def‘ ide. Eğer tohumunu sirkeyle bişürüb yiseler sidüğü yürüde. Eğer yaban turpunun yaprağını ve kökünü bişürüb yiseler mi‘deyi kızdıra. Ve rutubetleri tahlîl ide. Çok yimeyeler ki gönül dönderür. Balgama fâide ider. Kusmağı depredir. Başa ve dişe ziyân ider. Ve göze ve dimağa ziyân ider. Ve ta‘âmı fâsid ider. Eğer tohumunu yaku idüb mafsallara ursalar sancusun sâkin ide. Eğer balla karışdırub yiseler karındaki yelleri tahlîl ide dağıda. Ve iştiâ getüre. Bögrek ve kavuk ağrısına fâide ide. Ve cimâ‘ı ziyâde ide. Ve südü ziyâde ide. Ve ağulu canavarlar sokduğuna ve ağuya fâide ide. Eğer turp yemiş kişiyi akreb soksa acımaya. Eğer gövdede olan bere eserlerine ursalar gidere. Eğer kılı dökülen kişi dâim yise kılın bitüre. Eğer tohumunu sufûf gibi yiseler ciğer ağrısın gidere. Evet gövdede bit eyler. Eğer istiskâ olan kişi turp suyun içse be-gâyet fâide ide. Eğer turpu döğseler suyun sıksalar acıla on iki dirhem içseler kavukda olan taşı dağıda. Gâyet mücerrebdir. Eğer tohumunu yaku idüb demregüye ursalar gidere. Eğer yaprağının suyunu içseler yerakana fâide ide. Ve taşları dağıda. Ve ciğerde olan süddeleri

154-a

aça. Ve zekeri kıvâma getüre. Eğer yimekten sonra yiseler ta'âmı hazm ide. Eğer depesini oysalar içine gül yağı koysalar kızdırub kulağa tamzursalar ağrısın gidere. Mücerrebdir. Eğer turp pâresin alsalar oysalar içine dört dirhem şalgam tohumun koysalar bir nesneyle kapasalar cümlesin hamîrle dolasalar kora gömekosalar hamîr bişince dursa, andan çıkarsalar sovutsalar taşı olana yidürseler üç güne dek böyle itseler be-gâyet fâide ide. Mücerrebdir.

Ferfiyûn (Ferbiyûn)

Meşhûrdur. Eğer göze sürme itseler be-gâyet fâide ide.

Ferâsiyûn

Türkçe Kavkaz dirler. Meşhûrdur. Yaprığın kurutsalar suyla bişürseler tohumunu bile yahud yaşken alsalar döğseler suyun çıkarsalar balla karışdırub yalasalar öyken çibanlarına ve rabv zahmetine ve öksürüğe fâide ide. Eğer yaprağın yaku itseler balla yaramaz çibanlara ve kurluğana ve eti yinen çibanlara ursalar fâide ide. Ve bögrek ağrısın sâkin ide. Eğer yaprağının suyun balla karışdırub göze dürtsele tiz ide. Ve gözde olan saruluğu gidere. Eğer suyunu balla karışdırub yaku idüb yaramaz cerâhate ursalar fâide ide.

Ferencmüşk

Karanfil yarpuzudur. Kedi otu dahi dirler. Zîrâ kedi yaprağını sever. Dimağda olan süddeleri açar, kokulasalar ve yiseler ve dürtsele. Eğer yiseler yürek oynamasın gidere. Eğer yiseler ve kokulasalar burundaki süddeleri açar. Ciğere fâide ide. Ve ağız kokusun eyü ide. Sovuk yüreği ve mi'deyi kavî ide. Eğer tohumunu içsele menîyi kuruda. Ve hayzı kese. İçi kabz ide.

154-b

Ferâhu'l-himâm [Fîrâhu'l-hamâm]

Göğercin yavrusudur. Issı mizaclu kişilere koruk suyuyla ve kiş-nicle yiyeler. Zîrâ ki ıssıdır. Geç hazm olur. Bedende sovk zahmeti olan kişilere be-gâyet fâide ide. Etin çok yiseler hunnâk ider. Evet felce be-gâyet eyüdü. Eğer nohud suyuyla ve torak otuyla ve tuzla bişürüb yiseler sovk mizaclu kişilere fâide ide. Ve cimâ'ı ziyâde ider. Kebabın yimek dimağa zarar ider. Zîrâ yaramaz buhar çıkarır. Eğer çölmekde şırluğan yağıyla tuzsuz bişürseler yiseler kavukda ve bögrekde olan taşı gidere. Mücerrebdir. Evet göğercin yavrusun çok yimeyeler. Zîrâ kanı ihrâk ider. Cüzzâma ulaştırır.

Fıstık

Meşhûrdur. Mi'deye eyüdü. Ciğeri arıdır. Kavî ider. Ve öyken ve göğüs zahmetlerine fâide ider. Gönül dönmeği men' ider. Ve ağız kokusun eyü eyler. Ve ferah eyler. Ve yüreği kavî ider. Mi'dede olan buharları men' ider. Eğer suda ısladub taş kabuğun içseler susuzluğu ve kusmağı keser. İçi kabz ider. Yağı mi'deye zarar ider.

Fesâfis

Şol duvarlarda olan tahta bitidir. Sivrisineğe benzer. Eğer yedi dânesini alsalar bakla kabuğuna soksalar dahi yudsalar rub' ısıtması tutmazdan önden kurtula. Eğer baklasız dahi yudsalar kurtula. Ve yılan sokduğuna fâide ider. Eğer sahk idüb zeker deliğine soksalar sidük tutulmasını gidere.

Fasfasa [Fısfısa]

Yoncadır. Eğer yaşını yaku idüb a'zâyâ ursalar ağrısın sâkin ide. Eğer tohumunu veya yaprağını yiseler men'iyi ziyâde ve cimâ'ı kavî ve südü çok ide. Eğer bişürseler

155-a

döğseler merhem gibi olsa yaku idüb ditreyen ellere ursalar ditredüğün gidere. Eğer kurusun yiseler içi kabz ide. Öksürüğe fâide ide. Eğer yağını içseler ve dürtünseler baş ve el ditredüğün gidere.

Fızza

Gümüşdür. Eğer dörpüeseler otlara karışdırub yiseler yürek oynamasına be-gâyet fâide ide. Ve ağız kokusun gidere. Eğer gümüş kadehden şarâb içseler tiz sarhoş eyleye. Eğer kibrit kokusun duysa kapkara olur. Eğerçi müellif-i kitâb fızzanın hâcetlerin şerh itmeklikde taksîr ve ihtisâr itmiştir. Ammâ bunun şerhin itmekde ve tahrîrinde diller ve kalemler kâsırdır ki müferrihu'l-kulûb ve kâdiyu'l-hâcâtdır.

Fülfül

Büberdir. Kızdırıcıdır. Yimeği hazm ider. Sidüğü yürüdür. Ve göz karardüğün giderir. Eğer içseler ağulu canavar sokduğuna fâide ider. Ve göğüs ağrılarına fâide ider. Eğer balla karışdırub damağa yapışdırsalar hunnâka fâide ide. Eğer dağ üzümüyle çiğneseler balgamı kopara. Eğer yiseler ta'âmı hazm ide. İştihâ getüre. Eğer ziftle karışdırub hanâzîre ursalar fâide ide. Eğer natrûnla karışdırub behaka ursalar gidere. Eğer sirkeyle karışdırub yaku idüb dalak şişine ursalar gidere. Eğer yimeğe saçub yiseler ta'âmı hazm ide. Ve yelleri dağıda. Sovuk mizaclu kişilere fâide ide. Ve galîz hıltları dağıda. Ve kanı kızdıra. Benzi ve mi'deyi kızdıra. Ve ekşi geçirmeğe fâide ide. Karnında çıbanı olan

155-b

ve sidüğü göyünen ve ısıtması ola[n] ciğerinde harâreti olan ıssı günde yimeyeler.

Füfülü'l-mâ

Su biberidir. Durur ve akar sulara biter. Özdeki olur. Yoğun yoğun budakları olur bir arış. Evet yaprakları na'na yaprağına benzer. Çok olur. Ak olur. Yumuşak olur. Uvacuk yemişleri olur. Yaprığı dibinden çıkar. Salkım salkım olur. Eğer yaprağıyla yemişini yaku idüb balgam[î] şişlere ursalar fâide ide. Ve göz altında irinlenmiş kanı gidere.

Füfülü's-sezâb [Füfülü's-sûdân]

Büberin bir nev'idir. Diş ağrısına ve ırgandığına fâide ide.

Füfûlmûye

Büberin ağacının köküdür. Ba'zılar uvacuk köklerdir dirler. Asârûna benzer. Rengi yeşilce olur. Çin'den gelür. Yemişleri olur. Turunç çekirdeğine benzer. Kulunca ve nikrîse ve sovuksan olan ağrılara fâide ide. Bulunmasa bedeli müşkdür. Üçde iki mikdârı kadar surıncandır. Ya üçde bir mikdârı ola usburdur.

Fû

Yaban sünbülüdür. Eğer kökünü kuruyken içseler ya bişürüb suyun içseler sidüğü yürüde. Ve içi kızdırı. Ve hayzı yürüde. Ve yan ağrısına fâide ide. Sinirleri ve göğsü arıda.

Füvve

Kızıl boyadır. Sidüğü yürüdür. Şarâbla içseler ya mâü'l-karâtînle içseler yerakana ve ırku'n-nisâya ve felce be-gâyet fâide ide.

Füfel

Bir yemiştir ki cevize benzer. Karası ve kızılı olur. A'zâyı kavî ider. Eğer yaku idüb ıssı şişlere ursalar tahlîl ide. Eğer kızılının bir veya iki dirhemini alsalar ishâl ide. Ve ağız kokusu eyü eyleye.

156-a

Yüreği kavî ide. Ve göz alevlendiğin gidere. Ve uyuza fâide ide. Ve ağızda olan harârete fâide ide. Ve diş diblerin muhkem ide. Bedeli kızıl sandaldır. Yahud yarı kadar yaş kişnicidir.

Fûdenc

Meşhûrdur. Üç dürlü olur. Biri dağda ve biri ırmak kenârında ve biri yabanda biter. Ba'zılar buna sakız dirler. Kızdırıcıdır. Eğer içseler hayız kanın yürüde. Ve oğlan sonun çıkara. Eğer tuzla ve balla içseler mi'dede olan hıltları çıkarır. Eğer bişürüb suyun gi-ciğe dürtseler gidere fâide ide. Eğer yaku idüb yan başına ursalar sâkin ide.

Fîrûze (Fîrûzec)

Meşhûrdur. Eğer sahk idüb akreb sokduğuna içürseler fâide ide. Ve içde olan çibanlara fâide ide. Eğer göz otlarına katsalar göze sürme itseler perdesin gidere. Ve tiz ide. Ve kuvvet vire. Eğer yumuşak döğüb dişlere sürseler kurtların düşüre. Çürümekden saklaya.

Fil

Meşhûrdur. Azuları âcdır. Eğer burudesin [bürâdesin] yaku idüb kurluğana ve ağırır yerlere ursalar sâkin ide. Eğer burudesinden [bürâdesinden] demür burudesiyle [bürâdesiyle] beraber idüb sahk itseler mak'adda olan bevâsıra ekseler be-gâyet fâide ide. Eğer fil azusun oğlancıklar boynuna assalar vebâdan emîn ola. Eğer sivrisinek olduğu yerde dütüzseler kaçalar.

Feylatis

Devlügeç kuyruğu dirler bir otdur. Yapağı kuzukulağına benzer. Evet uzunca olur. Altı ya yedi yapağı olur. Gölgesi yerde biter. Çiçeği ve yemişi ve özdeki olmaz. Üzerlerinde kurtcuğaz gibi yapraklarına yapışmış nesneleri olur. Eğer yapağını içseler ağulu canavarlar

156-b

sokduğuna fâide ide. Eğer suyun içseler ishâle ve bağırsak çıbanlarına fâide ide.

Feylûz [Feylûn]

Pelid yosununa benzer. Be-gâyet yeşil olur. Zeytûn yaprağına benzer. Evet andan ince olur. Özdeki olur. Uvacuk tohumları olur. Haşhaş gibi salkımı olur. Zeytûna benzer. Eğer içseler avretler erkek oğlan doğura inşaallâhu'r-rahmân.

HARFÜ'L-ĶĀF

Kâkûle

Meşhûrdur. Hazmı kavî ider. Gönül dönmesine ve kusmağa fâide ide. Eğer çöpüyle ve kabuğuyla içseler soğuk ciğer ağrısına ve süddesine fâide ide. Ve böğrekde olan taşları dağıda. Eğer hıyar tohumuyla beraber karışdırub günde iki dirhem sirkencebinle içseler uçuğa ve uğunmağa fâide ide. Eğer buruna üfürseler ağrısın sâkin ide. Uvağı büyüğünden latîfdir. göğüsde ve boğazda olan yaşlığı gidere. Hazmı kavî ide.

Kâkâliyâ

Bir otdur ki yaprakları olur. Özdeki yaprağı içinden çıkar. Üzerinde çiçeği olur. Eğer bu otun kökünü şarâbda ıslatsalar kesîrâ ısladır gibi lu'ûk itseler ya çiğneseler öksürüğü ve boğaz irinin gidere. Ammâ şol dâne ki, çiçeğinden sonra zâhir olur. Döğseler kayrutla yüze dürtseler teşennüce fâide ide.

Kıssâ

Hıyardır. Hafifdir. Issı mizaclu kişilere eyüdüdür. Soğuk mizaclu kişilere zarar ider. Gerekidir ki üzerine kemnûn cevârişin yiyeler.

Kıssâü'l-hımâr

Eşek hıyarıdır. Harâb ve kumlu yerlerde biter. Uzunca pelid gibi olur. Eğer suyun sıksalar kulağa tamzursalar ağrıların gidere. Eğer sirkeyle bişürüb yaku idüb

157-a

nikrîse ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer bişürüb suyunu hukne itseler ırku'n-nisâya fâide ide. Eğer mazmaza itseler diş ağrısına be-gâyet fâide ide. Eğer kurusunu sahk idüb barasa ve çıbanlu uyuza ve demregüye ve çıbandan olan eserlere ve yüzde olan kirlere sürseler fâide ide.

Kurdumâna

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Eğer suyla içseler uçuğa ve öksürüğe fâide ide. Ve namâzbûr kurdunu çıkara. Eğer şarâbla içseler bögrek ağrısın ve sidük tutulduğun ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

Karanfil

Meşhûrdur. Silsü'l-bevli keser ki, sovuksan ola. Ve avretlerin rahmini kızdırır. Eğer her arılıkda avretler bir dirhem karanfil içse yüklü olmamak için her gün bir dâne erkek karanfil götüre. Eğer yimeklere saçsalar sevdâvî kişilere fâide ide. Ve nefesi kavî ide. Kusmağa ve gönül döndüğüne fâide ide. Ve yüreği kızdırır. Bahadır ide. Ve mi'deyi kavî ide. Ve içindeki a'zâyı ve hazmı kavî ide. Ve yelleri dağıda. Ve diş diblerin muhkem ide. Ve ağız kokusun eyü ide. Ve istiskâya fâide ide. Dimağı kızdırır. Ve nüzlelere fâide ide. Ve cimâ'ı kavî ide.

Karâsiyâ (Karâsyâ)

Kirasdır. Tatlısu ve ekşisi ve kekresi olur. Mi'deyi süst ider. Ve tuhme ider. Eğer çekirdeğiyle yiseler ishâl ve sevdâ ider. Cimâ'ı ziyâde ider. Ekşi susuzluğu keser. İçi kabz ider.

Kurretü'l-ayn

Su kerefidir. Durur sularda biter. Yelmeşik olur. Ele yapışır. Yaprığı kerefis yaprağına benzer. Bişmiş ve çiğ yiseler bögrekde olan taş dağıda. Sidükle çıkara. Ve hayzı

157-b

ve sidüğü yürüde. Ve bağırsak çıbanlarına fâide ide. Bir dürlüsü dahi olur. Çok yaprakları olur. Na'na yaprağından büyük olur. Kara olur. Yumuşak olur. Su teresi yaprağına benzer. Eğer yiseler mizacı kızdırır. Benzi kızıl eyler. Ve gövdeyi kızıl ider. Ve barası eyü ider. Eğer çok yiseler böğürler ağrısına fâide ide. Süddeleri açar. Mi'deyi kızdırır.

Kar'

Kabakdır. Eğer çiçeğin yaku idüb balgamî ve ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer kabağı oysalar içini şarâbla doldursalar kızdırub ol şarâbı içseler hafifçe ishâl ide. Eğer sirkeyle bişürseler tiz hazm olur. Safrâyı giderir. Ve kanın galebesin gidere. Eğer kabağı bişürüb yiseler balgam getüre. Issı mizaclu kişilere fâide ide. Alevin sâkin ide. Ve ısıtmaya fâide ide. Susuzluğu gidere. Eğer arpa suyuyla ve badem yağıyla bişürüb yiseler ısıtmaya ve öksürüğe fâide ide. Balgamî kişiler hardalla ve zeytle yiyeler. Safrâvî kişiler koruk suyuyla ve nar suyuyla yiyeler. Eğer çiçeğin suyla göze sürme itseler ıssı göz ağrısını gidere. Eğer kuru kabuğunu göyündürüb kan çıkan yire ekseler kese. Eğer göyündürüb sahk itseler sirkeyle karışdırub barasa ursalar fâide ide. Eğer çekirdeğinin kabuğun giderüb kendüyü döğüb yağın çıkarsalar kulağa tamzursalar ağrısın sâkin ide. Ve içseler bağırsak ağrısına fâide ide. Eğer için oysalar demür bokuyla doldurub kırk güne dek kosalar andan sonra suyunu kınayla karışdırub dürtseler kararda. Eğer arpa unuyla

158-a

karişdırub ıssı baş ağrısına ursalar fâide ide. Eğer kuru kabuğun göyündürüb çıbanlara ekseler fâide ide. Ve gayrı çıbanlara ekse-ler bitüre fâide ide. Eğer sayağıyla karişdırub od yanuğuna ur-salar fâide ide. Eğer çekirdeğinin için yiseler ıssı öksürüğe fâide ide. Ve susuzluğu gidere. Ve kavuk göyündüğüne fâide ide. Eğer kabağı piliçle bişürüb şorbasın içseler ısıtmalara fâide ide. Ve safrâyı kat' ide.

Karâniyâ

Kızılıcdır. İshâli kabz ider. Ve bağırsak çıbanlarına fâide ide. Eğer yaşını göyündürüb demregüye dürtselele fâide ide. Hâsıl-ı kelâm aluç gibi fâide ider.

Kursa'ne [Kırsa'ne]

İbrahim dikenidirler. Dürlü dürlü olur. Ba'zısının dikenidirler. Ak olur. Ana deve almasıdırler. Yaprakları yassı olur. Arka ağrısına be-gâyet fâide ide. Cimâ'ı ziyâde ide. Eğer balla mürebbâ idüb yise-ler zekeri kıvâma getüre. Eğer suyun içseler hayzı yürüde. Eğer şarâbla içseler ciğer ağrısına ve ağulu canavarlar sokduğına fâide ide. Ve ağulu otlar zararın def' ide. Evet bir dirhem cezer tohu-muyla içseler eğer kökünü sezâb yaprağıyla bişürüb suyundan kırk dirhem içseler iç ağrılarına fâide ide. Mücerrebirdir.

Karatavgıyûn [Karatavgûyn]

Bir otdur ki, yaprağı buğday yaprağına benzer. Çok budakları olur. Yoğun yoğun gölgeli yerlerde biter. Tohumu darıya benzer. Yaban darısıdırler. Eğer bir avret kırk güne dek, arı oldukdan sonra acıla eri yanına gelmezden önden her gün üç dirhem içse bir üsküre suyla eri dahi ancılayın itse arı [er]

158-b

oğlan doğura.

Karakuman [Karkaman]

Mukl-i Hicazî yanında ve arasında olan ağaçlardır. Yumuşak döğüb dişlere kosalar etin muhkem ide, arıda ve ağarda.

Karaz [Karz]

Mısır dikeninde olan yemişlerdir dirler. Anın sıkındusuna Ak kay-ya dirler. Eğer göz otlarına katsalar fâide ide. Ve göz taşra çıkduguna ve rahimden akan eski kana ve mak'ad ve rahim çıkduguna fâide ide. Eğer içseler ya hukne itseler içi kabz ide. Ve kılı kararda.

Kurtum

Uspur tohumudur. Şarâb-ı unûmâliyle içseler ishâl ide. Evet mi'deye yaramazdır. Göyünmüş hıltı ishâl ide. Ve uyuza fâide ider. Eğer uspur tohumundan on dirhem sütle ya balla karışdırub içseler göyünmüş balgamı ishâl ide. Ve kulunca fâide ide. Ve göğüs arıda. Avazı eyü eyleye. Cimâ'ı ziyâde ide.

Kurtum-ı berri

Yaban uspurudur. Hemân bu uspur gibidir. Evet yaprakları uzun olur. Depesinde biter. Ve biraz kızılca dikencikleri olur. Çiçeği saruca olur. Kökü incecük olur. Eğer yaprağını ve depesini sahk idüb büberle ve şarâbla içseler akreb sokduğuna fâide ide.

Kurm

Denizde biter bir ağaçdır, hıyar ağacı gibi. Yaprığı badem yaprağına benzer. Dikeni olmaz. Sanevber yemişi gibi yemişi olur. Ağacını gemilerde saklayub şehirlerde satarlar. Odun iderler. Eğer yaprağın un idüb iki dirhem mürre içseler fi'l-hâl kabz ide.

Kust

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır. Sidüğü ve hayzı yürüdür. Şâf gibi götürseler avretler rahim ağrılarına fâide ide. Eğer içseler ef'â yılan sokduğuna fâide ide.

159-a

Eğer zeytle karışdırub ısıtma tutmadan gövdeye dürtsele fâide ide. Eğer balla ve suyla karışdırub felce ve gövdesi süst olana ve çığıda dürtsele be-gâyet fâide ide. Eğer balla sahk idüb yüze dürtsele teşennücün gidere. Ve yaş çıbanlara ekseler kuruda. Ve zükkâmı kat' ide. Eğer içseler mi'de ve ciğer ağrısına ve za'afına be-gâyet fâide ide. Ve kızdıra. Ve dimağda olan yelleri dağıda. Eğer balla karışdırub yalasalar ağız ve koltuk kokusuna fâide ide. Behaka ve çığıda dürtsele gidere.

Kusûs [Kısûs]

Sarmaşıktır. Ağaçlara dolaşur. Dahi duvarlarda olur. Eğer çiçeğinden üç parmak götürdüğün alsalar şarâbla içseler bağırsak çıbanlarına fâide ide. Evet gerekdir ki, günde iki kere içeler. Eğer döğüb erimiş mumla ve zeytle karışdırub od yanuğuna ursalar fâide ide.

Kustun [Kastarûn]

Sovuk ağacı dirler. Zîrâ ki sovk yerlerde biter. İncecik uzun birer karış olur. Ve yaprağı pelid yaprağına benzer. Kökleri harbak kökü gibidir. Eğer kökünden bir dirhem unûmâli şarâbıyla içseler balgamı kusdura. Eğer yaku idüb ağulu canavarlar sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer suyla karışdırub içseler sidüğü yürüde. Ve içi ishâl ide. Suyla bişürüb içseler kusmağı keser.

Kuşûr

Bakır kabuğun döğseler çıbanlara ekseler çürük etlerin yiye. Ve cerâhatin bitüre fâide ide.

Kasab

Kamışdır. Eğer sirkeyle karışdırub sinirlere ursalar ağrısın gidere. Eğer çiçeğin kulağa koysalar sağır eyleye. Eğer kökünü it kesriyle karışdırub

159-b

demrenlere ve dikenlere ursalar çıkara. Eğer tozun gözde olan aka dürtmeler gidere. Eğer yaprağını ısıtması olan kişilerin evlerine döşeseler üzerine soğuk su saçalar. Isıtmaya be-gâyet fâide ide.

Kasabu's-sükker

Şeker kamışıdır. Eğer ta'âmdan sonra çiğneseler suyun yutsalar göğüs ve öyken irinin giderir. Ve boğazı yumuşadır. Sidüğü yürüdür. Evet yel eyler. Ve öksürüğe fâide ide. Ve mi'de alevin giderir. Kavuşu arıda. Bezrin savurub ılıcak su içseler kusdura.

Kuzâb [Kuzzâb]

Çoban değneğinin büyüğüdür. Ba'zılar eydür, mersine benzer dir. Bu bir otdur ki, yere düşeni biter. İncecik uzun budakları olur. Ayrık budağına benzer. Uvacuk yaprakları olur. Defne yaprağına benzer. Evet dahi uvacuk olur. Eğer bu yaprakları budaklarıyla içseler ishâli kat' ide. Ve bağırsak çıbanlarına fâide ide.

Kutn

Penbedir. Eğer tohumunun yağınını çığıda ve yüzde olan eserlere dürtmeler fâide ide. Eğer tohumunun içini yiseler göğsü kızdıra. Ve öksürüğe fâide ide. Ve cimâ'ı ziyâde ide. Eğer yaprağın sıkub suyun içseler oğlancıkların ishâline fâide ide. Eğer fitil eyleseler ucun yaksalar sigile bassalar giderir. Eğer tütünün kokulasalar zükkâma fâide ide.

Katâ (Kutâ)

Kılkuyruktur. Eğer etin yiseler süddelere ve ciğer za'afına ve mizac fesâdına ve istiskâyâ fâide ide. Evet sevdâ ider. Geç hazm olur. Mi'deye yaramazdır. Çok yağ ider. Ve sirke dahi ıslâh ider.

Kadayıf

Meşhûrdur. Eğer kozla

160-a

ve koz yağıyla karışdırub yiseler süddeleri aç. Kızdır. Ağızda benekler eyler. Issı mizaclu kişiler üzerine sirkencebîn yiyeler. Eğer badem yağıyla yiseler ıssı mizaclu kişilere fâide ide. Eğer bademle ve şekerle yalasalar çok gıda ola. Evet geç hazm olur. Kavukda taş eyler. Ekşi nar suyu ve sirkencebîn ıslâh ider.

Kulkul (Kılkal)

Yeşil ağaçdır bögrükçe [bögrülce] gibi. Ve incükleri olur. Üçer yaprağı olur. Dânelerinden yiseler süsen ve bal karışdırub cimâ'ı ziyâde ide. Çok yiseler tuhme ide.

Kalb

Yürekdir. Geç hazm olur. Eyü gıda değildir. Yimeyeler. Eğer yiseler koçun içi yağıyla ve zeytle kebâb idüb ya şırluğan veya badem yağıyla kavurub yiyeler. Eyüsü genç olan civan yüreğidir. Geç hazm olur. Gerekidir ki, büberle ve kemnûnla ve güyegü otuyla bişürüb yiyeler.

Kaml

Bitdir. Eğer baş bitini bir bakla delüğüne ya fig delüğüne ya bögrülce delüğüne koyub rub' ısıtmasın tutan kişiye bilmeden yidürseler be-gâyet fâide ide. Mücerrebdır.

Kantaryûn-ı kebîr

İri kantariyûndur. Yaprakı koz yaprağına benzer. Gâyet yeşil olur. Destere diş gibi olur. Kenârı özdeki kuzukulağı gibi olur. Ve özdekine benzer. İki arış veya üç arış olur. Depeleri haşhaşa benzer. Evet uzunca olur. Çiçeği sürme rengine benzer. Yemişcikleri uspur tohumuna benzer. Çiçeğinin içinde olur. Kökü yoğun ve katı olur. Uzunlu iki arış rutûbetle dolu olur. Eğer kökünü iki dirhem tutub ısıtması olmayana şarâbla ve ısıtması olana suyla içürseler za'ifliği gide.

160-b

Gâyet kuvvet vire. Ve böğür ağrısına ve dıyku'n-nefese ve eski öksürüğe ve göğüsden kan tükürmeğe ve rahim ve iç ağrısına fâide ide.

Kantaryûn-ı sağîr

Uvacuk kantariyûndur. Sularda biter. Kızılca çiçekleri olur. Yaprakları sezâb yaprağına benzer. Tohumu buğdaya benzer. Eğer yaş iken döğüb yaku idüb cerâhate ursalar bitüre. Eski çıbanları arıda bitüre. Eğer bişürüb suyun içseler safrâ ve galiz hıltları ishâl ide. Eğer hukne itseler ırku'n-nisâya fâide ide. Ve kanı ishâl ide. Sinirleri ve dimağı arıda. Ve uçuk tutana be-gâyet fâide ide.

Kanbîl

Kumluya benzer bir nesnedir. Evet saruca olur. Ak yerlere düşer ki ekin ekilmeye. Sığır tersleriyle döşüreler. Gökden inenlerin bedeli [biri] budur. Eğer içseler içindeki kurtları öldüre. Ve namâzbûr kurtların çıkara. Ve içi ishâl ide.

Kunfuz

Kirpidir. Eğer deniz kirpisin ya yaban kirpisin göyündürüb külünü çığıda dürtseler gidere. Ve çıbanlara ve cerâhate ekseler artuk etin gidere. Ve çıbanlara ve cerâhate be-gâyet fâide ide. Eğer etini kurutsalar cüzzâm olana yidürseler ve mizacı yaramazlara yidürseler be-gâyet fâide ide. Ve bögrek zahmetine ve istiskâya fâide ide. Eğer deniz kirpisinin etini yiseler mi'deyi eyü ide. İçi yumuşada. Sidüğü yürüde. Eğer derisini uyuz otlarıyla karışdırub başa dürtseler fâide ide. Eğer yaban kirpisinin derisin göyündürüb ziftle karışdırub dâü's-sa'lebe dürtseler fâide ide. Ve içe madde inmeği men' ide. Eğer ödün göze dürtseler

161-a

kapakda olan kılları gidere. Eğer ödünü gövdedeki çıbanlara ek-seler fâide ide. Eğer avretler mumla karışdırub içseler ölmüş oğ-lanı çıkara. Eğer göze sürme itseler akın gidere. Eğer yaban kir-pisinin etini ısıtması olana ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Evet çok yimeyeler. Mi'deyi fâsid ider.

Kûkâles

Ba'zılar buna zûfâ dirler. Bir otdur ki, uzunlu bir karış olur. Üzer-lerinde tücügezler olur. Yaprığı râziyâne yaprağına benzer. Uçla-rında eğrice eğrice boynuz gibi olur. Eyü kokulu olur. Eğer çiğle ve bişmişle yiseler sidüğü yürüdür. Ve süddeleri açar. Yelleri da-ğıdır. İç ağrısının sâkin ider.

Kûtûlîdûn

Hayy-ı âlemin bir nev'idir. Yaprakları değirmice olur. Özdeki kısacık olur. Üzerinde tohumları olur zeytûn gibice. Eğer kökü-nü ve yaprağını sıkub suyunu şarâba karışdırsalar zekerde olan bürüye dürtsele şışin gidere. Delüğünü genide. Eğer yaprağını köküyle yiseler taşları dağıda. Ve sidüğü yürüde. Eğer şarâbla iç-seler girü bu fâideyi ide.

Kaysûm

Ayvadânedir. Eğer tohumunu suyla bişürüb içseler yahud tohu-munu sahk idüb içseler dıyku'n-nefese ve sidük tutulduğuna ve hayız kanı tutulduğuna ve ırku'n-nisâyâ fâide ide. Eğer ayvayla yaku idüb gözde olan ıssı şışlere ursalar fâide ide.

Kayfumen [Kaykahin]

Bir sumağdır [zamkandır]. Mürre benzer. Yaramaz dadı olur. Eğer dört dengini sirkencebinle ya suyla içseler arıklada. Eğer dalağı ola-na ve uçuk tutana ve rabv olana içürseler fâide ide. Mücerrebdir.

161-b

Kıyşûr [Kayşûr]

Şol kâğıda sürdükleri taşdır. Eğer közde birazcık kızdırub şarâb-ı reyhânla söyündürseler üç def'a böyle itseler andan sonra sahk idüb diş dibine kosalar etlerin muhkem ide. Ve göz perdelerin gidere. Eğer çibanlara kosalar artuk etlerin gidere. Yeni etler bi-türe.

HARFÜ'L-KÂF**Kâfûr**

Eğer yalunuz veya gül suyuyla karışdırub ya sandalla karışdırub kokulasalar cimâ' arzusun keser. Eğer içseler girü bu ameli ide. Eğer iki arpa kadarın marul suyuyla ezüb her gün iki arpa tamzursalar dimağ harâretin gidere. Ve uyuda. Ve baş ağrısın gidere. Ve burun kanın kese. Eğer altı miskâlini üç kere içseler mi'deyi fesâda virir. Hiç ta'âm hazm itmez olur. Ve cimâ'dan kesilür. Baş ağrısına ve başda olan ıssı şişlere ve cemî' bedende olan şişlere de dürtsele be-gâyet fâide ide. Eğer çok kokulasalar uykusuzluk getürür. Eğer içseler bögreği ve kavuğu sovuda. Ve menîyi dondura. Ve içi kabz ide. Ve tiz kocalda. Eğer yaş kişnic suyuyla ezüb buruna tamzursalar burun kanın kese.

Kâdî

Bir hurmadır ki, hemân belürdünleyin yağa bırakırlar. Râyihası çıkuğundan sonra isti'mâl iderler. Kâdî yağı dirler. Bunun şarâbı çiçeğe ve hasbaya ve kabarcıklara fâide ide. Hattâ bir kişi dokuz çiçek çıkarsa bundan içse on olmaya.

Kebere

Meşhûrdur. Eğer tuzla yemişini ve budakların yiseler içi yumuşada. Otuz güne dek günde iki dirhem şarâbla içseler

162-a

dalak şişini hall ide. Sidüğü yürüde. Kanı ishâl ide. Ve ırku'n-nisâya fâide ide. Ve hayzı yürüde. Eğer sirkeyle bişürüb mazmaza itseler diş ağrısın sâkin ide. Eğer kökünden içseler kUSDura. Ve ağız kokusun eyü ide. Ve yelleri dağıda. Cimâ'ı ziyâde ide. Eğer yaprağını ve kökünü kabuğıyla kurutsalar sahk idüb zifte karışdırub kel başa dürtseler gidere. Eğer yaprağını iç yağıyla döğüb balgamî eski şişlere ursalar ve hanâzîre ursalar fâide ide. Ve yaprağının suyundan dört dirhem içseler içdeki envâ'-ı dürlü kurtları öldüre. Ve sirkesi dalağı latîf ider. Eğin kızdırub sovmaz. Gerekdir ki, üzerine nîmbirişt yumurdayla yiyeler. Issı suyla gargara ideler.

Kebâbe

Meşhûrdur. Eyüdü. Boğaz ağrısına ve içi kabz ider. Sidüğü yürüdür. Ve süddeleri açar. Ve sidük yolunu açar arıdır. Ve boğazı arıdır. Yaramaz çibanlar ki ağızda ve diş diblerinde olur fâide ider. Eğer çiğneseler tükürüğü zekere dürtseler cimâ'ı lezîz ide. Eğer içseler mi'deyi ve içdeki a'zâyı kavî ide. Ağızda tutsalar kokusun eyü ide. Bögrekden ve kavukdan taşları dağıda çıkara.

Kibrît

Kükürddür. Dürlü dürlü olur. Ak ve kızıl ve sarı olur. Eğer sahk idüb ağulu canavarlar sokduğına ursalar fâide ide. Eğer tükürükle ya sidüğüyle ya necisle karışdırub ya meneviş sakızıyla karışdırub canavarlar sokduğı yere ursalar ve demregüye ve uyuza dürtseler fâide ide.

Keysûn [Kebûn]

Mısır kişnicine benzer. Müdevverce olur bir otdur. Eğer döğüb

162-b

eleseler bala karışdırub taze sût içinde ishâl ide. Ve namâzbûr kurtların çıkara.

Kebed

Ciğerdir. Eğer yarsalar tuz ve sumağ-ı [zamk-ı] Arabî ekseler yiseler bağırsak çibanlarına ve iç ishâline fâide ide. Evet galîz hıltlar hâsıl olur. Ve geç hazm olunur. Zeytle ve darçînle yiyeler. Issı mizaclu kişiler sirkeyle ve kuru kişnicle yiyeler.

Kettân

Meşhûrdur. Eğer göyündürüb tütününe otursalar zükkâma fâide ide. Süddeleri aç. Rahimlere fâide ide. Kettân bezi soğuk olur. Eğer kışın sırf kettân bezin giyse arıklada.

Kesîrâ

Meşhûrdur. Balla karışdırub ağza koysalar suyun savursalar öksürüğe ve göğüs irinine ve avaz boğulduğuna be-gâyet fâide ide.

Kerefis

Meşhûrdur. Eğer yaku idüb unuyla gözdeki şişlere ursalar fâide ide. Ve mi'deye ursalar alev in gidere. Ve göğüsde ve emcekde olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Çiğle ve bişmişle yiseler sidüğü yürüde. Eğer köküyle bişürseler suyun içseler kuttâl otlar zararın def' ide ve kusdura. Ve içi kabz ide. Eğer tohumun içseler katı sidüğü yürüde. Ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer kerefisi yimek üzerine yiseler cimâ' arzusun getüre. Südü az ide. Ve ağız kokusun eyü ide. Ciğerde ve dalakda olan süddeleri eyü ide. Taşların dağıda. Ve mi'deyi kızdır. Kerefis tohumunu uçuk tutana zarar ider. Evet ciğeri ve böğreği ve kavuğu arıdır. Süddelerin açar. Ve yellerin dağıdır. Ve yimeği hazm ider. Mi'deyi ıslâh ider.

Kerm-i bostan

163-a

Bu bir otdur ki uzun budakları olur. Üzüm çubuğuna benzer. Çiçeği kızıl kına yemişine benzer. Yemişleri uvacuk salkım salkım olur. Kızıl olur. Olduğu vaktin eğer kökünü suyla bişürüb içseler içden su ishâl ide. Eğer mecnûnlara içürseler fâide ide. Eğer çiçeğin içseler mi'deyi eyü ide. Ve sidüğü yürüde. Ve kan tükürmeği kese. Eğer yaban üzümünün şarâbını içseler mi'deye yaramazdır. Ve bağırsaklara inen maddeleri men' ider.

Kerneb [Kürnüb]

Kelemdir. Eğer azcuk yiseler ishâl eyleye. Belki iki suyla bişürseler yiseler içi kabz ide. Yay faslında biten kelem mi'deye yaramazdır. Eğer kelemi yiseler göz za'afına ve baş ditremeğine fâide ide. Eğer mahmûr kişi yise humârı sâkin ola. İçini yiseler yaramazdır mi'deye. Evet içi yumuşadır. Eğer boy otuyla ve sirkeyle karışdırub içseler veyahud yaku idüb nikrîse ve mafsallar ağrısına ve yaramaz çıbanlara ursalar fâide ide. Eğer külünü yumurda akıyla karışdırub od yanuğuna ursalar gidere. Eğer yaban keleminin kökünü kurutsalar sahik itseler iki dirhem şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Mücerrebdir. Eğer deniz keleminin bişürüb yiseler içi ishâl ide. Tohumun yiseler namâzbûr kurdun çıkara.

Kürrâs

Gendenedir. Eğer Şam gendenesini yiseler sidüğü yürüdür. Ve içi yumuşadır. Ahlâtı latîf ide. Ve gözde perde ide. Ve hayız kanın yürüde. Ve çıbanlu kavuğa ve bögreğe zarar ider. Eğer arpa suyuyla

163-b

bişürüb içseler göğüsden artuk hıtları çıkara. Eğer gendeneyi yiseler içi kızdıra. Ve yel eyleye. Ve cimâ'ı ziyâde ide. Ve zekeri kıvâma getüre. Ve içi yumuşada. Ve ciğer ve dalak süddelerin aça. Eğer kökünü yiseler kulunca fâide ide. Eğer gendeneyi bişürüb yiseler ya suyun içseler bevâsıra be-gâyet fâide ide. Eğer yaprakların yiseler geçirmediği sâkin ide. Gerekdir ki, yimekten sonra yiyeler. Eğer sirkeyle suyunu karışdırub günlük katsalar buruna tamzursalar burun kanın kese. Ve gayrı kanları dahi tuta. Eğer içseler cimâ' arzusun getüre. Eğer tohumundan iki dirhemini beraber mersin yaprağıyla içseler göğüsden kan tükürmeğe fâide ide. Eğer gendeneyi yiseler yaramaz hılt eyler. Ve yaramaz düşler gösterir. Eğer şarâbla içseler ne kadar cimâ' iderlerse incinmeyeler. Eğer yaban gendenesini yiseler kızdıra. Sidüğü ve hayzı yürüde. Evet mi'deye yaramazdır. Eğer bişürüb yiseler mi'deyi ıslâh ide. Ve yimeği hazm ide. Ve cimâ'ı ziyâde ide. Ve humârı gidere. Kavuk ve yan baş ağrısına fâide ide.

Kürpüsne [Kersene]

Burçak dirler. Eğer ununu yiseler başı ağrıdır. İçi ishâl ider. Ve kan işedir. Eğer bişürüb sığıra yidürseler semirde. Ve sidüğü yürüde. Ve benzi gökçek eyleye. Eğer çok yiseler kanı ishâl ider. Eğer balla karışdırub yaramaz çibanlara ve beneklere ve çığıda dürtsele fâide ide. Eğer şarâbla karışdırub yiseler sidük tutulduğuna fâide ider.

Küleng/Kürki³

Turnadır. Boğazladıkdan sonra birkaç gün dura. Andan evvel sirkeyle bişürüb suyla ve tuzla bişürüb yiyeler.

3. Burada turna kuşunun hem Farsça (كلنگ) hem de Arapça (كركي) karşılığı geçmektedir.

164-a

Zararı az ola. Eğer iliğini göze sürme itseler perdesin ve gice görmemeğin gidere. Eğer ödün çügündür yaprağı suyuyla karışdırub lakve olan kişinin burnuna tamzursalar be-gâyet fâide ide.

Küzbere

Kışnicdir. Eğer etmekle ya unuyla yaku idüb nemleye ve ısırguya ursalar fâide ider. Eğer balla ve üzümle yaku idüb şerâ zahmetine ve hayada olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer bakla unuyla yaku idüb hanâzîre ve hûrelere ursalar fâide ide. Eğer yimeğe saçub yiseler balgamî buhardan olan baş çigzindüğüne fâide ide. Evet gözü karardır. Hafakana fâide ider. Kalbi kavî ve ferah ider. Eğer kırk sekiz dirhem yaş kışnic suyundan içseler helâk ide. Gerekdir ki, torak otunun bişmişinin suyun içürelere. Ve şırluğan yağın içürelere. Kusduralar. Ve sayağın ve müselles içürelere fâide ide.

Küseylâ [Kesîlâ]

Budaklardır ki, yer üzerinde biter. Buyana benzer. Semizlik otu dirler. Rahimde olan süddeleri açar. Hayzı ve sidüğü yürüdür. Üç dirhem isti'mâl ideler. Mi'deyi kavî ider.

Keffü'z-zab'

Sırtlan ayası dirler bir otdur ki, değirmi yaprakları olur. Ayrılmış kerefis yaprağına benzer. Yer üzerine düşeni biter. Tülüce olur. Saru çiçekleri olur. Çok kökü olur. Sulara yakın biter. Eğer kökünün yumuşak döğüb yaramaz cıbanlara ekseler bitüre. Ve siğillere ursalar gidere. Mücerrebdir. Fâide ide.

Kazîsûn (Kazîtûn)

Yaban badıncanıdır. Ba'zılar eydür, bir otdur ki, çok yaprakları

164-b

olur. Yerden yukarı bir arış biter. Kokusu tere kokusuna benzer. Değirmi yemişleri olur. Çınar kozağına benzer. Ya büyücek zeytûna benzer. Dikenlüce olur. Eğer yemişini döğüb şarâbla karışdırub balgamî şişlere ursalar fâide ide. Eğer yaprağını kurutsalar sahk idüb göze sürme itseler gözde olan aklığı gidere. Ve gözü tiz ide. Ve yaşların kese. Mücerrebdır.

Keffü'l-hirre

Kedi ayası dirler. Bir otdur ki ince olur. Değirmice yaprakları olur. Yere düşeni biter. Bir karış uzunlu olur. Üzerinde saruca çiçekleri olur. Yaprakları üç ya dört olur. Kökü zeytûn gibi olur. Güz evvelinde biter. Eğer kökünü kurudub yaramaz çıbanlara ekseler be-gâyet fâide ide.

Keff-i âdem

Âdem ayası dirler. Bu bir otdur ki, fâidesi yukarı geçen ot gibidir ki zikr olundu.

Gürde⁴

Bögrekdir. Yaramazdır. Geç hazm olur. Sovukdur ve kurudur. Gerekdir ki, yağla ve tuzla ve büberle ve darçînle yiyeler ki, fâide ide.

Kelb

İtdir. Eğer kuduz itin taladuğuna it ciğerin söğülüb yiseler fâide ide. Eğer kanın içseler taladuğuna fâide ide. Ve ağulu canavarlar sokduğunun zararın def' ide. Eğer yaz gününde it bokunu gölgede kurutsalar şarâbla veya suyla içseler içi kabz ide eğer.

Kilis [Kils]

Kireçdir. Eğer kireci cerâhate ekseler bitüre. Ve kan sızduğun kese. Eğer suyla bir nice kere yusalar be-gâyet fâide ide.

Kemâşîr

Cavşîre benzer bir otdur. Hayzı indürür. Ve oğlanı çıkarır. Ve suyu ishâl ider. Ve sidüğü yürüdür.

Kümmesrâ

Armuddur.

4. Farsça olan bu kelime, Arapça nüshalarda Arapça karşılığı "كليه=Kilye" ile gösterilmiştir.

165-a

Eğer yiseler ya bişmiş suyun içseler içi kabz ide. Ve çok yimeyeler. Zîrâ yel eyler. Acıla yimeyeler. Zîrâ kulunç eyler. Eğer ta'âm üzerine yiseler buharı def' ide. Ve ishâli kat' ider. Kalbi kavî ider. Ve ruhu ferah ider. Sidüğü yürüdür. Mi'deyi debğ ider. Gönle yimek istedür. İçi gâyetde kabz ider ve susadır. Yumuşacağı ve tatlısu içi kızdırır ve yumuşadır. Üstüne yimek yimeyeler.

Kem'e

Tomalandır. Yimesi sidüğü yürüdür. Kulunç eyler. Kızılı helâk ider. İlâcı oldur ki, iki miskâl tavuk bokunu sirkencebînle içüreler. Mi'dede sıklet ider. Arka ve göğüs ağrısın getirür. Süddeler ider. Suyun göze dürtseler cilâ ide. Geç hazm olur. Mi'de ağrısın getirür. Gerekidir ki, kabuğun ayırtlayalar. Suyla bişüreler. Ol suyu dökeler. Bir suyla dahi bişüreler. Sezâb ve tuz ve fûdenc katub bile bişüreler. Andan sonra zeytle ve güyegü otuyla ve büber ve kasniyle yiyeler ki zararı az ola.

Kemâfîtûs

Bir çama dirler ki, hayy-ı âlem yaprağının uvacuğuna benzer. Evet incecük olur. Ele yapışır. Üzerinde tüleri olur. Kokusu çam kokusuna benzer. Uvacuk saru çiçekleri olur. İçdeki a'zânın süddelerin açâ. Yarakana fâide ide. Hayzı yürüdür balla içseler.

Kimnûn (Kemmûn)

Meşhûrdur. Eğer zeytle bişürüb hukne itseler ya arpa unuyla yaku itseler dıyku'n-nefese fâide ider. Ve yelleri giderir. Eğer şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ider. Eğer buruna üfürseler burun kanın kese.

165-b

HARFÜ'L-LÂM**Laden**

Kızdırıcıdır ve yumuşadıcıdır. Damarlar ağzın açar. Eğer şarâbla ve mürre ve mersin yağıyla karışdırub kulağa tamzursalar ağrıların gidere. Eğer eski şarâbla içseler içi kabz ide. Ve sidüğü yürüde. Eğer öksürük otlarına katsalar fâide ide.

Lâjiverd (Lâziverd)

Meşhûrdur. Eğer kahl itseler kirpikleri bitüre. Eğer buçuk dirhem içseler mâlihulyâya ve rabva fâide ide. Eğer şâf idüb götürseler hayzu yürüde.

Lâgiye [Lâ'iyе]

Dağlarda biter. Çiçekleri olur. Ve kokusu eyü olur. Evvel-i baharda olur. Çiçeğine arılar çok ivişir. Sütlügenin bir nev'idir. Bir pâresini çölmeğe bıraksalar kaynaduğu sâkin ola. Eğer bu otun südünden istiskâ olan kişiye içürseler fâide ide. Ve suyu ishâl itmeğe fâide ide.

Lâgûyen (Lâgûn)

Tavşan ayağı dirler. Eğer şarâbla içseler içi kabz ide. Eğer ısıtmalılara suyla içürseler içlerin kabz ide.

Lâlâ

Mekke'den gelür bir otdur. Bevâsıra be-gâyet fâide ide.

Leblâb

Sarmaşığın bir nev'idir. Bağ ve ekin arasında biter. Çok olu[r]. Yanında ne olursa dolaşur. Eper yaprağının suyundan içseler içi ishâl ide. Ve safrâyı çıkara. Evet şeker katub içeler. Eğer ziyâde kuvvetle ishâl itmek isteseler kaynar suyla hıyarşenber pulların ezüb bile içeler. Şerbeti altmış dirhem suyla yigirmi dirhem şeker katub içeler. Evet bu suyu kaynamadan içeler. Zirâ kaynadukça kuvveti gider. Ve öksürüğe fâide ide.

Lesnec [Labah]

166-a

Çınar ağacı gibi bir ağaçdır. Yeşil yemişi olur. Tatlu hurmaya benzer. Evet kerîh olur. Baş ağrısına fâide ider. Yemişi mi'deye eyüdür. Yaprığın kurudub sahk idüb kan akan yerlere ursalar tuta. Yemişi yiseler kabz ider. Ve mi'deyi eyü ide.

Lebsân

Ba'zılar eydür ki, hardala dirler. Tohumunu sahk idüb karışdırub yüze dürtseler çığıdı gidere. Eğer tohumundan lu'ûk itseler acıla yiseler eski öksürüğe fâide ide. Eğer tılâyla içseler taşı dağıda. Mi'deye fâide ide.

Leben

Süttür. İçi yumuşadır. Ve mi'dede ve bağırsakda yel eyler. Eğer bişürüb yiseler içi kabz ider. Ve içdeki çıbanlara fâide ider. Husûsâ ki boğaz ve öyken düdüğünde olan ve bağırsakda ve bögrekde ve kavukda olan giciğe fâide ide. Eğer kaynatsalar içine kızmış taş bıraksalar yarı kalınca içseler ishâle ve bağırsak çıbanlarına fâide ide. Eğer sığır südünün tazesin içseler ağulu otlar zararın def' ide. Eğer koyun ve keçi ve sığır südün kızmış taşla bişürüb içseler bağırsak çıbanlarından olan ishâli kat' ide. Ve zehiri sâkin ide. Eğer yalunuzca hukne itseler ya arpa suyuyla karışdırub hukne itseler bağırsaklar zahmetine ve rahim çıbanlarına fâide ider. Avret südün gövdeye dürtseler be-gâyet fâide ide. Ve öyken çıbanlarına fâide ide. Eğer kara haşhaş suyuyla mumu ve zeyti karışdırub nikrîse ursalar fâide ide. Gerekdir ki, dalağı olan ve ciğerinde ve sinirinde zahmeti olan ve ısıtması olan ve başı ağrıyan

166-b

süt yimeyeler. Gül yağıyla ve yumurda akıyla südü karışdırub göze dürtseler ıssı nezleden olan baş ağrısına fâide ide. Eğer mak'adda ve hayada olan şişlere ve çıbanlara dürtseler fâide ide. Eğer sütle tuzu karışdırub içseler ishâl ide. Evet südün çok yimeyeler. Zîrâ kavukda taş ve ciğerde süddeler eyler. Ve çok bit ve ısıtma eyler. Eğer evvel-i baharda içilen südü içseler göğüsde olan eski zahmetlere ve öksürüğe ve sevdâ tükürmeğe fâide ide. Ve menî ziyâde eyler. Çok cimâ'dan olan za'afı gidere. Yerakana fâide ide. Ağulu zararın def' ider. Benzi gökçek eyler. Avretlerin südün çok eyler. Sidüğü yürüdür. Ve susuzluğu keser. Gerekidir ki, südü davarın karnında çıkdıktan sonra kırk günden sonra içseler bedeni semirdir. Giciği ve uyuzu ve demregüyü ve cüzzâmı giderir. Balgam[i] kişiler ve kulunç olan yimeyeler. Ve başı ağrıyan dahi yimeye. Keçi südünün zararı azdır. Sığır südünden za'ıfdir. Evet sidüğü yürüdür. Ve öksürüğe fâide ide. Ve kan tükürmeği keser. Mi'deye eyüdür. Koyun südü öksürüğe ve rabv zahmetine eyüdür. Levni gökçek eyler semirdir. Cimâ'ı ziyâde ider. Ve dimağ-ı ziyâde ider. Ve göğüsden kan tükürmeği def' ider. Sığır ve at südü ishâl ider. Ve geç kocaldır. Ve rabv zahmetine ve nikrîse ve eski ısıtmaya fâide ider. Eğer tonuz südün öykende çıban olan kişiler içseler fâide ide. Evet dâim eylemeyeler. Eğer deve südün mazmaza itseler diş diblerin muhkem ide. Ve ağız kokusun eyü ide.

167-a

Ve saru su akduğuna ve dıyku'n-nefese fâide ide. Ve süddelerin aça. Ciğeri kavî ide. Gerekdir ki, istiskâ olan kişilere sidükle içüreler. Bevâsıra dahi fâide ide. Gıdaya ve cimâ'a iştihâ getürür. Eğer şekerle avretlere içürseler benizlerin gökçek eyler. Eğer yüz yigirmi dirhem ya iki yüz dirhem beş dirhem şekerle içürseler istiskâyâ fâide ide. Eğer içde verem zâhir olduğu vaktin deve südün badem yağıyla içseler içdeki katı şişleri yumuşada. Evet gerekdir ki, ol deveye on güne dek râziyâne ve yavşan ve kasni ve marul ve ayvadâne yidüreler. Gicesi arpa unuyla râziyâne ve kerefis ve afsentîn tohumun karışdırub yidüreler. Andan sonra südün sağalar içüreler. Bu mezkûr fâideleri ide. Yund südü hayız kanın yürüdür avretler içse. Eğer hukne itseler rahim çibanların arıda.

Leben-i hâımız [Leben-i hâımız]

Sığır yoğurdunun ayrıdır. Zûsentâriye zahmetine fâide ider. Eğer içürseler sill zahmetine fâide ide. Eğer ekşi südü ya ekşi yoğurdu yiseler ıssı mizaclu kişilerin cimâ'ın ziyâde ide. Sığır südünün ekşisi ve yoğurdunun ayrıanı mi'deyi kavî ider. İshâli kat' ider. Ta'âma iştihâ getürür. Harâreti sâkin ider. Bedeni semiridir. Gerekdir ki, ak behakı ve kuluncu olan mafsalı olan yoğurt yimeyeler. Ve ağuzu bala karışdırmadan yiseler geç hazm olur. Mi'dede ve bağırsakda geç geçer. Eğer bala karışdırub yiseler tiz hazm ola. Yaş mizaclu kişilere yaramazdır. Kulunç eyler. Ve taş eyler. Ve mi'de

167-b

ağrısın götürür. Inckırık eyler. Yaramaz geçirir. İştihâsın götürür. Eğer maya çalınmış südü içseler fi'l-hâl hunnâk eyleye. İlacı birkaç kez sirke içmektir.

Lebenü's-sevdâ

Bir sumağdır [zamkdır] ki, Arabdan gelür. Gâyet ıssı olur. Eğer kokulasalar be-gâyet aksırda. Ve burnu kanada. Eğer katı şişlere ursalar fâide ide.

Lahm

Etdir. Be-gâyet eyü gıdadır. Muhkem kan olur. Sahîh kişilere be-gâyet fâide ide. Eyüsü erkek koyun etidir. Andan çebiş etidir. Andan buzağı etidir. Yırtıcılar eti ve yaban kuşları eti eski bevâsıra be-gâyet fâide ide. Mi'de fesâdına be-gâyet eyüdür. Gözü kavî ider. İçi yumuşadır. Taze et eyüdür. Bayatların murdar olmuş eti ve katı semizi yimeyeler. Dahi yırtıcı canavarlar yırttığı eti yimeyeler, sayru ider. Ve suda gark olmuşu yimeyeler. Ve geyik etini ve sığır etin ve çakal etin ve toy etin dahi yimeyeler ki, rub' ısıtmasın eyler. Etlerde keklik ve dürrâc ve çil etin yiyeler fâide ide. Mi'deye eyüdür. Tiz hazm olur.

Lihyetü't-teys

Teke sakalıdır. At kuyruğu dirler. Eğer taze yaprağın sahık idüb cerâhate ekseler bitüre. Eğer şarâbla içseler bağırsak çibanların ve mi'de za'afın giderir. Ve içden kan gitmeğe fâide ider. Eğer yaku idüb yaramaz çibanlara ursalar gidere. Eğer yaprağından içseler ishâle ve kan sızmağa ve bağırsak çibanlarına ve kan tükürmeğe fâide ide. Eğer yaku idüb mi'deye ve ciğere ursalar be-gâyet fâide ide.

Lehâmu'z-zeheb [Lihâü'z-zeheb]

Altun otudur.

168-a

Eyüsü oldur ki, rengi gendene gibi ola. Eğer yumuşak döğüb yaramaz cerâhate ekseler fâide ide. Ve diş etlerin muhkem ide. Ve çibandaki artuk etleri yiye.

Lisânü'l-hamel

Sinirli yaprakdır. Eğer yaku idüb yaramaz çibanlara ursalar ve dâü'l-fîle fâide ide. Ve kanı kese. Ve eski çibanlara fâide ide. Eğer tuzla kuduz taladûğuna ve od yanûğuna ursalar fâide ide. Ve çenede olan şişlere ve hanâzîre ve gözde olan nasura ursalar fâide ide. Eğer mercimekle ya çügündürle bişürüb yiseler uçuk tutana ve rabv zahmetine fâide ide. Eğer isfîdâcla karışdırub ısırguya ursalar fâide ide. Eğer göze tamzursalar ağrısına fâide ide. Eğer yaprağın kaynadub suyun içseler ishâle fâide ide ki, ıssıdan ola.

Lıhyetü'l-gûl

Dîv sakalı dirler. Yerden kıl gibi biter çıkar. Budağı ve yaprağı olmaz. Eğer rub' ısıtması olana dütüzseler gidere. Eğer yayan yürüyen kişi bazusuna bağlasa yorulmaya.

Lisânü's-sevr

Sığır dili dirler bir otdur. Eğer şarâbın bişürseler içseler be-gâyet fâide ide. Ve ferah eyleye. Kalbi kavî ide. Eğer mâü'l-aselle bişürüb içseler öksürüğe be-gâyet fâide ide. Eğer yaprağın göyündürseler diş diblerine kosalar muhkem ide. Ve ağızda olan zahmetlere fâide ider. Eğer üç dirhem veya beş dirhem tayf-ı [tîn-i] ermeniyle içseler hafakana fâide ide.

Lisânü'l-asâfir

Kuş dilidir. Ağacının yaprağı bademe benzer. Meşhûrdur. Kasık ağrısına fâide ider. Taşları dağıdır.

168-b

Silsü'l-bevle fâide ider. Cimâ'ı ziyâde ider. Zekeri muhkem kıvâma götürür. Hafakana fâide ider. Bedeli cevizdir.

Lisânü's-sebu'

Yırtıcı dilidir dirler bir otdur. Yaprığı uzun olur. Kenârları destere gibi olur. Yerden iki arşun yukarı olur. Değirmi büyük depesi olur. Çiçeği mor olur. Evvel-i baharda biter. Eğer bişürüb suyun içseler taşları dağıda.

Lisânü'l-kelb

İt dilidir dirler bir otdur. Yaprakları sinirli yaprağına benzer. Uzundur. İki arış olur. Şol azcuk akan sular kenârında olur. Çiçeği gök ve kökü ak olur. Eğer cerâhate ve çibanlara ursalar bitüre. Eğer suyun içseler dalak katılığın gidere.

Lisân

Dildir. Tiz hazm olur. Mu'tedil gıdadır.

Lükk

Meşhûrdur. Semiz kişileri arıkladır. Ve hafakana fâide ider. Ve kuvvetlendirir. İstiskâya ve ciğer ağrılarına fâide ider. Eğer yusalar isti'mâl itseler fâidesi dahi ziyâde ola. Yumasının san'atı budur ki, çöblerin arıdalar. Bir havana koyub zerâvend ve adhır ve kaynamış su dökeler. Sahk idüb süzeler. Saklanan yabana atalar. Ol suyu koyalar. Durunca üzerinden suyunu süzeler. Dibine çökenin gölgede kurudalar. Bir sırça kab içine koyub isti'mâl ideler. Bu mezkûr fâideleri ide. Bedeli üç ülûde iki ülûsü râvenddir. Ve yarı kadar asârûndur. Ve üç ülûde iki ülûsü kadar ak tabaşırdır.

Lencîtas [Lahîtis]

Bir otdur ki, yaprağı uskufenderyûna benzer.

169-a

Eğer cerâhate ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle içseler dalağa fâide ide. Eğer şarâbla içseler sidüğü yürüde.

Levz

Bademdir. Acı badem ağacının kökünü bişürüb yumuşak döğüb çığıda ursalar bitüre. Eğer avretler şâf gibi götürseler hayzı yürüde. Eğer sirkeyle ve gül suyuyla ve yağla karışdırub şerâ zahmetine dürtselele fâide ide. Eğer balla karışdırub yaramaz çıbanlar ve nemle zahmetine ve kuduz it taladuğuna ursalar fâide ide. Eğer yiseler diş ağrısın sâkin ide. Eğer nişastayla ve na'nayla karışdırub yiseler bögrek ağrısına ve öykende olan ıssı şişlere fâide ide. Sidük tutulduğuna fâide ider. Ve taşların dağıda. Ve bağırsakda olan yelleri dağıda. Eğer tilkiye yidürseler öldüre. Eğer süci içmezden önden beş dane badem yiseler esritmeye. Acı badem yiseler içi kabz ide. Tatlu badem ağacı acı badem ağacından za'îfdir. Evet bu dahi ahlâtı latîf ider. Sidüğü yürüdür. Tâze tatlu bademi yiseler mi'de yaşlığın ıslâh ide. Eğer yaşını kabuğuyla yiseler diş diblerin debğ ide. Boğazı yumuşada. Evet mi'dede çok eğlenür. Süddeleri açar. Sidük göyündüğün giderir. Bağırsaklara fâide ide. Öksürüğe fâide ider. Dimağı ziyâde ider kabuğun çıkarub yiseler. Eğer badem yağıyla kör dırnağına kepeklenür ola, dâim ovalar gidere.

Lûbiyâ

Böğrülcedir. Eğer çiğle tazeyken yiseler yaramaz düşler göstere. Evet sidüğü yürüdür. Zükkâmı

169-b

olana zarar ider. Eğer bişürüb yiseler zararı az ola. Ve hardalı ıslâh ider. Göğse ve öykene eyüdü. Eğer bişürüb suyun içseler hayzı ve nifâsı yürüdür. Ve içde ölü oğlanı çıkarır. Ve başa buhar çıkarır. Ve gönül döndürür. Gerekdir ki, sirkeyle ve sezâbla bişürüb yiyeler fâide ide.

Lukâkisâ [Lûkâkansâ]

Bu bir otdur ki, kökü kıllara benzer. Evet gâyet acı olur. Eğer çiğneseler diş ağrısına fâide ide. Eğer bişürüb şarâbla içseler yan ağrısına ve ırku'n-nisâya ve teşennüce fâide ide. Eğer sıkub suyun içseler girü bu fâide ide.

Lûkâs

Altun kamışı dirler. Zîrâ çiçekleri altun rengine benzer. Yaprakları söğüt yaprağına benzer. Sular kenârında olur. Her boğununda bir yaprağı olur. Eğer yaku idüb cerâhate ursalar bitürür. Burun kanın ve her ne yerden kan çıkarsa keser. Eğer yaprağını sıkub suyun içseler göğüsden kan tükürmeğe ve bağırsak çıbanlarına fâide ide. Eğer avretler şâf gibi götürseler eskiden rahimden akan yaşları kese, kan olsun gayrı olsun. Eğer tütsü eyleseler kurt kuş kaça. Ve sıçanları öldüre.

Lîbânûtas [Lîbânûtis]

Günlük ağacı dirler. Zîrâ günlüğe benzer. Sakızları olur. Eğer döğüb yaku idüb mak'ada ve bevâsıra ve ıssı şişlere ursalar fâide ide. Ve yumuşamayan şişleri ve hanâzîri yumuşada. Ve eğer kökünün kurutsalar döğüb balla karışdırub yaramaz çıbanlara ursalar arıda. Eğer süciyle içseler

170-a

iç ağrısına fâide ide. Ve ağulu canavarlar sokduğuna be-gâyet fâide ide. Sidüğü ve hayzı yürüde. Eğer yaşını yaku idüb balgamî şişlere ursalar fâide ide. Eğer kökünü balla karışdırub göze dürt-seler gözü tiz ide. Eğer yemişin büberle ve şarâbla içseler sara'a ve eski göz ağrısına ve yerakana be-gâyet fâide ide. Eğer zeyt yağıyla karışdırub gövdeye dürt-seler teri yürüde. Eğer döğüb külü-cür unuyla ve sirkeyle karışdırub behaka ursalar arıda gidere.

Lîmûniyûn

Kuzu kulağının irisidir. Yapağı çügündür yapağına benzer. İn-cecük sâk olur. Eğer yemişini yumuşak döğüb ayva şarâbıyla iç-seler bağirsak çıbanlarına be-gâyet fâide ide. Ve eski ishâle fâide ide. Ve rahimden kan sızduğuna fâide ide. Eğer şarâbla içseler kan gicidüğüne ve kan tükürmeğe be-gâyet fâide ide.

Limon

Meşhûrdur. Mi'deyi kavî ider. Ve iştilâ getürür. Ağız kokusun eyü eyler. Ekşi geçirmeği ıslâh ider. Kalbi kavî ider. Ve yaramaz hıltları çıkarır. Isıtmalara fâide ide. Mi'denin harâretin def' ide. Boğaza yapışan sülüğü öldüre. Ciğeri ve mi'deyi sovuda. Bu[n] lardan göyünmüş hıltı arıda. Ve daralmağı gidere. Ve kusmağı kese. Ve gönül döndüğün gidere. Sâkin ide. Safrâyı kat' ide. Ve kanın sür'atin kese. Ve baş ağrımazın ve çizginmesin gidere.

170-b

Ve hafakana fâide ide. Eğer iki günde bir ısıtma tutan kişiye dahi fâide ide. Mi'dede ve ciğerde olan yelmeşik balgamı çıkara. Ve humârı def' ide. Ve ağulu canavarlar sokduğuna ve ağular zahmetine fâide ide. Tohumu bir miskâl ya iki miskâl ya iki dirhem kabuğun giderüb şarâbla ya ıssı suyla ya tuzlu suyla içseler ağız kokusun eyü ide. Ve ekşi geçirmeği giderir. Mi'deyi ve hazmı kavî ider. Ve kalb ve ciğeri kavî ider. Bögrek süddelerin açar. Ve sidüğü yürüdür. Sovuk hastalıklara fâide ider. Şarâbı terkîbi şol vechile-dir kim; şekeri döğeler, taş çölmeğe "ya" bir kalaylı tencereye koyalar. Yüz yigirmi dört dirhem şekere dört dirhem taze süt ya yumurda akın karışdıralar. Andan sonra kifâyet idicekce su koyalar. Ne kadar ekşiliği varsa hâcet ise ol kadar koyalar. Andan sonra kıvâma getüreler. Bir sırçalı kaba koyub isti'mâl ideler. Ba'zılar eydür, her yüz yigirmi dirhem şekere kırk dirhem ya kırk sekiz dirhem su katarlar. Kıvâma getüreler. İmdi bu şarâb boğaza ve damağa ve kızılünüğe ve mi'deye yapışan galîz hıtlara ağız ve dil ve dimağ kuruluşun gidere kat' ide. Ve buharı def' ide. Ve humârı sâkin ide. Eğer gargara itseler hunnâka fâide ide. İçi yumuşada. Ve ciğeri arıda. Ve öyken düdüklerin dahi arıda.

171-a

Eğer soğuk suyla ezüb içseler içindeki a'zâyı kuvvetlü ide. Ciğeri ve mi'de[yi] soğuda. Ve alevin gidere. Ve safrâyı kat' ide. Ve kan galebesin sâkin ide. Isıtmalardan olan yürek oynamasına fâide ide. Ve baş ağrısına ve çigzinmesine fâide ide. Ve bir dürlü dahi olur ki, ana şarâb-ı limon dirler. Seferceli dahi dirler. Zirâ ayva suyuyla bile olur. Terkîbi budur ki, yigirmi dört dirhem süt ya yumurda akı çalkadıktan sonra limon suyu otuz dirhem ve ayva suyu altmış dirhem karışdırub kıvâma getüreler. Andan isti'mâl iderler. Mi'deyi ve ciğeri kavî ider. Safrâyı kat' ider. Hazmı kavî ider. Susuzluğu giderir. Isıtmalara fâide ider. Eğer yimekten ön yiseler kabz ide. Yimekten sonra yiseler mi'dede yimek azduğun giderir. Ve tuhme olmağı dahi giderir. Eğer şarâb üzerine içseler humârı def' ide. Bir dürlüsü dahi olur ana şarâb-ı muna'na' dirler. Terkîbi budur ki, yüz yigirmi dirhem şekere dört dirhem taze süt ya yumurda akı katalar. Andan otuz altı dirhem limon suyun ve kırk dirhem na'na suyun katalar. Ya kuru na'nayı beze bağlayub içine bırakub kaynadalar. Kıvâma getüreler. İsti'mâl ideler. Mi'de süslüğüne fâide ider. Ve hazmı kavî ider. Gönül döndüğün ve nefes sıkletin giderir. Safrâ ve balgam kusmağı giderir. Ve yimek azduğun ve ekşi geçirmeğı giderir. Ve kuduz taladığına fâide ider.

171-b

HARFÜ'L-MÎM

Mâhûdâne

Habbü'l-mülûkdür. Bir zirâ' uzunluğunu, yoğunluğu parmak kadar olur. Yanlarında uzun yaprakları olur. Badem yaprağına benzer. Uçlarında kılıflar olur. İçinde üçer dânesi olur. Eğer yedi ya sekiz dâne yutsalar üzerine soğuk su içseler balgam ve safrâyı ishâl ide. Eğer südün içseler girü bu ameli ide. Eğer yaprağı tavukla bişürüb yiseler girü bu ameli ide. Ba'zılar eydür, iki dürlü olur, birisinin yaprağı uvacuk balığa benzer. Uzunluğunca olur. Zirâ eğer tohumundan iki dirhem içseler balgam ve safrâyı ishâl ide. Mafsal ağrısına ve nikrîse ve ırku'n-nisâyâ ve istiskâyâ ve kulunca fâide ide. Evet mi'deye zarar ider. Gerekdir kim, mi'desi kavî kişi içe. Arka ağrısına dahi fâide ider.

Mâhî-i zehr [Mâhî-zehre]

Türkçe balık ağusu dirler. Ve sığır kuyruğu dahi olur sütlügen düdükleri gibi. Evet uzunca olur. Rengi saruya benzer. Eğer budakların taşra olan kabuğundan bir miskâl içseler mafsallar ağrısına ve barmaklar karışduğuna ve nikrîse ve ırku'n-nisâyâ ve yan başı ağrısına be-gâyet fâide ide. Evet şekerle içseler eğer bu otun bir pâresini suya bıraksalar içindeki balıkları öldüre. Kimini sarhoş ide. Evet zarar ider. Gerekdir ki, badem yağına cerb ideler.

Mâzeryûn

Meşhûrdur. Yaprakları zeytûn yaprağına benzer. Budaklarının uzununu birer karış olur. Eğer yaprağın iki kendü kadar

172-a

afsentînle karışdırub ya suyla hablar eyleseler içseler içdeki kurt-
ları öldüre çıkara. Eğer yaprağını döğüb bala karışdırub çibanlara
ekseler bitüre. Eğer ıslâh itmeden içseler gam getüre ve daralda.
Vakit olur ki kusdurur. Islâhı budur ki, nefsinin ve yaprağı üzerin
alalar. İki gün iki gice sarı sirkede koyalar. Evet sirkede iki veya
üç kere ısladalar. Andan sonra ol sirke tatlu suyla iki veya üç kere
ısladalar yuyalar. Gölgede ya güneşde kurudalar. Tatlu badem ya
şırılğan ya benefşe yağıyla cerb ideler. Eğer edviyyeler katmak
isteseler turpa ve eftimûna ve sarı helile ya kızıl güle ve buyan
balı ve yalama tuzu ve kemnûn katub isti'mâl ideler fâide ide.
Sevdâvî zahmeleri ishâl itmekle çıkara. Eğer sarı su ishâl etmek
dilesen sirkede yaturub mezkûr ameli itdükden sonra gök süsen
köküyle ve bakır burudesiyle [bürâdesiyle] ve asârûnla ve mürrle
ve sikencebinle ve kerefis tohumuyla ve balık suyuyla ve sakız-
la karışdırub inebû's-sa'leb suyuyla ve râziyâne suyuyla içüreler.
Sarı suyu ishâl ide. Eğer kavî ve sağ kişilere içürmek isteseler
şerbeti buçuk dirhem ola. Eğer sayru kişilere içürseler dört çekir-
dek içüreler. Sarı su ve safrâ ve balgamı ishâl ide. Eğer sirkede
ısladub dalağa ursalar gidere. Eğer on iki dirhem üç yüz altmış
dirhem suyla içürseler bişürüb yüz yigirmi dirhem kalınca andan
sonra el ursalar üzerine su kodukdan sonra

172-b

on iki dirhem tatlu badem yağını katsalar yağlı kalınca bişürse-
ler ol yağdan beş dirhemden bir dirheme değin içseler mezkûr
fâideleri ide.

Mâmişâ (Mâmîsâ)

Meşhûrdur. Eğer yaprağın döğüb ıssı şişlere ve od yanığuna ursalar fâide ide. Eğer yaprağının suyun arpa unuyla karışdırub ısırguya ursalar fâide ide. Eğer suyun sirkeyle karışdırub alına ve tuluna dürtseler safrâdan olan baş ağrısına fâide ide. Eğer bu suyu gül suyuyla karışdırub oğlancıkların alnına ve beşiklerine dürtseler gözlerine inen yaşı kese. Eğer çiçeğin sıksalar suyunu göze dürtseler gözyaşını gidere. Ve kavî ide. Ağrısına fâide ide. Eğer tohumunu avretler yiseler semirde. Ve nikrîse be-gâyet fâide ide.

Mâş

Mürdümükdür. Safrâyı sâkin ider. Cimâ'ı za'if ider. Eğer kabın giderüb bişürüb yaku idüb süst olan a'zâya dürtseler be-gâyet fâide ide. Ağrısın sâkin ide. Eğer ıssı mizaclu kişiler yiseler harâretlerin def' ide. Eğer kabuğuyla bişürüb ol suyu dökseler dahi kuzukulağı olu[r] otlâ bişürüb nar ve sumak suyun ve tatlu badem yağın katub yiseler içi kabz ide. Ve harâreti sâkin ide. Eğer sovak mizaclu kişiler yiseler ya hardalla ve eğer bişürüb suyun içseler içi yumuşada. Eğer sirkeyle çıbanlu uyuza dürtseler be-gâyet fâide ide.

Mâs

Dört dürlü olur. Biri Hindî olur, ak olur, bakla kadar. İkincisi nûşâdır gibi rengi olur. Üçüncüsü demür rengi gibi olur. Dördüncüsü Kıbrısîdir.

173-a

“Gümüş” rengi gibi olur. Bu cümlesinin hâssiyeti oldur ki, cemî‘ taşları dağıdır keser. İllâ kurşun değil, belki kurşun bunu keser. Helâk ider. Dahi buna od ve demür kâr itmez. Eğer bu taşdan bir pâre ağızda tutsalar dişleri pâre pâre ide.

Mâü'l-bahr

Deniz suyudur. Issıdır ve tizdir. Mi'deye yaramazdır. İçi ishâl ider. Balgam çıkarır. Eğer gövdeye dürtseleler kızdırır. Olan balgamı tahlîl ider. Eğer sinirden zahmeti olsa ve soğuktan yarılan yerlere ve çiban olmadan dökseler gidere fâide ide. Eğer hukne itseler içi kızdırır. Ve iç ağrısına fâide ide. Eğer yaku idüb deri altında irinlenen kanlara ursalar dağıda. Eğer yaku idüb ağulu canavarlar sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer bir nice gün deniz suyuyla gusl itseler gövdede olan eski zahmetlere be-gâyet fâide ide. Eğer buharından istiskâ olan ve başı ağrıyan ve kulağı geç işiden kişiler istihkân itseler fâide ide. Eğer has tatlu suya karışmadık deniz suyun içseler içi ishâl ide. Evet üzerine tavuk şorbasın içeler. Hekîm eydür, suların eyüsü pınarlar suyudur direr. Ammâ her pınar suyu değil, belki şol balçığı ve yeri ıssı olandır. Taşlı pınardan yeğdir. Her biri ıssı olan değil ve gün doğusuna ve yele karşı aka. Zîrâ poyrazdan ve gün batusundan akan ve kıbleden yana akan su yaramazdır. Suların eyüsü yağmur suyudur. Husûsâ ki yay faslında yıldırımlı bulutlardan ola. Ve yelli bulutlardan ola[n] yaramazdır. Zîrâ avaza ve göğse zarar ider. Kar ve dolu suyu yaramazdır. Dahi durur

173-b

sular yaramazdır. İçmemek gerek. Dalak ve istiskâ eyler. Ve cinnet ve bevâsır ve verem ider. Ve bağırsakda çibanlar eyler. Ma'denî sular ki, ana açma suyu dirler. Yaramazdır. Evet demür ma'denine uğrayan içi kavî ider. Mi'de süstlüğünü giderir. Cimâ' ziyâde ider. Buz suyu sinirler ağrısına ve veremlere yaramazdır. Evet iştiâ getürür. Mi'deyi muhkem ide. Ve soğuk su göze ve öykene ve çibanlara yaramazdır. Süddesi olan ve sinirlerinde zahmeti olan kişiye yaramazdır. Evet ıssı mizaclu kişilerin kuvvet-i hâzimesin ve câzibesin ve dâfi'asın ve mâsikesin kavî ider. Evet cimâ'a yaramazdır. İçi kabz ider. Ve menînin hareketin sâkin ider. Kaynar su hazmı sâkin ider. Susuzluğu sâkin itmez. İstiskâ olana yaramazdır. Ilıcak su gönlü döndürür. Eğer acıla içseler mi'deyi yürüdür. Ve içi yumuşadır. Evet çok içmek mi'deye zarar ider. Ve katı ıssı içmek vakt olur ki, kulunc hall ider. Yelleri dağıdır. Uçuk tutana ve mâlihulyâya ve soğuk baş ağrısına ve göz ağrısına ve boğazda zahmeti olana ve kulak ardında şişi ve nüzlesi olana ve göğsünde zahmeti olana fâide ider. Ve hayzı yürüdür. Ve ağrıları sâkin ider. Ve tuzlu su bedende olan zahmeti giderir. İçseler gıcık ve uyuz eyler. Bulanık su kavukda taş eyler. Ve süddeler eyler. Gerekdir ki, üzerine yağlı nesneler ve helvâ yiyeler. Evet ishâl olan kişiye fâide ider. Yağmur suyu be-gâyet eyüdür. Tiz hazm olur. Sidüğü yürüdür. Ciğere ve dalağa ve öykene ve bögreğe ve sinire fâide ider. Evet hazm geç olana fâide ider.

174-a

Ve çok terleyen kişi içse ve yuvulunsa fâide ider. Ve döşeğe işeyene ve tuhme olana ve müşhil otdan ifrâtla ishâl olana be-gâyet fâide ide. Ve burnundan ve gayrı cerâhatden kanı akana ve sarp şarâb içmekden içinde alev olduğuna ve ağrı hastalığına fâide ide. Ve diş dibini ve siniri muhkem ide. Uyuza ve ıncırığa ve ağız kokusuna ve ter kokusuna fâide ider, içseler ve yunsalar. Eğer az-cuk şarâba katub içseler gövdedeki ter kokusun gidere. Eğer so-vuk suyu içseler mi'deyi kavî ide. Ve iştiâ getüre. Evet gerekdir ki, acıla içmeyeler. Dahi so-vuk suyu mi'desi ve bedeni za'îf olan ve aruk hastalıktan durugelen ve dalağı ve yerakanı ve istiskâsı ve bevâsırı olan içmeye. Tatlu su bedeni kavî ider. Ve şol sular ki, dağlar ve taşlar üzerinden akar, içmeyeler. Rabv ve dıyku'n-nefes eyler. Isıcak su gövdeyi eyü ider. İçdeki veremleri bişürür. İçseler ve hukne itseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ider. Ve giciğe fâide ider. Gövdede olan so-vukluğu giderir. Kibrît suyu bedeni arıdır. Ve demregüye ve behaka ve deri soyulduğuna ve beneklere ve eski çıbanlara ve ciğere ve rahme ve iç ağrısına ve diz ağrısına fâide ider. Ve yırtıcılar ve yılan sokduğuna fâide ider. Ve sinirleri yumuşadır. Ve içi kızdırır. Mi'deyi za'îf ider. Gözü kardır. Ve başı ağrıdır. Ve ciğeri kızdırır. Kanı azmağa kâbil ider. Evet yelleri dağıdır.

Mâü'l-cübn

Süt çöreğidir. Eğer südü

174-b

bir yeni taş çölmeğe koysalar incir ağacının taze budağıyla karıştırsalar iki üç kere kaynadalar. Sonra her doksan dirhemine on sekiz dirhem sikencebin koyalar. Kapayakoyalar. Oddan indüreler. Ta kim peynirinden su ayrıla. Evet gerekdir ki, bir süngeri soğuk suya baturalar. Çölmeğin kenârına süreler. Ta ki taşmaya. Her vakitte doksan dirhem içüreler. İç iştâl ide. Mâlihulyâyâ ve uçğa ve çıbanlara ve uyuza ve dâü'l-file ve gövdede olan baş barta fâide ide. Evet gerekdir ki, üç yüz doksan dirhem mikdârı içeler. Evet doksanar dirhem içeler. İki doksanın arasında yürüyeler. İç arıda. Azmış yaramaz hıltları çıkara. Ve yüzdeki çığıdı gidere. Ve göz şişlerine fâide ide. Eğer bişürseler azcuk tuz ya deniz suyun katub içseler cimâ'ı kavî ide. Ve kavuk çıbanlarına fâide ide. İstiskâyâ ve eski ısıtmaya ve göze ve kapağa inen maddelere ve çığıda ve şakika zahmetine ve eski yaramaz çıbanlara fâide ide.

Mâü'ş-şa'ir

Arpa suyudur. Artuk hıltları koparır. Ve sidüğü yürüdür. Ve buğday suyu râziyâne suyuyla ve tohumuyla bişürüb içseler südü ve sidüğü yürüdür. Arpa suyu cilâ ider. Mi'deye yaramazdır. Yel eyler. Balgam şişlerin bişürür. Isıtmaya fâide ider. Ve safrâvî kişilere fâide ider. Ve soğuk ısıtması olan kişiye kerefis ve râziyâne köküyle ve tohumuyla ve gendeneyle bişürüb yidüreler. Fâide ider. Eğer arpa ırmak yengeciyle

175-a

ve buyan köküyle bişürüb yidürseler öksürüğe ve gözden akan kana fâide ider.

Mâü'l-verd

Gül suyudur. Dimağı kavî ider. Ve ıssı baş ağrısının sâkin ider. Ve mi'deyi ve kalbi kavî ider. Hafakanı giderir. Nefesi ferah eyler. Hasâdı [Hisleri] kavî ider. Dürtseler içseler kurutsalar emîn olalar. Eğer mazmaza itseler diş dibin muhkem ide. Eğer göze dürtseler ıssıdan olan ağrısına fâide ide. Eğer içseler uğunmağı giderir. Ve kan tükürmeğe fâide ide. Eğer başa dökseler humârı def' ide.

Mâü'l-hıyâr

Şenhıyar suyudur. Eğer tatlu hıyar suyun içseler safrâyı ishâl ide. Mi'deyi ve bağırsağı ve göğsü yumuşadır. Evet gerekdir kim, dirhemine on dirhem şeker katub içseler ısıtmalardan emîn ola. Alevi susuzluğu sâkin ider. Ve içi ishâl ider.

Mâü'l-cümme

Bir kara sudur. Hamme [Cümme] adlı balık içinde öd gibi olur. Eğer iki çekirdeğin ya dahi artuğun yüksek yerden düşüb kolu ve ayağı ve gayrı bedeni sınan kişiye içürseler fi'l-hâl bitüre.

Mâü'r-rumâd [Mâü'r-ramâd]

Kül suyudur. Yaramaz çibanlara fâide ide. Eğer yusalar ve ıssı [eski] etlerin bitürür. Eğer hukne itseler bağırsakda olan çibanlara ve eskiden akan yaşlara fâide ider. Cerâhati bitürür. Eğer on sekiz dirhem azcuk suyla ve zeytle içseler içde kan donduğun gidere. Ve yüksek yerden düşene be-gâyet fâide ide. Eğer içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

175-b

[Mâ-i nûn]

Balık suyudur. Eğer hukne itseler yan başı ağrısına fâide ider. Ve ırku'n-nisâya fâide ide. Ve bağırsak çıbanına dahi fâide ide.

Mâü'l-asel

Mâü'l-aseldir. Evet terkîbi budur ki, yüz dirhem bala iki “yüz” dirhem su koyub bişüreler. Üç ülüde bir ülüsü kalınca içseler beden za'afına ve öykenden olan ıssı şişe ve öksürüğe fâide ider. Eğer kuttâl otlar içen kişi zeytle karışdırub içüreler fâide ide.

Mağiz [Mâ'iz]

Keçidir. Eti ıssı gövdelere fâide ide. Ve tiz hastalıklara ve ısıtmalara fâide ider. Issı günlerde yimeyeler. Sovuk mizaclular soğanla ve zeytle ve nohud ile ve şalgamla ve havuçla kavurma idüb yiyeleler. Üzerine hurma ve badem ve şeker ve Hindistan kozun yiyeleler. Oğlak eti mu'tedildir. Yaşlıkda ve kurulukda keçinin içi yağı kâbizdir. Eğer keçinin içi yağıyla un bulamacın idüb yiseler bağırsak çıbanlarına fâide “ide”. Eğer teke içi yağıyla ve geyik yağıyla karışdırub nikrîse ursalar fâide ide. Eğer nişastadan ve pirinç unundan bulamaç eyleseler keçinin içi yağın katub içseler ishâle fâide ide. Ve iç ağrısına fâide ide. Eğer bokunu arpa unuyla ve sirkeyle karışdırub katı şişlere ursalar fâide ide. Ve dalak şişine dahi fâide ide. Eğer göyündürseler dahi latîf olur. Eğer çıbanlara ve uyuza ve gövde alevlendüğüne ursalar fâide ide. Eğer yaku idüb kulak ardında olan şişlere ursalar fâide ide. Eğer göyünmüşünden şarâbla içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

176-a

Ve yerakana ve avretlerden kan sızduğuna fâide ide. Eğer ba'zı şerbetlerle içseler husûsâ ki dağ keçisidir, hayzı yürüdür. Ve iç-deki oğlanı çıkarır. Eğer kurusun yumuşak döğüb günlükle karışdırub yüncügezle avretler önünden götürse rahimlerinden akan kanı kese. Eğer göyündürseler sirkeyle ya şarâbla ya sikencebinle karışdırub dâû's-sa'lebe dürtseler gidere. Eğer ırku'n-nisâya bununla döğün ursalar fâide ide. Döğülenin sûreti budur kim, bir pâre yünü zeytde ısladalar. Baş parmağıyla bilük aralığından ki çukurca yere kosalar bir pâre keçi kığını köz gibi ideler. Üzerine koyalar yayınca dura. Şol kadar dura ki, karıca ortasından yan başına geçe. Eğer sahk idüb balla karışdırub mafsallar ağrısına ve nikrîse fâide ide. Eğer şarâbla sahk idüb ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer şarâbla bişürseler ban gibi olunca katı şişlere ursalar yumuşada. Eğer oğlak sidüğüyle bişürüb karına ursalar yelmeşik balgamdan ve yellerden olan kuluncu gidere. Ve saru su ishâl ide. Eğer keçi toynağı göyündürseler sirkeyle karışdırub dâû's-sa'lebe ursalar kıl bitüre. Eğer beraberî tuzla karışdırub dişlere kosalar saruluğu gidere. Eğer sirkeyle karışdırub gövdedeki mıhlara ursalar gidere. Eğer toynağını evde dütüzseler yılanlar kaçalar. Eğer teke toynağın göyündürüb sahk itseler yaramaz çibanlara dürtseler gidere. Eğer yaban keçisinin

176-b

ödün göze sürme itseler perdesini gidere. Teke ödü dahi bu fâideyi ider. Gözde olan etleri kopara. Eğer dâü'l-fîle dürtseles gidere. Eğer dağ keçisinin yağın içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer gözü buharına tutsalar perdesin gidere. Eğer ciğeri kebâb üzerine zencebil ve dâr-ı fülful saçub bişdükdən sonra ol zencebil karışan sucuğazla cem' idüb göze sürme itseler perdesine fâide ide. Eğer keçi bögreğin ak behaka dürtseles gidere.

Mihleb [Mahleb]

Azerbaycan'dır. Ol iklimden gelür. Üç dürlü olur. Ak olur. Kara olur. Yeşil olur. Uvacuk dânelerdir. Eyüsü akdır. Yaramazdır. İsti'mâl olunan dahi üçüdü. Kabuğu dükelüdü. Eğer mâu'l-aselle içseler içdeki kurdu ve namâzbûru çıkara. Nikrîse ve arka ağrısına ve mafsallar ağrısına fâide ide. Kavukdaki ve bögrekdeki taşları dağıda. Kulunca fâide ide. Bögrek süddelerin açar. Kavî ider. Eğer doğüb çığıda dürtseles fâide ide.

Muhallisa (Muhallasa)

Türkçe Hüdhüd başı dirler. Yaprığı kerefis yaprağına benzer. Ve çiçekleri akreb gibi. Eğer yılan ve akreb sokduğuna fâide ider. Bir dürlüsü dahi olur. Babadyaya benzer. Bunun dahi ameli bunun gibidir.

[Muhh]

İlikdir. Katıları yumuşadır. Kîçi geyik iliği gâyet kuvvetlidir. Andan aşağı buzağı iliğidir. Andan aşağı keçi iliğidir. Andan aşağı koyun iliğidir. Eyüsü yay faslının âhirinde olandır. Cemî' ilikleri yumuşadır. Tahlîl ider.

177-a

Eğer çibanlara ursalar etlerin bitüre. Eğer gövdeye dürtsele kiçi geyik iliğin ağulu canavarlar kaçs.

Midâd

Mürekkebdır. Jengârlar mürekkebin kayrûtle karışdırub od yanuğuna ursalar bitüre. Evet balıklar mürekkebin köknar ağacı isinden düzseler gâyet eyü ola. Terkîbi budur, on iki dirhem hâs sumağı yumuşak döğeler. Otuz altı dirhem ise katarlar. Mazu suyuyla iki gün sahk ideler. Andan süzeler, yazalar.

Merzencûş

Meşhûrdur. Yere düşeni biter. Çok budakları olur. Üzeri tülûce ve eyü kokusu olur. Ba'zılar yarpuzun bir nev'idir dirler. Eğer kaynadub suyun içseler istiskâya ve sidük tutulduğuna fâide ide. Eğer yaprağının kurusun alsalar bala karışdırub göz altında olan irinlere ve kana ursalar fâide ide. Eğer avretler şâf gibi götürseler hayız kanın yürüde. Eğer sirkeyle karışdırub akreb sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer kayrûtle karışdırub balgam[î] şişlere ursalar fâide ide. Eğer gözde olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer nüzle otlarına katsalar alına ursalar nüzleleri gidere. Eğer kızıl üzümü etiyle döğüb haya şişine ursalar fâide ide. Eğer ıssı olsa sirkeyle karışdırub uralar. Eğer suyunu azcuk balla karışdırub buruna tamzursalar dimağı arıda. Sovuk hıltları gidere kızdırı. Başda olan süddeleri açs. Balgamı gidere. Zükkâma fâide ide. Eğer göz otlarına karışdırub göze inen suya isti'mâl itseler fâide ide.

Mürrân

Ba'zılar eydür, kızılçık ağacına benzer bir ağaçdır. Ba'zılar hemân kızılçık

177-b

ağacıdır dir. Eğer yaprağını döğseler sıkub suyun içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer kabuğun göyündürüb suyla karışdırub çibanlu uyuza dürtsele gidere. Eğer kabuğunun tozun içseler helâk ide.

Mürr

Meşhûrdur. Eğer cerâhate ekseler ağzın aç. Eğer bakla kadar içseler eski öksürüğe ve dıyku'n-nefese ve yan ve göğüs ağrısına ve ishâle ve bağırsak çibanlarına fâide ide. Eğer bakla kadarın ısıtma tutmazdan evvel iki sâat büberle içseler sâkin ide. Eğer dil altında koyub suyun yutsalar öyken düdüğünün irinin yumuşada. Ve avazı aç. Ve kurtları öldüre. Ve ağız kokusun eyü ide, sakız gibi çiğneseler. Eğer şâbla karışdırub koltuğa dürtsele kokusun gidere. Eğer süciyle karışdırub ağza mazmaza itseler diş diblerin muhkem ide. Eğer başda olan çibanlara ekseler bitüre. Eğer sade içindeki kurtcuğazı acıla karışdırub eti gitmiş sünüklere ursalar et bitüre. Ve koltuklara dürtsele fâide ide. Eğer afyonla ve kunduz hayasıyla ve mâmişâyyla karışdırub kulağa tamzursalar fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub demregüye dürtsele fâide ide. Eğer ıssı göz zahmetlerine sürme itseler gözde olan çibanlara ve aklığına ve kızardığına ve kapak irinine fâide ide. Eğer mürrü zeytle karışdırub bir kişi sağ ayağının baş parmağına tutsa mâdem ki ayağındadır cimâ' ide, hiç süst olmaya. Eğer sirkeyle sahk idüb başa dürtsele sebebi bilinmez baş ağrısına ve tulunlara fâide ide. Eğer gelincik çiçeği suyulla

178-a

ezseler ya böğürtlen yaprağı suyuyla gözde olan ağa dürtseler gidere. Eğer za'ferânla kaynamış suda ezseler göze sürme itseler irinin gidere. Eğer turp suyuyla hall itseler göz altında irinli kanı gidere. Eğer birkaç gün behaka dürtseler fâide ide. Eğer turunç suyuyla ezüb gövdede olan kavlayan yerlere dürtseler gidere. Eğer sirkeyle ve gül yağıyla karışdırub çıbanlu uyuza ve giciğe dürtseler gidere. Eğer gül suyuyla ezüb gövdedeki şişlere ursalar ve başda ve yüzde olan şişlere ursalar fâide ide. Eğer yarpuz suyuyla ezseler her gün kış gününde başa dürtseler nezlelere fâide ide. Eğer her gün şâbla ezseler ve mazmaza itseler ırganan dişleri berk ide. İçseler göğüs irinin giderir. Eğer ağızda tutsalar ya içseler iç ağrılarına fâide ide. Ve yelleri dağıdır. Ve sidüğü yürüdür. Ve kavuk çıbanlarına ve bağırsak zahmetlerine fâide ide.

Miryâfilûzer [Miryâfilûn]

Bin yapraklı olur bir otdur ki, yaprakları râziyâne yaprağına benzer. Yere düşeni biter. Eğer kurusun veya yaşın sirkeyle karışdırub hûre zahmetlerine ursalar fâide ide. Eğer suyla ve tuzla yapışdırub cerâhate ursalar bitüre. Bir dürlüsü dahi olur. Şam'dan gelür. Tuffâh köküne benzer. Eğer yumuşak döğüb bir dirhem alsalar taze süt içinde ıslatsalar ya hoşâb suyuna ıslatsalar gice erteye dek dursa sabâh acıla içseler öyleye dek yimek yi[me]yeler. Ol kişi ağı zararın def' ide emîn ola.

Murtuvân [Mertûlesit]

Bir ağaçdır.

178-b

Uzunu âdem boyu kadar olur. Yaprakları saç bölüğüne benzer. Ba'zı ba'zına karışmıştır. Eğer yaku idüb ağulu canavarlar sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer yaprağın ve kabuğun göyündürüb hamâmda üç kere uyuza dürtsele gidere. Eğer yaprağın sıksalar suyundan yigirmi dört dirhem içseler iki günden sonra öldüre. Buna Türkçe belesân fiddünü dirler. Zîrâ yaprağından birin bir yere dökseler belesan ağacı bite.

Mürrâr

Bir otdur ki, yere düşeni biter. Karaya mâil olur. Ortasından bir ağaç biter. Saruca çiçeği olur. Depesinde dikenleri olur. Boğa dikeninin bir nev'idir. Ba'zılar deve semizliği dirler. Zîrâ ki deve bundan yeğrek semirdir nesne yoktur. Dikenleri ak olur. Eğer bu otu yiseler ciğer süddelerin açar. Kan harâretin sâkin idüb sâfi ide. Ve ısıtmalara fâide ide. Ve yan başı ağrısına ve uyuza ve giciğe ve öyken çıbanına fâide ide. Eğer suyun içseler ıssı göz ağrısına fâide ide eğer yaku idüb dürtsele.

Merâ [Mürri]

Tuzlu balıktan ve tuzlu etden düzerler. Tuz gibi olur. Eğer hukne itseler bağırsak çıbanına ve yan başı ağrısına fâide ide. Eğer kuduz it taladığı yere ursalar fâide ide. Eğer acıla azcuk içseler kurtları ve yılanları öldüre çıkara. Eğer göze sürme itseler gözde çıkan çiçeği arıda.

Mertîs

Lâciverd rengine benzer bir taştır. Eğer sahk itseler üç arpa ağrının içseler soğuk suyla kalb ağrısına fâide ide.

Merkasîsâ [Merkaşîsâ, Merkaşîşâ]

Türkçe Rûşenâyî dirler bir taştır ki, andan bakır çıkarırlar.

179-a

Eğer göyündürseler göyündürmesi şol vechile olur ki, bir pâresini bala baturalar. Oda koyalar. Kızınca dura. Çıkaralar. Yine bala baturalar. Yine koyalar. Bir nice kere böyle ideler. İçi ve taşı göyününce andan isti'mâl ideler. Vakt olur kim, muhkem yuyalar. Dahı göze sürme ideler. Gözdeki perdeyi giderir. Ve katı şişle-ri bişürür. Eğer çam sakızıyla bişürüb karışdırsalar katı şişlere ursalar yumuşada. Eğer çıbanlara ursalar artuk etlerin giderüb taze et bitüre. Eğer tûtiyâ itseler gözde olan irini ve saru suyu gidere. Gözü kavî ide. Eğer sirkeyle karışdırub çığıda ve yüzde olan eserlere ursalar gidere.

Mermer

Meşhûrdur. Eğer göyündürüb yalama tuzuyla sahk idüb diş diblerine dürtseler be-gâyet fâide ide. Eğer sahk idüb od yanuğuna ursalar fâide ide.

Merâre

Öde dirler. Sığın geyiğinin ödü göz kararduğuna fâide ider. Ve gözü tiz eyler. Ve inen suya fâide ider. Eğer râziyâne suyuyla ezüb göze sürme itseler gözü tiz ide. Eğer sığır ödün bevâsıra ursalar ağzın aç. Eğer deniz balığının ödün göze sürme itseler gözü tiz ide. Ve akan ve inen suyuna fâide ider. Eğer deniz kablubağasının ve anduk kurdunun ve keklik ve tavuk ve tavşancıl ve yaban keçisinin ödün dahi göze sürme itseler mezkûr fâideleri ide. Eğer sığır ya koyun ya teke ta donuz ya ayı ödün yüncüğezele mak'adda olan zahmetlere ursalar fâide ide. Ve şâf gibi götürseler ishâl ide. Kabzı gidere. Eğer kirpi ödün mumla

179-b

karışdırub içinde oğlan ölen avrete içürseler fi'l-hâl çıkara. Eğer kirpi ödün göze sürme itseler gözün aklığın giderir.

Mirs [Mizr]

Bozadır. Baş ağrıdır. Sinire zarar ider. Yaramaz hıltlar ider. Arpa-dan ve buğdaydan ve darıdan olan be-gâyet sarhoş ider. Göbül dönderür ve kusdurur. Ve çok yel eyler. İlacı budur kim, içüb kus-salar mi'de irinin gidere.

Misk

Meşhûrdur. Kalbi kavî ve bahadır ider. Korkuyu giderir. Eğer ma'cûna katub yiseler girü bu fâideyi ide. Eğer ezüb a'zâya dürt-seler çok cimâ' itdüre. Eğer azcuk zanbak yağıyla zeker depesi-ne dürtsele çok cimâ' itdüre. Ve menî siz [tiz] getüre. Ağızda tutmayalar ki, ağız kokusun yaramaz ider. Kokulasalar dimağda olan soğuk zahmetlere fâide ider. Eğer yarım mercimek kadar misk beraberî za'ferânla ezüb buruna tamzursalar soğukdan olan baş ağrısına fâide ide. Ve dimağı kavî ide. Eğer göz otlarına karışdı-rub isti'mâl itseler gözü kavî ide. Eğer kokulasalar pîrlere ve yaş mizaclu kişilere fâide ide. Ve gözde olan yelleri giderir. İçi kabz ider. Ve beniz saruluğun giderir. Ve ağular zararın def' ider. Ve hafakana fâide ider. Ve yaramaz fikirleri giderir, ferah ider.

Misennü'l-mâ

Su bileğisidir. Eğer demüre sürseler üzilenen dâü's-sa'lebe dürt-seler kıl bitüre. Eğer kız oğlan emceğine dürtsele büyötmeye. Eğer sirkeyle ezüb içsele dalağa ve sara'a fâide ider. Eğer sahk idüb od yanuğuna ursalar fâide ide.

180-a

Mescûniyâ [Meshukûniyâ]

Sırça suyudur. Gözden aklıgı giderir. Ve yaşlığın kurudur. Giciğe fâide ide, hamâmda dürtseleler.

Mişmiş

Zerdâlüdür. Safrâyı ishâl ider. Galîz hılt eyler. Eğer yaşını yiseler ağız kokusun giderir. Ve mi'deyi sovudur. Ekşi geçirdir. Ve yel eyler. Gerekidir ki, üzerine sarp şarâb ve kemnûn cevârişin yiyeler. Ve günlük yiyeler. Ta ki zararı az ola. Etin yiseler ısıtma eyler. Suyun içseler ısıtmaya fâide ider.

Mastaki

Meşhûrdur. Kan tükürmeğe ve öksürüğe fâide ide. Ve yelleri dağdır. Çiğneseler ağız kokusun eyü eyler. Ve diş diblerin muhkem ide. Ve mi'deyi ve ciğeri kızdırır. Ve dimağa inen balgamı indürür. Ve iştiâ getürür. Ve benzi gökçek ider. Eğer suyla içseler fâidesi az ola. Evet sovak suyla içseler mi'dede olan yaşlığı giderir. Ve baş ağrıdır. Eğer sakızı sahk idüb balla karışdırub lu'ûk itseler sovakdan olan mi'de ağrısına fâide ide. Eğer yakulara katub karına ursalar bağırsaklara fâide ide. Eğer yumuşak döğüb iki ol kadar şeker karışdırub yiseler içi yumuşada.

Mas'

Muşmuladır. Safrâyı giderir. Evet mi'deye yaramazdır. İçi kabz ider. Eğer çok yiseler kulunç eyler. Eğer zeytûna karışdırub yiseler zararı az ola.

Mast [Masl]

Ekşi süttür. Mi'deyi sovudur. Ve safrâyı kat' ider. Ve harâreti sâkin ider. Evet yel eyler. Gerekidir ki, üzerine cevârişler yiyeler. Ve ıssı otlar yiyeler. Eğer yoğurda katub yiseler zararı az ola. Ekşi süt mi'deye yaramazdır.

180-b

Ve sevdâsı olana dahi yaramazdır. Ve eğer semiz etle bişürüb yiseler zararı def' ide.

Magre

Meşhûrdur. Eyüsü oldur kim, ciğer renkli ola. İçinde taşı olmaya. Eğer rafadan yumurdayla içseler ya hukne itseler içi kabz ide. Ciğer ağrısına ve od yanığuna fâide ide. Eğer kesân hamel suyuyla hall idüb ifrâtla hayız kanı akduğunu kese. Ve bağırsak çıbanlarına ve bağırsaktan akan kana fâide ide.

Mıknatıs

Meşhûrdur. Eğer bir buçuk dirhemin mâû'l-karâtînle içseler galîz hıltları ishâl ide. Eğer yumuşak döğseler ağulu demürden olan cerâhate ekseler fâide ide.

Mukl

Meşhûrdur. Kızdırıcıdır ve yumuşadıcıdır. Eğer oruç tutan kişinin tükürüğüyle boğazda olan şişlere dürtseler yumuşada. Eğer avretler şâf gibi götürseler ya tütsü eylese rahmi arıda. Ve ağzın açsın. İçindeki oğlanın çıkarsın. Eğer içseler taşları dağıdsın. Sidüğü yürüde. Eski öksürüğe ve ağulu canavarlar sokduğuna ve böğür ağrısına ve yellere fâide ide. Eğer iki miskâl mâû'l-aselle içseler tâ'ûna fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub başda olan çıbanlara dürtseler giderir fâide ider.

Milh

Tuzdur. Kâbızdır. Cilâ idicidir. Ve arıdıcıdır. Eğer çıbanlara ekseler bitüre. Artuk etlerin giderir. Ve uyuz otlarına karışdırub ursalar fâide ide. Eğer zeytle karışdırub gövdeye dürtseler gövde süstlüğün giderir fâide ider.

181-a

Eğer zeytle ve sirkeyle karışdırub giciyûk olan kişinin gövdesine dürtmeler terleyince dursa giderir. Ve çıbanlu uyuza ve cüzzâma ve demregüye bu vechile dürtmeler girü bu fâideyi ide. Eğer balla karışdırub çıban ve arı sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer buzağı-nın içi yağıyla karışdırub yüzde ve başda olan uçuk çıbana ursalar fâide ide. Eğer balla ve unla karışdırub sinir bozulduğuna ursalar fâide ide. Eğer nikrise ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub kulak ağrısına tamzursalar fâide ide. Eğer soğuk yimeklere katub yiseler burûdetin gidere. Kara tuz balgam ve safrâyı ishâl ider. Yalama tuz sevdâyı ishâl ider. Hind tuzu saru su ishâl ider. Ve yelleri dağıdır. Ve içi yumuşadır. Kalbi kavî ider. Ve ağrısına fâide ider. Ta'âm iştiâsın götürür. Cümle tuhmeyi giderir. Ve beniz saruluğun giderir. Eğer sirkeyle ezüb mazmaza itseler diş dible-rinden akan kanı kese. Dişi çıkdıktan sonra yerine kosalar kan çıkmaya. Eğer kızdırub ağızda tutsalar diş ağrısın sâkin ide.

Mülûhiyâ

Ebegümeccinin bir nev'idir. İç i yumuşadır. Öksürüğe fâide ide. Ve göğsü yaş eyler. Eğer iki dirhem içseler ishâli kavî ide. Evet gâyetde acıdır.

Mültât (Mültâh)

Dîv dudağı dirler. Yüksek yerlerde ve yüksek dağlarda biter. Kış-nic yaprağı gibi yaprağı olur. Çiçeği ve yemişi olmaz. Eğer otuz altı dirhem içseler kuduz taladduğuna fâide ider.

181-b

Mehâ

Sırçanın bir nev'idir. Ma'deni denizlerde olur. Ak ak taşlar olur. Eğer içseler ditremeğe fâide ide. Eğer tuzla ve sirkeyle ve mürrele ve nûşâdırla karışdırub balla ezüb dile dürtseler sıkletin giderir. Eğer avretler boynuna asakosalar âsânlıkla doğura. Eğer sahk idüb suyla karışdırub göze dürtseler aklığın gidere.

Mevz (Muz)

Meşhûrdur. Eğer şekerle yiseler mi'deyi yaş ider. Kuruluğun giderir. Göğsü yumuşadır. Kuru öksürüğe fâide ider. Çok yiseler sıklet getirür. Boğazda ve göğüsde ve öykende ve kavukda olan göyünmeği giderir. Sovuk mizaclu kişiler üzerine mâû'l-asel veya sirkencebîn veya zencebil mürebbâsın yiyeler. İç i yumuşadır. Menîyi ve balgamı ziyâde ider. Çok yiseler südde ider. Evet cimâ'ı tahrîk ider. Safrâyı ziyâde ider.

Mûrkıyâ [Mûrkâ]

Yaban sünbülüdür. Ba'zılar eydür, bu bir otdur ki, yaprağı uvacuk olur. Üç ya dört olur. Bir kökten çıkar. İnce ve uzunca olur. Servi yaprağına benzer. Ak çiçekleri olur. Kızıla mâil olur. Ağrılara ve balgamlara fâide ider. Ve kuluncu açar. Cimâ'ı ziyâde ider.

Mûmiyâ

Meşhûrdur. Baş ağrısına fâide ider. Balgamdan ve sovuksından olan tulun ağrılarına ve fâlice ve lakveye ve baş çizginmesine fâide ider. Bir çekirdeğin merzencûş suyuyla ezüb buruna tamzursalar fâide ider. Eğer dört arpa ağırlı demür diken i suyuyla ezüb içseler ağulara fâide ide. Eğer üç arpa ağırlı içseler kan tükürmeğe

182-a

fâide ide. Ve damdan ve ağaçdan ve atdan düşene ve bereye ve yellere fâide ider. Tiz ıştırmeğe fâide ide.

Milis [Meys]

Yaban büberi ağacıdır. Bu biberden büyük olur. Yemişleri tatlıcak olur. Ve eyü ta'âm olur. Mi'deye eyüdür. İçi kabz ider. Ve rahimden akan yaşları keser. Ve kılı karardır. Ve öksürüğe fâide ide. Mücerrebdir. Husûsâ ki oğlancıklar öksürüğüne. Eğer kökün suyla bişürüb katı şişlere ursalar yumuşada. Eğer yaku idüb haya şişine ki yelden ola, ursalar fâide ide. Evet iki ayağından asakoyalar. Üç güne dek böyle ideler. Mücerrebdir.

Mî'asa [Mî'a]

Kara günlükdür. Kızdırıcıdır. Ve yumuşadıcıdır. Ve öksürüğe ve zükkâma ve nüzlelere ve avaz boğulduğuna fâide ider. İçseler ve şâf gibi götürseler hayzı yürüde. Rahim ağzın aç. Katılığın gidere. Eğer gövdede olan çibanlara ve uyuza dürtseleler gidere.

Meydiyûn

Sığın geyiğidir. Kuyruğuna dirler. Bir otdur ki, gölgeli ve taşlı yerlerde biter. Yaprığı kasni marul yaprağına benzer. Uzunlu üç arış olur. Çok çiçekleri olur. Değirmi rengi olur. Eğer kurutsalar bala katub lu'ûk idüb her sabâh yalasalar rahimden kan sızduğuna fâide ider. Eğer tohumunu şarâbla içseler hayzı yürüde.

HARFÜ'N-NÛN

Nânhâh

Ba'zılar buna Beyler kemnûnu dirler. Kızdırıcıdır. Bedeni alevlendiricidir. Eğer şarâbla içseler sidük tutulduğuna fâide ide. Ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

182-b

Ve hayzı yürüde. Eğer içseler gövdenin rengin saruluğa döndürür. Eğer ziftle ve çam sakızıyla tütsü eyleseler rahmi arıda. Eğer bişürüb suyun içseler kuluncu hall ide. Eğer çekirdeğin yiseler eski ısıtmalara fâide ide.

Nârenc

Meşhûrdur. Yağı kızdırıcıdır. Yelleri dağıdır. Eğer kurutsalar döğüb ıssı suyla içseler iç ağrısına fâide ide. Ve çekirdeğin döğüb hanâzîre ve hunâma ursalar şifâ ola. Ammâ tekrâr ideler.

Nâr-ı müşde [Nâr-ı müşk]

Nâr-ı müşk dirler. Uvacuk nar gibi olur. Ağzı açacak güle benzer. Rengi ak ve kızıl ve saru olur. Horasan'dan gelür. Tahlîl idicidir. Sovuk ciğere ve mi'deye eyüdüdür. Bedeli dört ülüde bir ülüsü zencebildir. Yarı kadar fıstık kabuğudur.

Nâgîst [Nâgîset]

Bir otdur ki, sığın geyik boynuzu gibi biter. İçi dolu uvacuk dâneleri olur. Dadı karanfil dadı gibi olur. Ba'zılar buna yaban narı dirler. Ciğer ve mi'de ağrısına fâide ide. Ve hayzı ve sidüğü yürüdür. Şerbeti buçuk dirhemdir.

Nebîz

Üzümden arpadan ve buğdaydan ve baldan ve hurmadan düzülen şarâbdır. Çok gıda olur. Galîz kan olur. Sevdâlı ve mâlihulyâlî ve dalağı şişen kişiler isti'mâl itmeyeler. Bal katılmışı mi'deyi kavî ider. Ve içi kabz ider. Sidüğü yürüdür. Yelleri dağıdır. Bögreği ve kavuğu kızdırır. Taşları dağıdır. Öykene ve göğse fâide ider. Safrâya ve ıssı mizaclu kişilere tiz zarar ide. Pîrlere ve balgamî kişilere fâide ider. Ve ıssı ciğerli kişilere fâide ider.

183-a

Şol şarâb ki içine acı badem koyulmuş ola. Gâyet katı kızdırır. Kulunç ve bögrekdeki taş ve süddeleri ve dalağında şişi olana fâide ider. Ve göz ağrısıdır. Şekerden olan süci bögreğe ve kavuğa fâide ider. Sidük söyündüğün giderir. Ve tutulduğuna fâide ider. Evet baş ağrısıdır. Mükerrer şekerden olan, göğse ve öykene ve arka ağrısına fâide ider. İncirden olan, göğse ve öykene ve bögreğe ve kavuğa fâide ider. Ve bedeni semirdir. Artuk hıtları giderir. Ve gıcık ve uyuz eyler. Buğdaydan ve arpadan olan ve darudan olan şarâbdan aşağıdır kuvveti. Evet içi yumuşadır. Ve sidüğü yürüdür. Hindistan kozunun şarâbı kızdırır. Sovuk hıtlardan olan arka ve bögrek ağrılarına fâide ider. Bu mezkûr şarâbların güneşde olmuşu katı kızdırır. Alevli gövdelere ve ısıtmalara yaramazdır. Baş ağrısıdır.

Nâr

Oddur. Ev [Od ile] dağlamak yeğdir odile [ot ile] dağlamakdan. Eğer başı dağlasalar sovuksan ve yaşlıksan olan zahmetleri giderir. Eğer tulunları dağlasalar göze inen suya fâide ider. Eğer istiskâsı olana ursalar fâide ide.

Nühâs

Bakırdır. Göyünmüş bakırı sahk idüb çibanlara ekseler bitüre. Eğer göze sürme itseler perdesin gidere. Eğer yaramaz çibanlara ekseler artuk etlerin gidere. Yeni et bitüre. Evet zinhâr bakır kabdan aş yiyüb su içmeye dâim olmayalar. Zîrâ vakt olur ki dâü'l-fil zahmeti ve ciğer ve dalak ağrısı ve fesâd-ı mizac hâsıl olur. Eğer tütüyâyı bakır tahta üzerinde sahk idüb

183-b

gözde olan uyuza kahl itseler fâide ide. Yaşlıgın gidere tiz ide.

Nuhâle

Kepekdir. Eğer buğday kepeğin sirkeyle bişürüb ısıcak ideler, çıbanlu uyuza uralar gidere. Eğer şarâbla bişürüb yaku idüb emcek şişlerine be-gâyet fâide ider. Südde yağlanduğun gidere. Eğer ef'â sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer suyun içseler göğüs irinine ve öksürüğe fâide ide. Kağırub tükürmeği âsân ider. Eğer turp suyuyla bişürüb akreb sokduğu yere ursalar fâide ide. Eğer sirkede ısladub ısırguya ursalar fâide ide.

Nergis (Nercis)

Ak nergis kim, soğanı olur. Yaprığı gendeneye benzer. Evet ince ve uvacuk olur. Evet birer karış uzunlu olur. Yaprığı olmaz. İçi kovuk olur. Üzerinde ak çiçekleri olur. Sarucaları olur. Bir dürlü dahi gökçe olur, ak olur, değirmi olur. Yemişleri karaca olur. Eğer kökün bişürüb yiseler ya şarâbla içseler kUSDura. Eğer balla karışdırub od yanıuğuna ursalar fâide ide. Eğer yaku idüb cerâhate ursalar fâide ide. Gövdede olan cerâhati bitüre. Eğer balla karışdırub gözde olan şişlere ve mafsallardan olan eski ağırlara ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub behaka ve çığıda dürtseler gidere. Eğer burçakla ve balla karışdırub çibanlara ursalar bişüre işlede. Eğer çiçeğin kokulasalar balgamdan ve sevdâdan olan baş ağrısına fâide ide. Eğer kökünü yalnızca sahk idüb

184-a

zekeri anınla ovsalar gâyet büyüde.

Nesrîn

Yabanda olan ak çiçeklerdir. Güle benzer. Yaban gülü dahi dirler. Kuvveti yasemin yağı gibidir. Balgamî ve soğuk mizaclu kişilere fâide ider. Eğer çiçeğinin kurusundan içseler hayzı yürüde. İçdeki oğlanı çıkara. Eğer sirkeyle karışdırub katı şişlere ursalar yumuşada. Eğer yaprağından üç dirhem içseler ishâl ide. Eğer döğüb çığıda ursalar gidere. Eğer suyun kulağa tamzursalar kulakda olan kurtları öldüre çıkara. Çınladusuna ve gü[rü]ldüsüne fâide ide. Ağızda tutsalar diş ağrısının sâkin ide. Eğer dâim kokulasalar dimağı kızdıra kavî ide. Eğer hamâmda gövdesine dürtüb ovsalar ter kokusuna be-gâyet fâide ider.

Nesr

Kerkesdir. Bunun evsâfından birisi budur kim, bundan yavuz uçar kuş yokdur. Bir yılda maşrikden mağribe varır, girü döner. Bir acâyibi dahi budur ki, ne kadar ırak yerde leş yise girü ol gün yavrusuna yetişse gerek. Eğer etin yiseler teşennüce fâide ider. Ödü südüdür [yedi kere] soğuk suyla göze sürme itseler ve dört yanına dürtseler su indüğüne fâide ider. Eğer beraber bala kat-salar göz karardığına dürtseler gidere. Ve uyuzu gidere. İçi yağın- nı eritseler ısıcak iken kulağa tamzursalar bir nice zaman sağır- lığına fâide ider.

Neşâ

Nişastadır. Eğer za'ferâna katub yüze dürtseler çığıdın gidere. Eğer kavursalar yiseler kat kat harîrden geçürseler sürme itseler gözdeki çibanlara fâide ide. Eğer kavursalar yiseler içi kabz ide.

184-b

Eğer eyüsün avret südüyle ezüb ya yumurda akıyla ezüb göz çibana ursalar fâide ide.

Nüşâre

Ağaç unudur. Eğer yaku idüb çibanlara ursalar bitüre. Eğer beraberleri enîsûnla karışdırub sirkeyle yoğursalar bir kettân bezine koysalar göyündürüb çibanlara ekseler bitüre. Gövdeye dağılmaktan men' ide. Eğer kınayla karışdırub yaş uyuza dürtseleler fâide ide.

Na'nâ (Na'na')

Nanedir. Kâbızdır. Kızdırıcıdır. Eğer suyun sıksalar sirkeyle içseler kan tükürmeği gidere. Uzun kurdu öldüre. Cimâ'a hareket itdüre. Eğer ekşi nar suyun katub içseler ıncırığı sâkin ide. Süt donduğunu gidere. Eğer tuzla karışdırub it taladuğuna ursalar gidere fâide ide. Eğer yiseler mi'deye fâide ide. Eğer çiğneseler diş ağrısın sâkin ide. Eğer yaprağını yaku idüb bevâsıra ursalar fâide ide. Eğer sirkeyle karışdırub sinirlere ursalar zahmetlerin gidere. Ve yiseler mi'de za'afın gidere. İştihâ getüre. Eğer sirkeyle karışdırub isti'mâl itseler balgam kusmağı men' ide. Eğer yimeğe saçub yiseler mi'deyi ve hazmı kavî ide. Ekşi geçirmeği gidere ve ferah ide.

Na'âm

Devekuşudur. Eti galîzdir. Geç hazm olur. Eğer içi yağından yay faslının evvelinde alsalar bir yere kosalar yılanlar kaçsın. Eğer yılanlara kokulatsalar ögleri gide kim gerekse tuta. Mücerrebdır. Eğer içseler ve dürtseleler akreb sokduğuna fâide ide.

Naft

Neftdir. Meşhûrdur. Göze inen suya ve göz aklığına dürtseleler gidere. Hayzı

185-a

ve sidüğü yürüdür. Ve öksürüğe fâide ide. Ve yan başı ağrısına ve ağulu canavar sokduğuna ve içindeki kurtları öldürür. Bedeli beraber cavşîrdir.

Neml

Karıncadır. Eğer sinlerde olan karıncayı sahk idüb barasa ursalar fâide ide.

Nilüfer

Meşhûrdur. Eğer kökün şarâbla içseler eski ishâle fâide ider. Ve bağırsak çıbanına ve dalak şişine fâide ider. Eğer suyla karışdırub behaka ursalar gidere. Eğer ziftle karışdırub dâü's-sa'lebe ursalar bitüre. Eğer bir nice gün bu kökden içseler zekeri za'îf ide. Tohumu dahi bu amelleri ider. Eğer kökün ve tohumun şarâbla içseler rahimden akan yaşa fâide ider. Bu iki dürlü olur. Birinin kökü ak ve birinin kara olur. Kökü ak olanın çiçeği sarı olur. Ve kökü kara olanın çiçeği kırmızı olur. Ak çiçeklerden sarı çiçekli kavîdir ve eyüdüdür. Baş ağrısının sâkin ider. Evet za'îfidir. Tohumu kavuk ağrısının giderir. Şarâbı harâreti sâkin ider. Ve ıssı ısıtmalara fâide ider. İçti soğuktur ve yumuşaktır. Benefşe gibi zarar itmez.

Nilec

Çivitdir. Yaprığı sinirlü yaprağa benzer. Yerden yukarı bir arış olur. Yaprığıyla kara olur. Eğer yaprağını yaku idüb şişlere ve hûrelere ursalar hall ide. Cerâhate ursalar bitüre. Ve kanın kese. Ve yaramaz çibanlara ursalar bitüre. Bir dürlüsü dahi olur. Yabanda biter. Yaprığı marul yaprağına benzer. Depesinde dile benzer kılıfları olur. Tohumu içinde olur. Bunun fâidesi evvelki gibidir. Eğer içseler

185-b

ve yaku idüb dalağa ursalar fâide ide. Eğer çivitden dört arpa ağı-
rı suyla ezüb içseler veremleri sâkin ide. Ve kan galebesin sâkin
ide. Ve aşkı gidere. Ve hayız kanın kese. Çığıda ve behaka fâide
ider. Ve dâü's-sa'lebe ve od yanuğuna ursalar fâide ide.

HARFÜ'L-VÂV

Vec

Eğirdir. Eğer kökün bişürüb suyun içseler sidüğü yürüde. Göğüs
ve böğür ve ciğer ağrısına fâide ider. Ve sidük damladuğuna ve
ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer kaynadub avretler
suyuna girse rahimlerine fâide ide. Ve ağızların sâkin ide. Eğer
suyun ağızda tutsalar göz karardüğün gidere. Ve diş ağrısına
fâide ide. Eğer suyun içseler sovuksan olan iç ağrısın gidere. Ve
benzi gökçek ide. Ve cimâ'ı ziyâde ide. Ve dil ağır olduğına fâide
ide. Eğer suyun içseler kasık yarılduğına fâide ider. Ve bağırsak
ağrısına fâide ider. Ve sovuksan mi'deyi kızdırır. Ve içinde olan bal-
gamları tahlil ider. Ve sovuksan mizaclu kişilere fâide ider. Eğer bir
nice gün isti'mâl itseler siniri kızdırır. Mevlûc ve uyuşmuş kişi-
lere fâide ide. Ağızda olan dil ağırlığından ötürü tutsalar gide-
rir. Ve yelleri dağıdır. Ve mi'deyi arıdır. Ve ciğeri kızdırır. Bedeli
kemnûndur ya üç ülûde bir ülûsü kadar râvend-i cînîdir.

Vahşîzek

Türkçe Horasanî dirler. Bu bir otdur ki, afsentîne benzer. Ba'zılar
eydür, Horasanînin bir miskalin içseler içde olan kurtları ve
namâzbûrları çıkarır.

Veda'

Sadefin bir nev'idir.

186-a

Kabı kalın olur, buruşuk olur. Hem büyücek olur. Eğer göyündürüb kahl itseler gözde olan çibanlara fâide ide. Ve kanın keser. Eti katı olur. Geç hazm olur. Eğer hazm olsa be-gâyet eyü gıda olur. Tabî'atı yumuşadır. Eğer göyündürüb behaka ve demregüye dürtsele fâide ide. Eğer döğüb kat kat harîrden eleyüb göze sürme itseler aklığın giderir. Tiz eyler. Fâide ider.

Verd

Güldür. Eğer gülün kurusun şarâbla bişürüb baş ağrısına ve göz ve kulak ağrısına yaku idüb dürtsele fâide ide. Eğer mazmaza itseler ağızda tutsalar fâide ide. Eğer göyündürüb göze sürme itseler kirpiklere fâide ide. Eğer şol ortasında olan tohumu kurudub yumuşak döğüb diş diblerine ekseler bitüre. Etin muhkem ide. Eğer sapı yanında olan düğmecüğü döğüb içseler ishâli kabz ide. Ve kan tükürmeğe fâide ide. Eğer gül suyun ve yağın başa dürtsele alevlerin sâkin ide. Eğer içseler mi'deye ve ciğere fâide ide. Ve süddeleri aç. Eğer balla karışdırub gargara itseler boğaz ağrısına fâide ide. Eğer döşenseler üzerine yatsalar cimâ'ı kat' ide. Ve çok ishâl ide. Safrâ harâretin sâkin ide. Eğer uylukda ve kasıkda olan çibana ursalar be-gâyet fâide ide. Ve dikenlere ursalar fâide ide çıkara. Eğer kurusun bişürüb göz kapaklarına ursalar kalınlığın gidere. Eğer suyundan azcuk içseler ıssıdan olan uğunmağı ve yürek oynamasın gidere. Eğer suyun

186-b

ağızda tutsalar ağız ağrısın gidere. Eğer şarâbın isti'mâl itseler ta'âmı hazm ide. Ve mi'de ağrısına ve ishâle ve bağırsak çıbanlarına fâide ide. Terkîbi budur, kuru gülden iki yüz kırk dirhem alalar. Yumuşak döğeler. Bir pâre beze bağlayalar. Üç bin dirhem şarâba koyalar. Altı ay dura. Andan süzeler. İsti'mâl ideler. Mezkûr fâideleri ide. Bir dürlüsü dahi budur kim, su değmedik taze gülü sıkalar. Balla karışdırub isti'mâl ideler. Boğaz irinine fâide ide. Eğer taze yaprağın yaku idüb göze ursalar ağrısın sâkin ide. Husûsâ ki boy katmış olalar. Eğer gülü sahk idüb başda olan çıbanlara ursalar fâide ide.

Verdü'l-hımâr

Eşek gülüdür. Ba'zılar aynü'l-bakar dirler. İçi kızıl ve taşı saru olur. Eğer yağla karışdırub başa ursalar alevlerin sâkin ide. Eğer suyun sıkub başa dürtsele ıssıdan olan baş ağrısın sâkin ide.

Vers

Bir kızılca otdur. Döğülmüş za'ferâna benzer. Yemen'den gelür. Eğer çığıda ve ak behaka ve giciğe ve kabarcıklara ve çıbanlara ve demregüye ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer bu otlâ don yusalar cimâ'ı kavî ide.

Verel

Kelerin bir nev'idir. Kara ve ala kelerden büyük olur. Kuyruğu uzun olur. İçi yağı ve eti be-gâyet semizdir [semirdir]. Husûsâ ki avretler yiyeler. Eğer yarsalar demren ve diken üzerine ursalar çıkara. Eğer bokun tûtiyâ eyleseler gözde olan aklığı gidere. Mücerrebdir. Eğer dâû's-sa'lebe dürtsele kıl bitüre.

187-a

Eğer behaka ve demregüye dürtsele be-gâyet fâide ide. Eğer yaban keleri boku kuvvetlüdür. Eğer boğazlasa kanıyla zeyt yağı içinde muharrâ olunca kaynatsalar kel olan oğlancıklar başına ursalar be-gâyet fâide ide. Eğer içi yağıyla zekeri katı katı ovsalar büyüde. Bedeli sakankûr içi yağdır.

Vesah

Kirdir. Sücilerde eğer kirişçilerde olan kirleri alsalar ırku'n-nisâya ursalar ısıcak iken fâide ide. Eğer kulak kirin irinsiz kurluğana ursalar fâide ide. Eğer ef'â sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer hamâmda gövdeden çıkan kiri mak'ad yarılduğuna ursalar fâide ide. Eğer çibanlar kim pîrlere vâki' olur, ursalar fâide ide. Eğer hamâmda çıkan kiri mak'ad yarılduğuna ursalar ve katı şişlere ursalar fâide ide.

Vesahu'l-kevâir

Büre bevlidir. Kızdırıcıdır. Eğer dikenden ve demren üzerine ursalar çıkarır. Eğer tütsü eyleseler eski öksürüğe fâide ider. Eğer demregüye dürtsele gidere.

Vesîc (Vesîh)

Ba'zılar buna dağ kişnici dirler. Yaprığı kişnic yaprağına benzer. Taşlar arasında biter. Budakları inceçük ve ak kökleri olur. Topalağa benzer. Yoğun yoğun olur. Dadı kekre olur mazu dadına benzer. Eğer bu kökü sahk idüb buçuk miskâl zûfadan yumurdayla acıla içseler göğüs uvandüğün bitüre. Ve döğölmekden ve düşmekden sünük uvandüğuna fâide ide.

Vaşak

Öşekdir. Be-gâyet kızdırır. Cimâ'a fâide ider, arzusun getirür. Bögrek ve arka ağrısına fâide ide. Dâim bevâsırdan emîn eyler.

Vatam

Ayruğa benzer bir otdur.

187-b

Bir arış uzunlu olur. Kökünün içi ak olur. Eğer kökün taze sütle içseler cimâ'a kuvvet virir. Eğer koyun otlasa tüyü çok olur.

Vencehil [Vencehik]

Meşhûrdur. Yaprağı kişnic yaprağına benzer. Eğer kuru üzümle bişürseler suyundan yedi gün günde altmış dirhem içseler içi yumuşada. Mâlihulyâya fâide ide. Gussayı gidere. Ferah ide.

HARFÜ'L-HÂ

Hâsîmûnâ

Bir otdur ki, yaprağı olmaz. Budakları yelmeşik olur. Kökü karpuz ve kavuna benzer. Aşağı gitdikçe incelür. Kıl gibi olur. Uzunlu bir karış olur. Kara kökü olur. Türkçe boğasık otu dirler. Kabuğunun içi ak olur. Köküyle budağın bişürüb yiseler sirkeyle ve zeytle vakt olur kökünü kurudub öğüdürler. Etmek eylerler. Eğer ol etmeği iç yağıyla bir kişi yise avretiyle cimâ' itse erkek oğlanı ola. Eğer yedi gün bu etmekden yiseler arkayı ve kalbi kavî ide. Bedenin kuvvetin saklaya. Eğer çiğle ve bişmişle yiseler öksürüğe fâide ide. Eğer suda bişürüb yürümeyen oğlancıklar içine girse otursa a'zâlarına kuvvet vire yürüde bi-izni'llâhi te'âlâ.

Hediye [Hedbe]

Ev eşeği dirler bir kurtcuğazdır. Yeşilce olur. El yapışacak kendüyü düşürür. Degirmi olur. Türkçe tesbih kurdu dirler. Ayakları çok olur. Eğer şarâbla içseler sidük tutulduğuna be-gâyet fâide ider. Eğer balla karışdırub yalınla hunnâka dürtsele fâide ide. Ve dildük indüğüne fâide ide. Eğer sahk idüb nar kabına koysalar gül yağıyla karışdırub

188-a

kulağa koysalar ağrısına fâide ide. Eğer göyündürüb külün bala karışdırub günde bir kaşık yiseler dıyku'n-nefese fâide ide. Eğer bu kurtcuğazı bir pâre beze bağlasalar ısıtma tutan kişinin boynuna bağlasalar kurtula.

Hüdhüd

Eğer etin suyla ve tuzla ve torak otuyla bişürseler suyundan içseler etinden yiseler kulunca fâide ide. Eğer gözün unutsağı olan boynuna asakosalar emîn ola. Eğer hüdhüdü bütünle götürseler cüzzâm rencinden emîn ola. Eğer yünlerin evde dütüzseler kurt kuş kaçā gide. Eğer kanın gözde olan aka tamzursalar gidere. Eğer iliğin göğercin yuvasına tütsü eyleseler incidici gelmeye. Eğer bir kapu üzerine boğazlayub asakosalar ol ev içindekiler sihirden ve yavuz göz değmekden emîn olalar. Eğer dil değmiş ve göz değmiş ve sihir kâr itmişe yidürseler ve beynisin şırluğan yağıyla ezüb buruna tamzursalar zahmetin gidere. Eğer bağırsaklarını kurudub sûsenle sahık itseler şırluğan yağıyla karışdırub sıksalar kıllara dürtseler kara ide. Eğer alt çenesine götürseler halk ana muhabbet ide. Eğer kanadın karınca inine dütüzseler gide. Eğer bir kişi hüdhüdü bütün götürse.

Heşt dehan

Buna ûd-ı Hindî dirler. Nikrîse be-gâyet fâide ide. Bedeli uvacuk kand-ı neydir [kantariyûndur].

Heylûn [Helyûn]

Meşhûrdur. Yapağı torak otu yapağına benzer. Değirmice tohumları olur. Sonra kara olur. Ve kızıl olur. İçinde üçer dâne tohumu olur. Çivid tohumuna benzer. Türkçe kolan kuyruğu dirler. Bir nev'ine al mezdeki dirler. Eğer azcuk

188-b

bişürüb andan yiseler içi yumuşada. Ve sidüğü yürüde. Eğer kökün bişürüb yiseler ya suyun içseler dıyku'n-nefese ve yerakana ve ırku'n-nisâya ve bağırsak ağrısına fâide ider. Eğer şarâbla bişürüb yiseler ya içseler ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide. Eğer suyun ite içürseler öldüre. Eğer koç boynuzun uvak doğrasalar bir yerde gömekosalar helyûn bite. Ol mevzi'de sidük kokusun gidere. Menîyi ziyâde ide. Ciğerde ve bögrekde olan süddeleri aç. Yelden ve balgamdan olan arka ağrısın sâkin ider. Kulunca fâide ide. Eğer çok yiseler gönlü dönderür. Evet bedeni kızdırır. Cimâ'ı kavî ider. Bögreği ve kavuğu kızdırır. Ve sidük tutulduğuna fâide ider. Ve yan başı ağrısına ve göğse ve öykene fâide ide. Evet mi'deye yaramazdır. Eğer kaynadub suyun içseler hayzı yürüde. Eğer tohumun yiseler taşları dağıda kim bögrekde ve kavukda olur. Balla ve belesân yağıyla içeler. Eğer yiseler göze inen suya fâide ider. Eğer çok yiseler cemî' ağırları depreşdirir. Eğer kökünü sahık idüb ağırlar dişlere kosalar kurtların çıkara. Eğer acıla yiseler bögrekde ve kavukda olan taşı dağıda. Ve kavluk süddesin aç.

Helîlec

Dört dürlü olur. Bir dürlüsü sarı ve bir dürlüsü kara olur. Uvacuk Hindîdir. Bir dürlüsü dahi kara olur. Kâbiledir [Kâbilidir]. Bir dürlüsü inceçük olur. Sînî dirler. Sarusı safrâ ishâl ider. Karası sevdâ ishâl ider. Ammâ şol dürlüsü kim dadı mazu dadına benzer. İshâl itmez. Evet mi'deyi def' ide. Eğer suda bişürüb içseler ishâli

189-a

az ola. Eğer suda ısladub içseler ishâli kavî olur. Eğer sarusun isti'mâl itseler mi'deyi def' ider. Za'af olmaklığı giderir. Kızıl safrâyı ishâl ider. Karası kâbızdır. Mi'deyi debğ ider. Safrâyı kat' ider. Şerbeti cirminden üç dirhemden yığirmi dirheme dekdir. Muslihi şekerdir ya terengübîndir. Eğer erükle veya unnâbla ya sibistânla bişürüb süzüb içseler yelmeşik balgamlara gâyet fâide ide. Ve hıltları gidere. Eğer yumuşak döğüb şekerle ve tatlu badem yağıyla beş dirhemden yedi dirheme değin içseler dimağa çıkan buharı eyü ide. Mi'de yaşlığın gidere. Eğer karasın isti'mâl itseler mi'deyi debğ ide. Mak'adı eyü ide. Kuvvet vire. Ve içi kabz ide. Ve bevâsıra fâide ide. Kâbilî mi'deye fâide ider. Ve yaramaz hıltları çıkara. Azcuk ishâl ider. Eğer dâim yiseler benzi gökçek ide. Ve geç kocalda. Cüzzâm rencine ve kulunca ve istiskâya ve baş ağrısına ve dalak ağrısına fâide ide. Kusmağın ve gönül döndüğün ve yürek oynamasın def' ider. Eğer saru helîleyi kat kat harîrden döğüb eleseler göze sürme itseler be-gâyet eyü ide. Yaşını kese. Ve inen maddeyi def' ide. Eğer bir kişi kâbiliden bir dâne çekirdeği çıkmışın çiğnese ta eriyince andan sonra yutsa bunun üzerine dâim olsa ol kişi kocalmaya. Ve dış dibin muhkem ide. Ve çok su içmek zararın def' ider. Ve yaramaz kanları gidere. Ve ferah ide.

Hindibâ

Kasni maruludur. Mi'deye eyüdü. Sovuducudur. Kabz idicidir. Eğer bişürüb içseler içi kabz ide. Eğer yiseler

189-b

mi'de ve kalb za'îflığıne fâide ide. Eğer yalnızca ya unla yaku idüb yüreğe ursalar yürek oynamasın sâkin ide. Ve nikrîse ursalar sâkin ide. Ve gözde olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer unla ve sirkeyle karışdırub yaku idüb ursalar fâide ide. Eğer kendüyle ve köküyle yaku idüb akreb sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer suyun sirkeyle karışdırub ıssı yerlere ursalar sovuda. Eğer yiseler mi'deyi kavî ide. Ve ciğerdeki süddeleri aç. Ve kan galebesin sâkin ide. Safrâyı koparır. Mi'deden ciğer alevin giderir. Ve ağırları sâkin ider. Öksürüğe yaramazdır. Ve soğuk mizacluya yaramazdır. Eğer sirkeyle terbiyet idüb kan aldırıdıktan sonra ya hacamat itdükden sonra yiseler ciğer süddelerin açar. Ve kavuk yolun açar arıdır. Eğer suyun sıkub kaynadub köpüğün alub sâfi idüb suyun içseler veremlere fâide ider. Ve mi'deyi kavî ider. Ve süddeleri açar. Eğer suyun içseler gönül döndüğün ve safrâ galebesin giderir. Ve rub' ısıtmalarına fâide ider.

Hindibâ-yı berri

Yaban kasnisidir. Ana tarhaşkuk dahi dirler. Yaprığı uvacuk olur dirler. İki karış uzunlu olur. Uvacuk âsumânîce çiçekleri olur. Eğer akreb ve arı sokduğuna ve rub' ısıtmasına fâide ide. Eğer yaprağının suyun göze dürtmeler perdelerine fâide ider. Eğer sahk idüb içseler ısıtmalara fâide ide. Mi'deyi kavî ve debğ ide. Ve ağılu canavarlar sokduğuna ursalar fâide ide, kaçan suyun içseler.

190-a

Eğer südün gözde olan aka tamzursalar akın gidere. Ve ciğerde ıssı veremden olan istiskâya fâide ider.

Heyûfârîkûn

Bir otdur ki, Yaprığı sezâb yaprağına benzer. Bir karış uzunluğunda olur. Ak çiçekleri olur. Tohumu uzunca gılâf içinde değirmice ve karaca olur. Büyüklüğü arpa kadar olur. Bu otun rengi kırmızı olur. Eğer bu otdan avretler şâf gibi götürseler hayzı ve sidüğü yürüde. Eğer tohumunu sezâbla içseler ısıtmaya fâide ide. Eğer kırk güne dek içseler ırku'n-nisâ zahmetine fâide ide gidere. Eğer yaprağını ve tohumunu yaku idüb od yanığına ursalar fâide ide. Eğer yaprağının suyun içseler nikrîse be-gâyet fâide ide. Ve süddeleri açar. Veremleri tahlîl ide. Şarâb-ı unûmâliyle içseler ırku'n-nisâyâ fâide ide. Ve içi ishâl ide. Evet gerekdir kim ırku'n-nisâsı olan bir nice kere isti'mâl ide. Eğer bu otu yaku idüb od yanığına ursalar fâide ide. Eğer tohumundan iki dirhem içseler ishâl ide. Safrâyı çıkara. Ve ırku'n-nisâyı gidere. Evet gerekdir kim, ishâlden sonra azcuk su içseler. Göz zahmetine fâide ider. Eğer zeytle karışdırub felce ve ırku'n-nisâyâ dürtsele fâide ide. Bedeli ayruk köküdür. Ana adır dirler. Yarı kadar kebere köküdür.

HARFÜ'L-YÂ

Yasemin

Meşhûrdur. Akı kuvvetli olur. Sarusından pîrlere ve mizacı soğuk kişilere fâide ider. Sevdâdan ve soğuktan olan ve balgamdan olan baş ağrısına fâide ider. Ve dimağı kavî ider. Kokulasalar balgam rutûbetlerin giderir.

190-b

Eğer yaşını döğseler çığıda ursalar gidere. Sarusu her sovk uzvu kızdırır. Şişleri tahlil ider. Ve zükkâma fâide ide. Issı mizaclu kişilerin başın ağrıdır. Kış gününde isti'mâl eyüdü. Eğer çiçeğin sık-salar üç güne dek günde on iki dirhem içseler rahimden akan yaşı kese. Mücerrebdır. Eğer kurusun sahk idüb kara kıllara dürtseler ağarda. Mücerrebdır.

Yakut

Üç dürlü olur. Saru ve kızıl ve kuhli olur. Eyüsü kızıldır. Üç dürlüsünden kangısı gerekse olsun bir pâre getürseler yüzük kaşında tâ'ûn rencinden emîn ola. Kan döküldüğüne ve sızduğuna ursalar fâide ider. Kalbi kavî ve rûhu ferah eyler. Ve ağuyu def' ider eğer içseler.

Yebrûh

İki dürlüdür. Bir dürlüsünün yaprağı marul yaprağına benzer. Evet maruldan kiçirek olur. Yere düşeni biter. Toprak dibinde ekine. Dükelüce yemişi olur. İçi ak olur. İki ya üç kökleri olur. Birbirine yapışık olur. Taşrası kara içi ak olur. Bir dürlüsü dahi ak olur. Yaprağı çügündür yaprağına benzer. Bunun kökü dahi evvel geçen kökü gibidir. Bu erkeğidir. Bu ikisine dahi tuffâh dirler. Kökün bişürüb üç ülüde iki ülüsü kalınca bişürseler içseler uykusuzluğu giderir. Ve ağrıları sâkin ider. Eğer bir uzvu kesmek isteseler ya dağlamak isteseler bu otdan içüreler, andan dağlayalar. Acısın duymaya. Eğer göz otlarına katsalar göz ağrısın sâkin ide. Eğer buçuk miskâlin şâf idüb

191-a

avretler götürseler uyuda. Eğer bu kökü fil sünüğüyle kaynatsalar altı sâat yumuşada. Ne düzerlerse âsân ola. Eğer yaprağın tazeiken yaku idüb gözde olan şişlere ursalar fâide ide. Ve hanâzîre ve hûrelere ve çibanlardan olan ıssı şişlere ursalar fâide ide. Eğer yüzde olan eserlere ursalar fâide ide. Beş altı günde gidere. Mücerrebdir. Eğer kökün döğüb sirkeyle karışdırsalar ısırguya ursalar fâide ide. Eğer zeytle karışdırub ağulu canavarlar sokduğuna ursalar fâide ide. Eğer tuffâhın tohumunu içseler rahmi arıda. Eğer od görmedük kibritle karışdırub avretler şâf gibi önünden götürseler rahimlerinden kan sızduğun kese. Eğer bir dirhem kökünden içseler gâyet eyü ide. Eğer tuffâh yemişinden beş dâne yiseler aklın gidere. Başına soğuk su komayınca aylmaya. Eğer avretler bunun kökünden isti'mâl itseler be-gâyet semireler. Benizleri hûb ola. Kızdıra. Eğer yiseler ya kokulasalar kandan olan baş ağrısına fâide ide. Eğer çok yiseler hunnâk ide, aklın gidere.

Yetû'

Bu ot yedi dürlü olur. Ba'zılar buna sütlügen dirler. Uzun uzun budakları olur. Bir arış olur. Rengi kızıl olur. Dopdolu süt olur. Budaklarının uçlarında tohumları olur. Dağlarda ve katı yerlerde biter. Ve yoğun kökleri olur. Budakları ayruğa benzer. Eğer bunun südünden bir dirhem suyla ya sirkeyle içseler balgamı ishâl ide. Eğer mâü'l-karâtînle içseler ishâl ide. Ve hem kusdura. Eğer burçak unun ekseler bu sütle

191-b

karişdırsalar burçak kadar hablar eyleseler üç habbın vakt-i hâcetde isti'mâl itseler ishâl ide. Eğer bu südün tazesin alsalar zeytle karişdırub güneşe karşı kıllara sürseler muhkem ide. Eğer demregüye dürtseler gidere. Eğer sirkeyle bişürüb yiseler veya mazmaza itseler diş ağrısına fâide ide. Eğer bu südü helîleyle ya nişastayla ya za'ferânla ya tiridle ve sabırla ve buyan balıyla ya Hind tuzuyla karişdırub isti'mâl itseler mizacı ıssı ide. Eğer ıslâh itmeden içseler mizacı yaramaz ide. Ve ciğer ağrısın getüre. Ve mi'deyi fâsid ider. Bu otun bir dürlüsü dahi olur. Yaprığı hatmi yaprağına benzer. İncecük budakları olur. Panbuk budaklarına benzer. Bunun ameli yukarıki gibidir.

Yerîtûn [Yerbatûre]

Bu bir otdur kim, yaprağı özdeki râziyâne depeleri gibi olur. Üzerinde çiçekleri olur. Kökü kara olur. Râyıhası sakîl olur. Üzerinde yaşlıca yaprakları olur. Dağlarda ve gölgelü yerlerde biter. Vakt olur, kökün yararlar. Suyun çıkarırlar. Gölgede kurudurlar. Eğer suyun sirkeyle ve gül yağıyla karişdırub dürtseler eştergun [ısırgu] zahmetine fâide ide. Ve baş çigzindüğüne fâide ide. Ve uçuğa ve eski baş ağrısına ve felce ve ırku'n-nisâya fâide ide. Eğer sirkeyle ve zeytle karişdırub dürtseler sinir ağrısına fâide ide. Eğer evde dütüzseler kurt kuş kaça. Eğer gül yağıyla karişdırub kulağa tamzursalar ağrısın sâkin ide. Eğer yinen dişlere tamzursalar fâide ide. Eğer rafadan yumurdayla isti'mâl itseler öksürüğe fâide ide. Ve sidük tutulduğuna

192-a

ve yele ve iç ağrısına fâide ide. Ve içi yumuşada. Ve dalak şişine fâide ide. Ve eğer yüklü avret dütüzse ya içse oğlanı tiz doğura. Eğer kökün kurudub döğüb çıbanlara ekseler bitüre. Kirlerin ve çürüklerin ve yaramaz etlerin arıdır. Yeni et bitürür ve onuldur. Ve uvanuk sünükleri çıkarır. Eğer merheme katsalar cerâhate ursalar fâide ide. Eğer kökün çiğneseler ağız kokusun eyü ide. Eğer tütsü eyleseler vebâyı def' ide. Eğer acı bademle ve sezâbla ve ıssı etmekle yiseler yaşlıkları tahlil ide. Eğer kökün tütsü eyleseler duhânına burnun tutsalar nüzleye be-gâyet fâide ide. Ve genizde olan süddeleri açar. Dimağ yaşlığın kurudur. Vebâyı fâide ider. Eğer kökün sahk idüb onulmaz cerâhate ekseler onulda. Eğer göyündürseler ziftle ve sayağıyla karışdırub başda olan kuru ve yaş çıbanlara dürtseler kuruda. Eğer odla çıkmış sucuğazın kulağa tamzursalar süddelerin aç. Geç işitdüğün gidere. Eğer şarâbla içseler göğüs ve öyken zahmetine be-gâyet fâide ide. Eğer kökün-den ağrır diş üzerine kosalar fi'l-hâl ağrısın sâkin ide. Eğer yaramaz çıbanlara ekseler bitüre.

Yerşâne [Yerbeşâne]

Türkçe sağ otu dirler bir otdur kim, yaprağının uzununu bir arış olur. Eni bir karış olur. Yapraklar arasında özdeki olur. İçi kovuk olur. Yarısından yukarı uvacuk yaprakları olur. Çok kulakları olur. Kaz tırnağı gibi üzerinde morca çiçekleri olur. Bulut gibi acı [içi] dolu yelmeşik olur. Uzun kökü olur.

192-b

yoğun yoğun hatmi köküne benzer. Tatlucuk olur. Yiseler cimâ'ı kavî ide. Ve çıkan rahmi açar ve redd ider. Ve bedeni semirdir. Ve sidüğü yürüdür. Ve kavuk ve kasık zahmetlerine fâide ider. Hendeklerde çok biter. Ba'zılar bunun kökünü behmen-i ebyazdır dirler.

Yerbû'

Arab tavşanına dirler. Yer göceni dahi dirler. Eti çok gıda olur. Ve içi yumuşadır.

Yeşf

Zebercedin bir dürlüsüdür. Levni tütün levnine benzer. Eğer boyunda ve bazuda götürseler cin şerrinden emîn ola. Eğer oğlan doğurmayan avret uyluğuna bağlasa tiz doğura. Eğer boynuna assa mi'de zahmetine ve kızıl ünük zahmetine fâide ide bizni'llâhi te'âlâ.

Ya'kûb

Keklikdir erkeği. Tiz hazm olur. Eyü gıdadır. Hûbdur. Mu'tedildir. Eğer beynisin süciyle içseler yerakana be-gâyet fâide ide. Eğer bir kez buruna tamzursalar zihni tiz ide. Eğer ödün delinmedik inciyle karışdırub beraber müşke katsalar sahk idüb göze sürme itseler aklığın ve biten etin gidere. Eğer kanın kurutsalar sahk idüb sırçayla ve dâr-ı fülfulle beraber eleseler balla karışdırub göz aklığına ve perdeye be-gâyet fâide ider. Ve mizacı yaramazlara yidürseler be-gâyet fâide ide. Ve bögrekler zahmetine ve istiskâya fâide ider.

Yağmîsâ

Rîbâldır [Rîbâsdır]. Meşhûrdur. Çügündür yaprakları gibi yaprakları olur. Dağlarda biter. Dili kavî ider. Susuzluğu ve kusmağı keser.

193-a

Eğer sıkub hafakan için isti'mâl itseler fâide ider. Ve safrâdan olan ishâli keser. Gönle işti'hâ virir. Ve bevâsıra ve humâra ve hasbaya ve kabarcığa ve tâ'ûnâ fâide ider. Dâim yiseler çıbanları giderir. Safrâyı ve kan galebesin sâkin ider. Eğer suyun kahl itseler gözü tiz ide. Ve vebâya fâide ide.

Yaktîn

Kabakdır. Zikr olundu yukarıda.

Yensak [Yank]

Mayadır. Ahlâtı latif ider. Ve mi'dede donmuş kanı ve süddeyi hall ider. Ve uçuğa fâide ider. Yiseler içseler avretlerin hayzı kesildüğünden sonra önünden şâf gibi götürseler yüklü olalar. Eğer içseler yüklü olmaya. İç kabz ider. Ve bağırsak çıbanına fâide ide. Ve rahim hunnâk olduğuna ve ağulu canavarlar sokduğuna ve ağulara fâide ide. Her erimiş nesneyi dondurur. Evet mi'deye zarar ider. Bal ıslâh ider. Eğer tavşan mayasın suyla karışdırub buruna tamzursalar burun tomruğun kese. Eğer bir kıratını tılâyla ya matbûhla içseler çıban ve akreb sokduğuna ve ağulu canavarlar sokduğuna fâide ide.

Yensitâle [Yiniştâlle]

Bu bir otdur ki, Arabca ana umuh [umsûh] dirler. Elif harfinde zikr olundu. Evet bir dürlü dahi olur. Zeytûn yaprağına benzer. Çiçeği olmaz. Bir karış uzunlu olur. Yemişleri kızıl olur. Eğer bu otu ayva şarâbıyla içseler ishâli kabz ide. Eğer yalnız bu otu bişürüb içseler kasık yarıldığına be-gâyet fâide ider. Ve bögrek ve kavuk zahmetlerine

193-b

be-gâyet fâide ider. Ve içindeki a'zâyı kavî ider. Eğer suyun içse-
ler öksürüğe ve dıyku'n-nefese fâide ider. Eğer bu otu döğseler
cerâhate ekseler be-gâyet tiz bitüre fâide ide. Eğer yaku idüb kav-
luca ursalar fâide ide.

Yenmer [Yeneme]

Akça otdur. Sinirli yaprağıyla geyik kulağı adlı ot arasında bi-
ter. Evet anlardan kiçirek olur. Yapraklarında özdeki çıkar. Bir
karış uzunlu olur. Yoğunca olur. Eğer döğseler cerâhate ekseler
fâide ide.

Temme

Yekûnü'l-varak cem'an tahrîr olmuş

Yekûn 193

Hâzâ sâhibü'l-kitâb Mustafa bin İlyas temmetü'l-kitâb

bi-avni'llâhi te'âlâ

Dizin

(Osmanlı Türkçesi Alfabesine Göre)

Bu indekste, maddelerin Osmanlı Türkçesi ve günümüz alfabeleriyle yazılışları verilmiştir. Nüshada yanlış yazıldığını düşündüğümüz madde isimleri, diğer nüsha ve kaynaklardan teyit edilerek doğru imla yakalanmaya çalışılmıştır. Alternatif okunuşlar ise normal parantezle gösterilmiştir.

Osmanlı Türkçesiyle Yazılışı	Yeni Alfabeye Yazılışı	Vr.			
ا					
ابريسم (ابريشم)	Ebrîsem (İbrişim)	3-a	ارماک	Ermâk	10-a
أبزاز القطة	Ebzâzü'l-kıttâ	4-b	ارمينن	Urmînun	10-b
ابن عرس	İbnü İrs	3-b	ارنب بحرى	Erneb-i bahrî	11-a
ابنوس	Abanûs	3-b	ارنب برى	Erneb-i berrî	10-b
ابهل	Ebhel	2-b	ازاد درخت	Âzâd-draht	12-a
ابوقابس	Ebû kâbus	3-b	اس	Âs	14-a
اترنج (اترج)	Ütrünc (Ütrüc)	5-a	اسارون	Asârûn	12-b
اثرار	Esrâr	7-a	استخطوس	Ustuhutûs	12-b
اثل	Esel	5-b	اسد	Esed	16-a
آمد	İsmid	6-b	اسرنج	İsrinc	16-a
اجاص	İccâs	7-a	اسطراطيقوس	Asteratikus	13-b
اخرساج	Ahırsâc	7-b	اسطراغاليس	Astragalıs	14-a
اخينوس	Ahînûs	7-b	اسفناخ	İsfanâh	13-a
اخيون	Ahiyûn	7-b	اسفنج البحرى	İsfencü'l-bahrî	16-a
اذان الارنب	Âzânü'l-erneb	9-a	اسفيداج	İsfidâc	15-b
اذان الحيوانات	Âzânü'l-hayvânât	9-a	اسل	Esel	13-b
اذان الفار البستانى	Âzânü'l-fâri'l-bustânî	8-b	اسليح	İslîh	14-a
اذخر	Izhır	7-b	اسيوس	Esiyûs	15-b
اذريون	Azeryûn	8-a	اشترغاز	Uşturgaz	17-a
اراقوا	Arâkuvâ	9-b	اشخيص	Eşhîs	17-b
اراك	Erâk	10-b	اشنان	Uşnân	17-b
ارتكان	Urtukân	10-b	اشنه	Uşne	17-a
ارجيقنه	Ercikana	10-b	اصابع صفر	Asâbi'-i sufr	18-a
ارز	Erüz	9-b	اصطرك	Astarek	19-a
ارسطولوجيا	Aristulûhya	11-b	اصطفلين	Istafîin	18-b
ارغيس	Argîs	2-b	اصفون	Asfûn	18-a
ارقطيون	Arkatyûn	10-a	اطريلال	Atrilâl	2-a
			اطريه	İtriyye	19-a
			اظفار الطيب	Azfârü't-tîb	19-b
			اغيرس	Agîrus	19-b
			افتيمون	Eftîmûn	21-a

افسنتین	Afsentîn	21-a
افعی	Ef'â	23-a
افیقوون	Afikuvan	22-b
افیون	Afyon	22-b
اقحوان	Ukhuvân	23-b
اقسون	Aksûn	24-a
افسیا قنتس	Uksiyakantus	24-a
اکتمکت	Ekit mekit	24-b
اکثار	Aksâr	2-a
اکلیل الملک	İklilü'l-melik	24-a
الاسفاقس	El-Asfâkus	25-b
الاطینی	Alâtînî	25-a
الالسن	El-Alusen	1-b
الانک	El-Ânuk	4-a
البنج	El-Benc	25-a
الومالی	Alûmâlî	25-a
الیه	İlye	26-a
ام غیلان	Ümmü gaylân	27-b
ام کلب	Ümmü kelb	27-b
ام وجع الکبد	Ümmü vece'îl-kebed	27-b
امارنطن	Amârantun	27-a
امبروسیا	Ambarûsyâ	26-b
امدریان	Amadrayân	26-b
امسوخ	Umsûh	27-a
امعا	Em'â	27-b
املج	Emlec	26-a
املیلس	Amlîles	2-b
اناغالیس	Anagalis	30-b
اناغورس	Anâgûras	28-a
اتلیس	Ansîlis	28-a
انجبار	Encübâr	27-b
انجدان	Encüdân	28-b
انجره	Encüre	29-a
اندرو صارون	Andarusarun	30-a
اندرو صاقس	Andarusakas	30-a
انزروت	Anzarût	30-a

انس النفس	Ünsü'n-nefes	31-a
انغرا	Engirâ	29-b
انف العجل	Enfü'l-icl	30-a
انفخه	İnfeha	31-a
انومالی	Unûmâlî	32-b
انیسون	Enîsûn	28-b
انیطرون	Anitirun	30-b
اوافینوس	Evâfinûs	31-b
اوبغلصن	Ubuglasan	32-a
اوبوطیلون	Ubutilun	32-b
اوز	İvez	32-a
اوسید (اوسبید)	Usid (Usbid)	32-b
اوشق	Uşak	16-b
اونوبرو خیس	Unubruhis	32-a
اونوما	Unuma	32-a
اونیا	Unuya	32-b
ایار ابوطانی	Ayarabutani	32-b
ایدا اریذا	İda Ariza	33-a
ایرسا	İrsâ	33-b
ایریغارون	İrigarun	33-a
ایل	Eyyil (Üyyel, İyyel)	34-a
ایمارو قالس	İmarukalis	32-b
ایندیقون	İndikun	33-a
پ - ب		
بابلص	Bablas	39-a
بابونج	Bâbûnec	35-a
باخروجی	Bahrûcî	38-b
باداورد	Bâdâverd	36-a
بازرنجویه (بادرنجویه)	Bâzrençbûye (Bâdrençbûye)	35-b
بازروج (بادروج)	Bâz(e)rûc (Bâdrûc)	36-a
باریلوماین	Barîlûmâyin	39-a
باطنجان (بادنجان)	Badıncan	38-a
باقلاء	Bakla	36-b
باقلاء قبطی	Bakla-i Kıbtî	37-b
بان	Ban	38-b
بخور مریم	Buhûr-ı Meryem	39-b

بربینه	Berbîne	41-a
بردی	Berdi	40-b
برسیانا	Bersiyânâ	41-b
برسیاوشان	Bersiyavşan	40-a
برطانیکی	Bertânîkî	41-a
برقامصر	Berkâmısr	41-b
برنج	Birinc	41-a
برنجاسف	Birincasef	40-a
برنوف	Bernûf	41-b
بزر قاطونا	Bezr-i kâtûnâ	42-a
بزر کتان	Bezr-i kettân	42-b
بسباسبه	Besbâse	43-a
بسد (بسد)	Büssed (Büsseze)	43-b
بسر	Büsr	43-b
بسفایح	Besfâyic	43-a
بصاق	Busâk	44-b
بصل	Basal	43-b
بط	Bat	45-b
بطم	Butum	44-b
بطیخ	Bıttîh	45-a
بطیخ هندی	Bıttîh-i Hindî	45-b
بثوقثن (بعثوقثن)	Baksûkûsen (Ba'sûfûsen)	46-b
بقر	Bakar	48-a
بقس	Baks	46-b
بقلة الانصار	Baklatü'l-ensâr	47-a
بقلة الحمقا	Baklatü'l-hamkâ	46-a
بقلة الرمل	Baklatü'r-reml	47-a
بقلاء یمانیه	Bakla-i Yemâniyye	46-b
بقم	Bakam	46-b
بل	Büll	50-b
بلادر (بلادر)	Belâdur (Belâzır)	50-b
بلخ	Beleh	50-b
بلخیه	Belhiyye	50-b
بلسان	Belesân	49-a
بلسکی	Balaskâ	51-a
بلوط	Bellût	50-a
بلوط الارض	Bellûtu'l-arz	50-a

بلیلج	Belilec	49-b
بنات وردان	Benât-ı verdân	54-a
بنتومه	Bentûme	53-b
بنج	Benc	52-b
بندق	Bınduk	53-a
بندق هندی	Bınduk-ı Hindî	53-a
بنطافلن	Bentafulun	52-a
بنفشه (بنفسج)	Benefşe (Benefsec)	51-a
بنک	Bunk	53-b
بنیون	Bunyûn	55-a
بهار	Behâr	54-a
بهمن	Behmen	54-a
بهمی	Behmî (Bühmâ)	54-b
بورق	Burak	55-b
بوزیدان	Buzîdân	54-b
بوش دربندی	Bûş-ı Derbendi	54-b
بوصیر	Bûsîr	54-b
بول	Bevl	56-a
بولامونیون	Bulâmûniyûn	55-a
بولوغالین	Bulugalin	55-a
بولوغاناٹن	Bûlûgânâtin	55-b
بیش	Biş	57-b
بیش موش بیشا	Biş-i mûş-bîşâ	58-a
بیضه	Beyza	56-b
بجنکشت (بجنکشت)	Pencengüşť (Bencengüşť)	51-b
ت		
تانبول	Tânbul	58-a
تب	Tibn	58-b
تدرج	Tedrüc	59-b
تراب الشارده	Turâbü's-şârîde	60-a
تراب صیدا	Turâb-ı Saydâ	60-a
تربد	Türbüd	59-b
ترمس	Türmüs	58-b
ترنجبین	Terencübîn	59-b
تفاح	Tüffâh	60-a
تفاف	Tüfâf	60-b

تمر	Temr	60-b
تمر هندی	Temr-i Hindî	61-a
تمساح	Timsah	61-a
تن	Tun	61-b
تنگار	Tengâr	61-b
توبال النحاس	Tûbâlû'n-nühâs	62-b
توت	Tût	61-b
توتیا	Tûtiyâ	62-b
تودری	Tûderî	62-a
تین	Tîn	63-a
ث		
ثافسیا	Safisyâ	64-a
ثجیر	Secîr	64-b
ثعلب	Sa'leb	64-b
ثلب	Selb	65-a
ثلج و جلید	Selc ve Celid	65-a
ثوم	Sûm	65-a
ثیل	Sil	66-a
ج		
جاموس	Câmûs	67-a
جاورس	Câvers	67-a
جاوشیر	Cavşîr	66-b
جبسین	Cibsîn	67-b
جبن	Cübn	67-a
جراد	Cerâd	68-a
جراد البحر	Cerâdû'l-bahr	68-b
جرجیر	Circîr	67-b
جرى	Cerî (Ciri)	68-a
جعه	Ca'de	68-b
جفت افريد	Cüft âferîd	69-a
جلبهنگ (جلهنگ)	Celbeheng (Cebleheng)	69-a
جلنار	Cülnâr	69-a
جلود	Cülûd	69-a
جمار	Cümmâr	69-b
جمجم	Cümcüm	70-a
جمل	Cemel	70-a

جميز	Cümmeyz	69-b
جندبادستر	Cünd-i bâdeste	70-b
جنطيانا	Centiyânâ	70-b
جوز	Cevz	71-b
جوز بوا	Cevz-i Bevvâ (Cevz-i Bûvâ)	71-b
جوز مائل	Cevz-i mâsil	71-b
جوز هندی	Cevz-i Hindî	71-b
جوشیصا (جوشیصیا)	Cevşisâ (Cevşisyâ)	72-a
جیدار	Cidâr	72-a
ح		
حاشا	Hâşâ	72-a
حب السمہ	Habbû's-sümne	72-b
حب النيل	Habbû'n-nîl	72-b
حبارا	Hubârâ	72-b
حجر ارمني	Hacer-i Ermenî	75-a
حجر اعرابی	Hacer-i A'râbî	73-b
حجر افريقی	Hacer-i efrikî	73-b
حجر الاثدا	Hacerü'l-esdâ	74-a
حجر الاسفنج	Hacerü'l-isfenc	74-a
حجر البارقي	Hacerü'l-bârikî	75-b
حجر البسر	Hacerü'l-besr	75-b
حجر البقر	Hacerü'l-bakar	75-a
حجر البلور	Hacerü'l-billûr	74-b
حجر الحوت	Hacerü'l-hût	75-a
حجر الحيه	Hacerü'l-hayye	74-a
حجر الديك	Hacerü'd-dîk	74-b
حجر الرحي	Hacerü'r-rahâ	75-a
حجر القمر	Hacerü'l-kamer	73-b
حجر الكرك	Hacerü'l-kürk	74-b
حجر الكلب	Hacerü'l-kelb	73-b
حجر المثانه	Hacerü'l-mesâne	75-a
حجر النار	Hacerü'n-nâr	74-b
حجر الهندی	Hacerü'l-Hindî	74-a
حجر اليهود	Hacerü'l-Yehûd	73-a
حجر بحري	Hacer-i bahrî	75-a
حجر بولس	Hacer-i bûlis	74-b

حجر حبشی	Hacer-i Habeşi	73-a
حجر خزفی	Hacer-i hazfî	74-a
حجر عراقی	Hacer-i Irâkî	74-b
حجر غاغاطیس	Hacer-i gâgâtis	73-b
حجر قبطنی	Hacer-i Kıbtî	73-a
حجر قرامی	Hacer-i karâmî	73-b
حجر مشقق	Hacer-i müşakkak	73-a
حجر منفی	Hacer-i Münifi	74-a
حجل	Hacel	75-b
حداء	Hidâ'	76-a
حدق	Hadak	76-a
حدید	Hadîd	75-b
حربا	Hîrbâ	78-a
حرجوان (حرجول)	Harcuvân (Harcûl)	78-a
حردون	Hîrzûn	78-a
حرشف	Harşef	78-a
حرف	Hurf	77-a
حرمل	Harmel	76-b
حرملة	Harmele	77-a
حزا	Hızâ	78-b
حزاة اخرى	Hazât-ı uhrâ	78-b
حزاز الصخر	Hazâzü's-sahr	78-a
حزاه	Hazâh	78-a
حزنبل	Hazenbel	78-b
حشيشة الداخس	Haşîšetü'd-dâhis	79-a
حشيشة الزجاج	Haşîšetü'z-zücâc	79-a
حصرم	Hısrım	79-a
حضض	Huzaz	79-b
حلاب	Hullâb	80-b
حلبه	Hulbe	80-a
حلبوب	Halbûb	81-b
حلبیب	Hulbîb	80-b
حلبیثا	Halbîsâ	80-a
حلتیت	Hiltît	80-b
حلزون	Halzûn	81-b
حلفا	Halfâ	80-b

حلق	Halak	80-b
حامحم	Hamâhim	83-b
حمار اهلی	Hımâr-ı ehli	84-a
حامض	Hummâz	83-a
حام	Hamâm	83-b
حامما	Hamâmâ	82-a
حمص	Hımmas	82-a
حنا	Hınnâ	86-a
حندقوقا	Handakûkâ	85-b
حندقوقای بری	Handakûkâ-yı berri	85-b
حنطه و دقیق	Hınta ve Dakik	85-b
حنظل	Hanzal	84-b
حور	Havr	86-b
حی العالم	Hayyü'l-âlem	86-b
خ		
خاماصوفی	Hâmâsûfî	87-a
خائق النمر	Hânıku'n-nemir	86-b
خبازی	Hubbâzî	87-a
خبث	Habs	87-b
خبز	Hubz	88-a
خبه	Hubbe	87-b
خراطین	Harâtın	90-a
خربق ابیض	Harbak-ı ebyaz	89-b
خربق اسود	Harbak-ı esved	89-b
خردل	Hardal	88-b
خرسوقومی	Hurusûkûmî	90-a
خرم	Hurrem	90-a
خرنوب	Harnûb	88-a
خروع	Hırva'	89-a
خزاما	Huzâmâ	90-b
خزف	Hazef	90-a
خس	Hass	90-b
خشخاش	Haşhâş	90-b
خشخاش زبدی	Haşhâş-ı zübdî	91-b
خشخاش مقرن	Haşhâş-ı mukarren	91-a
خصیة الثعلب	Husyetü's-sa'leb	92-a

خصية الديك	Husyetü'd-dîk	92-a
خصية الكلب	Husyetü'l-kelb	91-b
خصية المواشى	Husyetü'l-mevâşî	92-a
خطاف	Huttâf	92-b
خطمي	Hatmi	92-a
خفاش	Huffâş	93-a
خل	Hall	93-b
خمان	Hummân (Hamân)	94-a
خماهان	Humâhân	94-a
خنثا	Hunsâ	94-b
خندروس	Handerûs	94-b
خندريلی	Handerîlî	94-b
خنزیر	Hinzîr	95-a
خنفسا	Hunfesâ	95-a
خوخ	Hûh	95-b
خولنجان	Hûlincân (Havlıncân)	95-b
خيار	Hıyar	95-b
خيار شنبّر	Hıyarşenber	96-a
خیری	Hîrî	96-b
د		
دادی	Dâdî	97-a
دار شیشعان	Dâr-ı şîşa'ân	97-a
دار صینی	Darsînî	96-b
دار فلفل	Dâr-ı fûlfûl	97-b
دالچ	Dâlic	97-b
دب	Dübb	98-a
دبس	Dibs	97-b
دبق	Debak (Dıbk)	97-b
دبیداریا	Debîdâriyâ	97-b
دجاج	Decâc	98-a
دخان	Duhân	98-b
دخنه	Duhne	98-b
دراج	Dürrâc	99-b
دردار	Derdâr	98-b
دروبطارس	Derûbtâris	99-b
دروفینون	Derûfinûn	99-b

درونج	Durûnc	99-a
دستنبویه	Destenbüye	99-b
دفلی	Dıffî	99-b
دلب	Dülb	100-a
دلپوث	Delbûs	100-a
دلفین	Dülfin	100-b
دلک	Delak	100-b
دم	Dem	100-b
دم الاخوين	Demü'l-ahaveyn	101-a
دماغ	Dimağ	101-a
دند	Dend	101-a
دهن الاترج	Dühnü'l-ütrüc	109-a
دهن الاجر	Dühnü'l-âcür	106-b
دهن الاذخر	Dühnü'l-ızhır	101-a
دهن الارسا	Dühnü'l-irsâ	103-b
دهن الاس	Dühnü'l-âs	101-b
دهن الافستین	Dühnü'l-afsentîn	110-b
دهن الاقحوان	Dühnü'l-ukhuvan	101-b
دهن الاملج	Dühnü'l-emlec	106-a
دهن البابونج	Dühnü'l-bâbûnec	104-b
دهن الباذروج	Dühnü'l-bâzerüc	102-a
دهن البان	Dühnü'l-bân	108-a
دهن البزر	Dühnü'l-bezir	108-a
دهن البطم	Dühnü'l-butm	108-a
دهن البنج	Dühnü'l-benc	108-a
دهن البنفسج	Dühnü'l-benefsec	105-b
دهن البيض	Dühnü'l-beyz	110-a
دهن الحسك	Dühnü'l-hasek	106-a
دهن الحلبه	Dühnü'l-hulbe	104-a
دهن الحمام	Dühnü'l-hamâhim	103-a
دهن الحمص	Dühnü'l-himmas	110-a
دهن الحنا	Dühnü'l-hinnâ	103-b
دهن الحنظل	Dühnü'l-hanzal	109-b
دهن الحيات	Dühnü'l-hayyât	111-a
دهن الخردل	Dühnü'l-hardal	108-b
دهن الخروع	Dühnü'l-hırva'	107-a

دهن الدارصيني	Dühnü'd-darsînî	104-a
دهن الدفلى	Dühnü'd-diflî	109-b
دهن الزعفران	Dühnü'z-za'ferân	103-a
دهن الزقوم	Dühnü'z-zakkûm	109-a
دهن الزنبق	Dühnü'z-zanbak	105-b
دهن السذاب	Dühnü's-sezâb	104-b
دهن السفرجل	Dühnü's-sefercel	104-b
دهن السوسن الابيض	Dühnü's-sûseni'l- ebyaz	102-a
دهن الشاهدانج	Dühnü's-şâhdâ nec	109-b
دهن الشبث	Dühnü's-şibs	102-a
دهن الشجر المصطكى	Dühnü's-şeceri'l- mastaki	107-a
دهن الشونيز	Dühnü's-şûnîz	108-b
دهن الشيلم	Dühnü's-şeylem	110-a
دهن العقارب	Dühnü'l-akârib	111-a
دهن الغار	Dühnü'l-gâr	106-b
دهن الفستق	Dühnü'l-fıstık	108-a
دهن الفقاح الخلاف	Dühnü fikâhi'l- hılâf	105-b
دهن الفندق	Dühnü'l-fındık	108-a
دهن القرطوم	Dühnü'l-kurtum	108-b
دهن القرع	Dühnü'l-kar'	106-a
دهن القسط	Dühnü'l-kust	110-b
دهن القمح	Dühnü'l-kamh	110-a
دهن القيصوم	Dühnü'l-kaysûm	102-a
دهن الكادى	Dühnü'l-kâdî	109-a
دهن اللوز الحلو	Dühnü'l-levzi'l- hulv	107-b
دهن اللوز المر	Dühnü'l-levzi'l- mürr	107-a
دهن المرزنجوش	Dühnü'l- merzencûş	101-b
دهن المصطكى	Dühnü'l-mastaki	107-a
دهن النارجيل	Dühnü'n-nârcil	108-a
دهن الناردين	Dühnü'n-nardîn	104-a
دهن النرجس	Dühnü'n-nercis	102-b
دهن النسرین	Dühnü'n-nesrîn	104-b

دهن النيلوفر	Dühnü'n-nilüfer	105-b
دهن الورد	Dühnü'l-verd	105-a
دهن بزر الانجرة	Dühnü bezri'l- encüre	108-b
دهن بزر الحرمل	Dühnü bezri'l- harmel	109-a
دهن بزر الفجل	Dühnü bezri'l-fücl	108-b
دهن خشخاش الاسود	Dühnü haşhâşi'l- esved	109-b
دهن عاقرقرحا	Dühnü âkırkarhâ	110-b
دهن عصير العنب	Dühnü asîri'l-ineb	104-a
دهن قناء الحمار	Dühnü kıssâi'l- hımâr	109-b
دهن لب الخوخ	Dühnü lübbi'l- hûh	107-b
دهن لب المشمش	Dühnü lübbi'l- mişmiş	107-b
دهن نوار القندول	Dühnü nevârî'l- kandûl	106-a
دهنج	Dehenec	111-a
دود البقل	Dûdü'l-bakl	111-b
دود الحرير	Dûdü'l-harîr	111-b
دود الزبل	Dûdü'z-zibl	111-b
دوسر	Devser	111-a
دوقس	Dûkus	111-a
ديفرواحس	Dîfurûhis	111-b
دينساقوس	Dînisâkûs	111-b
ديودار	Dîvdâr	111-b
ذ		
ذئب	Zi'b	112-b
ذافنو بداس	Zâfnûbedâs	112-a
ذافنى الاسكندراني	Zâfniyü'l- İskenderânî	111-b
ذباب	Zübâb	112-a
ذبل	Zebl	112-a
ذره	Zürre	112-b
ذفرى	Zefrâ	112-b
ذنب العقرب	Zenbü'l-akreb	112-b
ذهب	Zeheb	112-b

ر	
رئة البحر	Ri'etü'l-bahr 116-a
رؤس	Ruûs 115-b
رئة	Ri'e 116-a
رازيانج	Râziyâ nec 113-a
راسن	Râsen 113-a
راوند چینی	Râvend-i çinî 113-a
رجل الغراب	Riclü'l-gurâb 113-b
رخام	Ruhâm 113-b
رخم	Raham 114-a
رصاص	Rasâs 114-a
رطب	Rutab 114-a
رعد	Ra"âd 114-b
رعى الابل	Ra'yü'l-ibil 114-b
رماد	Ramâd 115-a
رمان	Rummân 114-b
رims	115-b
رمل	Reml 115-b
روذالريذا	Rûzâ-erîzâ 115-b
رياس	Ribâs 116-a
ريحان	Reyhân 116-a
ريحان الكافور	Reyhânü'l-kâfûr 116-a
ريش	Riş 116-b
ز	
زاج	Zâc 116-b
زباد	Zebâd 117-a
زيد البحر	Zebedü'l-bahr 117-a
زیده	Zübde 117-a
زبل	Zibl 117-a
زیب	Zebîb 116-b
زیب الجبل	Zebîbü'l-cebel 116-b
زجاج	Zücâc 117-b
زراوند	Zerâvend 118-a
زرنب	Zerneb 117-b
زرنباد	Zürunbâd 117-b
زرنیخ	Zırnih 118-a
زعرور	Zu'rûr 118-b

زعفران	Za'ferân 118-a
زفت	Zift 118-b
زفشته	Züfişte 119-a
زلايه	Zülâbiyye 119-a
زمج	Zemec (Zümmec) 119-a
زمرد	Zümürüd 119-a
زنجار	Zencâr 119-b
زنجیل	Zencebîl 119-a
زنجیل الكلاب	Zencebîlü'l-kilâb 119-b
زنجفر	Zincefr (Zencefr) 120-a
زهرة الملح	Zehretü'l-milh 120-a
زهرة	Zehre 120-a
زوفا	Zûfâ 121-a
زوفاء رطب	Zûfâ-i ratb 120-b
زوفاء يابس	Zûfâ-i yâbis 120-b
زيبق	Zibak 122-a
زيت	Zeyt 121-b
زيتون	Zeytûn 121-a
زيتون البری	Zeytûnü'l-berrî 121-b
س	
ساج	Sâc 122-a
ساداوران	Sâdâvrân 122-a
ساذج	Sâzec 122-a
سالامندرا	Sâlâmenderâ 122-b
سام ابرص	Sâmm-ı abras 122-b
سبستان	Sebistân 122-b
سذاب	Sezâb 122-b
سراج القطرب	Sirâcü'l-kutrub 124-b
سرخس	Serahs (Serahs) 123-b
سرطان بحری	Seratân-ı bahrî 124-b
سرطان نهري	Seratân-ı nehrî 124-a
سرقسانه	Serkasâne 124-a
سرو	Serv 123-b
سطاحيس	Setâhîs 126-a
سطراطیوطس	Setrâtiyûtus 126-a
سطونی	Sütûnî 125-b
سعد	Su'd 126-a

سعوٹ	Su'ût	126-b
سفادیکس	Sefâdîkes	126-b
سفرجل	Sefercel	126-a
سفندولیون	Sefindûlyûn	127-a
سقمونیا	Sakmûniyâ	127-a
سقنقور	Sakankûr	128-a
سقولوقندریابالاسیا	Sukûlûkander-yâbalasyâ	127-b
سقولوقندریون	Sukûlûkanderyûn	127-b
سک	Sük	129-a
سکیننج	Sekbînec	128-b
سکر	Sükker	128-a
سלט	Sült	130-a
سلحفات	Sülehfât	130-b
سلخ الحیه	Selhü'l-hayye	130-a
سلک	Silk	129-b
سلیخه	Seliha	129-b
سماق	Sumak	131-a
سمانا	Sümânâ	131-b
سمسم	Simsim	131-a
سمقوطن	Semkûtan	131-b
سمقوطن اخر	Semkûtan-ı âhar	131-b
سمک	Semek	132-a
سمک صیدا	Semek-i Sayda	132-a
سمن	Semn	132-a
سمور	Semmûr	132-b
سنا	Senâ	132-b
سنبادج	Sünbâdec	133-a
سنبُل	Sünbül	132-b
سنجاب	Sincâb	133-a
سندروس	Senderûs	133-a
سنور	Sinnevr	133-a
سورنجان	Sûrincan	133-a
سوسن	Süsen	133-b
سویق	Sevîk	133-b
سییا	Sibiyâ	134-a

سیسارون	Sîsârûn	134-a
سیسالیوس (ساسالیوس)	Sîsâliyûs (Sâsâliyûs)	125-b
سیسنبر	Sîsenber	134-a
ش		
شاذنه و شاذنج	Şâzene ve Şâzenc	134-b
شاطل	Şâtıl	134-b
شاه صینی	Şâhsînî	134-a
شاهترج	Şâhterec	134-a
شاهسفرم	Şâhisferm	134-b
شب	Şeb	135-a
شبت	Şibs	134-b
شبرم	Şebrem	134-b
شبه	Şebah (Şebih)	135-a
شحم	Şahm	135-a
شراب افسنتین	Şarâb-ı afsentîn	22-a
شراب الاس	Şarâbü'l-âs	15-a
شرین	Şerbîn	135-b
شرش	Şirş	135-b
شعر	Şa'r	135-b
شعیر	Şa'ir	135-b
شفنن بحرئ	Şefnîn-i bahrî	136-a
شقاقل	Şakâkul	136-b
شقایق النعمان	Şakâyıku'n-nu'mân	136-a
شقراق	Şıkrâk (Şakırrâk)	136-b
شکردیون	Şukurdiyûn	136-b
شکاعا	Şükâ'â	136-b
شل	Şüll	137-a
شلجم	Şelcem	137-a
شمع	Şem'	137-a
شنبلیذ	Şenbelîz	137-b
شنج	Şenc	137-b
شوکران	Şevkerân	137-b
شونیز	Şûnîz	137-b
شیه	Şeybe	138-b
شیخ	Şih	138-b
شیخ البحر	Şeyhü'l-bahr	138-b

شیر بخشیر	Şîr-i bahşîr	138-b
شیر خشک	Şîrhuşk	139-a
شیرزق	Şîrzak	139-a
شيلم	Şeylem	138-b
ص		
صابون	Sabun	139-b
صامريوما	Sâmeryûmâ	139-a
صبر	Sabr	139-b
صدف	Sadef	140-a
صدف البواصر	Sadefü'l-bevâsır	140-a
صریمة الجدى	Sarîmetü'l-cedî	140-b
صعتر	Sa'ter	140-a
صفر	Safer (Sufr)	140-b
صقر	Sakr	141-a
صمغ	Samg	141-a
صمغ الاجاص	Samgu'l-iccâs	141-a
صمغ اليولاد (صمغ البلاط)	Samgu'l-pûlâd (Samgu'l-belât)	141-a
صمغ الخطمي	Samgu'l-hatmi	141-a
صمغ الزيتون	Samgu'z-zeytûn	141-b
صمغ السذاب	Samgu's-sezâb	141-b
صمغ السرو	Samgu's-serv	141-b
صمغ السوماق	Samgu's-sumâk	141-a
صمغ اللوز	Samgu'l-levz	141-b
صندل	Sandal	141-b
صنوبر	Sanevber	141-b
صوف	Sûf	141-b
ض		
ضآن	Za'n	142-a
ضبعة العرجا	Zab'atü'l-arcâ	142-a
ضرب	Zarab	142-b
ضرع	Zar'	142-b
ضرو	Zırv	142-b
ضريع	Zarî'	142-b
ضفدع	Zıfda'	142-b

ط		
طاليسفر	Tâlisfer	143-a
طاوس	Tavus	143-a
طباشير	Tabâşir	143-a
طباق	Tubâk	143-a
طحال	Tıhâl	143-b
طحلب	Tuhlüb	143-b
طراثيث	Tarâsis	144-a
طراشنة	Taraşine	143-b
طراغوئوغلن	Tarâgûsûgan	144-a
طرخون	Tarhûn	143-b
طرستوج	Tarastûc	144-a
طرغلوديس	Tırgalûdis (Taraglûdis)	144-a
طرفا	Tarfâ	143-b
طرنه	Tarna	144-a
طريخ	Tarih	144-a
طريفلن	Tıriflen	144-a
طريقوليون	Tarîkûliyûn	144-b
طلع	Tal'	144-b
طلق	Talak (Dalak)	144-b
طيلاكليون	Taylâkiyûn	144-b
طين ارمني	Tîn-i Ermenî	145-b
طين جزيرة المصطكى	Tîn-i cezîreti'l-Mastaki	145-a
طين شاموس	Tîn-i şâmûs	145-a
طين قيموليا	Tîn-i kaymûliyâ	145-a
طين كرمي	Tîn-i kermî	145-b
طين مختوم	Tîn-i mahtûm	145-a
طين مصري	Tîn-i Mısırî	145-a
طين نشابوري	Tîn-i Nişâbûrî	145-b
طيھوج	Tayhûc	145-a
ظ		
ظفر قطورا	Zufr-ı katûrâ	145-b
ظفره	Zufra	145-b
ظيان	Zayyân	146-a

ع		
عاقرقرحا	Âkırkarhâ	146-a
عبيثران	Ubeyserân	146-a
عتم	Atam	146-a
عثرب	Usrub	146-b
عدس	Ades	146-b
عزطنيا	Artanîsâ	146-b
عرعر	Ar'ar	147-a
عرق	Arak	147-a
عرن	Aren	147-a
عروق الصباغين	Urûku's-sabbâğîn	146-b
عسل	Asel	147-a
عشبة السباع	Uşbetü's-sibâ'	147-b
عصافير و سودانيات	Asâfir ve Sevdâniyât	147-b
عصفر	Uşfur	147-b
عصى الراعى	Asâü'r-râ'i	147-b
عظايه	Azâye	148-a
عفص	Afs	148-a
عقاب	Ukâb	148-b
عقرب	Akreb	148-a
عقرب البحرى	Akrebü'l-bahrî	148-b
عققق	Ak'ak	148-b
عقيق	Akîk	148-a
عكنه	Akne	148-b
علق	Alak	149-a
علك	İlk	148-b
عنان	Unnâb	150-a
عنب	İneb	150-b
عنب الثعلب	İnebü's-sa'leb	149-a
عنب الدب	İnebü'd-dübb	149-a
عنبر	Anber	149-a
عنصل	Unsul	149-b
عنكبوت	Ankebût	149-b
عود	Ûd	151-a
عود الحيه	Ûdu'l-hayye	151-a
عين الهدهد	Aynü'l-hüdhüd	151-a
عيون الديك	Uyûnu'd-dîk	151-a

غ		
غار	Gâr	151-a
غارانيون	Gârâniyûn	151-b
غاريقون	Gârikûn	151-b
غافث	Gâfes	151-a
غاليه	Gâliye	151-b
غاليون	Gâliyûn	151-b
غبير	Gubeyrâ	152-a
غرا	Garâ (Girâ)	152-a
غريرا	Gurayrâ	152-a
غزال	Gazâl	152-a
ف		
فاخته	Fâhite	153-a
فار	Fâr	152-b
فاشرا	Fâşerâ	152-b
فاغره	Fâğira	152-b
فاوانيا	Fâvâniyâ	152-a
فتايل	Fetâyil	153-a
فجل	Fücl	153-a
فراح الحمام	Firâhu'l-hamâm	154-b
فراسيون	Ferâsiyûn	154-a
فرفيون (فريون)	Ferfiyûn (Ferbiyûn)	154-a
فرنجمشك	Ferencmüşk	154-a
فسافس	Fesâfis	154-b
فستق	Fıstık	154-b
فصفصه	Fısfısa	154-b
فضه	Fızza	155-a
فلفل	Fülfül	155-a
فلفل السودان	Fülfülü's-sûdân	155-b
فلفل الماء	Fülfülü'l-mâ	155-b
فلفل مويه	Fülfülmûye	155-b
فو	Fû	155-b
فودنج	Fûdenc	156-a
فوفل	Fûfel	155-b
فوه	Füvve	155-b
فيروزه (فيروزج)	Firûze (Firûzec)	156-a
فيل	Fil	156-a

فيلطيس	Feylatis	156-a
فيلون	Feylûn	156-b
ق		
قأقاليا	Kâkâliyâ	156-b
قأقوله	Kâkûle	156-b
قأنا	Kıssâ	156-b
قأنا الحمار	Kıssâü'l-hımâr	156-b
قأصيا	Karâsiyâ (Karâsyâ)	157-a
قأطاوغوين	Karatavgûyın	158-a
قأنايا	Karâniyâ	158-a
قأرة العين	Kurretü'l-ayn	157-a
قأردمانا	Kurdumana	157-a
قأرصنه	Kırsa'ne	158-a
قأرطم	Kurtum	158-b
قأرطم بری	Kurtum-ı berrî	158-b
قأرظ	Karz	158-b
قأرع	Kar'	157-b
قأرقمان	Karkaman	158-b
قأرم	Kurm	158-b
قأرنفل	Karanfil	157-a
قأسط	Kust	158-b
قأسطرون	Kastarûn	159-a
قأسوس	Kısûs	159-a
قأشور	Kuşûr	159-a
قأصب	Kasab	159-a
قأصب السكر	Kasabu's-sükker	159-b
قأضاب	Kuzzâb	159-b
قأطا(ة)	Katâ (Kutâ)	159-b
قأطایف	Kadayıf	159-b
قأطن	Kutn	159-b
قألب	Kalb	160-a
قأقل	Kulkul (Kılıkıl)	160-a
قأمل	Kaml	160-a
قأنبیل	Kanbîl	160-b
قأطریون صغیر	Kantaryûn-ı sağır	160-b
قأطریون کبیر	Kantaryûn-ı kebîr	160-a

قأنفذ	Kunfuz	160-b
قأطولیدون	Kûtûlîdûn	161-a
قأقالس	Kûkâles	161-a
قأسوم	Kaysûm	161-a
قأشور	Kayşûr	161-b
قأقیهن	Kaykahin	161-a
ك		
كأدی	Kâdî	161-b
كأفور	Kâfûr	161-b
كأبابة	Kebâbe	162-a
كأبد	Kebed	162-b
كأبره	Kebere	161-b
كأبریت	Kibrît	162-a
كأبسون	Kebsûn	162-a
كأتان	Kettân	162-b
كأثیرا	Kesîrâ	162-b
كأراث	Kürrâs	163-a
كأرده	Gürde	164-b
كأرسنه	Kersene	163-b
كأرفس	Kerefis	162-b
كأرم بوستان	Kerm-i bostan	162-b
كأرنب	Kürnüb	163-a
كأزبره	Küzbere	164-a
كأسیلا	Kesilâ	164-a
كأضیئون (كأضیئون)	Kazîsûn (Kazîtûn)	164-a
كأف آدم	Keff-i âdem	164-b
كأف الضبع	Keffü'z-zab'	164-a
كأف الهره	Keffü'l-hirre	164-b
كألب	Kelb	164-b
كألس	Kils	164-b
كألنگ كأركی	Küleng/Kürki	163-b
كأمة	Kem'e	165-a
كأماشیر	Kemâşîr	164-b
كأمافیطوس	Kemâfitûs	165-a
كأمثری	Kümmesrâ	164-b
كأمنون (كأمون)	Kimnûn (Kemmûn)	165-a

ل		
لادن	Laden	165-b
لاژورد (لازورد)	Lâjiverd (Lâziverd)	165-b
لاعيه	Lâ'ie	165-b
لاغوين (لاغون)	Lâgûyen (Lâgûn)	165-b
لالا	Lâlâ	165-b
لبخ	Labah	165-b
لبسان	Lebsân	166-a
لبلاب	Leblâb	165-b
لبن	Leben	166-a
لبن السوداء	Lebenü's-sevdâ	167-b
لبن حامض	Leben-i hâımız	167-a
لحاء الذهب	Lihâu't-z-zehab	167-b
لحم	Lahm	167-b
لحية التيس	Lihyetü't-teys	167-b
لحية الغول	Lihyetü'l-gûl	168-a
لحيطس	Lahîtis	168-b
لسان	Lisân	168-b
لسان الثور	Lisânü's-sevr	168-a
لسان الحمل	Lisânü'l-hamel	168-a
لسان السبع	Lisânü's-sebu'	168-b
لسان العصفار	Lisânü'l-asâfir	168-a
لسان الكلب	Lisânü'l-kelb	168-b
لك	Lükk	168-b
لوبيا	Lûbiyâ	169-a
لوز	Levz	169-a
لوقاس	Lûkâs	169-b
لوقاكسا	Lûkâkansâ	169-b
ليبانوطس	Libânûtis	169-b
ليمون	Limon	170-a
ليمونيون	Limûniyûn	170-a
م		
ماء نون	Mâ-i nûn	175-b
ماء البحر	Mâü'l-bahr	173-a
ماء الجبن	Mâü'l-cübn	174-a
ماء الجمه	Mâü'l-cümme	175-a

ماء الخيار	Mâü'l-hıyâr	175-a
ماء الرماد	Mâü'r-ramâd	175-a
ماء الشعير	Mâü's-şa'ir	174-b
ماء العسل	Mâü'l-asel	175-b
ماء الورد	Mâü'l-verd	175-a
ماذريون	Mâzeryûn	171-b
ماس	Mâs	172-b
ماش	Mâş	172-b
ماعز	Mâ'iz	175-b
ماميشا (ماميشا)	Mâmîşâ (Mâmîsâ)	172-b
ماهودانه	Mâhûdâne	171-b
ماهى زهره	Mâhi-zehre	171-b
محب	Mahleb	176-b
مخ	Muhh	176-b
مخلصه	Muhallisa (Muhallasa)	176-b
مداد	Midâd	177-a
مر	Mürr	177-b
مرار	Mürrâr	178-b
مراره	Merâre	179-a
مران	Mürrân	177-a
مرزنخوش	Merzencûş	177-a
مرطولست	Mertûlesit	178-a
مرتيس	Mertîs	178-b
مرقشينا (مرقشينا)	Merkaşîsâ (Merkaşîşâ)	178-b
مرمر	Mermer	179-a
مرى	Mürrî	178-b
مريافلون	Miryâfilûn	178-a
مزر	Mizr	179-b
مسحقونيا	Meshukûniyâ	180-a
مسك	Misk	179-b
مسن الماء	Misennü'l-mâ	179-b
مشمش	Mişmiş	180-a
مصطكى	Mastaki	180-a
مصع	Mas'	180-a
مصل	Masl	180-a

مغره	Magre	180-b
مقل	Mukl	180-b
مقنطیس	Mıknatıs	180-b
ملح	Milh	180-b
ملطاط (ملطاه)	Mültât (Mültâh)	181-a
ملوخیا	Mülûhiyâ	181-a
مها	Mehâ	181-b
مورقا	Mûrkâ	181-b
موز	Mevz (Muz)	181-b
مومیا	Mûmiyâ	181-b
میدیون	Meydiyûn	182-a
میس	Meys	182-a
میعه	Mî'a	182-a
ن		
نار	Nâr	183-a
نار مشک	Nâr-ı müşk	182-b
نارنج	Nârenc	182-b
ناغیشت	Nâgîşet	182-b
ناخواه	Nânhâh	182-a
نبیذ	Nebîz	182-b
نخاس	Nühâs	183-a
نخاله	Nuhâle	183-b
نرکس (نرجس)	Nergis (Nercis)	183-b
نسر	Nesr	184-a
نسرین	Nesrîn	184-a
نشا	Neşâ	184-a
نشاره	Nüşâre	184-b
نعام	Na'âm	184-b
نعنا (نعنع)	Na'nâ (Na'na')	184-b
نفت	Naft	184-b
نمل	Neml	185-a
نیلج	Nilec	185-a
نیلوفر	Nilüfer	185-a
و		
وج	Vec	185-b
وحشیزک (وخشیزق)	Vahşîzek	185-b

ودع	Veda'	185-b
ورد	Verd	186-a
ورد الحمار	Verdü'l-humâr	186-b
ورس	Vers	186-b
ورل	Verel	186-b
وسخ	Vesah	187-a
وسخ الکوایر	Vesahu'l-kevâir	187-a
وسیج (وسیج)	Vesîc (Vesîh)	187-a
وشق	Vaşak	187-a
وطم	Vatam	187-a
ونجهک	Vencehik	187-b
ه		
هاسیمونا	Hâsîmûnâ	187-b
هدبه	Hedbe	187-b
هدهد	Hüdhüd	188-a
هشت دهان	Heşt dehân	188-a
هلیج	Helilec	188-b
هندبا	Hindibâ	189-a
هندبای بری	Hindibâ-yı berrî	189-b
هیلون	Helyûn	188-a
هیوفاریقون	Heyûfârîkûn	190-a
ی		
یاسمین	Yasemin	190-a
یاقوت	Yakut	190-b
یبروح	Yebrûh	190-b
یتوع	Yetû'	191-a
یربطوره	Yerbatûre	191-b
یربه شانه	Yerbeşâne	192-a
یربوع	Yerbû'	192-b
یشف	Yeşf	192-b
یعقوب	Ya'kûb	192-b
یغمیصا	Yağmîsâ	192-b
یقطین	Yaktîn	193-a
ینشتاله	Yiniştâlâle	193-a
ینق	Yank	193-a
ینمه	Yeneme	193-b

Kaynakça

- ADAMOVIC, Milan, *Floransalı Flippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi* (Çeviren: Aziz Merhan), Ankara, 2014.
- ADIVAR, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul, 1982.
- Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, Dersaadet, 1306.
- Akilî Horasanî Şîrâzî, *Mahzenü'l-Edviye*, C. I-III, Tahran, 1387 (2008).
- ALKAYIŞ, M. Fatih, *Türkiye Türkçesinde Bitki Adları* (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2007.
- BAYAT, Ali Haydar, *Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî, Kitâbu'l-Müntehab fî't-Tıbb*, İstanbul, 2005.
- _____, *Tıp Tarihi*, İstanbul, 2016.
- BAYAT, Ali Haydar-OKUMUŞ, Necdet, *Muhammed bin Mahmûd-ı Şîrvânî, Mürşid (Göz Hastalıkları)*, Ankara, 2004.
- BAYTOP, Turhan, *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul, 1985.
- _____, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara, 2015.
- BEDEVİAN, Armenag K., *El-Mu'cemü'l-Musavver li-Esmâ'î'n-Nebâtât*, Kahire, 2006.
- BİLGİN, Arif, "Osmanlı Dönemi'nde İlâç Yapımında Kullanılan Tıbbî Bitkiler", *Osmanlılarda Sağlık*, İstanbul, 2006, s. 231-247.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, C. I-V, İstanbul, 2007.
- DEMİR, Ekrem, *Hezârfen Hüseyin b. Ca'fer İstânköyî'nin "Lisânü'l-Etibbâ" Adlı Tıp Lügati Üzerinde Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Sözlük)* (Basılmamış Doktora Tezi), C. I-II, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- *Derleme Sözlüğü*, C. I-XII, Ankara, 1993.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara, 1983.
- DOĞAN, Şaban, *Ebu'l-Feyz Mustafa Efendi, Risale-i Feyziyye fî-Lugati'l-Müfredati't-Tıbbiyye* İstanbul, 2012.
- _____, *Terceme-i Akrahâdîn Sabuncuoğlu Şerefeddin (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)* (Basılmamış Doktora Tezi), C. I-II, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2009.
- Ebu'l-Feyz Mustafa Efendi, *Risale-i Feyziyye fî-Lugati'l-Müfredati't-Tıbbiyye*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, K.192/1.
- _____, *Risale-i Feyziyye fî-Lugati'l-Müfredati't-Tıbbiyye*, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2229/1.
- Ebu'l-Hayr el-İşbili, *Umdetü't-Tabîb fî-Ma'rifeti'n-Nebât* (Tahkik: Muhammed el-Arabî el-Hattâbî), C. I-II, Beyrut, 1995.
- Ebu'r-Reyhan el-Beyrunî, *Kitâbü's-Saydana Fî't-Tıbb* (Çeviren: Esin Kâhya), Ankara, 2011.
- ELBİR, Zekiye Gül, *Sâlih bin Nasrullah, Gâyetü'l-Beyân fî Tedbiri Bedenî'l-İnsân (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)* (Basılmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2000.
- Hekim Bereket, *Tuhfe-i Mübârizî Metin-Sözlük* (Hazırlayan: Binnur Erdağı Doğuer), Ankara, 2013.
- HİNDÖĞLU, Artin, *Hazîne-i Lûgat Dictionnaire Abrégé Turc-Français*, Viyana, 1838.
- Hüseyin Remzî, *Lûgat-ı Remzî*, C. I-II, İstanbul, 1305
- İbn-i Sina, *El-Kânûn Fî't-Tıbb* (Çeviren: Esin Kâhya), 2. Kitap, Ankara, 2017.
- _____, *El-Kânûn Fî't-Tıbb*, Romae, in Typographia Medicea, M. D. XCIII (1593).

- İbnü'l-Baytar *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, C. I-IV, Beyrut, 1992.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, Fazıl Ahmed Paşa, nr. 983.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, Hekimoğlu, nr. 584.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, Antalya, Tekelioğlu, nr. 478.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, Ayasofya, nr. 3745.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, Esad Efendi, nr. 2497.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, Lala İsmail, nr. 389/6.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, Kemankeş, nr. 673.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, Kılıç Ali Paşa, nr. 716/4.
- _____, *el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye*, H. 1218.
- Mustafa Şükrî Eyyûbî, *İlâveli Kitâb-ı Müntehebât-ı Lûgat-ı Osmâniyye*, C. I-II, İstanbul, 1284.
- İshâk bin Murâd, *Edviye-i Müfrede* (Hazırlayanlar: Mustafa Canpolat, Zafer Önler), Ankara, 2016.
- KAYA, Mahmut, “el-Müfredât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 2006, s. 505-506.
- _____, “İbnü'l-Baytâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 20, Ankara, 1999, s. 526-527.
- KÜÇÜKER, Paki-YILDIZ, Yasemin, “Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytar'daki (1b-150a) Bitki Adları Üzerine Bir İnceleme”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 44, Spring II 2016, p. 13-32.
- Mehmed bin Ali, *Terceme-i Cedide fîl-Havâssi'l-Müfrede* (Hazırlayanlar: Bülent Atalay-Abdullah Köse), İstanbul, 2016.
- Mehmed Salâhî, *Kâmûs-ı Osmânî*, C. I-IV, İstanbul, 1313.
- Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, Dersaadet, 1308.
- MURAD, Sibel, *Lûgat-ı Müşkilât-ı Eczâ, Dervîş Siyâhî Lârendevî (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), C. I-II, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2009.
- *Musa bin Hamon ve Diş Tababetine Katkısı* (Hazırlayan: Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul, 2012.
- *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü* (Hazırlayanlar: Ekrem Kadri Unat, Ekmeleddin İhsanoğlu, Suat Vural), Ankara, 2004.
- ÖNLER, Zafer, *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa), Müntahab-ı Şifâ I Giriş-Metin*, Ankara, 1990.
- _____, *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa), Müntahab-ı Şifâ II Sözlük*, Ankara, 1999.
- _____, “XIV. ve XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri” *Journal of Turkish Studies*, (Fahir İz Armağanı I), Volume 14, Harvard 1990, s. 357-392.
- ÖZÇELİK, Sadettin, *XV. Yüzyılda Yazılmış Bir Tıp Eseri, Kitâbü'l-Mühimmât*, Ankara, 2001.
- PARLATIR, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2006.
- Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi, *Lehçetü'l-Lûgat* (Hazırlayan: Ahmet Kırkkılıç), Ankara, 1999.
- ŞEŞEN, Ramazan, “Ortaçağ İslam Tıbbının Kaynakları ve XV. Yüzyılda Türkçeye Tercüme Edilen Tıp Kitapları”, *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S. 5, İstanbul, 1993, s. 11-20.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet, 1317.
- _____, *Kâmûs-ı Fransevî*, İstanbul, 1883.
- Tabîb İbn-i Şerîf, *Yâdigâr* (Hazırlayanlar: M. Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız), İstanbul, 2004.
- YAYLAGÜL, Özen, *Ebvâb-ı Şifâ, Metin Dilbilimsel Bir İnceleme*, Ankara, 2010.

